

UNIVERZITA KARLOVA

Právnická fakulta

Aneta Štěpánová

**Projevy autonomie vůle zůstavitele v dědickém
právu – srovnávací studie**

Diplomová práce

Vedoucí diplomové práce: doc. JUDr. PhDr. David Elischer, Ph.D.

Katedra občanského práva

Datum vypracování práce (uzavření rukopisu) : 17. 6. 2017

Prohlašuji, že předloženou diplomovou práci jsem vypracovala samostatně a že všechny použité zdroje byly řádně uvedeny. Dále prohlašuji, že tato práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

Aneta Štěpánová

V Praze dne 17. 6. 2017

Děkuji panu doc. JUDr. PhDr. Davidu Elischerovi, Ph.D., vedoucímu mé diplomové práce, za cenné připomínky a účinnou pomoc při zpracování.

Obsah

Seznam použitých zkratk.....	VII
Úvod.....	1
1 Obecné pojednání o dědickém právu	4
1.1 Pojem dědického práva, autonomie vůle zůstavitele a její projevy.....	4
1.2 Zásady dědického práva	6
1.2.1 Zásada zachování hodnot	7
1.2.2 Princip přechodu na jednotlivce	7
1.2.3 Princip volnosti zůstavitele ve volbě dědice	9
1.2.4 Zásada rovnosti a zásada univerzální sukcese.....	10
1.2.5 Princip volnosti dědice dědictví přijmout, princip úřední ingerence	10
1.3 Přehled pramenů dědického práva v období od 1. 1. 1812 do současnosti	12
2 Autonomie vůle zůstavitele v ABGB.....	13
2.1 Zřeknutí se dědického práva.....	15
2.2 Dědická smlouva	16
2.3 Závěť.....	18
2.3.1 Způsobilost zůstavitele pořídit závěť	19
2.3.2 Formy závěti.....	19
2.3.3 Náležitosti projevu a vůle.....	24
2.3.4 Obsahové náležitosti závěti	24
2.3.5 Zrušení závěti	27
2.3.6 Vedlejší ustanovení závěti.....	28
2.3.7 Obecné náhradnictví (vulgární substituce).....	30
2.3.8 Svěřenské náhradnictví (fideikomisární substituce).....	32
2.3.9 Vykonavatel poslední vůle a správce pozůstalosti	34
2.4 Odkaz.....	35
2.5 Vydědění a ochrana nepominutelného dědice	40
2.6 Darování pro případ smrti.....	43
3 Autonomie vůle zůstavitele v občanském zákoníku 1950	44
3.1 Zřeknutí se dědického práva.....	47
3.2 Závěť.....	48
3.2.1 Způsobilost zůstavitele pořídit závěť	48
3.2.2 Formy závěti.....	49

3.2.3	Odkaz	52
3.3	Vydědění a ochrana nepominutelného dědice	53
4	Autonomie vůle zůstavitele v občanském zákoníku 1964	55
4.1	Autonomie vůle zůstavitele v období od 1. 4. 1964 do 31. 3. 1983	56
4.1.1	Závěť	58
4.2	Autonomie vůle zůstavitele v období od 1. 4. 1983 do 31. 12. 1991	67
4.2.1	Vydědění	68
4.3	Autonomie zůstavitele v období od 1. 1. 1992 do 31. 12. 2013	70
4.3.1	Alografní závěť	70
4.3.2	Závěť osoby, která nemůže nebo neumí číst nebo psát	71
4.3.3	Správce dědictví	71
5	Autonomie vůle zůstavitele v občanském zákoníku 2012	72
5.1	Zřeknutí se dědického práva	75
5.2	Závěť	78
5.2.1	Náležitosti projevu a vůle	80
5.2.2	Obsahové náležitosti závěti	81
5.2.3	Obecné náhradnictví	85
5.2.4	Svěřenské nástupnictví	87
5.2.5	Způsobilost zůstavitele pořídit závěť	95
5.2.6	Formy závěti	97
5.2.7	Vedlejší doložky v závěti	109
5.2.8	Vykonavatel závěti a správce pozůstalosti	113
5.2.9	Zrušení závěti	116
5.3	Dědická smlouva	119
5.4	Odkaz	124
5.5	Vydědění a ochrana nepominutelného dědice	131
5.6	Darování pro případ smrti	140
	Závěr	144
	Seznam použitých pramenů	148
	Literatura	148
	Internetové zdroje	152
	Judikatura	152
	Právní předpisy	154

Abstrakt.....	155
Abstract	156
Anglický název práce	157
Klíčová slova	157
Keywords.....	157

Seznam použitých zkratk

ABGB

císařský patent č. 946/1811 Sb. z. s., všeobecný zákoník občanský

BGB

Bürgerliches Gesetzbuch (německý občanský zákoník)

občanský zákoník 1950 (nebo též obč. zák. 1950)

zákon č. 141/1950 Sb., občanský zákoník

občanský zákoník 1964 (nebo též obč. zák. 1964)

zákon č. 40/1964 Sb., občanský zákoník

notářský řád

zákon č. 358/1992 Sb., o notářích a jejich činnosti

zákon o nadacích a nadačních fondech

zákon č. 227/1997 Sb., o nadacích a nadačních fondech a o změně a doplnění některých souvisejících zákonů

občanský zákoník 2012 (nebo též o. z.)

zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník

„Nikdy si nenamlouvejte, že někoho dobře znáte, pokud jste se s ním nedělili o dědictví.“

Johann Kaspar Lavater

Úvod

Dědické právo tak, jak jej známe v dnešní době, je výsledkem dlouhého historického vývoje. Dědické právo patří mezi vůbec nejstarší pododvětví práva občanského, o čemž svědčí i skutečnost, že již v době římského práva bylo dědické právo značně rozvinuté. S ohledem k tomu, že již samo o sobě je téma této práce značně široké, rozhodla jsem se v této práci zohlednit vývoj dědického práva ve světle autonomie vůle zůstavitele toliko v období od 1. 1. 1812 do současnosti. Dne 1. 1. 1812 totiž nabyl účinnosti zásadní kodex soukromého práva, kterým byl ABGB. ABGB je považován za počátek moderního pojetí dědického práva na našem území a platil zde po celé devatenácté století, v období první republiky a v krátkém období rovněž po roce 1945. O kvalitách a nadčasovosti tohoto díla svědčí samotná skutečnost, že na území Rakouska a Lichtenštejnska platí s určitými změnami dodnes, tj. více než dvě stě let od jeho vstoupení v účinnost. ABGB byl v Československu zrušen až k 31. 12. 1950, neboť k 1. 1. 1951 nabyl účinnosti občanský zákoník 1950, který byl k 1. 4. 1964 vystřídán dalším socialistickým kodexem, občanským zákoníkem 1964. Právě tyto dva socialistické kodexy reprezentovaly odklon od tradičního pojetí dědického práva reprezentovaného ABGB, jenž důsledně respektoval poslední vůli zůstavitele. Občanský zákoník 2012, přijatý více než dvacet let po sametové revoluci, se opět přiklání ke koncepci dědického práva dle ABGB, určitou otázkou ale zůstává, zda se nejedná o příklon přílišný.

Rozsah autonomie vůle zůstavitele nebyl v průběhu uplynulého dvoustletého vývoje neměnný. Již samotná skutečnost, že občanský zákoník 2012 jednoznačně favorizuje vůli zůstavitele, zatímco občanský zákoník 1964 potlačil autonomii vůle zůstavitele na naprosté minimum, svědčí o aktuálnosti vybraného tématu. Ačkoliv je občanský zákoník 2012 již více než tři roky v účinnosti, dosud dle mého názoru veřejnost nevezala v potaz veškeré možnosti, které jí dává nové pojetí dědického práva. Koncepce soudobého dědického práva, resp. jeho jednotlivých institutů, je i v současné době podrobována četné kritice ze strany odborné veřejnosti, která vytýká úpravě dědického práva především značnou hypertrofií a celkovou rozvláčností úpravy, zařazení mnohdy protimluvných ustanovení nebo skutečnost, že současná úprava nebere ohled na existenci společného jmění manželů. Objevují se i diskuse nad aktuálností některých institutů, které byly znovu zařazeny do úpravy dědického práva (např.

dědická smlouva nebo institut svěřenského nástupnictví). Tato práce se snaží postihnout jak přednosti, tak nedostatky soudobé i historické úpravy jednotlivých institutů dědického práva.

Již ze samotného názvu této práce vyplývá, že jejím zřejmým cílem je osvětlit čtenáři historický vývoj jednotlivých institutů dědického práva, jejichž prostřednictvím mohl, resp. může zůstavitel projevit svoji autonomii. Tato práce si proto klade též za cíl ozřejmit čtenáři proměny rozsahu autonomie vůle zůstavitele v období od 1. 1. 1812 do současnosti. Již úvodem je však třeba čtenáře upozornit na skutečnost, že i přes značný rozsah není smyslem této práce podat vyčerpávající pojednání o jednotlivých institutech dědického práva, nýbrž toliko nastínit jejich historický vývoj ve světle autonomie vůle zůstavitele. Tomuto cíli odpovídá i výběr vlastních metod práce a přístupů. Primárně je použita metoda deskriptivně-analytická, neboť považuji za vhodné nejprve popsat historický vývoj jednotlivých institutů dědického práva a posléze přistoupit k samotné komparaci. Právě metoda komparativní je další stěžejní metodou užitou v této práci.

Tato práce je členěna do celkem pěti hlavních částí, které se dále dělí na kapitoly a podkapitoly. První část práce představuje úvodní exkurs do problematiky dědického práva, přičemž důraz je kladen na základní zásady dědického práva a jejich historický vývoj ve světle Tilschovy vědecké práce. Druhá část pojednává o autonomii vůle zůstavitele za účinnosti ABGB, přičemž východiskem této části je právní stav ABGB ke dni 1. 1. 1925. Výklad jednotlivých institutů je tak podán ve světle prvorepublikové judikatury a komentářů. Je věnována pozornost jednotlivým institutům dědického práva a jejich vývoji, zvláštní prostor je věnován závěti jakožto nejvýznamnějšímu projevu pořizovací svobody. Třetí část pojednává o autonomii vůle zůstavitele za účinnosti občanského zákoníku 1950. V této části je již kladen důraz na užití metody komparativní, neboť snahou části třetí je nastínit čtenáři diskontinuální pojetí jednotlivých institutů socialistického dědického práva oproti ABGB. Čtvrtá část této práce pojednává o projevech autonomie vůle zůstavitele za účinnosti občanského zákoníku 1964. Tato část je rozdělena do třech dalších kapitol, které informují čtenáře o vývoji dědického práva v období od 1. 4. 1964 do 31. 3. 1983, dále v období od 1. 4. 1983 od 31. 12. 1991 a konečně v období od 1. 1. 1992 do 31. 12. 2013. K tomuto rozdělení bylo přistoupeno z toho důvodu, že původní pojetí občanského zákoníku 1964 se vcelku zásadně lišilo od jeho konečného znění ke dni 31. 12. 2013. Na dědické právo v době účinnosti občanského zákoníku 1964 není proto možno pohlížet jednotnou optikou, neboť v průběhu jeho téměř padesátileté účinnosti doznala úprava dědického práva výrazných změn. Stěžejní částí této práce je část pátá, která pojednává o projevech autonomie vůle zůstavitele v

občanském zákoníku 2012. Tato část práce si klade za cíl jednak podat relevantní výklad problematiky jednotlivých institutů dědického práva, prostřednictvím nichž má možnost zůstavitel projevit svoji pořizovací svobodu, jednak provést komparaci všech čtyř kodexů, o nichž je pojednáno v této diplomové práci.

O použitých pramenech lze konstatovat, že mou snahou bylo předně pracovat s primárními dokumenty (tj. právními předpisy) a dále s dobovými dokumenty (zejména komentáři, důvodovými zprávami nebo judikaturou). S ohledem k poměrně krátké účinnosti občanského zákoníku 2012 jsou v páté části této práce užity hojně odborné články publikované v právně orientovaných časopisech. Lze přitom shrnout, že k dané problematice existuje dle mého názoru poměrně značné množství různorodých pramenů.

1 Obecné pojednání o dědickém právu

1.1 Pojem dědického práva, autonomie vůle zůstavitele a její projevy

Smrt představuje z hlediska práva důležitou právní událost, o níž jistě víme, že nastane, avšak nevíme, kdy přesně se tak stane. Se smrtí člověka se od pradávna pojila otázka, jak naložit se jměním, které po sobě zemřelý člověk zanechal. Majetkové právní vztahy po smrti zůstavitele řeší v současné době dědické právo.

V současnosti přitom rozlišujeme pojem dědického práva ve dvou rovinách – v rovině objektivní a subjektivní. Dědickým právem v objektivním smyslu rozumíme souhrn všech právních norem upravujících přechod práv a povinností ze zůstavitele (člověka, který zemřel) na jeho právní nástupce, kterými nemusejí být pouze dědicové či odkazovníci, ale za splnění jistých předpokladů jimi mohou být i jiné subjekty, například vypravitel pohřbu, či věřitelé zůstavitele. Dědické právo v subjektivní rovině je výslovně vyjádřeno v ust. § 1475 odst. 1 o. z. a představuje oprávnění osoby stát se dědicem. Dědické právo v subjektivní rovině je právem majetkovým, má absolutní povahu (působí erga omnes) a přechází i na dědice původně oprávněného. Povinností všech je tak zdržet se zásahů do tohoto práva. V současnosti je zapotřebí důsledně rozlišovat dědické právo a právo na odkaz, neboť dědic vstupuje do právního postavení zůstavitele (hovoříme o tzv. univerzální sukcesi).¹ Oproti tomu povolání odkazovníka je příkladem singulární sukcese, neboť odkazovník nabývá toliko obligační právo na vydání předmětu odkazu vůči osobě obtížená odkazem, kterou je zpravidla dědic. Odkazovník na rozdíl od dědice nenese odpovědnost za pasiva pozůstalosti.²

Zásadu autonomie vůle lze v současné době zařadit vedle zásady rovného postavení³ osob soukromého práva mezi stěžejní soukromoprávní zásadu. Její podstata spočívá v tom, že osoby soukromého práva si mohou přednostně samy podle své vůle upravit svá soukromá osobní, rodinná nebo majetková práva a své povinnosti subjektivního rázu. Jinými slovy lze říci, že je zásadně ponecháno na svobodné vůli, volbě i preferencích (na druhé straně i odpovědnosti) osoby soukromého práva, jakým způsobem si chce uspořádat svůj život.⁴

---

¹ Je však třeba říci, že některá práva a povinnosti smrtí zůstavitele zanikají. Příkladem lze jmenovat osobní služebnost, právo na výživné, závazek z příkazu, právo na výměnek nebo autorská práva osobnostní povahy. Ust. § 1475 odst. 2 o. z. pak výslovně stanoví, že do pozůstalosti nepatří práva a povinnosti vázaná výlučně na osobu zůstavitele, ledaže byly jako dluh uznány nebo uplatněny u orgánu veřejné moci.

² FIALA, Roman, DRÁPAL, Ljubomír a kol. *Občanský zákoník IV. Dědické právo (§ 1475—1720). Komentář*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2015, s. 4.

³ Míněno v hmotněprávním smyslu.

⁴ Autonomie vůle osob soukromého práva má samozřejmě i své určité limity. Jde zejména o případy, kdy převažuje zájem společnosti jako celku nad individuálním soukromým zájmem.

Zásada autonomie vůle tak vytváří rozsáhlý prostor pro svobodné jednání osob soukromého práva. Autonomie vůle osob soukromého práva se ve světle občanského zákoníku 2012 může projevat rozličnými způsoby, neboť občanský zákoník 2012 klade na tuto zásadu zvláštní důraz. To vyplývá již z dominance dispozitivních právních norem v občanském zákoníku 2012, neboť ust. § 1 odst. 2 o. z. stanoví: „*Nezakazuje-li to zákon výslovně, mohou si osoby ujednat práva a povinnost odchylně od zákona; zakázána jsou ujednání porušující dobré mravy, veřejný pořádek nebo právo týkající se postavení osob, včetně práva na ochranu osobnosti.*“. Pokud si však osoby soukromého práva opomenou upravit některou otázku, použijí se subsidiárně příslušné normy soukromého práva.⁵ Jak již bylo naznačeno výše, autonomie individuální vůle na sebe může brát různé rozličné podoby. Může jít například o vlastnickou autonomii, tj. o svobodu vlastníků nakládat s věcí, kterou vlastní, libovolným způsobem; nebo se může jednat o smluvní autonomii, tj. o svobodu rozhodnout se, zda smlouvu uzavřít či neuzavřít, v jaké formě a s jakým obsahem; nebo testovací autonomii.⁶

Právě zásada autonomie vůle zůstavitele je stěžejní zásadou soudobého dědického práva, jež oproti předchozím dvěma socialistickým kodexům, preferujícím zájmy dědice, staví do popředí jednoznačně vůli zůstavitele a činí ji závaznou pro dědice. Zůstaviteli tak náleží oprávnění rozhodnout zcela svobodně o osudu svého jmění mortis causa. Za nejvýznamnější soudobé projevy autonomie vůle zůstavitele lze v první řadě označit jednotlivé dědické tituly, kterými je dána zůstaviteli možnost vyloučit intestátní dědickou posloupnost, neboť zákon představuje jeden z právních důvodů dědění. Dědickými tituly v tomto smyslu jsou dle ust. § 1476 o. z. dědická smlouva a závěť. Nově je sice nejsilnějším dědickým titulem dědická smlouva, avšak závěť zůstává i nadále nejtypičtějším projevem testovací svobody, a to i se zřetelem k jejímu nepřerušnému právnímu vývoji.

Za další možný projev autonomie vůle zůstavitele lze považovat odkaz, neboť soudobá právní úprava dědického práva umožňuje zůstaviteli, aby v pořízení pro případ smrti nařídil určité osobě, aby odkazovníku vydala předmět odkazu. Pomocí institutu odkazu je zůstaviteli umožněno, aby jednotlivé věci či majetková práva nabývala obmyšlená osoba na principu singulární sukcese, a tudíž nenesla odpovědnost za pasiva pozůstalosti.

---

⁵ V případě vyskytnutí pochybnosti o tom, zdali se jedná o normu kogentní či dispozitivní povahy, je namístež použití zásady v pochybnostech ve prospěch svobodné autonomie vůle (lat. in dubio pro libertate). To jinými slovy znamená, že je třeba favorizovat závěr, že příslušná soukromoprávní norma, jejíž povaha není zřejmá, má dispozitivní charakter.

⁶ DVOŘÁK, Jan, ŠVESTKA, Jiří, ZUKLÍNOVÁ, Michaela a kol. *Občanské právo hmotné. Svazek 1. Díl první: Obecná část*. 2. aktualizované a doplněné vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2016. s. 34—37.

Za tradiční projev zůstavitelovy autonomie je bezesporu považován institut vydědění, prostřednictvím něhož je zůstaviteli umožněno odejmout nebo zkrátit povinný díl nepominutelnému dědici. Ačkoliv pojetí institutu vydědění doznalo v průběhu historického vývoje jistých změn, lze obecně říci, že zůstavitelovo oprávnění vydědit svého nepominutelného dědice bylo v naší právní úpravě dědického práva zakotveno stabilně od roku 1811 až do roku 1964. Právě přijetí občanského zákoníku 1964 znamenalo přerušení tradice institutu vydědění na téměř dvě dekády, neboť v původním znění občanského zákoníku 1964 tento institut vůbec nefiguroval, ostatně stejně jako mnoho dalších. Ačkoliv došlo s účinností ode dne 1. 4. 1983 k obnovení tohoto institutu, lze konstatovat, že k plnohodnotnému obnovení vydědění došlo až k 1. 1. 1992, neboť tímto datem nabyla účinnosti novela občanského zákoníku 1964 vydaná pod číslem 509/1991 Sb. Touto novelou byly rozšířeny exheredační důvody z jednoho na čtyři.

Za další z možných projevů zůstavitelovy autonomie lze považovat i zřeknutí se dědického práva, které umožňuje zůstaviteli uzavřít smlouvu ve formě veřejné listiny s presumptivním dědicem, kterým se tento presumptivní dědic zřekne svého dědického práva, nebo jen práva na povinný díl.

Zůstavitel může projevit svoji autonomii i tím, že výslovně promine čin nehodnému dědici, který se proti zůstaviteli nebo jeho předku, potomku či manželovi dopustil činu povahy úmyslného trestného činu nebo zavrženíhodného činu proti zůstavitelově poslední vůli.

Ačkoliv je institut darování pro případ smrti zahrnut do problematiky závazkového práva, mám za to, že i tento institut je do značné míry projevem svobody zůstavitele naložit se svým majetkem libovolně *mortis causa*. Tento institut byl navrácen do úpravy dědického práva po více než šedesátileté absenci, což s sebou přineslo řadu sporných otázek, stejně jako diskuse o samotném smyslu zařazení tohoto institutu do soudobého práva.

O jednotlivých projevech autonomie vůle zůstavitele a jejich historickém vývoji napříč dvěma stoletími bude pojednáno níže v části 2 až 4 této práce.

1.2 Zásady dědického práva

Do úvodu této práce je začleněn rovněž výklad pojednávající o jednotlivých zásadách dědického práva, neboť na těchto zásadách spočívá dědické právo jako celek, jakož i jeho jednotlivé instituty. Při tvorbě občanského zákoníku 2012 vycházeli jeho tvůrci v mnohém z

vědecké práce Emanuela Tilsche⁷, který s pozoruhodnou nadčasovostí a precizností formuloval před více než sto lety stěžejní zásady dědického práva, jež lze aplikovat i dnes. Z výše uvedeného důvodu se rovněž toto pojednání o zásadách dědického práva inspiruje Tilschovou vědeckou prací⁸ a je podle ní též strukturováno.

1.2.1 Zásada zachování hodnot

Základní zásadou dědického práva je princip zachování hodnot shromážděných nebo vytvořených zůstavitelem pro budoucí generace. Lze říci, že nebýt této zásady neexistovalo by ani samotné dědické právo, jak tomu ostatně bylo v dobách nejprimitivnějších. V těchto dobách byl movitý majetek zemřelého výlučně spjat s jeho osobou, a byl tak pohřbíván nebo spalován společně s jeho tělem. Postupem času však nad okázalou pietou zvítězila střizlivost, mezigenerační solidarita a zřetel k budoucnosti.⁹ Zásada zachování hodnot má významnou stimulační funkci, neboť vědomí zůstavitele o přechodu jeho jmění na další generace jej nezřídka motivuje k vyšší produktivitě spočívající ve vytváření nebo shromažďování hodnot, k racionální spotřebě a životnímu stylu celkově. Zásada zachování hodnot představuje pro svoji již zmiňovanou stimulační funkci rovněž jeden z významných předpokladů hospodářského, jakož i společenského rozvoje.¹⁰

Zásada principu zachování hodnot se v současnosti odráží v ust. § 1475 odst. 2 o. z., které oproti úpravě v ust. § 579 obč. zák. 1964 rozšiřuje její aplikaci rovněž na práva a povinnosti zůstavitele výlučně vázaných na jeho osobu, které byly uznány jako dluh nebo uplatněny u orgánu veřejné moci. Takto jsou součástí pozůstalosti například i právo na bolestné či satisfakci v penězích, byla-li za života zůstavitele uznána nebo uplatněna u soudu.¹¹

1.2.2 Princip přechodu na jednotlivce

S principem zachování hodnot do značné míry souvisí princip přechodu na jednotlivce (princip individualistický). Práva a povinnosti tedy přecházejí po smrti fyzické osoby na její soukromoprávní nástupce. Protipólem principu zachování hodnot je princip kolektivistický, dle něhož platí, že zůstavitelem zanechaný majetek by měl připadnout určitému

---

⁷ TILSCH, Emanuel, HORÁK, Ondřej, ed. *Dědické právo rakouské se stanoviska srovnávací vědy právní*. Praha: WoltersKluwer, 2014, s. 9—38.

⁸ Ibid.

⁹ Ibid, s. 11—13.

¹⁰ ŠVESTKA, Jiří, DVOŘÁK, Jan, FIALA, Josef a kol. *Občanský zákoník: komentář*. Svazek IV., (§ 1475 až 1720). Praha: Wolters Kluwer, 2014, s. XXV—XXVI.

¹¹ ELIÁŠ, Karel a kol. *Nový občanský zákoník s aktualizovanou důvodovou zprávou*. Ostrava: Sagit, 2012, s. 600—601.

společenskému celku, jehož byl zemřelý členem (například státu či obci).¹² Obě pojetí byla v historii předmětem řady diskusí vyskytujících se v různých obdobích (zejména však v průběhu 18. století). Rovněž komunistické režimy ve 20. století kolísaly mezi individualistickým a kolektivistickým pojetím dědického práva.¹³

Zastánci kolektivistického pojetí argumentovali především tím, že přechodem zůstavitelova majetku na určitý celek nebude udržována sociální nerovnost mezi členy společnosti, neboť každý se bude muset přičinit o své postavení svým vlastním úsilím, a nedostane se mu tak nedůvodného zvýhodnění bez práce.¹⁴

Naopak zastánci individualistického pojetí si byli vědomi skutečnosti, že hodnoty shromážděné zůstavitelem během jeho života by měly připadnout osobám jemu blízkým. Toto vědomí dle zastánců individualistického pojetí vede zůstavitele k produktivní činnosti, spořivosti, starostlivosti o budoucnost rodiny, tedy celkově ke spořádanému životu. Opačné pojetí by naopak mohlo vést k neracionální spotřebě a lehkomyšlnosti. Pozůstalosti připadající určitému celku by tak byly povětšinou pasivní, což by mohlo mít negativní konsekvence pro budoucí generace.¹⁵

Střet mezi pojetími byl nakonec vyřešen ve prospěch pojetí individualistického, což dokládá i jeho právní zakotvení v článku 11 odst. 1 in fine Listiny základních práv a svobod¹⁶. Na straně druhé je však třeba zmínit, že v souladu s uplatněním zásady autonomie vůle může zůstavitel upřednostnit kolektivistický princip a povolát za dědice například stát či územní samosprávný celek. Určitý prvek kolektivistického pojetí lze spatřovat i v právní existenci odúmrti (latinsky *caducum*) upravené v ust. § 1634 o. z. Stát však vystupuje jako „dědic poslední instance“¹⁷ toliko v případě, že nedědí žádný dědic ani podle zákonné dědické posloupnosti. V této souvislosti je nutné dále odkázat na ust. § 1633 odst. 1 věty druhé o. z., které stanoví: „*Není-li zákonný dědic, nebo nenabude-li dědictví, stávají se dědici odkazovníci podle poměru hodnoty svých odkazů.*“. S ohledem k výše uvedenému a rovněž ke skutečnosti,

---

¹² RADVANOVÁ, Senta, ŠVESTKA, Jiří, DVORÁK, Jan a kolektiv. *Občanské právo hmotné*. 3, Díl čtvrtý: rodinné právo, díl pátý: autorské a patentové právo, díl šestý: dědické právo. 5., jubilejní a aktualiz. vyd. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2009, s. 258.

¹³ ELIÁŠ, Karel. Základní pojetí návrhu úpravy pro nový občanský zákoník. *Ad Notam*, 2003, roč. 9, č. 5, s. 98.

¹⁴ TILSH, Emanuel, ...*Dědické právo rakouské*... (op. cit.), s. 15.

¹⁵ *Ibid.*, s. 15—16.

¹⁶ Článek 11 odst. 1 Listiny základních práv a svobod, uvozené ústavním zákonem č. 23/1991 Sb. stanoví: „*Každý má právo vlastnit majetek. Vlastnické právo všech vlastníků má stejný zákonný obsah a ochranu. Dědění se zaručuje.*“.

¹⁷ Srov. ust. § 462 obč. zák 1964. Dle tohoto ustanovení neměl stát postavení dědice.

že občanský zákoník 2012 zavedl z hlediska zákonné posloupnosti nově celkem šest dědických tříd, tedy lze shrnout, že dědictví případně státu skutečně v ojedinělých případech.

1.2.3 Princip volnosti zůstavitele ve volbě dědice

Stěžejní význam pro soudobé dědické právo má zásada volnosti zůstavitele ve volbě dědice, v současnosti známá také jako zásada autonomie vůle zůstavitele, zásada testovací volnosti, či zásada individualizace. V souladu s touto zásadou je zůstavitel oprávněn zcela svobodně rozhodnout o osudu svého jmění, zejména určit, kdo se stane dědicem jeho jmění a jaká část jmění případně jím povolanému dědicovi. Protipólem zásady individualizace je zásada familiarizace neboli rodinného dědického nástupnictví, podle níž by mělo jmění pozůstalého připadnout osobám pokrevně spřízněným se zůstavitelem.¹⁸ Důsledné uplatnění zásady familiarizace by znamenalo vyloučení možnosti zůstavitele pořídit pro případ smrti, a tím i výrazné snížení stimulační funkce dědického práva, neboť jmění zůstavitele by připadlo toliko osobám, které zákon explicitně označuje za dědice.

Uplatnění principu autonomie vůle zůstavitele je věnována i tato diplomová práce, neboť z hlediska historické úpravy dědického práva docházelo k poměrně výrazným proměnám uplatnění principu autonomie vůle zůstavitele. Například v době vlády komunistického režimu byl princip autonomie vůle zůstavitele výrazně oslaben. Tento závěr potvrzuje i systematické uspořádání části sedmé občanského zákoníku 1964, jenž pojednává o dědickém právu, neboť úpravě dědění ze závěti předcházelo dědění ze zákona. Skutečností, že dědickému právu byla obecně věnována toliko okrajová pozornost, nasvědčuje rovněž fakt, že úprava dědického práva v občanském zákoníku 1964 byla vtělena toliko do 28 ustanovení. Oproti tomu právní úprava obsažená v celkem 246 ustanovení hlavy III., části třetí občanského zákoníku 2012 převyšuje úpravu obsaženou v občanském zákoníku 1964 téměř desetinásobně. S tímto dle mého názoru souvisí i zcela zřejmé upřednostnění principu autonomie vůle zůstavitele před principem familiarizace. Z tohoto důvodu také předchází právní úprava dědické smlouvy a závěti úpravě dědění ze zákona. Došlo tak například k znovuzavedení dědické smlouvy jakožto nejsilnějšího dědického titulu. Dále došlo ke znovuzavedení odkazu, který definitivně zmizel z českého právního řádu přijetím občanského zákoníku 1964, avšak již úprava obsažená v občanském zákoníku 1950 byla značně okleštěná a vtělena toliko do ust. § 537. Princip autonomie vůle se rovněž promítá například do

---

¹⁸ RADVANOVÁ, Senta, ...*Občanské právo hmotné...* (op. cit.), s. 259.

možnosti přirůstání dědických podílů závětních dědiců dle ust. § 1504 an. o. z., možnosti podmínění závěti dle ust. § 1561 an. o. z., rozšíření forem závěti, zavedením institutu svěřenského nástupnictví dle ust. § 1512 an. o. z. O jednotlivých projevech autonomie vůle zůstavitele však bude zevrubněji pojednáno níže.

Ačkoliv přijetím občanského zákoníku 2012 došlo ke zřejmé preferenci zásady autonomie vůle zůstavitele, nelze opomenout jisté přetrvávající projevy zásady familiarizace. Tyto projevy si kladou za cíl především korigovat případnou svévoli zůstavitele, neboť se má za to, že určité osoby zůstaviteli blízké by neměly být zůstavitelem v jeho projevu poslední vůle opomenuty. V českém právním řádu se zásada familiarizace projevuje v existenci institutu nepominutelných dědiců dle ust. § 1642 an. o. z., kteří mají právo na povinný díl z pozůstalosti. Za další projev zásady familiarizace lze považovat právo některých osob na zaopatření ve smyslu ust. § 1665 an. o. z.

1.2.4 Zásada rovnosti a zásada univerzální sukcese

V soudobém dědickém právu se uplatní z hlediska postavení dědiců zásada rovnosti. Tato zásada spočívá v rovném postavení dědiců, neboť není zohledňováno jejich společenské postavení, věk, pohlaví či původ. Pro osoby dědiců dále platí, že mají stejné postavení, ať jsou povoláni zákonem, závětí či smlouvou.¹⁹ Z hlediska zákonné dědické posloupnosti platí, že pozůstalost má být mezi dědice stejné dědické třídy rozdělena rovnoměrně. Výjimku tvoří pouze ust. § 1636 odst. 2 o. z., jenž přiznává privilegované postavení manželovi zůstavitele, který dědí ve druhé dědické třídě vždy nejméně polovinu pozůstalosti.

Pakliže zásada rovnosti byla určena dědicům, zásada univerzální sukcese míří na pozůstalost. Již v římském právu platila domněnka, že celé přecházející zůstavitelovo jmění tvoří nerozlučný celek, který přechází jako jednotka na dědice.²⁰ Dědic tak vstupuje zpravidla smrtí zůstavitele²¹ do jeho veškerých práv a povinností, s výjimkou práv a povinností, o nichž tak určí zákon²². V případě, že je dědiců více (tedy i více dědických podílů), přechází na jednotlivé dědice poměrně jak aktiva, tak pasiva.

1.2.5 Princip volnosti dědice dědictví přijmout, princip úřední ingerence

Jestliže zůstaviteli náleží pořizovací svoboda, tj. právo dle svého vlastního uvážení naložit se svým jměním pro případ smrti a určit osobu dědice, jevílo by se značně

---

¹⁹ TILSH, Emanuel, ...*Dědické právo rakouské*... (op. cit.), s. 28.

²⁰ Ibid, s. 29.

²¹ Srov. ust. § 1512 an. o. z. pojednávající o svěřenském nástupnictví.

²² Srov. ust. § 1475 odst. 2 o. z.

nespravedlivým, pokud by osoba označená za dědice neměla možnost dědictví odmítnout. Respekt k autonomii vůle dědice rozhodnout se, zda dědictví přijmout či nikoliv, byl v posledních 200 letech řešen na území České republiky v zásadě dvěma způsoby. ABGB vycházel z tzv. adičního principu známého již z dob římského práva, tedy z nezbytného výslovného projevu vůle dědice dědictví přijmout. Dělo se tak prostřednictvím podání dědické přihlášky. Dědictví tak bylo nabýváno až pravomocným rozhodnutím soudu o odevzdání dědictví. Oproti tomu občanský zákoník 1950 se přiklonil k zásadě, že dědic nabývá dědictví smrtí zůstavitele ipso iure, avšak má právo v zákonem stanovené lhůtě dědictví odmítnout.²³

Jelikož je v praxi převažujícím jevem, že dědic dědictví přijme, vzal zásadu obsaženou v občanském zákoníku 1950 za svou rovněž občanský zákoník 1964 v ust. § 460, jakož i občanský zákoník 2012 v ust. § 1479. Z hlediska volnosti dědice dědictví přijmout je vhodné zmínit rovněž možnost zřeknutí se dědického práva (renunciace) obsaženou v ust. § 1484 o. z. Dle současné právní úpravy má tak potenciální dědic možnost zřici se ještě za zůstavitelova života svého dědického práva smlouvou, kterou se zůstavitelem uzavře, přičemž tato smlouva vyžaduje formu veřejné listiny. Kromě renunciací byla nově zakotvena v ust. § 1490 o. z. možnost vzdání se dědického práva ve prospěch jiného dědice. Takto může učinit dědic, který dědictví ve lhůtě neodmítl, a to před soudem v řízení o dědictví.²⁴

S výše uvedeným úzce souvisí také míra rozsahu úřední ingerence. Pokud jde o prvně jmenovaný adiční princip uplatněný v rámci ABGB, lze říci, že zásah veřejné moci byl citelnější, než je tomu v případě stávající české právní úpravy vycházející z principu nabytí dědictví přímo ze zákona. V rámci adičního principu soud ležící pozůstalost²⁵ dědicům odevzdával, a dědicové ji tak nabývali až tímto odevzdáním. Oproti tomu se ve stávající české právní úpravě ingerence veřejné moci (soudu) omezuje pouze na zjištění dědiců, jimž svědčí nejlepší dědické právo, ochranu splnění vůle zůstavitele či urovnání sporů mezi dědici apod. Soud dále v rámci své ingerence například potvrzuje dědictví oprávněným dědicům nebo schvaluje jejich dohodu o vypořádání. Ustanovení týkající se úřední ingerence jsou obsažena

---

²³ RADVANOVÁ, Senta, ... *Občanské právo hmotné...* (op. cit.), s. 284.

²⁴ ELIÁŠ, Karel. *Základní pojetí...* (op. cit.), s. 99.

²⁵ Latinsky hereditas iacens. Šlo o soubor jmění zanechaný zůstavitelem v období mezi jeho úmrtím a odevzdáním pozůstalosti dědicům. Po smrti zůstavitele se na pozůstalost hledělo až do okamžiku odevzdání pozůstalosti dědicům jako na majetek náležející stále zemřelému zůstaviteli. V tomto období byla tomuto souboru práv a povinností přisuzována právní osobnost. V rámci území České republiky existoval institut ležící pozůstalosti až do 31. 12. 1950 (viz RADVANOVÁ, Senta, ... *Občanské právo hmotné...* (op. cit.), s. 284).

zejména v ust. § 1670 an. o. z. a z hlediska procesního v hlavě III. části druhé zákona č. 292/2013 Sb., o zvláštních řízeních soudních.²⁶

1.3 Přehled pramenů dědického práva v období od 1. 1. 1812 do současnosti

Úvodem je třeba čtenáři alespoň předestřít základní historické milníky právní úpravy dědického práva na našem území. Lze říci, že právní úprava dědického práva prošla od roku 1812 znatelným vývojem. ABGB, který nabyl účinnosti ke dni 1. 1. 1812, kladl jasně do popředí zůstavitelovu svobodnou vůli. Je to vcelku logické, neboť právě zůstavitel v průběhu svého života majetek pracně získával, shromažďoval a zveleboval, tudíž by mu mělo náležet také právo rozhodnout o jeho osudu mortis causa. ABGB, který věnoval úpravě dědického práva celkem 294 ustanovení, byl zákonem č. 11/1918 Sb., o zřízení samostatného státu československého, recipován do československého právního řádu, přičemž platil po celé období první republiky. Lze přitom říci, že oblast dědického práva neprošla v období od roku 1812 do roku 1950 téměř žádnými podstatnými změnami. Sluší se snad zmínit pouze zrušení institutu rodinného fideikomisu k 1. 1. 1925. O kvalitách a nadčasovosti ABGB svědčí i skutečnost, že nerealizovaná osnova vládního návrhu občanského zákoníku 1937 se značně inspirovala právě ABGB. Je třeba poukázat i na fakt, že ABGB je dodnes platným právním předpisem na území Rakouska a Lichtenštejnska, kde platí, byť s řadou odchylek, již více než 200 let.²⁷

ABGB byl na našem území zrušen až občanským zákoníkem 1950, který je výsledkem právníkové dvouletky. Lze o něm říci, že ačkoliv již značně omezil autonomii vůle zůstavitele (nově měl tak rozhodující slovo dědic) a zrušil mnohé tradiční instituty dědického práva (např. dědickou smlouvu nebo svěřenské náhradnictví), přinesl i mnohé pozitivní inovace. Osobně považuji za změnu k lepšímu především zrušení institutu ústní závěti, nutnost datovat závěť nebo zrušení tzv. ležící pozůstalosti.

Jestliže občanský zákoník 1950 i přes výrazné diskontinuální snahy zachovával základní principy a instituty tradičního ius civile, neplatí totéž o jeho nástupci. Občanský zákoník 1964, který nabyl účinnosti ke dni 1. 4. 1964, v podstatě znamenal likvidaci tradičního dědického práva. O degradaci dědického práva svědčí už samotný fakt, že problematice dědického práva bylo věnováno toliko 28 ustanovení. Pro ilustraci lze uvést, že

---

²⁶ ELIÁŠ, Karel. Základní pojetí... (op. cit.), s. 99—100.

²⁷ DVOŘÁK, Jan, MALÝ, Karel, ADAMOVIČ, Karolína. *200 let Všeobecného občanského zákoníku*. Praha: Wolters Kluwer, 2011, s. 21.

občanský zákoník 1964 v původním znění například znemožňoval zůstaviteli vydědit nepominutelného dědice, připojit k závěti doložku, sepsat alografní závěť nebo uzavřít s presumptivním dědicem smlouvu o zřeknutí se dědického práva. Alespoň částečné zlepšení postavení zůstavitele přinesla novela občanského zákoníku 1964 vydaná pod číslem 131/1982 Sb., která obnovila možnost zůstavitele vydědit nepominutelného dědice. Výraznější posílení autonomie vůle znamenala novela občanského zákoníku 1964 vydaná pod č. 509/1991 Sb., která rozšířila důvody pro vydědění, obnovila možnost zůstavitele pořídit alografní závěť nebo zavedla možnost nezletilé osoby starší patnácti pořídit závěť. Za další podstatnou změnu směrem k posílení svobody zůstavitele považují obnovení institutu správce dědictví k 1. 1. 2005.²⁸ Je však třeba vidět, že ačkoliv byl občanský zákoník 1964 za dobu své účinnosti více než padesátkrát novelizován, stále na něm byly patrné stopy socialistického zákonodárství. To platí o oblasti dědického práva dvojnásob, neboť dědického práva se za téměř padesátiletou účinnost občanského zákoníku 1964 významnějším způsobem dotkly pouze tři výše jmenované novely.

Nakonec po více než dvaceti letech od zahájení prvních rekodifikačních prací²⁹ vstoupil dne 1. 1. 2014 do účinnosti občanský zákoník 2012, který se v podstatě navrácí k tradicionalistickému pojetí dědického práva reprezentovanému především ABGB. Občanský zákoník 2012 do právní úpravy dědického práva navrácí některé instituty, které občanský zákoník 1964 neznal, namátkou lze jmenovat dědickou smlouvu jakožto nejsilnější dědický titul, odkaz, svěřenské nástupnictví nebo zřeknutí se dědického práva. Občanský zákoník 2012 ve svých celkem 246 ustanoveních pojednávajících o dědickém právu staví jednoznačně do popředí zájmu autonomii vůle zůstavitele. Po více než šedesáti letech je to tedy opět zůstavitel, komu náleží v oblasti dědického práva hlavní slovo.

2 Autonomie vůle zůstavitele v ABGB

Významný inspirační zdroj občanského zákoníku 2012 nejen v oblasti dědického práva představuje ABGB (německy plným názvem Allgemeines bürgerliches Gesetzbuch für die gesamten Deutschen Erbländer der Österreichischen Monarchie). Nelze proto započít jinak než právě pojednáním o projevech autonomie vůle zůstavitele za účinnosti tohoto, na

---

²⁸ Novela občanského zákoníku 1964 vydaná pod č. 554/2004 Sb.

²⁹ ŠVESTKA, Jiří, DVOŘÁK, Jan, FIALA, Josef a kol. *Občanský zákoník: komentář*. Svazek I., (§ 1 až 654). Praha: Wolters Kluwer, 2014, s. XXXVIII.

svou dobu zcela výjimečného, právníckého díla, které je považováno za základ moderního pojetí dědění na našem území.³⁰ Lze konstatovat, že ABGB byl ve své době oprávněně považován za dokonalý kodex, neboť se mimo jiné vyznačoval všeobecností a výlučností, a platil tak bez výjimky pro všechny obyvatele předlitavské části habsburské monarchie.

Na úvod výkladu se jeví vhodným alespoň stručně předesílit základní historické milníky týkající se tohoto díla. ABGB byl vyhlášen dne 1. 6. 1811 patentem císaře Františka I. č. 946 Sb. z. s. s účinností ode dne 1. 1. 1812. V průběhu 19. století došlo pouze k dílčím novelizacím ABGB, a to například v oblasti manželského práva. Významnější změny ABGB přinesly až tři novelizace uskutečněné za první světové války, v nichž je zřetelný vliv německého občanského zákoníku³¹. Recepčním zákonem³² došlo po vzniku samostatné Československé republiky v roce 1918 k převzetí ABGB ve znění pozdějších novel. Ačkoliv v průběhu 20. a zejména 30. let byla vyvíjena výrazná snaha unifikovat občanské právo (na území Slovenska a Podkarpatské Rusi platilo uherské právo, na území Hlučínska do roku 1920 platil německý občanský zákoník), nedošlo i s ohledem k bouřlivému vývoji směřujícímu k mnichovskému diktátu k přijetí nového kodexu soukromého práva. Nejvýznamnějším počinem té doby tak zůstává osnova občanského zákoníku z roku 1937 označená jako Vládní návrh zákona, kterým se vydává občanský zákoník.³³ V oblasti dědického práva došlo v meziválečném období pouze k přijetí dílčí úpravy, zákona č. 179/1924 Sb. z. a n., jímž došlo ke zrušení rodinných fideikomisů³⁴ příznačných především pro šlechtické rody. Po druhé světové válce došlo v rámci tzv. právnícké dvouletky k přijetí občanského zákoníku 1950, který v ust. § 568 odst. 2 derogoval ABGB, vyjma ustanovení § 1151 až 1164 ABGB, jež pojednávala o služební smlouvě. Tato ustanovení zůstala v platnosti až do přijetí zákoníku práce, tj. zákona č. 65/1965 Sb.

Ideovými východisky ABGB bylo zejména římské právo a přirozenoprávní koncepce, jejíž vliv byl patrný například v ust. § 16 ABGB, který stanovil, že: *„Každý člověk má vrozená, již rozumem poznatelná práva, a nutno jej tudíž považovati za osobu. Otroctví nebo*

---

³⁰ SCHELLEOVÁ, Ilona, SCHELLE, Karel. *Dědické právo podle nového občanského zákoníku*. Praha: Linde, 2013, s. 24.

³¹ Bürgerliches Gesetzbuch (zkráceně BGB), byl přijat v roce 1896 s účinností ode dne 1. 1. 1900, přičemž je až dodnes ústředním právním předpisem německého občanského práva.

³² Zákon č. 11/1918 Sb. ze dne 28. října 1918, o zřízení samostatného státu československého.

³³ MALÝ, Karel a kol. *Dějiny českého a československého práva do roku 1945*. 4., přepracované vydání, (v nakladatelství Leges vydání první). Praha: Leges, 2010, s. 426—427.

³⁴ Rodinným fideikomisem se ve smyslu ust. § 618 ABGB rozumělo nařízení zůstavitele, kterým se prohlašovalo jmění pro všechny budoucí generace nebo alespoň pro více rodinných potomků za nezczitelný statek rodiny. Rodinný fideikomis se od svěřenského náhradnictví lišil zejména svojí perpetuitou, která byla jeho stěžejním znakem.

nevolnictví a k tomu se vztahující výkon moci nejsou v těchto zemích dovolena.“ Dle mého názoru měla tato skutečnost i svůj podstatný vliv na respekt k autonomii vůle zůstavitele v dědickém právu, který měl za účinnosti ABGB rozsáhlé možnosti svobodně rozhodnout o osudu svého jmění pro případ smrti. Dědické právo bylo v rámci ABGB upraveno v hlavách osm až patnáct (ust. § 531–824 ABGB), což představovalo celkem 294 ustanovení věnovaných výlučně problematice dědického práva. Z tohoto vyplývá, že úprava dědického práva byla velmi detailní. Navíc je třeba vidět i některé přesahy dědického práva do jiných oblastí, zejména však do oblasti práva závazkového (např. společná závěť manželů dle ust. § 1248 ABGB či dědická smlouva dle ust. § 1249 an. ABGB). O tom, že ABGB bral na zřetel zůstavitelovu vůli, svědčí existence třech druhů dědických titulů, které mohly existovat v jedné pozůstalosti i vedle sebe, a to dědické smlouvy, závěti a zákona, přičemž ABGB jednoznačně preferoval pořízení pro případ smrti, tedy dědickou smlouvu či závěť před intestátní posloupností. Z hlediska možných projevů autonomie vůle umožňoval ABGB zůstaviteli například pořídit závěť, dědickou smlouvu, odkázat jednotlivou věc odkazem, odejmout nepominutelnému dědici právo na povinný díl, ustanovit svým závětním dědicům substituty apod.

K tomu, aby mohlo dojít k realizaci dědického práva, bylo třeba splnit několik předpokladů. Základním předpokladem byla smrt zůstavitele a existence pozůstalosti. Dále bylo zapotřebí způsobilého dědice, tj. dědice, který je k okamžiku úmrtí zůstavitele naživu, svědčí mu některý z dědických titulů, přičemž u něj nejsou dány skutečnosti vylučující delaci (např. dědická nehodnost), a konečně musel dědic výslovně projevit svou vůli dědictví přijmout. Finálním předpokladem dědění bylo projednání dědického práva před soudem a následné odevzdání pozůstalosti, tedy její převedení do právní držby dědice.³⁵ Ačkoliv o tom bylo již výše pojednáno, sluší se na tomto místě alespoň připomenout, že dědictví se nenabývalo ipso iure okamžikem smrti zůstavitele, avšak teprve pravomocným rozhodnutím soudu o odevzdání dědictví. Smrtí zůstavitele tak vzniklo povolané osobě pouze právo deferovanou pozůstalost přijmout.³⁶

2.1 Zřeknutí se dědického práva

Výklad jednotlivých institutů dědického práva dle ABGB ve světle svobody zůstavitele naložit se svým majetkem pro případ smrti lze započít pojednáním o možnosti

---

³⁵ BÍLEK, Petr, ŠEŠINA, Martin. *Dědické právo v předpisech let 1925-2001*. Praha: C.H. Beck, 2001, s. 4.

³⁶ Ibid, s. 3.

zůstavitele uzavřít se svým potenciálním dědicem tzv. renunciační smlouvu (smlouvu o zřeknutí se dědického práva) dle ust. § 551 ABGB. Institut zřeknutí se dědického práva byl pro zůstavitele praktický z hlediska právní jistoty, jakož i možnosti prevence případných sporů. Komparováno s pozdější právní úpravou, tento institut byl zachován občanským zákoníkem 1950, avšak v občanském zákoníku 1964 již zakotven nebyl. K jeho znovuoobnovení došlo přijetím občanského zákoníku 2012. Osobně se domnívám, že ačkoliv má institut zřeknutí se dědického práva povahu dvoustranného právního jednání, tj. k jeho perfekci je potřebný projev vůle budoucího zůstavitele, jakož i presumptivního dědice, lze v něm vidět i jeden z možných projevů autonomie vůle zůstavitele.

V praxi šlo o to, že osoba budoucího zůstavitele uzavřela smlouvu s předpokládaným dědicem, jejímž předmětem bylo vzdání se dědického práva například k celé pozůstalosti nebo její části. K renunciační smlouvě mohla být připojena též podmínka (v terminologii ABGB označena jako tzv. výminka), kterou se presumptivní dědic například mohl vzdát svého dědického práva ve prospěch jiné osoby. Bylo možno se také vzdát dědického práva jen pro případ dědění ze zákona, přičemž dědic mohl v takovém případě dědit ze závěti. Je nutné též zmínit, že nebylo-li ujednáno něco jiného, působilo takové zřeknutí se dědického práva i vůči potomkům osoby, která se zřekla dědictví. Platnost dědické smlouvy byla podmíněna formou notářského spisu nebo zápisu v soudním protokolu. Právním následkem takovéto smlouvy bylo to, že osobě, která se svého dědického práva zřekla, nebyla pozůstalost deferována.³⁷

2.2 Dědická smlouva

ABGB umožňoval dva typy pořízení pro případ smrti, a to buď dědickou smlouvu, nebo poslední pořízení, kam lze zařadit závěť (testament) nebo dovětek (kodicil). Poslední pořízení bylo na rozdíl od dědické smlouvy jednostranným právním jednáním.³⁸ Podle ust. § 602 ABGB spolu mohly určité osoby uzavřít dědickou smlouvu, kterou se budoucí pozůstalost nebo její díl slibuje a slib přijímá³⁹. Dědická smlouva přitom představovala nejsilnější dědický titul. Těžiště úpravy dědické smlouvy se nalézalo z hlediska systematického zařazení zejména v ust. § 1249 an. hlavy dvacáté osmé (smlouvy svatební),

---

³⁷ BÍLEK, Petr, ŠEŠINA, Martin. *Dědické právo v předpisech let 1925-2001*. Praha: C.H. Beck, 2001, s. 5.

³⁸ BEDNÁŘ, Václav. *Testamentární dědická poslušnost*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2011, s. 11.

³⁹ Ust. § 1249 ABGB.

když v hlavě deváté (o projevech poslední vůle a o závětech vůbec), která se věnovala úpravě posledních pořízení, se dědické smlouvy týkalo jen jediné ustanovení, a to § 602 ABGB.

Z výše uvedeného vyplývá, že se jádro právní úpravy dědické smlouvy nalézalo v části ABGB věnující se problematice obligacního práva a nikoli práva dědického. Šlo vlastně o zvláštní druh svatební smlouvy, kterou bylo možno sjednat pouze mezi manžely (také mezi rozvedenými manžely⁴⁰), a ti jediní mohli být ve smlouvě také povoláni za dědice. Dědickou smlouvu mohli uzavřít též snoubenci, avšak její perfekce byla závislá na uzavření platného manželství.⁴¹ Jednalo se o smlouvu aleatorní, neboť po dobu života nebyl manžel nikterak omezen v nakládání s majetkem, přičemž plnění z této smlouvy nebylo možno ani zajistit.⁴²

Dědická smlouva se přitom nemohla vztahovat na celou pozůstalost, jedna čtvrtina pozůstalosti zůstala vyhrazená k volnému pořízení zůstavitele pro případ smrti (nesmělo na ni váznout ani právo třetí osoby na povinný díl nebo jiný dluh).⁴³ Manžel tak mohl zanechat svému druhému manželovi i zbývající jednu čtvrtinu pozůstalosti, avšak musel tak učinit například závětí. Pokud zůstavitel nepořídil o zbylé jedné čtvrtině pozůstalosti, připadla tato část zákonným dědicům. Dědická smlouva vyžadovala ke své platnosti formu notářského spisu. Dědickou smlouvu pak bylo možno zrušit v zásadě toliko vzájemnou dohodou smluvní stran (disolucí), přičemž zvláštní podmínky platily v případě rozvodu manželství smluvních stran.⁴⁴

Po přijetí občanského zákoníku 1950 nebyla dědická smlouva začleněna do jeho právní úpravy, a nestalo se tak ani při přijetí občanského zákoníku 1964. Ke znovuoobnovení institutu dědické smlouvy došlo až občanským zákoníkem 2012, který ji zakotvil v ust. § 1582 an., avšak tato úprava je oproti stavu obsaženému v ABGB pojata výrazně extenzivněji, neboť dědická smlouva má obecný charakter a lze ji uzavřít s kýmkoli, a to i ve prospěch třetí osoby.⁴⁵

---

⁴⁰ BÍLEK, Petr, ...*Dědické právo v předpisech...* (op. cit.), s. 5.

⁴¹ KRČMÁŘ, Jan, SPÁČIL, Jiří, ed. *Právo občanské IV., V. Právo rodinné. Právo dědické*. Reprint původního vydání. Praha: WoltersKluwer, 2014, s. 52.

⁴² KLEIN, Šimon. Dědická smlouva a darování pro případ smrti. *Ad Notam*, 2013, roč. 19, č. 4, s. 14—15.

⁴³ Ust. § 1253 ABGB.

⁴⁴ KRČMÁŘ, Jan, ...*Právo občanské...* (op. cit.), s. 53—54.

⁴⁵ KLEIN, Šimon. Dědická smlouva a darování pro případ smrti... (op. cit.), s. 14—15.

2.3 Závěť

Závěť je v pořadí druhým dědickým titulem. Představuje jednu z forem posledního pořízení, jímž byl ustanoven dědic.⁴⁶ Pokud však poslední pořízení obsahovalo toliko jiná opatření, nikoli povolání určité osoby za dědice, nazývalo se dovětkem neboli kodicilem. Pokud jde o kodicil, v praxi se rozlišoval tzv. kodicil testamentární, který se vztahoval ke zřízené závěti, a tzv. kodicil intestátní, jenž se uplatňoval v případě, že zůstavitel závěť nepořídil. Kodicilem bylo možno například zřídit odkaz, doložit čas anebo uložit dědici nebo odkazovníku příkaz či stanovit dědici nebo odkazovníku podmínku. Došlo-li ke jmenování dědice negativně, tedy vyloučením určité osoby z intestátní dědické posloupnosti, označoval se takový testament za negativní. Je vhodné zmínit též skutečnost, že pro testament i kodicil platila v rámci ABGB stejná pravidla (zejména pořizovací způsobilost, forma posledního pořízení, svědkové). Výjimku představovalo zrušení závěti nebo dovětku ve smyslu ust. § 713, resp. ust. § 714 ABGB, dle nichž pozdější závěť v zásadě rušila závěť dřívější, avšak více dovětek mohlo existovat vedle sebe v rozsahu, v němž si neodporovaly. K platnosti závěti dle ABGB byla vyžadována způsobilost zůstavitele pořídit závěť, pasivní testamentární způsobilost dědice, projev poslední vůle zůstavitele a zachování zákonem stanovené formy.⁴⁷

Pro další potřeby této práce je nutno vymezit pojem závěti jakožto druhu pořízení pro případ smrti. Závěť je formální, jednostranný, ryze osobní, odvolatelný projev vůle o tom, komu má v případě pořizovatelovy smrti připadnout jím zanechaný majetek.⁴⁸ Takovýmto projevem vůle lze povolát za dědice jednu i více osob. Testament musí vždy obsahovat povolání dědice (dědickou instituci), avšak může obsahovat i jiná ustanovení (například zřízení odkazu). Dědic se stává univerzálním právním nástupcem zůstavitele, tj. vstupuje do jeho práv a povinností, přijímá nejenom aktiva pozůstalosti, ale odpovídá rovněž za pasiva (srov. postavení odkazovníka). Z hlediska historického vývoje tohoto institutu je třeba vidět, že závěť byla zachována i v rámci socialistického zákonodárství, neboť ji upravoval jak občanský zákoník 1950⁴⁹, tak občanský zákoník 1964⁵⁰, přičemž v té době závěť představovala téměř jedinou možnost zůstavitele projevit svoji vůli v rámci dědického práva.

---

⁴⁶ Ust. § 553 ABGB.

⁴⁷ ROUČEK, František, SEDLÁČEK, Jaromír a kol. *Komentář k československému obecnému zákoníku občanskému a občanské právo platné na Slovensku a v Podkarpatské Rusi*. Díl 3, (§§ 531 až 858). Reprint původního vydání z roku 1936. Praha: Codex Bohemia, 1998, s. 76.

⁴⁸ RADVANOVA, Senta, ... *Občanské právo hmotné...* (op. cit.), s. 271.

⁴⁹ Ust. § 534 an. obč. zák. 1950.

⁵⁰ Ust. §476 an. obč. zák. 1964.

V současné době je tak závěť, na rozdíl od nedávného znovuzavedení dědické smlouvy, poměrně dobře známým institutem pro širokou veřejnost. Závěť dle mého názoru představuje nejvýznamnější možnost projevu autonomie vůle zůstavitele, a proto jí bude věnována zvláštní pozornost i ve světle ABGB.⁵¹

2.3.1 Způsobilost zůstavitele pořídit závěť

Platně pořídit testament mohla pouze způsobilá osoba, kterou mohl být každý, kdo nebyl zákonem prohlášen za nezpůsobilého.⁵² Mezi hlavní příčiny nezpůsobilosti činit závěť (resp. obecně poslední pořízení) patřil především nedostatek věku a nedostatek zdravého rozumu. Dále lze jmenovat prohlášení za marnotratného, řeholní sliby, či uložení těžkého kriminálního trestu.

Pokud jde o nezpůsobilost pořídit závěť z důvodu nedostatku věku, dle ust. § 569 ABGB platilo, že osoba mladší čtrnácti let nemohla vůbec pořizovat. Nezletilec, který nedovršil osmnácti let, mohl pořizovat jen ústně před soudem, popřípadě před notářem. Soud, resp. notář se musel šetřením přesvědčit, zda nezletilec učinil projev poslední vůle svobodně a rozvážně. Po dosažení věku osmnácti let bylo možno pořizovat bez omezení.

Testament nemohly platně pořídit ani osoby „šílené a blbé“, tedy v dnešním slova smyslu osoby omezené ve svéprávnosti. Rovněž osoby nacházející se v době pořízení závěti ve stavu zuřivosti, šílenosti, blbosti nebo opilství nemohly platně pořídit.⁵³

Pokud jde o zbývající příčiny pořizovací nezpůsobilosti, lze pro zajímavost alespoň zmínit, že soudně prohlášený marnotratník mohl pořizovat toliko o polovině svého majetku, přičemž druhá polovina připadla intestátním dědicům.⁵⁴

2.3.2 Formy závěti

ABGB stanovil, že pro platnost posledního pořízení se dále vyžaduje jeho zřízení v zákonem stanovené formě. Jednotlivé formy upravovala ust. § 577 až 601 ABGB. Pořizovat bylo možno závěti napsanou vlastní rukou (holografní závěť), závěti sepsanou osobou odlišnou od zůstavitele, podepsanou zůstavitelem před třemi svědky (alografní závěť), ústní závěti, písemnou nebo ústní závěti učiněnou před soudem, závěti ve formě notářského zápisu

---

⁵¹ KRČMÁŘ, Jan, ...*Právo občanské*... (op. cit.), s. 15—16.

⁵² Ibid, s. 16.

⁵³ SCHELLEOVÁ, Ilona, ...*Dědické právo podle nového občanského zákoníku*... (op. cit.), s. 24.

⁵⁴ Pro zajímavost je třeba uvést, že podle ust. § 1528 odst. 2 občanského zákoníku 2012 může osoba, která byla omezena ve svéprávnosti pro chorobnou závislost na požívání alkoholu, užívání psychotropních látek nebo podobných přípravků či jedů nebo chorobnou závislost na hráčekké vášni, pořizovat nejvýše o polovině pozůstalosti. Zbývající část pozůstalosti připadá intestátním dědicům.

a společnou závěť manželů. Jan Krčmář ve své práci⁵⁵ rozlišuje formy posledního pořízení jednak řádné a mimořádné (privilegované), jednak soukromé a veřejné (učiněné před soudem nebo notářem).

Pokud jde o závěť holografní, ta musela být zůstavitelem sepsána celá vlastní rukou a vlastnoručně podepsána. Nebylo možno, aby zůstavitel sepsal část závěti sám a část dal sepsat jiné osobě, pakliže by se tak stalo, byla závěť neplatná v celém rozsahu. Bylo však lhostejné, na jakém materiálu bylo poslední pořízení sepsáno či jaká byla jeho vnější podoba. Pokud jde o vlastnoruční podpis, nesměl být nahrazen otiskem, razítkem nebo těsnopisem. Bylo tak skutečně zapotřebí vlastnoručního podpisu zůstavitele, jenž se mohl podepsat svým rodovým jménem, křestním či jiným jménem (pseudonym), kterým se zůstavitel podepisoval a byl jím oslovován. Naopak neplatnost závěti způsobilo, pokud se zůstavitel podepsal například jako „Tvůj otec“ nebo „Tvá manželka“ či „Tvá sestra“.⁵⁶ Ust. § 578 věty druhé ABGB doporučovalo zůstaviteli datovat závěť, a to z důvodu prevence případných sporů. Jelikož tedy podstatnou náležitostí holografní závěti nebyla její datace, docházelo v praxi k případům, kdy vedle sebe existovaly dvě nebo i více závětí. Pro tento případ platilo ust. § 715 ABGB, jež stanovilo, že tyto závěti jsou platné, pokud vedle sebe mohly obstát.⁵⁷ Úprava holografní závěti obsažená v ABGB byla převzata do ust. § 1533 o. z., dle něhož není podstatnou náležitostí holografní závěti přesné uvedení dne, měsíce a roku sepsání závěti.⁵⁸ Toto s sebou v praxi může přinášet řadu komplikací.⁵⁹

Zůstaviteli náležela i možnost nechat si své poslední pořízení (popř. jeho část) sepsat jinou osobou (popř. více osobami), avšak musel takové pořízení vlastnoručně podepsat a dále před třemi svědky, z nichž dva museli být současně přítomni, výslovně prohlásit, že takovéto poslední pořízení obsahuje jeho poslední vůli. Svědci museli tuto skutečnost osvědčit připojením svých podpisů. Takovouto závěť označujeme za alografní, přičemž oproti závěti holografní mohla být sepsána rovněž na psacím stroji. Pro zamezení případných sporů o pravost závěti nebylo na závadu ani to, sepsal-li zůstavitel závěť vlastnoručně a následně podstoupil výše uvedenou proceduru.⁶⁰ Svědky nemohly být osoby, které nedosáhly věku osmnácti let, smyslů zbavené, hluché, slepé, nebo němé a dále osoby, které neovládaly jazyk

---

⁵⁵ KRČMÁŘ, Jan, ...*Právo občanské*... (op. cit.), s. 22.

⁵⁶ ROUČEK, František, ...*Komentář k československému obecnému zákoníku*... (op. cit.), s. 113.

⁵⁷ KRČMÁŘ, Jan, ...*Právo občanské*... (op. cit.), s. 22—23.

⁵⁸ Na rozdíl od ust. § 476 odst. 2 obč. zák. 1964.

⁵⁹ O této problematice pojednává blíže část 5.2.6 této práce.

⁶⁰ BEDNÁŘ, Václav. *Testamentární dědická poslušnost*... (op. cit.), s. 19—20.

zůstavitele. Nezpůsobilým svědkem byl rovněž dědic nebo odkazovník vzhledem k tomu, co se mu zůstavovalo, jakož i jeho manžel, rodiče, děti a sourozenci, stejně jako osoby s ním ve stejném stupni sešvagřené. Svědci nemuseli být přítomni sepsání posledního pořízení ani nemuseli znát jeho obsah, postačovalo, pokud zůstavitel před svědky projevil svoji vůli způsobem nevzbuzujícím pochybnost o tom, že obsahem listiny je jeho poslední vůle. Zůstavitel takto mohl učít i konkludentním způsobem (například na dotaz svědka, zda listina obsahuje jeho poslední vůli pokývnout hlavou).⁶¹ O podpisu zůstavitele platilo to, co bylo řečeno výše pro holografní závěť. Podpisy všech svědků musely být připojeny k listině samé, a to ještě za života zůstavitele, přičemž zůstavitel nemusel být tomuto aktu přítomen. Svědci byli povinni připojit ke svému podpisu dodatek, který označoval skutečnost, že se jedná o podpis svědka. Také tento dodatek musel být napsán vlastnoručně svědkem.⁶²

Neuměl-li nebo nemohl-li zůstavitel číst nebo psát, platila pro zřízení posledního pořízení přísnější pravidla. Zůstavitel, který neuměl nebo nemohl psát, připojil místo svého vlastnoručního podpisu vlastnoruční znamení ruky (např. tři křížky), které musel učinit za současné přítomnosti všech tří svědků. Avšak zůstavitelovo prohlášení, že závěť obsahuje jeho poslední vůli, nevyžadovalo současnou přítomnost všech tří svědků. Zajímavostí je, že podpis v hebrejštině se považoval za znamení ruky, neuměl-li tedy zůstavitel psát jiným písmem, bylo nutno postupovat dle formalit uvedených v ust. § 580 ABGB. Pokud zůstavitel nemohl nebo neuměl číst, musel mu být testament jedním ze svědků přečten, a to v přítomnosti obou zbylých svědků. Svědci byli povinni nahlédnout do obsahu testamentu a potvrdit, že se shoduje s vůlí zůstavitele. Osoba, která testament sepsala, mohla být zároveň svědkem, nicméně nemohla být předčítatelem testamentu. Pro platnost testamentu u osoby, která nemohla současně číst ani psát, muselo dojít ke kombinaci všech výše uvedených formalit.⁶³

Zůstavitel, který nechtěl nebo nemohl zřídit písemnou závěť, mohl pořídit dle ust. § 584 an. ABGB závěť ústní. Muselo se tak stát za současné přítomnosti tří svědků, kteří zůstavitele osobně znali. Bylo přítom nezbytné, aby zůstavitel svoji poslední vůli prohlásil

---

⁶¹ BEDNÁŘ, Václav. *Testamentární dědická posloupnost...* (op. cit.), s. 19—20.

⁶² Srov. rozsudek Nejvyššího soudu ČSR ze dne 18. 1. 1927, sp. zn. Rv 654/26, In: ASPI [právní informační systém]. Wolters Kluwer ČR [cit. 22. 2. 2017]: „*Dodatek k podpisu svědka závěti o této jeho vlastnosti (§ 579 obč. zák.) musí býti psán svědkem samým.*“

⁶³ KRČMÁŘ, Jan, ...*Právo občanské...* (op. cit.), s. 25—26.

sám, nepostačovalo, aby zůstavitel například pouze přikývl na projev jiné osoby.⁶⁴ S ústní závětí byla spojena mnohá úskalí, zejména pak problematika průkaznosti obsahu poslední vůle zůstavitele, neboť ten nemusel být nikde písemně zachycen. Ust. § 585 věty druhé ABGB proto doporučovalo pro jistotu svědkům, aby buď všichni společně, nebo každý zvlášť zůstavitelův projev buď sami zaznamenali, nebo dali co nejdříve zaznamenat. Pokud byl záznam pořízen všemi svědky a jimi vlastnoručně podepsan, bylo s ním při projednávání pozůstalosti nakládáno jako se závětí písemnou. Nebylo-li po ruce takového zápisu svědků, došlo po smrti zůstavitele k jejich soudnímu předvolání, přičemž svědci jednotlivě (v nepřítomnosti ostatních svědků) učinili nepřisežné prohlášení o obsahu poslední vůle zůstavitele. Bylo však možno, aby osoba, která na tom měla právní zájem, požádala o přisežnou výpověď všech svědků. Nebyla-li ústní závěť touto přisežnou výpovědí potvrzena všemi svědky (resp. alespoň dvěma, pokud nebylo možno jednoho z nich vyslechnout), byla takováto ústní závěť bez právních účinků.⁶⁵ Ústní závěť nebylo možno poříditi za účinnosti občanského zákoníku 1950 ani občanského zákoníku 1964. Občanský zákoník 2012 umožňuje zřízení závěti v ústní formě jen v případě mimořádných okolností dle ust. § 1542 an. o. z.

Ust. § 587 an. ABGB upravovalo poslední pořízení soudní. Zůstavitel byl oprávněn zřídit před soudem ústně nebo písemně své poslední pořízení, a to před jakýmkoliv okresním soudem (bez ohledu na věcnou nebo místní příslušnost). O platné pořízení se však jednalo i v případě, bylo-li realizováno před soudem vyšší instance. Písemné poslední pořízení mohlo být sepsáno osobou odlišnou od zůstavitele, avšak zůstavitel takovou listinu musel alespoň vlastnoručně podepsat, přičemž bylo nezbytné, aby takovouto listinu odevzdal osobně soudu (nestačilo pouhé odeslání prostřednictvím provozovatele poštovních služeb) s prohlášením, že tato listina obsahuje jeho poslední vůli. Soud poté listinu vložil do obálky, zapečetil a poznamenal na obálku, či poslední vůle v ní byla obsažena. Následně došlo k sepsání soudního protokolu a uložení písemnosti u soudu, o čemž bylo vydáno zůstaviteli písemné potvrzení. Pokud zůstavitel pojal záměr učinit své poslední pořízení ústně před soudem, nebo tak učinit musel (např. šlo o osobu starší čtrnácti let, avšak mladší osmnácti let), došlo k sepsání úředního zápisu o prohlášení poslední vůle zůstavitele. Dle ust. § 589 ABGB platilo,

---

⁶⁴ Srov. rozhodnutí Nejvyššího soudu ČSR ze dne 18. 3. 1924, sp. zn. Rv I 8/24, In: ASPI [právní informační systém]. Wolters Kluwer ČR [cit. 22. 2. 2017]: „*Při ústním posledním pořízení musí pořizovatelova vůle před svědky býti pořizovatelem projevována; nestačí projev souhlasu s posledním pořízením, již dříve napsaným, třebaž bylo před zůstavitelem a svědky přečteno.*“.

⁶⁵ ROUČEK, František, ... *Komentář k československému obecnému zákoníku...* (op. cit.), s. 140—141.

že k platnosti takového pořízení se vyžadovala přítomnost dvou soudních osob, z nichž jedna musela být soudcem místního soudu. Svědectví druhé soudní osoby (ne však soudce) bylo možno nahradit svědectvím dvou jiných svědků. Výše specifikovaná pořízení se činila povětšinou v prostorách soudu, avšak nebylo vyloučeno, aby zůstavitel, který se nalézal ve špatném zdravotním stavu, požádal soudní osoby, aby se dostavily přímo do jeho obydlí, kde následně mohl platně provést písemné či ústní pořízení.⁶⁶

Stejná možnost jako soudci náležela dle příslušných ustanovení zákona č. 75/1871 ř. z., kterým se uvádí notářský řád (dále jen „notářský řád 1871“), také notáři, přičemž bylo možno pořídít ve formě notářského aktu (notářského zápisu)⁶⁷, nebo ve formách obdobným testamentům soudním⁶⁸. Notářský zápis se zřizoval za přítomnosti místně příslušného notáře a dvou svědků, kteří museli dosáhnout věku dvaceti let. Svědky nemohly být ani osoby stížené duševní chorobou či zaměstnanci notářské kanceláře. Alespoň jeden ze svědků musel umět číst a psát. Notář nesměl zřizovat pořízení ve věcech, v nichž docházelo ke střetu s jeho osobním zájmem, nebo ve věcech své manželky a osob, se kterými je v příbuzenském poměru přímém nebo příbuzenském poměru nepřímém, a to až do čtvrtého stupně linie nepřímé. Pro pořízení ve formě obdobné testamentům soudním, platilo v zásadě to, co bylo uvedeno v předchozím odstavci pro pořízení soudní s rozdílem, že zůstavitel mohl pořídít ústně nebo písemně před dvěma svědky a notářem anebo před dvěma notáři.⁶⁹

ABGB počítal i se zcela mimořádnými situacemi (námořní plavba, existence vážného nebezpečí nákazy), ve kterých by dodržování výše uvedených formálních pravidel mohlo představovat pro zůstavitele nepřiměřenou zátěž, nebo dokonce ztrátu možnosti naložit se svým majetkem pro případ smrti. ABGB pro takovéto mimořádné situace zajišťoval určité úlevy, a to z hlediska formálních náležitostí posledních pořízení. Hovoříme zde o tzv. privilegovaných testamentech. Pokud došlo k poslednímu pořízení v průběhu námořní plavby a v místech, kde panoval mor nebo jiná obdobná nákaza, byly způsobilými svědky i osoby, které dosáhly věku čtrnácti let. Postačovala pouze přítomnost dvou svědků, z nichž jeden mohl závěť psát. Při nebezpečí nákazy se nevyžadovala ani přítomnost obou svědků zároveň. Takováto poslední pořízení pozbývala platnosti uplynutím šesti měsíců od doby, kdy plavba

---

⁶⁶ BEDNÁŘ, Václav. *Testamentární dědická posloupnost...*(op. cit.), s. 19—20.

⁶⁷ Ust. § 67 notářského řádu 1871.

⁶⁸ Ust. § 70 notářského řádu 1871.

⁶⁹ KRČMÁŘ, Jan, ...*Právo občanské...*(op. cit.), s. 28—30.

nebo nákaza skončila. Je třeba uvést, že úlevy platily i pro vojenské testamenty, přičemž bližší podmínky upravovaly vojenské zákony.⁷⁰

Konečně je třeba zmínit jednu z výrazných odlišností ABGB oproti stávající právní úpravě, neboť dle ust. § 583 ve spojení s ust. § 1248 ABGB byla připuštěna možnost manželů, resp. snoubenců pořídit společnou závěť.⁷¹ U snoubenců však taková závěť nabývala platnosti jen v případě, že snoubenci následně uzavřeli platné manželství. Manželé mohli povolat za dědice nejen třetí osoby, ale i sebe navzájem.⁷²

2.3.3 Náležitosti projevu a vůle

Mělo-li dojít k platnému povolání určité osoby za dědice, bylo zapotřebí, aby projev zůstavitele byl rozvážný, určitý a svobodný, prostý podstatného omylu a učiněný zůstavitelem osobně, nikoli v zastoupení. Zůstavitel měl povinnost zejména ustanovit dědice sám a nikoli přenechat jeho povolání výroku třetí osoby. Vůle zůstavitele dále musela být projevona určitě, nepostačovalo pouhé přitakání k návrhu, který mu učinila jiná osoba, musela být projevona ve stavu úplné přičetnosti, po předchozí rozvaze a vážně, bez donucení nebo podvodu.⁷³ Vůle zůstavitele tu nebyla v případě, kdy osoba, která učinila projev obsahující dědickou instituci, toto jednání vůbec učinit nechtěla. Mohlo se tak stát například přeroknutím, pořízením ve stavu, které vylučovalo plné vědomí, nebo pod nátlakem někoho jiného (*vis absoluta*). Vůle zůstavitele musela být dále prosta podstatného omylu ve smyslu ust. § 570 an. ABGB. O omyl podstatný se jednalo v případě, kdy se zůstavitel zmýlil v osobě, na kterou chtěl svým posledním pořízením pamatovat, nebo ve věci, kterou chtěl odkázat. Platnost posledního pořízení byla zachována, pokud obmyšlená osoba, nebo odkázaná věc byly jen nesprávně pojmenovány nebo popsány. Omyl v pohnutce zůstavitele byl rovněž z hlediska platnosti posledního pořízení zásadně irelevantním.⁷⁴

2.3.4 Obsahové náležitosti závěti

Závětí mohl být dědic povolán k pozůstalosti jako celku nebo k její poměrné části. Zůstaviteli přitom náleželo právo ustanovit závětí dědice s určením jeho konkrétního

---

⁷⁰ Srov. rozhodnutí Nejvyššího soudu ČSR ze dne 30. 1. 1924, sp. zn. Rv I 1467/23, In: ASPI [právní informační systém]. Wolters Kluwer ČR [cit. 22. 2. 2017], dle něhož oprávnění k pořízení vojenského testamentu vznikalo až skutečným nastoupením služby, nikoliv pouhým povoláním ke službě.

⁷¹ Srov. ust. § 476 odst. 3 obč. zák. 1964, jakož i ust. § 1496 o. z., dle nichž platí, že závěť pořízená více osobami je neplatná.

⁷² KRČMÁŘ, Jan, ...*Právo občanské*....(op. cit.), s. 34—35.

⁷³ Srov. rozhodnutí Nejvyššího soudu ČSR ze dne 5. 4. 1921, sp. zn. Rv 6/21, In: ASPI [právní informační systém]. Wolters Kluwer ČR [cit. 22. 2. 2017]: „*Pouhé sliby vůči zůstaviteli a pouhé jeho přemlouvání nečiní poslední pořízení neplatným.*“

⁷⁴ KRČMÁŘ, Jan, ...*Právo občanské*....(op. cit.), s. 20—21.

dědického podílu, nebo bez tohoto určení. Mnohdy tak docházelo k situacím, v nichž nebyla zcela evidentní velikost dědických podílů, a proto muselo být přistoupeno k aplikaci výkladových pravidel obsažených v ust. § 554 až 559 ABGB.

Při povolání jediného dědice, mohlo dojít ke dvěma situacím, a to k povolání dědice bez určení jeho dědického podílu, nebo k povolání dědice s určením dědického podílu. Pokud zůstavitel dědici neurčil jeho dědický podíl, šlo o tzv. univerzálního dědice, neboť obdržel celou pozůstalost. Naopak v případě, že zůstavitel dědicovi určil zároveň jeho dědický podíl, dostávalo se dědici toliko tohoto podílu, přičemž nedošlo-li k vyčerpání celé pozůstalosti, získali zbytek pozůstalosti intestátní dědicové. Pokud byl závětní dědic zároveň zákonným dědicem, dědil z obou důvodů.⁷⁵

Bylo-li ustanoveno několik dědiců, aniž by jim byly stanoveny konkrétní dědické podíly, platilo, že se mezi ně pozůstalost rozdělila rovným dílem. Pokud bylo povoláno několik dědiců, a to tak, že všem byly zároveň stanoveny konkrétní dědické podíly, které však nevyčerpávaly celou pozůstalost, připadl zbytek pozůstalosti zákonným dědicům. Toto právo však zákonní dědicové neměli v případě, že zůstavitel povolal dědice k celé pozůstalosti, avšak při určování podílů něco přehlédl nebo se zmýlil ve výpočtu. Pokud dědické podíly určené zůstavitelem převyšovaly pozůstalost, docházelo k poměrnému snížení jednotlivých dědických podílů. Jestliže došlo k ustanovení několika dědiců, z nichž některým byl vyměřen konkrétní dědický podíl, a některým nikoliv, rozdělil se případný zbytek pozůstalosti rovným dílem mezi dědice, kteří byli povoláni bez určení dědického podílu. Došlo-li k ustanovení dědiců s určenými dědickými podíly a zároveň dědice bez určení podílu, jemuž by se však nedostalo již žádné části pozůstalosti, neboť ta byla vyčerpána určenými dědickými podíly, přistouplilo se k poměrnému zkrácení veškerých určených podílů. Dědicovi ustanoveného bez určení podílu připadal stejný podíl jako dědicům s určeným podílem, a to v případě, že zůstavitel určil dědicům stejné podíly. Oproti tomu za situace, kdy byly podíly dědiců různé, připadl dědicovi povolanému bez určení podílu podíl o stejné velikosti, jaký připadl dědicovi, jemuž bylo zůstaveno nejméně.

Ust. § 559 ABGB pamatovalo na situace, kdy určitá skupina osob nastoupila na místo zemřelého předka (např. sestřiny děti vůči zemřelé sestře zůstavitele). Pokud se mezi povolanými dědici vyskytovaly takové osoby, považovaly se při dělení pozůstalosti za osobu jedinou. ABGB totiž vycházel z předpokladu, že by nebylo správné zvýhodňovat osoby, u

---

⁷⁵ ROUČEK, František, ...*Komentář k československému obecnému zákoníku*... (op. cit.), s. 77—78.

nichž se dá očekávat, že zůstavitel chtěl podělit tyto osoby stejným způsobem, jak je tomu u zákonné posloupnosti, v níž se aplikuje princip dělení podle kmenů, kde určitá skupina osob vstupuje jako celek na místo jejich zesnulého předka. Povolal-li tak zůstavitel závětí svoji sestru k jedné polovině pozůstalosti, avšak sestra jej předemřela, přičemž po sobě zanechala dvě děti, platilo, že obě dvě děti sestry zůstavitele obdržely po její smrti dohromady jednu polovinu pozůstalosti. Ust. § 559 ABGB věty druhé stanovilo, že spolek, obec či souhrn osob se vždy pokládal za jedinou osobu. Je nutné ovšem zdůraznit, že výše uvedená pravidla platila, pouze pokud zůstavitel neprojevil odlišnou vůli.⁷⁶

ABGB neopomenul regulovat ani situace, kdy došlo k uprázdnění dědického podílu (tj. k situaci, kdy některý z dědiců nemohl nebo nechtěl nabýt dědictví). Uprázdění podílu nastávalo zpravidla za stavu, kdy zůstavitel neustanovil svému dědici substituta, ani nebylo možno přistoupit k transmisi. Transmisí přitom rozumíme situaci, kdy dědic zemřel ještě před tím, než mu byla odevzdána pozůstalost, a došlo tak k přechodu dědického práva na jeho dědice. V takovém případě nastávala buď tzv. akrescence (přirůstání dědických podílů), nebo uvolněný podíl připadl zákonným dědicům. Při testamentární posloupnosti docházelo k přirůstání uvolněného podílu poměrně k podílům ostatních povolaných dědiců pouze tehdy, byli-li všichni dědicové povoláni k dědictví rovným dílem, nebo všeobecným výrazem znamenajícím jejich rovné podělení. Právo na přírůstek neměl ten z dědiců, kterému byl zůstaven konkrétní dědický podíl. Pokud byli někteří dědicové povoláni s určením podílu a někteří bez takového určení, došlo k akrescenci toliko u dědiců, kteří byli ustanoveni bez určení podílu. Na dědice, kterému se dostalo uvolněného dědického podílu, přecházela rovněž břemena s ním spojená, ledaže zůstavitel výslovně stanovil, že se tato omezení vztahovala toliko na ustanoveného dědice, nebo vyplynul-li osobní ráz omezení z okolností případu.⁷⁷

Z výše uvedeného vyplývá, že ABGB kladl jednoznačně do popředí vůli zůstavitele, který mohl určit svým dědicům dědické podíly, nebo mohl zabránit akrescenci tím, že ustanovil svému dědici náhradníka. Je třeba zmínit, že v zásadě vše, co bylo shora uvedeno, se uplatní rovněž v současné době, neboť tvůrci občanského zákoníku 2012 vycházeli z právní úpravy obsažené v ABGB, aniž by ji výrazněji modifikovali. Právní úpravu připadnutí pozůstalosti dědicům a problematiku uvolněného podílu nalezneme v současnosti v ust. § 1499 až 1506 o. z.

---

⁷⁶ SVOBODA, Emil. *Dědické právo*. 3. vydání. Praha: Československý Kompas, 1946, s. 40—41.

⁷⁷ ROUČEK, František, ... *Komentář k českému občanskému zákoníku*... (op. cit.), s. 84—89.

2.3.5 Zrušení závěti

Stejným způsobem jako svoboda pořizovací náležela zůstaviteli i možnost kdykoli za svého života poslední pořízení zrušit nebo jeho obsah libovolně měnit. Smlouva, kterou se někdo vzdával práva zrušit své poslední pořízení, byla neplatná.⁷⁸ Zůstavitel mohl své poslední pořízení zrušit jeho odvoláním nebo sepsáním nového posledního pořízení.

Odvolání závěti (nebo její části) mohlo být učiněno zůstavitelem výslovně nebo mlčky. Explicitní odvolání závěti mohlo být učiněno písemnou nebo ústní formou, bylo zapotřebí přitom dodržet stejné formální náležitosti, jaké se vyžadovaly pro zřízení posledního pořízení touto formou. To však neznamenalo, že bylo nutné odvolat poslední pořízení stejnou formou, jakým bylo poslední pořízení zřízeno. Bylo tak možno například platně ústně odvolat poslední pořízení zřízené v písemné formě. Postačovalo zachovat veškeré formální předpoklady vyžadované pro zřízení posledního pořízení v ústní formě. Za odvolání závěti se však na rozdíl od dnešní zákonné úpravy⁷⁹ nepovažovalo, pokud zůstavitel písemné poslední pořízení soudní nebo notářské vyjmul z úschovy. Pořízení pozbylo sice charakter pořízení veřejného, avšak bylo nadále platné, pokud splňovalo náležitosti vyžadované k platnosti posledního pořízení soukromého. Tacitní odvolání závěti mohl zůstavitel realizovat tak, že listinu zničil, přeškrtnl celý text listiny či jeho část nebo zničil svůj podpis na této listině. Ze samotné povahy mlčky provedeného odvolání závěti tak vyplývá, že mohlo být učiněno toliko vůči písemnému poslednímu pořízení. O odvolání závěti jako celku však nešlo, pokud zůstavitel zničil nebo porušil pouze některá ustanovení závěti, v takovém případě byla odvolána pouze zničená část závěti. Za odvolání závěti se nepovažovalo ani zničení jedné z kopií závěti, pokud nebyla dotčena existence ostatních kopií.⁸⁰

ABGB v ust. § 724 a 725 rozlišoval rovněž odvolání posledního pořízení na základě splnění zákonné podmínky. Tato ustanovení se vztahovala toliko na poslední pořízení, jimiž se zřizovaly odkazy. Předpokládalo se, že odkaz byl odvolán, jestliže zůstavitel odkázanou pohledávku sám vymohl a vybral; nebo jestliže odkázanou věc zcizil a znovu nenabyl nebo změnil-li ji takovým způsobem v jinou věc, že tato věc pozbyla své dřívější podoby a svého dřívějšího názvu (nepostačovala však například pouhá změna barvy). Původní odkaz nicméně trval nadále, a to tehdy, zaplatil-li dlužník pohledávku z vlastního podnětu, došlo-li ke zcizení

---

⁷⁸ KRČMÁŘ, Jan, ...*Právo občanské*... (op. cit.), s. 35.

⁷⁹ Srov. ust. § 1579 odst. 1 o. z., dle něhož platí fikce, že vydáním závěti pořízené ve formě veřejné listiny se taková závěť považuje za odvolanou.

⁸⁰ KRČMÁŘ, Jan, ...*Právo občanské*.... (op. cit.), s. 35—37.

věci soudním rozhodnutím nebo byla-li věc změněna v jinou věc bez předchozího svolení zůstavitele.⁸¹

Poslední pořízení mohlo být dále zrušeno sepsáním nového posledního pořízení. V případě závěti zásadně platilo, že pozdější závěť rušila závěť dřívější. Pokud chtěl zůstavitel zachovat v platnosti alespoň některá ustanovení dřívější závěti, musel tento svůj záměr výslovně uvést v novější závěti. U dovětky se však uplatňoval odlišný mechanismus, který spočíval v tom, že pozdější dovětek rušil dřívější pouze v situaci, kdy dovětky nemohly vedle sebe obstát.⁸² To samé platilo o působení dovětky na závěť zřízenou dříve. Odlišné nahlížení na závěť a dovětek způsobovalo v praxi poměrně časté problémy.⁸³ Stejně jako se nepřihlíželo k prohlášení zůstavitele, kterým se vzdával práva zrušit své poslední pořízení, nepřihlíželo se ani k dodatku učiněnému zůstavitelem, jímž stanovil, že každé jím později zřízené poslední pořízení vůbec, nebo nebude-li opatřeno určitou značkou, je neplatné.

2.3.6 Vedlejší ustanovení závěti

Zůstavitel nebyl omezen jen na možnost pořízení nebo jeho zrušení, ale byl i nadán oprávněním podmínit nabytí dědictví výminkou (dnešní zákonná úprava užívá termínu „podmínka“⁸⁴), určením času nebo příkazem. Vedlejší ustanovení závěti skýtala zůstaviteli možnosti, jak podmínit nabytí dědictví povolaným dědicům, kteří pro zachování možnosti nabytí dědictví museli po smrti zůstavitele splnit jeho vůli.

Výminka byla vedlejším ustanovením závěti, kterým bylo nabytí dědictví učiněno závislým podle vůle zůstavitele na nejisté budoucí události. Zpravidla spočívala v povinnosti dědice něco učinit po smrti zůstavitele (např. dokončit studia, zřídit nadaci, uzavřít manželství). Dědicovou instituci bylo možno podmínit výminkou odkládací (suspensivní) nebo rozvazovací (resolutivní), a to v závislosti na tom, zda byl vznik dědictvého práva nebo jeho zánik učiněn závislým na nějaké skutečnosti. Výminkou suspensivní mohl zůstavitel spojit nabytí dědictví splněním nějaké podmínky (např. dcera získá dědictví až po provdání). O výminku resolutivní se jednalo v případě, že se se vznikem nějaké události pojil zánik dědictvého práva (např. dědici zanikne jeho dědictvé právo v případě, že spáchá trestný čin). Došlo-li ke splnění resolutivní výminky, přešlo oprávnění, které bylo založeno výminkou, na

---

⁸¹ BEDNÁŘ, Václav. *Testamentární dědická poslušnost...*(op. cit.), s. 34.

⁸² Pro vztah dřívějšího dovětky, který nebyl zřízen se zřetelem k určité závěti, a nově zřízené závěti platilo, že nová závěť dřívější dovětek nerušila, ledaže byla zůstavitelem výslovně projevena opačná vůle. K tomuto srov. rozhodnutí Nejvyššího soudu ČSR ze dne 20. 12. 1922, sp. zn. Rv I 739/22.

⁸³ BEDNÁŘ, Václav. *Testamentární dědická poslušnost...*(op. cit.), s. 32.

⁸⁴ Ust. § 1561 an. o. z.

substituta, byl-li ustanoven, jinak na intestátního dědice. Volnost zůstavitele ve zřizování výminek byla částečně limitována, neboť na výminky nesrozumitelné, nemožné nebo nedovolené se hledělo tak, jako kdyby nebyly k poslednímu pořízení vůbec připojeny. Za výminky nedovolené se považovaly takové, které byly zapovězeny samotným právním řádem nebo takové, jejichž splnění vyžadovalo porušení právního řádu nebo ty, jež se přičily dobrým mravům. Ust. § 700 ABGB explicitně stanovilo, že výminka spočívající v zákazu dědice nebo odkazovníka vstoupit do manželství se považovala za nepřipojenou, ledaže se jednalo o ovdovělou ženu, která měla jedno nebo více dětí (pokud však jediné dítě zemřelo, výminka se stala neplatnou). K tomuto je třeba říci, že zůstavitel mohl platně zřídit i výminku, že dědic nebo odkazovník nemá vstoupit do manželství s konkrétní osobou⁸⁵. O platnou výminku šlo i v případě, že zakazovala dědici nebo odkazovníku vstoupit do sňatku v určitou dobu nebo za trvání nějakého stavu (např. dokud žije matka, dokud sestra nedosáhne zletilosti). Pokud došlo ke splnění výminky dědicem nebo odkazovníkem ještě před smrtí zůstavitele, muselo být dědicem nebo odkazovníkem překročeno k opětovnému splnění výminky, a to za podmínky, že taková výminka může být dědicem nebo odkazovníkem opětována. Pokud nebylo možné splnit po zůstavitelově smrti výminku znovu, byla její realizace před zůstavitelovou smrtí považována za řádné splnění výminky.⁸⁶

Doložka času se lišila od výminky svojí jistotou, že v budoucnu skutečně nastane. Zůstavitel byl oprávněn nařídit, že osoba se má stát jeho dědicem nikoli v době jeho smrti, avšak až pozdějším okamžikem (*dies a quo*), nebo že osoba má být dědicem toliko po nějakou dobu (*dies ad quem*).⁸⁷ Bylo-li však nejisté, zda nastane či nenastane čas, na nějž zůstavitel omezil zůstavené právo, považovalo se toto omezení za výminku. Pokud se osoba, která se měla stát dědicem, nedožila okamžiku, kdy se měla stát dědicem, přecházelo dědictví na jejího dědice.⁸⁸

Jestliže zůstavitel přikázal dědicovi, aby něco konal, opomenul, nebo se zanechaným jměním či s jeho částí nakládal určitým způsobem, jednalo se o příkaz, který měl charakter rozvazovací výminky. Povinnost splnit příkaz vznikala dědici přijetím dědictví, přičemž splnit příkaz bylo nutno v době určené zůstavitelem nebo v době stanovené soudem či k návrhu

---

⁸⁵ Srov. ust. § 1552 o. z., dle něhož platí, že se nepřihlíží „...k vedlejší doložce, kterou zůstavitel ukládá dědici nebo odkazovníku, aby uzavřel či neuzavřel manželství, popřípadě aby v manželství setrval, anebo aby manželství zrušil. Zůstavitel však může zřídit někomu právo na dobu, než uzavře manželství.“

⁸⁶ ROUČEK, František, ... *Komentář k československému občanskému zákoníku* ... (op. cit.), s. 280—291.

⁸⁷ KRČMÁŘ, Jan, ... *Právo občanské* ... (op. cit.), s. 45—46.

⁸⁸ BEDNÁŘ, Václav. *Testamentární dědická poslušnost* ... (op. cit.), s. 30.

osoby, která na tom měla právní zájem. Nemohl-li být příkaz splněn přesně, musel dědic vyvinout úsilí, aby došlo alespoň k jeho přibližnému vyhovění. Neplatný byl příkaz nesrozumitelný, jakož i příkaz, kterým uložil zůstavitel dědici jednání nemožné. Jestliže se dědic učinil nezpůsobilým ke splnění příkazu, považovalo se takovéto jednání za splnění rozvazovací výminky. K řádnému a včasnému splnění příkazu byl dědic nucen zejména pod hrozbou ztráty dědictví, bylo rovněž možno, aby soud podmínil odevzdání pozůstalosti prokázáním dědice o splnění příkazu. Je třeba říci, že pořizovatel mohl sám v posledním pořízení stanovit důsledky nesplnění příkazu (např. ztráta části zanechaného jmění).⁸⁹

Občanským zákoníkem 1950 došlo k výraznému omezení možnosti zůstavitele připojit k závěti podmínku, příkaz nebo doložku času. Pokud jde o podmínku, ta byla občanským zákoníkem 1950 v zásadě dovolena, ledaže se jednalo o podmínku, kterou zůstavitel omezoval povolání určité osoby za dědice. Taková podmínka se považovala za neplatnou. Co se týče příkazu, občanský zákoník 1950 umožňoval jedině příkaz, kterým zůstavitel přikázal dědici, aby vyplatil třetí osobě peněžitou částku jako odkaz. Doložku času pak občanský zákoník 1950 neumožňoval vůbec. Občanský zákoník 1964 v ust. § 478 stanovil: „*Jakékoliv podmínky připojené k závěti nemají právní následky; ...*“. Za použití výkladových metod bylo tehdejší právní teorií, jakož i soudní praxí dospěno k názoru, že zákonodárce pod pojmem podmínky měl na mysli rovněž příkaz a doložku času.⁹⁰ Soudobá právní úprava dědického práva vychází do značné míry právě z ABGB, přičemž jejím hlavním rysem je opět respekt k autonomii vůle zůstavitele. Zůstavitel je tak v současné době oprávněn podmínit nabytí dědictví podmínkou, příkazem nebo doložením času.⁹¹

2.3.7 Obecné náhradnictví (vulgární substituce)

ABGB v ust. § 604 an. dále umožňoval zůstaviteli, aby v případě, že dědictví nenabude jím ustanovený dědic (tzv. institut), povolal za dědice další osobu (tzv. substitut), a pokud ani tato osoba nemůže dědictví nabýt, měl zůstavitel právo ustanovit další náhradníky. Hovoříme o tzv. vulgární substituci, která byla známa již z dob římského práva. Podle Roučka bylo náhradnictví „*vlastně institucí doloženou výminkou odkládací*“⁹², o čemž svědčila i skutečnost, že pozůstalost byla deferována náhradníkovi, došlo-li ke splnění odkládací podmínky, tj. ustanovený dědic nenabyl dědictví, přičemž náhradník se tohoto okamžiku dožil

⁸⁹ KRČMÁŘ, Jan, ...*Právo občanské*... (op. cit.), s. 46—47.

⁹⁰ K tomuto viz blíže bod 4.1.1.4 této diplomové práce, jenž pojednává o vedlejších doložkách v závěti za účinnosti občanského zákoníku 1964.

⁹¹ Viz ust. § 1561 an. o. z.

⁹² ROUČEK, František, ...*Komentář k československému obecnému zákoníku*... (op. cit.), s. 169.

a zároveň byl nadán dědickou způsobilostí. Náhradnictví vylučovalo transmissi, akrescenci, stejně jako zákonnou dědickou posloupnost.⁹³

Co se týče samotného zřízení obecného náhradnictví, lze říci, že zůstaviteli náležela poměrně značná volnost, neboť ji mohl například omezit na jím specifikované situace, nebo ji mohl nařídit všeobecně, tedy pro všechny případy, kdy jím povoláný institut dědictví nenabude. Zásadně však platilo, že pokud zůstavitel zřídil substituci pouze pro určitý případ, nebylo možno substituci vztahovat i na jiné případy, neprojevil-li zůstavitel jinou vůli. V praxi docházelo zpravidla ke dvěma situacím, buď institut dědictví nenabyl, protože nemohl (z důvodu existence některé ze skutečností vylučujících delaci – například předemřel, nebo byl zůstavitelem platně vyděděn), nebo institut dědictví nenabyl, protože ho ani nechtěl nabýt (například se zřekl svého dědického práva smlouvou se zůstavitelem, nebo nepodal dědickou přihlášku). Obecná substituce přitom mohla být zřízena zůstavitelem jak výslovně, tak mlčky⁹⁴. Zůstavitel disponoval svobodou i z hlediska povolání substitutů, neboť mohl svému jedinému dědicovi zřídil například i více substitutů; pokud měl zůstavitel více dědiců, mohl jim všem zřídil i jediného substituta. Bylo též možné, aby za náhradníky byli jmenováni samotní spoludědicové. Ani z hlediska počtu po sobě jdoucích náhradníků nebyl zůstavitel nikterak omezen, neboť mohl jmenovat libovolnou řadu náhradníků, přičemž dědil vždy ten náhradník, který byl ve výčtu nejbližší osobě, jež dědictví nenabyla. Je třeba též zmínit, že zůstavitel mohl povolat několik substitutů nejen za sebou, nýbrž i vedle sebe, přičemž je nezbytné rozlišovat zejména případ, kdy byli spoludědicové substituováni navzájem, a případ, kdy byl za substituta vedle spoludědiců povolán i někdo jiný (tzv. extraneus). U prvně jmenovaného se uplatní domněnka, že podíly, ke kterým byli spoludědicové povoláni jako instituti, se vztahovaly i na substituci. Ve druhém případě přibyl uvolněný dědický podíl všem rovným dílem.⁹⁵

Pro postavení náhradníka platilo, že vstupoval zcela na místo instituta, tudíž byl nabyvatelem celého dědického podílu instituta, a zároveň ho tížila břemena (například odkaz) uložená institutovi, ledaže byla omezena na osobu instituta buď výslovně vyjádřenou vůlí zůstavitele, nebo povahou okolností. Dle ust. § 702 ABGB se však na náhradního dědice

---

⁹³ BÍLEK, Petr, ...*Dědické právo v předpisech*... (op. cit.), s. 6—7.

⁹⁴ Viz ust. § 608—609, § 614, § 779 ABGB.

⁹⁵ KRČMÁŘ, Jan, ...*Právo občanské*... (op. cit.), s. 47—48.

nevztahovala výminka uložená dědicovi, nevyplývalo-li z vůle zůstavitele něco jiného.⁹⁶ Závěrem je třeba říci, že veškeré výše uvedené se uplatnilo bez rozdílu též u odkazů.⁹⁷

Lze stručně shrnout, že význam obecného náhradnictví tkvěl především v možnosti zůstavitele projevit naplno svoji vůli v případech, kdy se obával, že institut nebude moci, resp. nebude chtít nabýt jeho jmění (např. z důvodu vysokého věku instituta, nebo projevoval-li institut již během života zůstavitele nechuť nabýt po jeho smrti dědictví). Zůstavitel tak nebyl odkázán na zákonnou úpravu, která řešila situaci nenabytí dědictví institutem tak, že docházelo například k transmisi, akrescenci, nebo k aplikaci zákonné dědické posloupnosti. Oprávnění zůstavitele stanovit svému institutu v zásadě neomezený počet substitutů mu dávala dostatečnou jistotu, že jmění získané za jeho života, případně osobě jím zvolené, k níž ho zřejmě zároveň pojily i citové vazby, a nikoliv osobě zákonem stanovené, ke které zůstavitel nemusel mít žádný vztah. Z důvodu praktičnosti obecného náhradnictví došlo k jeho zakotvení i v občanském zákoníku 2012⁹⁸, když vzorem byla právě úprava obsažená v ABGB.

2.3.8 Svěřenské náhradnictví (fideikomisární substituce)

Kromě obecného náhradnictví znal ABGB rovněž tzv. fideikomisární substituci, která se však svým pojetím od obecného náhradnictví značně odlišovala. V první řadě je třeba říci, že fideikomisární substituce rozlišovala instituta, označeného teorií za fiduciáře, kterému zůstavitel uložil povinnost, aby dědictví, jež po smrti zůstavitele přijal, přenechal po své smrti, jakož i v jiných případech, substitutovi (tzv. poddědic neboli fideikomisář). Jinými případy se rozumí například přenechání dědictví fideikomisáři po dosažení jeho zletilosti nebo po uplynutí určité zůstavitelem stanovené doby apod. Lze konstatovat, že u obecného náhradnictví docházelo k dědickému nápadu na substituta z důvodu nepřijetí dědictví institutem, který jej přijmout nemohl nebo nechtěl. Naproti tomu u svěřenského náhradnictví docházelo k dědickému nápadu na fideikomisáře z toho důvodu, že nastala chvíle, kdy byl fiduciář povinen převést dědictví na fideikomisáře (případně smrtí fiduciáře). Ust. § 608 ABGB in fine výslovně stanovilo, že ve svěřenském náhradnictví bylo obsaženo mlčky obecné náhradnictví, což znamenalo, že pokud fiduciář nepřijmul dědictví, nabyl fideikomisář dědictví okamžitě.⁹⁹

---

⁹⁶ ROUČEK, František, ... *Komentář k československému občanskému zákoníku*... (op. cit.), s. 172.

⁹⁷ Ust. § 652 ABGB.

⁹⁸ Ust. § 1507 an. o. z.

⁹⁹ BÍLEK, Petr, ... *Dědické právo v předpisech*... (op. cit.), s. 7.

Stejně jako u obecného náhradnictví mohl zůstavitel zřídit svěřenské náhradnictví buď výslovně, nebo mlčky. Svěřenské náhradnictví bylo zřízeno mlčky, pokud zůstavitel například zakázal povolánému dědicovi pořídit o zanechaném jmění (tak by toto dědictví po smrti fiduciáře nabyli jeho dědicové na základě jejich zákonné dědické posloupnosti, tím by se tyto dědicové stali fideikomisáři), nebo povolal-li zůstavitel za dědice někoho, kdo v době smrti zůstavitele ještě nebyl ani počat. Okamžik přejetí pozůstalosti z fiduciáře na fideikomisáře mohl zůstavitel stanovit dle libosti, avšak stávalo se tak obvykle po smrti fiduciáře, nebo po uplynutí zůstavitelem stanovené doby. Rouček vidí podstatu fideikomisární substituce v tom, že „jde o instituci, která jest doložena výminkou odkládací nebo lhůtou počínající“¹⁰⁰.

Dále je třeba poukázat na skutečnost, že opravdovým dědicem zůstavitele byl fideikomisář, nikoliv fiduciář. Z tohoto důvodu tak fideikomisář nesměl zůstavitele předemřít a musel být způsobilým dědit (transmise však nastávala, i když se fideikomisář nedožil substituce, ledaže zůstavitel stanovil jinak).¹⁰¹ Jelikož byl fideikomisář dědicem zůstavitele, musel po jeho smrti podat dědickou přihlášku. Pokud pak došlo ke splnění podmínky a mělo dojít k přenechání pozůstalosti fideikomisáři, docházelo k opětovnému zahájení řízení o dědictví po původním zůstaviteli.¹⁰²

Stejně jako v případě obecného náhradnictví platilo, že zůstavitel mohl jedinému institutu zřídit více substitutů a naopak. Rovněž mohl zřídit řadu substitucí po sobě jdoucích, takže pozůstalost přecházela z jednoho substituta na druhého. Toto však platilo toliko pro náhradníky, kteří v době zřízení svěřenského náhradnictví existovali alespoň jakožto tzv. nasciturus, a byli tak současníky zůstavitele. Pokud zůstavitel určil za náhradníky osoby, které ještě nebyly ani počaty, mohlo se svěřenské náhradnictví vztahovat se zřetelem k movitému majetku toliko na druhý stupeň, a se zřetelem k nemovitému majetku dokonce pouze na první stupeň. Toto omezení si kladlo za cíl znemožnit vytvoření tzv. rodinného svěřenství, které bylo do jeho zrušení v roce 1924 upraveno v ust. § 618 až 645 ABGB.¹⁰³

Do doby, než došlo k nápadu dědictví na fideikomisáře, náleželo fiduciáři dle ust. § 613 ABGB omezené vlastnické právo s právy a závazky poživatele. Právo poživatele umožňovalo fiduciáři věci neomezeně užívat, brát z nich plody a užitky, měl rovněž právo na mimořádný výnos z věcí, na druhé straně však musel šetřit jejich podstatu a musil je

---

¹⁰⁰ ROUČEK, František, ... *Komentář k československému obecnému zákoníku* ... (op. cit.), s. 175.

¹⁰¹ Ibid.

¹⁰² BÍLEK, Petr, ... *Dědické právo v předpisech* ... (op. cit.), s. 7.

¹⁰³ SVOBODA, Emil. *Dědické právo*. 3. vydání. Praha: Československý Kompas, 1946, s. 44—45.

uchovávat ve stavu, v jakém se nacházely v době převzetí. Jelikož omezení dané svěřenským náhradnictvím bylo zapsáno ve veřejných knihách, mohl fiduciář nemovitosti zcizovat a zatěžovat toliko se souhlasem fideikomiséře.¹⁰⁴

Způsoby zániku svěřenského náhradnictví, jakož i náhradnictví obecného byly upraveny v ust. § 615 až 617 ABGB. Obecné náhradnictví nejčastěji zanikalo v případě, že ustanovený dědic přijal dědictví. Naopak svěřenské náhradnictví obvykle zanikalo, nezbývali již žádný z povolaných náhradních dědiců, nebo pominula-li skutečnost, pro kterou bylo zřízeno. Ust. § 616 a § 617 ABGB stanovilo zvláštní případy zániku svěřenského náhradnictví. Pokud byl nepřičetnému (choromyslnému) člověku ustanoven svěřenský náhradník, pozbývalo náhradnictví účinnosti, prokázalo-li se, že v době svého posledního pořízení byla osoba plně přičetná. I kdyby však posléze upadla osoba znovu do stavu choromyslnosti, její poslední pořízení učiněné ve stavu přičetnosti zůstávalo i nadále v platnosti, přičemž nedocházelo ani k obnovení svěřenského náhradnictví. Z výše řečeného vyplývá, že ABGB vycházel z premisy, že zůstavitel určil choromyslné osobě svěřenského náhradníka pouze z toho důvodu, že se obával nemožnosti choromyslného pořídit poslední pořízení. Z obdobného předpokladu vycházelo rovněž ust. 617 ABGB, dle něhož platilo, že svěřenské náhradnictví, které zůstavitel ustanovil svému dítěti v době, kdy nemělo potomky, zaniklo, jestliže toto dítě po sobě zanechalo potomky způsobilé dědit.¹⁰⁵

Institut svěřenského nástupnictví byl zachován ještě občanským zákoníkem 1950¹⁰⁶, avšak pouze pro případy, ve kterých došlo k úmrtí zůstavitele před 1. 1. 1951. Definitivně došlo ke zrušení svěřenského náhradnictví ust. § 859 odst. 2 obč. zák. 1964. Dnem 1. 4. 1964 (tj. nabytím účinnosti občanského zákoníku 1964) došlo k tomu, že se fiduciáři stali neomezenými vlastníky majetku, jenž byl zatížen svěřenským náhradnictvím.¹⁰⁷

2.3.9 Vykonavatel poslední vůle a správce pozůstalosti

Alespoň okrajově je nutné upozornit na možnost zůstavitele ustanovit si smlouvou nebo posledním pořízením vykonavatele své poslední vůle. Jestliže osoba tuto funkci přijala, byla povinna dbát o řádné splnění zůstavitelovy poslední vůle, přičemž jí náleželo postavení mandátáře. Vykonavatel závěti dohlížel například na to, zdali dědic splnil výminky nebo příkazy stanovené zůstavitelem v závěti nebo splnil-li odkaz. Vykonavatel závěti předkládal

---

¹⁰⁴ BÍLEK, Petr,...Dědické právo v předpisech... (op. cit.), s. 7.

¹⁰⁵ SVOBODA, Emil. Dědické právo... (op. cit.), s.46.

¹⁰⁶ Ust. § 565 odst. 2 občanského zákoníku 1950.

¹⁰⁷ BÍLEK, Petr,...Dědické právo v předpisech... (op. cit.), s. 7.

společně s dědicem soudu výkaz o splnění poslední vůle, dále byl oprávněn podat soudu návrh na ustanovení správce pozůstalosti. Dle Krčmáře¹⁰⁸ však ustanovení vykonavatele poslední vůle nemělo podstatného významu, a to i s ohledem na poměrně rozsáhlou ingerenci soudu, který sám dohlížel na plnění poslední vůle zůstavitele.¹⁰⁹

Zůstavitel byl rovněž oprávněn svěřit ve svém posledním pořízení správu pozůstalosti konkrétní osobě. Je však nutno říci, že se tak stávalo velmi zřídka. V drtivé většině případů vykonával správu pozůstalosti jeden z dědiců nebo společně všichni dědicové.¹¹⁰

2.4 Odkaz

Dědická posloupnost v ABGB byla řízena zásadou univerzální sukcese spočívající v tom, že dědic vstupoval do právního postavení zůstavitele, a nabýval tak po zůstaviteli jak aktiva, tak pasiva. Prolomení této zásady lze spatřovat v institutu odkazu (legát), který umožňoval zanechat odkazovníku (legatář) pro případ smrti určitou majetkovou výhodu, aniž by však odkazovník zároveň nesl odpovědnost za pasiva pozůstalosti. Legát je prastarým institutem známým již z dob římského práva, přičemž z hlediska systematiky ABGB jej nalezneme v hlavě jedenácté. Odkazem se rozumí zůstavitelovo nařízení, aby určitá osoba (zpravidla dědic), na niž bylo v posledním pořízení pamatováno, vydala odkazovníku předmět odkazu, nebo v jeho prospěch něco plnila.¹¹¹ Odkaz mohl zůstavitel zřídit ve svém posledním pořízení, tedy v testamentu nebo kodicilu. Jak již bylo uvedeno výše, právní teorie rozlišovala kodicil intestátní a testamentární, přičemž rozdíl spočíval v tom, zdali byl kodicil součástí závěti, či nikoliv. Ohledně zřízení platného odkazu platí v zásadě vše, co bylo uvedeno výše pro závěť (formální náležitosti závěti, osoba způsobilá pořídit závěť, jakož i náležitosti projevu vůle). Pokud jde o odkazovníka, mohla jím být pouze osoba, která byla způsobilá dědit z testamentu. Odkázanou věcí pak mohlo být vše, co bylo způsobilé být předmětem právního obchodu (věci, práva, práce, které měly nějakou hodnotu). Jelikož odkaz zakládal odkazovníku pohledávku vůči dědicům zůstavitele, mohlo být předmětem odkazu vše, co mohlo být předmětem pohledávky. Jelikož předmět odkazu mohl být rozličného charakteru, obsahoval ABGB v ust. § 656 an. specifická výkladová pravidla týkající se předmětu odkazu, o nichž bude pojednáno níže.¹¹²

---

¹⁰⁸ KRČMÁŘ, Jan, ...*Právo občanské*... (op. cit.), s. 105—106.

¹⁰⁹ Ibid.

¹¹⁰ BÍLEK, Petr, ...*Dědické právo v předpisech*... (op. cit.), s. 15.

¹¹¹ BEDNÁŘ, Václav. *Testamentární dědická posloupnost*... (op. cit.), s. 25.

¹¹² ROUČEK, František, ...*Komentář k československému obecnému zákoníku*... (op. cit.), s. 220—229.

Jak již bylo uvedeno výše, osobou obtíženou odkazem byl zpravidla dědic, resp. všichni dědicové dle poměru jejich dědických podílů na pozůstalosti. Osobou obtíženou mohl být každý, jemuž bylo zůstavitelovým posledním pořízením něco zanecháno, mohl jím být i odkazovník, v takovém případě mluvíme o pododkazu. Odkazem však nebylo možné obtížit osobu, které se sice mělo dostat něco z pozůstalosti, avšak bez zřetele na vůli zůstavitele. Rovněž odkazem nebylo možno zatížit povinný díl nepominutelného dědice.¹¹³

Jak již bylo naznačeno výše, ABGB obsahoval v ust. § 655 an. značný počet výkladových pravidel pojednávající o specifických předmětech odkazu, jakož i o samotném výkladu projevu vůle zůstavitele, neboť ABGB si kladl za cíl co nejvíce reflektovat zůstavitelovu poslední vůli. Před započítáním samotného pojednání o výkladových pravidlech je však nutné podotknout, že s ohledem na poměrně značnou rozsáhlost právní úpravy této materie si níže uvedené pasáže nekladou za cíl podat vyčerpávající výklad, nýbrž jejich záměrem je spíše nastínit čtenáři základní linie tehdejší právní úpravy.

Pokud již jde o samotná výkladová pravidla, ABGB v první řadě počítal s tím, že by mohlo dojít k situaci, v níž by odkazovníku nenáležela způsobilost nabýt předmět odkazu, a to například z důvodu jeho cizí státní příslušnosti.¹¹⁴ V takovém případě měl odkazovník právo na vyplacení obvyklé ceny odkázané věci. Pokud došlo k odkázání věci určitého druhu (resp. několika věcí určitého druhu) a nacházelo-li se v pozůstalosti takových věcí více, náležela dědici možnost volby, kterou z určených věcí vydá odkazovníku. Věc však nesměla mít takové vady, které by bránily jejímu řádnému užití. Zůstavitel byl rovněž oprávněn stanovit, že právo volby přísluší odkazovníku, který si mohl zvolit i věc nejlepší. Byla-li odkázána věc určitého druhu, která se však v pozůstalosti nenacházela, pozbýval odkaz svého účinku. Pokud se v pozůstalosti nenacházelo odkázané množství věcí určitého druhu, musel se odkazovník spokojit s množstvím, které v pozůstalosti bylo k dispozici. To však neplatilo pro případy, kdy zůstavitel neodkázal věci určitého druhu výslovně ze svého vlastnictví. V takovém případě platilo, že osoba obtížená musela pro legatáře opatřit věci ve stanoveném množství a v jakosti přiměřené osobnímu stavu a potřebám legatáře. Konečně je třeba zmínit, že odkaz peněz zavazoval obtíženého k jejich vyplacení bez ohledu na to, zda se peníze v pozůstalosti nacházely, či nikoliv. Není bez zajímavosti, že v současné době spočívá právní

---

¹¹³ ROUČEK, František, ... *Komentář k československému občanskému zákoníku* ... (op. cit.), s. 222—223.

¹¹⁴ BEDNÁŘ, Václav. *Testamentární dědická posloupnost* ... (op. cit.), s. 25.

úprava odkazu věci určitého druhu¹¹⁵ na stejných výkladových pravidlech, jako tomu bylo za účinnosti ABGB.

ABGB dále reguloval odkaz věci určité, která se v době dědického nápadu v pozůstalosti nenacházela, a to z toho důvodu, že již neexistovala, nebo se jednalo o věc cizí. Pro odkaz věci určité platilo, že nacházela-li se věc již v době zřízení odkazu ve vlastnictví odkazovníka, byl takový odkaz neúčinný. Nabyli-li ji však odkazovník později, musela mu být zaplacená obvyklá cena předmětu odkazu, ledaže obdržel předmět odkazu bezplatně od zůstavitele. Jestliže se však věc nacházela ve vlastnictví jiné osoby než zůstavitele, dědice nebo odkazovníka, nebo věc určená odkazem již neexistovala, byl takový odkaz stižen neúčinností. Pokud zůstavitel, dědicové nebo odkazovníci měli na předmětu odkazu alespoň podíl nebo právo, vztahoval se odkaz toliko na tento podíl nebo právo. Lze opět shrnout, že shora uvedené, našlo uplatnění i v současné době, neboť ust. § 1608 až 1610 o. z. stanoví pro odkaz určité věci totožná výkladová pravidla.

Naši bližší pozornost zasluhuje i odkaz pohledávky, který byl upraven poměrně detailně. Pro odkazovníka samotného měla zřejmě značnou relevanci možnost zůstavitele odkázat odkazovníku pohledávku, kterou za ním měl. K okamžiku splatnosti odkazu tak docházelo k zániku závazku, neboť právo a povinnost splynuly v jedné osobě. Osoba obtížená odkazem vydala v takovém případě odkazovníku dlužní úpis nebo potvrzení o splnění dluhu (kvitance), přičemž dle Roučka¹¹⁶ bylo možno požadovat obojí. Odkázal-li zůstavitel pohledávku, kterou měl za třetí osobou, byla obtížená osoba povinna odkazovníku postoupit pohledávku s příslušenstvím (úroky), jakož i případným zajištěním a vším, co bylo potřebné k efektivnímu dobytí pohledávky. Totéž platilo i v případě, že zůstavitel odkázal pohledávku, která náležela obtížené osobě, ta byla povinna svoji pohledávku postoupit odkazovníku. Odkázal-li zůstavitel odkazovníku dluh, jenž měl zůstavitel za odkazovníkem, musela obtížená osoba takový dluh uznat a zaplatit jej nejpozději ve lhůtě stanovené pro splnění ostatních odkazů, a to bez zřetele k tomu, zdali došlo mezi stranami dříve k ujednání podmínek nebo splatnosti dluhu. Zůstaviteli náležela rovněž možnost prominout svému odkazovníku dluh, který měl odkazovník vůči zůstaviteli. Prominout však bylo možno toliko dluhy, které vznikly do dne zřízení odkazu, nikoliv dluhy budoucí. Došlo-li zůstavitelem k prominutí zástavního práva nebo rukojemství, nevyplývalo z toho zároveň prominutí dluhu. Zajímavou vyvratitelnou právní domněnku obsahovalo ust. § 667 ABGB, neboť se nemělo za

---

¹¹⁵ Viz ust. § 1604 – 1607 o. z.

¹¹⁶ ROUČKA, František, ... *Komentář k československému obecnému zákoníku...* (op. cit), s. 245.

to, že úmyslem zůstavitele, který odkazovníku odkázal stejnou částku, již mu byl dlužen, bylo splnit jeho dluh. Odkazovníku tak byla vyplacena totožná částka dvakrát, jednou jako odkaz, podruhé jako dluh. Stejně jako v případě odkazu věci určitého druhu a odkazu určité věci lze konstatovat, že vše, co bylo shora uvedeno pro odkaz pohledávky, se uplatní rovněž v současné době, neboť ust. 1612 až 1617 o. z. stanoví shodná pravidla.¹¹⁷

Na rozdíl od současné právní úpravy byl podrobně upraven odkaz věna, odkaz zaopatření, výchovy nebo stravy, odkaz nábytku a domácího zařízení, nebo odkaz schránky¹¹⁸. Rovněž byl upraven odkaz klenotů, šperků nebo ozdob¹¹⁹ a odkaz hotovosti.

Kromě výše uvedeného obsahoval ABGB v ust. § 681 an. rovněž výkladová pravidla pro odkazovníky. Děti se například rozuměli zásadně jen synové a dcery, pokud zůstavitel pamatoval odkazem na potomky jiné osoby. Pokud však zůstavitel zřídil odkaz pro své děti, vztahoval se takový odkaz i na potomky dětí zůstavitele (vnoučata, příp. pravnoučata), pokud dítě zůstavitele zemřelo před ním. Podmínkou však bylo, že potomci dětí zůstavitele museli být v době zřízení odkazu alespoň počati. ABGB dále vyložil, kdo se rozuměl osobou příbuznou a osobou služebnou.

Odkazovník nabýval právo na odkaz zpravidla okamžikem smrti zůstavitele (jinak tomu bylo například u odkazu doloženém výminkou nebo u odkazu opakujících se dávek). Z tohoto vyplývá, že odkazovník musel zůstavitele přežít a k okamžiku nápadu odkazu musel mít rovněž způsobilost nabýt odkaz, tj. pasivní testamentární způsobilost. Momentem smrti zůstavitele však vznikal odkazovníku toliko obligační nárok vůči osobě obtížené odkazem, který jej tak neopravňoval k tomu, aby se zmocnil předmětu odkazu. Nemohl-li odkazovník přijmout předmět odkazu (například z důvodu své smrti) nebo jej přijmout nechtěl, připadl takový odkaz náhradníkovi, byl-li zůstavitelem zřízen. Nebyl-li však substitut ustanoven a bylo-li celým odkazem pamatováno na několik osob nedílně nebo výslovně rovnými díly, docházelo k přirůstání podílů ostatním odkazovníkům. Nedošlo-li k substituci, nebo

---

¹¹⁷ ROUČEK, František, ...*Komentář k československému obecnému zákoníku*... (op. cit), s. 244—248.

¹¹⁸ Schránkou mohla být například skříň, truhla, ale též zásuvka, která byla součástí jiné věci (stolu, skříně, apod.). Právě skutečnost, zdali byla schránka součástí jiné věci, či nikoliv, měla rozhodující vliv na to, zda odkazovníku náležela schránka sama o sobě (měla-li povahu samostatné věci), nebo její obsah (byla-li součástí věci jiné).

¹¹⁹ Klenoty se dle ust. § 678 ABGB rozuměly zpravidla jen drahokamy a dobré perly; označení šperk nesly i výrobky, které nebyly zhotoveny z pravých kamenů; ozdobou se rozumělo vše, co sloužilo ke zkrášlení osoby (vyjma šperků a oděvů).

akrescenci, zanikla povinnost obtížená osoby plnit odkaz, tj. odkaz se stal součástí dědictví a přecházel na dědice.¹²⁰

Den splatnosti odkazu nebyl stanoven jednotně. Ihned po smrti zůstavitele bylo možno žádat jednotlivé věci z pozůstalosti¹²¹, jakož i odkaz práv vztahujících se k takové věci, dále bylo možno požadovat vydání menších odměn pro služebné zůstavitele, jakož i odkazy dobročinné¹²². Stejně tak bylo možné požadovat odkaz výživy, neprojevil-li zůstavitel jinou vůli, a odkaz první z dávek, odkázal-li zůstavitel legatáři pravidelně opakující se dávky. Zřídil-li zůstavitel posledně zmiňovaný odkaz (tzv. odkaz rentový), postačovalo ke vzniku práva na první dávku, pokud se legatář dožil okamžiku smrti zůstavitele. Jednotlivá práva legatáře na další dávky vznikala tehdy, dožil-li se legatář byť jen počátku lhůty rozhodné pro vznik dávky. Právo na výplatu dávek však vznikalo teprve uplynutím příslušné lhůty (roku, měsíce apod.). Jiné odkazy, o nichž nebylo pojednáno výše, byly splatné teprve za jeden rok po smrti zůstavitele.¹²³

Mohlo dojít k situaci, kdy celé dědictví bylo odkazy vyčerpáno. Přihlásil-li se dědic k pozůstalosti bezvýhradně, ručil odkazovníkům neomezeně. Přihlásil-li se však dědic s výhradou, uplatnilo se ust. § 690 ABGB, podle něhož mohl dědic požadovat alespoň náhradu jím vynaložených nákladů, jakož i přiměřenou odměnu za svoji námahu. V tomto případě, jakož i v situaci, kdy odkazy převyšovaly čistou hodnotu pozůstalosti, bylo přistoupeno k poměrnému snížení všech odkazů. Nepostačovala-li čistá hodnota pozůstalosti k vyřízení všech odkazů, uspokojil se přednostně před ostatními odkaz výživy.¹²⁴

Stejně jako testament, bylo možno i odkaz podmínit výminkou, příkazem nebo doložením času. Stejně tak byl zůstavitel oprávněn jmenovat legatáři obecného nebo svěřenského náhradníka.

Jak již bylo výše naznačeno, podstata právní úpravy odkazu v ABGB je víceméně identická se soudobou právní úpravou odkazu obsaženou v ust. § 1594 an. o. z. To platí například pro zřízení odkazu, výkladová pravidla pro odkaz věci určitého druhu, odkaz určité věci, nebo odkaz pohledávky, jakož i pro nabytí odkazu. Odkaz byl a je velmi praktickým právním institutem, neboť umožňuje zůstaviteli odkázat v zásadě jakékoliv osobě konkrétní věc ze své pozůstalosti, aniž by tato osoba zároveň nesla odpovědnost za pasiva pozůstalosti.

---

¹²⁰ ROUČEK, František, ... *Komentář k československému obecnému zákoníku*... (op. cit), s. 261—273.

¹²¹ Mohly jimi být věci hmotné i nehmotné.

¹²² Určené církvím, veřejně prospěšné (například pro chudobince).

¹²³ ROUČEK, František, ... *Komentář k československému obecnému zákoníku*... (op. cit), s. 264—269.

¹²⁴ *Ibid*, s. 274—277.

2.5 Vydědění a ochrana nepominutelného dědice

S ohledem ke všemu, co bylo shora uvedeno, by se mohla pořizovací svoboda zůstavitele jevit jako takřka absolutní, neboť si zůstavitel mohl své dědice libovolně zvolit, a tudíž nemusel povolávat za dědice osoby, které by jinak dědily na základě zákonné posloupnosti. Nicméně ve své volnosti mohl být zůstavitel přeci jen do značné míry omezen, a to právě existencí nepominutelných dědiců. Nepominutelný dědic je osobou, která nemohla být zůstavitelem v jeho posledním pořízení opominuta (např. takové osobě musel být zůstaven dědický podíl rovnající se jeho povinnému dílu, nebo zanechán odkaz), a došlo-li by k opomenutí, náležel jí nárok na výplatu povinného dílu v penězích. Relevantní přitom je, že nepominutelní dědicové reálně nebyli dědici, neboť právo na povinný díl představovalo toliko obligační nárok (pohledávku) nepominutelného dědice na vyplacení povinného dílu v penězích vůči dědicům a odkazovníkům. V případě, že zůstavitel na nepominutelné dědice pamatoval a zanechal jim například odkaz, platilo, že takový odkaz nesměl být zatížen, tj. musel být zanechán volný, bez závad a podmínek. Pokud bylo nepominutelnému dědicovi zůstaveno méně, než činil jeho povinný díl, byl mu zbytek doplacen v penězích ostatními dědici v poměru k výši jejich podílů.¹²⁵

Nárok na povinný díl měli zůstavitelovi potomci, nebylo-li jich, tak zůstavitelovi předci. Zemřel-li potomek před zůstavitelem, přecházelo právo na povinný díl postupně na jeho vnoučata a pravnoučata. Pokud zemřeli před zůstavitelem jeho rodiče, náleželo právo na povinný díl prarodičům zůstavitele. Velikost povinného dílu potomka zůstavitele činila polovinu jeho zákonného dědického podílu. Oproti tomu velikost povinného dílu předka zůstavitele byla stanovena ve výši jedné třetiny jeho zákonného dědického podílu. Takto stanovený povinný díl však mohl být redukován, neboť se na něj započítávalo vše, co nepominutelný dědic získal od zůstavitele za jeho života (např. dar, věno), jakož i to, co nepominutelný dědic obdržel přímo z pozůstalosti.

Nicméně právo nepominutelného dědice na povinný díl neplatilo bezvýhradně, neboť nárok na povinný díl neměl ten, kdo se zřekl svého dědického práva smlouvou se zůstavitelem, jakož i ten, kdo byl zůstavitelem po právu vyděděn. Zůstaviteli tak náležela možnost rozhodnout o odejmutí nebo zkrácení povinného dílu nepominutelnému dědici vyděděním. K tomu, aby se jednalo o platné vydědění, bylo zapotřebí splnit dvě základní podmínky: za prvé muselo být vydědění učiněno ve formě stanovené pro poslední pořízení, za

---

¹²⁵ SVOBODA, Emil. *Dědické právo...* (op. cit), s. 61—62.

druhé musel být naplněn důvod vydědění. K první podmínce lze uvést, že k vydědění mohlo dojít výslovně, zejména tzv. listinou o vydědění, která splňovala náležitosti stanovené pro poslední pořízení, nebo mlčky. Vydědění však bylo možno učinit rovněž v posledním pořízení, kterým došlo k ustanovení dědice. Mlčky docházelo k vydědění tak, že zůstavitel pořídil o celém svém jmění, avšak nepominutelnému dědici nezanechal ničeho nebo mu zůstavil méně, než kolik činil jeho povinný díl. Zůstavitel mohl vydědění rovněž podmínit, a to například tak, že stanovil, že nepominutelný dědic neobdrží ničeho, pokud u něj bude dán exheredační důvod. Právě existence exheredačního důvodu je druhou podmínkou podmiňující platnost vydědění, přičemž jednotlivé exheredační důvody jsou upraveny taxativně v ust. § 768 an. ABGB. Na rozdíl od současné právní úpravy platilo, že zůstavitel nebyl povinen explicitně uvést exheredační důvod. Došlo-li však následně ke sporu, musela prokazovat existenci exheredačního důvodu osoba, vůči níž směřovala žaloba na vyplacení nebo doplnění povinného dílu. Pokud jde o důvody pro vydědění, ust. § 768 ABGB stanovilo tři základní důvody vydědění, jež se vztahovaly jak na potomky, tak na předky zůstavitele. Původně existoval ještě čtvrtý exheredační důvod, kterým bylo odpadnutí od křesťanství, avšak k jeho zrušení došlo již v roce 1868. Prvním exheredačním důvodem bylo opuštění zůstavitele, který se nacházel ve stavu nouze, přičemž nouzí se nerozuměla pouze peněžitá nouze, avšak i jiné závažné stavy¹²⁶, které mohly postihnout zůstavitele. Aby mohlo dojít k platnému vydědění, musel nepominutelný dědic o nouzi zůstavitele vědět a nesměl se sám nacházet ve stavu obdobném. Pokud tedy bylo po nepominutelném dědici možno spravedlivě žádat pomoc, jelikož o nouzi zůstavitele věděl a mohl mu pomoci, avšak tak neučinil, měl zůstavitel právo jej platně vydědit. Druhým důvodem pro vydědění bylo odsouzení nepominutelného dědice pro zločin k doživotnímu nebo dvacetiletému žaláři. Důvod pro vydědění byl dán pochopitelně i za situace, kdy došlo k odsouzení nepominutelného dědice k trestu smrti. Konečně třetím důvodem pro vydědění bylo vedení trvale nezřízeného života, který se přičil dobrým mravům společnosti. Aby byl dán tento exheredační důvod, postačovalo, pokud chování nepominutelného dědice bylo způsobilé vyvolat veřejné pohoršení, přičemž k samotnému veřejnému pohoršení nemuselo vůbec dojít. Toto ustanovení bylo předmětem časté kritiky, neboť nepominutelný dědic svým chováním nemusel porušit žádné obecně závazné právní předpisy (například trestní zákon), postačovalo toliko chování, jež bylo schopno vyvolat pohoršení veřejnosti. Ascendenti zůstavitele mohli být dále

---

¹²⁶ Těmi mohly být například zdravotní indispozice nebo vysoký věk zůstavitele, přírodní katastrofa, která způsobila, že zůstavitel nebyl s to si sám obstarat základní potřeby.

vydědění z důvodu úplného zanedbání výchovy zůstavitele v době, kdy byl dítětem. Dalším a zároveň posledním důvodem pro vydědění byla marnotratnost nebo značná zadluženost nepominutelného dědice, která vyvolávala v zůstaviteli důvodnou obavu, že povinný díl, který by připadl takovému nepominutelnému dědici, by pravděpodobně zcela nebo z velké části ušel potomkům nepominutelného dědice. V takovém případě však muselo dojít k zůstavení povinného dílu potomkům nepominutelného dědice. Neměl-li nepominutelný dědic v době dědického nápadu žádných potomků, vydědění nebylo platné; to však neplatilo, měl-li nepominutelný dědic alespoň nemanželské potomky.¹²⁷

Okrajově je třeba zmínit též možnost zůstavitele vydědit nepominutelného dědice z důvodu existence skutečnosti, která jej činila nezpůsobilým dědit. K tomuto je třeba říci, že tzv. dědická nehodnost nastávala v případech uvedených v ust. § 540 až 542 ABGB, přičemž došlo-li k naplnění předpokladů způsobujících dědickou nehodnost, byla taková osoba vyloučena bez dalšího z dědického práva, tudíž nebylo ani zapotřebí provést její vydědění, neboť takové osobě vůbec nenáleželo dědické právo. Jestliže došlo k vydědění, avšak následně zůstavitel výslovně prominul osobě čin, který zakládal její dědickou nehodnost, nepostačovalo pouhé prominutí tohoto činu k tomu, aby došlo zároveň ke zrušení vydědění. Nesmí být opomenut ani fakt, že dle ust. § 541 ABGB potomci osoby nezpůsobilé dědit vstupovali při zákonné dědické posloupnosti na její místo, i když osoba nezpůsobilá dědit přežila zůstavitele. Oproti tomu dle ust. § 780 ABGB byli potomci vyděděného oprávněni žádat toliko povinný díl, a to i tehdy, pokud vyděděný přežil zůstavitele. Vydědění nepominutelného dědice se tedy citelně dotklo i nároků jejích descendentů, neboť ti mohli požadovat jen povinný díl.¹²⁸

Zrušení vydědění mohlo být uskutečněno pouze jeho výslovným odvoláním, které splňovalo veškeré náležitosti stanovené pro poslední pořízení, nepostačovalo tudíž pouhé prominutí důvodu vydědění. Odvolání vydědění se mohlo stát i mlčky, tedy zničením posledního pořízení, které obsahovalo vydědění, nebo novým pořízením, kterým zůstavitel vyděděnému nepominutelnému dědici zůstavil určitý majetek. Pokud zůstavitel nepominutelnému dědici prominul určité jednání, které zakládalo exheredační důvod, nemohl jej zůstavitel znovu platně vydědit pro též důvod. Za situace, kdy zůstavitel odvolal vydědění, avšak nestanovil, co má dříve vyděděný nepominutelný dědic z pozůstalosti získat, přicházely do úvahy dvě varianty. Bylo-li zůstavitelem platně pořízeno o celém jeho jmění, mohl se

---

¹²⁷ BEDNÁŘ, Václav. *Testamentární dědická posloupnost...*(op. cit), s. 36—39.

¹²⁸ ROUČEK, František, *...Komentář k československému obecnému zákoníku...*(op. cit), s. 440.

nepominutelný dědic domáhat toliko vyplacení peněžní částky rovnající se jeho povinnému dílu. Naopak došlo-li odvoláním vydědění zároveň ke zrušení posledního pořízení, nebo nebylo-li o zůstavitelově jmění platně pořízeno, dostal se nepominutelnému dědici jeho intestátní dědický podíl.¹²⁹

Je třeba říci, že institut vydědění doznal v průběhu času značných změn, přičemž v době, kdy u nás došlo zřejmě k nejfrapantnějšímu omezení autonomie vůle zůstavitele, nebyl v našem právním řádu zakotven vůbec¹³⁰, což samo o sobě svědčilo o vysoké degradaci dědického práva a důsledném naplňování koncepce tehdejšího režimu, že mrtvý člověk nemá vůli. Lze říci, že i přes jisté proměny v pojetí vydědění, se dnešní právní úprava obsažená v ust. § 1646 an. o. z. do značné míry podobá právě úpravě ABGB. Nejmarkantnější rozdíl lze spatřit zřejmě ve skutečnosti, že nepominutelnými dědici jsou toliko potomci zůstavitele, nikoliv jeho předci. Odlišně je stanovena rovněž výše povinného dílu, který činí tři čtvrtiny zákonného dědického podílu u nezletilého potomka, resp. jednu čtvrtinu zákonného dědického podílu u potomka zletilého. Drobné odlišnosti oproti ABGB lze shledat též u exheredačních důvodů obsažených v ust. § 1646 a 1647 o. z.

Osobně se domnívám, že oprávnění zůstavitele vydědit ze zákonných důvodů nepominutelné dědice patří mezi jednu z nejdůležitějších možností projevu autonomie vůle zůstavitele, neboť nelze spoléhat na to, že potomci jsou pro zůstavitele za každé situace nejbližšími osobami, jež o něj projevují opravdový zájem. Může se naopak stát, že potomek zůstavitele je osobou nacházející se na samotném okraji společnosti, která se zůstavitelem není ani v kontaktu, nebo vede takový styl života, že by nebylo spravedlivé požadovat po zůstaviteli, aby této osobě zůstavil byť povinný díl. Se zřetelem k tomu, že zůstavitel svůj majetek mnohdy sám po dlouhá léta pracně získával a shromažďoval s cílem zachovat a předat jej budoucím generacím, by měl mít i možnost libovolně stanovit osoby, které dle jeho názoru budou uváženě užívat zůstavené jmění a pečovat o něj tak, aby jej bylo možno předat následujícím pokolením.

2.6 Darování pro případ smrti

Ačkoliv institut darování pro případ smrti (latinsky *donatio mortis causa*) nelze označit za klasický institut dědického práva, přesto by dle mého názoru neměl být opomenut.

---

¹²⁹ ROUČEK, František, ...*Komentář k československému obecnému zákoníku*... (op. cit), s. 440—441.

¹³⁰ Období od 1. 4. 1964 do 31. 3. 1983.

Darování pro případ smrti pochází již z dob římského práva¹³¹, přičemž svého vrcholného významu nabylo zejména v období středověku, kdy sloužilo především k obcházení rozsáhlého feudálního práva odúmrtí. V ABGB bylo upraveno v ust. § 603 ve spojení s ust. § 956. V zásadě platilo, že na darování, k jehož splnění mělo dojít až po smrti dárce, se hledělo jako na odkaz, byly-li zároveň splněny formální náležitosti stanovené pro zřízení odkazu. Zřízení odkazu bylo řečeno slovy dnešní terminologie jednostranným právním jednáním, tudíž toto darování mohl zůstavitel během svého života kdykoliv odvolat. Za smlouvu bylo považováno darování pro případ smrti jen v případě, že obdarovaný dar přijal a zároveň se dárce výslovně zřekl svého oprávnění odvolat dar a vydal o tom obdarovanému písemnou listinu. Nelze opomenout ani formální náležitost smlouvy, která musela být zřízena formou notářského zápisu. ABGB tak rozlišoval dva druhy darování pro případ smrti, z nichž jeden byl legátem a druhý smlouvou.¹³²

3 Autonomie vůle zůstavitele v občanském zákoníku 1950

Po druhé světové válce se znovu objevilo téma unifikace československé právní úpravy, a to nejen v oblasti občanského práva. Po Únoru 1948 bylo vedením KSČ definitivně rozhodnuto o provedení radikální změny československého právního řádu, která měla plně reflektovat změněné politické, sociální, jakož i ekonomické poměry. V červenci 1948 tak došlo usnesením vlády k vyhlášení právnické dvouletky, která měla přinést rekonstrukci veškerých odvětví československého právního řádu, přičemž ministerstvo spravedlnosti mělo za úkol předložit návrhy všech zákonů nejpozději do 1. 9. 1950. Občanský zákoník vydaný pod číslem 141/1950 Sb. představoval vyústění právnické dvouletky v občanskoprávní oblasti. Občanský zákoník 1950 vstoupil v účinnost k 1. 1. 1951, přičemž tímto datem došlo také konečně ke sjednocení československé právní úpravy, neboť se vztahoval na celé území Československa. Ačkoliv vznikal v revolučních letech a mělo jím dojít k odpoutání československého občanského práva od tradičního kontinentálního pojetí *ius civile*, nebyl občanský zákoník 1950 ještě zdaleka tak „inovativním“ právnickým počinem jako občanský zákoník 1964. Tvůrci občanského zákoníku 1950, kterými byli především zastánci

---

¹³¹ Jako samostatný právní institut vzniklo nejprve v případech, kdy dárce hrozilo bezprostřední ohrožení smrtí. Později pod pojem darování pro případ smrti spadalo každé darování s podmínkou, že obdarovaný přežije dárce. Darování pro případ smrti s resolutivní podmínkou se vyskytovala až v právu justiniánském (viz KINCL, Jaromír, URFUS, Valentin, SKŘEJPEK, Michal. *Římské právo*. 1 vydání. Praha: C. H. Beck, 1995, s. 314—315.).

¹³² KLEIN, Šimon. Dědická smlouva a darování pro případ smrti. *Ad Notam*, 2013, roč. 19, č. 4, s. 14.

komunistické ideologie (např. Viktor Knapp), totiž byli z důvodu časové tísně nuceni spolupracovat i s představiteli prvorepublikové civilistiky (např. s Janem Krčmářem). Z téhož důvodu nebyly předlohou občanského zákoníku 1950 pouze sovětské právní předpisy, nýbrž i návrh občanského zákoníku z roku 1937. I přes výrazné diskontinuální snahy tak občanský zákoník 1950 zachovával řadu základních principů a institutů tradičního *ius civile*.¹³³

Pokud jde o oblast dědického práva, lze konstatovat, že došlo k jejímu podstatnému zjednodušení, neboť oproti ABGB, který věnoval dědickému právu 294 paragrafů, postačovalo občanskému zákoníku toliko 53 paragrafů. To bylo dáno především skutečností, že tehdejší právní věda vycházela z názoru, že dědickému právu není třeba věnovat zvláštní pozornost, neboť šlo o nástroj kapitalistický, kterým se stimulovala moc vykořisťovatelů. V sovětském právu se na počátku 20. let 20. století dokonce objevovaly snahy o totální odbourání dědického práva z právního řádu, nicméně nakonec se ukázalo, že ani socialistické zákonodárství se bez dědického práva neobejde.¹³⁴ Kromě výrazného zestručnění dědického práva je ovšem třeba poukázat i na některé novinky, které byly zavedeny občanským zákoníkem 1950. Především došlo ke zrušení institutu ležící pozůstalosti, neboť ust. § 509 obč. zák. 1950 stanovilo, že dědictví se nabývalo *ipso iure* již smrtí zůstavitele, což bylo tvůrci občanského zákoníku 1950 zdůvodněno tím, že v případě ležící pozůstalosti jde o uměle vytvořený institut, který je „*cizí nazírání lidu, který spatřuje přechod zanechaného jmění na dědice již v okamžiku zůstavitelova úmrtí*“¹³⁵. Nutno říci, že s takovýmto zdůvodněním lze souhlasit, neboť realitě skutečně daleko více odpovídala nově přijatá koncepce, která byla následně zakotvena i v občanském zákoníku 1964¹³⁶, jakož i občanském zákoníku 2012.¹³⁷ Za pozitivní změnu lze rovněž označit skutečnost, že zákon z hlediska dědění zrovnoprávnil děti manželské a nemanželské. Na druhé straně je však nutno konstatovat, že z hlediska autonomie vůle zůstavitele došlo k jejímu poměrně citelnému okleštění, nicméně zůstala zachována alespoň možnost zůstavitele pořídit závěť, stejně jako možnost zůstavitele vydědit nepominutelného dědice, jakož i omezená možnost zůstavitele zřídit odkaz (nebylo však možné odkázat právo, nemovitost nebo pohledávku). Došlo též k redukci právních důvodů dědění, neboť bylo možno dědit pouze ze zákona nebo ze závěti,

---

¹³³ KUKLÍK, Jan a kol. *Vývoj československého práva 1945-1989*. Praha: Linde, 2009, s. 505—507, 518—521.

¹³⁴ BEDNÁŘ, Václav. *Testamentární dědická posloupnost...* (op. cit), s. 41.

¹³⁵ HOLUB, Rudolf a kol. *Komentář k občanskému zákoníku. Právo dědické*. Praha: Orbis, 1957, s. 34.

¹³⁶ Ust. § 460 obč. zák. 1964.

¹³⁷ Ust. § 1479 o. z.

případně z obojího¹³⁸. Oproti ABGB občanský zákoník 1950 jednoznačně preferoval dědění ze zákona, o čemž svědčí ust. § 513, dle něhož nebylo možné přirůstání uvolněného podílu ostatním závětním dědicům, jakož i samotná systematika části páté občanského zákoníku 1950, neboť dědění ze závěti předcházelo dědění ze zákona. Institut dědické smlouvy mezi manžely tak již nebyl nadále přípustný, stejně jako společná závěť manželů. Dříve sepsané dědické smlouvy, jakož i společné závěti manželů tak účinností občanského zákoníku 1950 pozbyly platnost.¹³⁹ Zůstavitel pod sankcí neplatnosti dále neměl, až na výjimky, možnost zakomponovat do závěti podmínku, doložku času ani příkaz.¹⁴⁰ S tím se pojil i zánik funkce vykonavatele závěti. Rovněž nebyl připuštěn institut svěřenského náhradnictví. Tato omezení v testovací svobodě zůstavitele vedla ve svém důsledku k výraznému posílení postavení dědice, který nemohl být omezen například tím, že musel nejprve splnit suspensivní podmínku stanovenou zůstavitelem, aby mohl nabýt dědictví. V zásadě dědic nesl toliko odpovědnost za zůstavitelovy dluhy, které na něj přecházely. Občanský zákoník 1950 přestal rozlišovat mezi závětí a dovětkem a zavedl pro poslední pořízení označení závěť.

Dále došlo ke zrušení institutu bezvýhradného přihlášení se k dědictví, se kterým souvisela neomezená odpovědnost dědice za dluhy zůstavitele. Dědic tak nově odpovídal věřitelům zůstavitele vždy toliko do výše nabytého dědictví. Došlo také k redukci počtu dědických tříd, a to ze čtyř na pouhé dvě dědické třídy.

Celkově lze shrnout, že právní úprava dědického práva obsažená v občanském zákoníku 1950 byla oproti ABGB podstatně zjednodušena, avšak neznamenal ještě likvidaci tradičního pojetí dědického práva, která se uskutečnila přijetím občanského zákoníku 1964. Samotní tvůrci občanského zákoníku 1950 se však nikterak netajili skutečností, že testovací volnost zůstavitele byla značně omezena, což odůvodňovali tím, že socialistické právo „...mnohem více než buržoazní právo zabezpečuje, že se zůstavitelův majetek děděním dostane blízkým pokrevním příbuzným zůstavitele...“¹⁴¹. Toto konstatování je ve světle přijaté právní úpravy nesporně pravdivé, otázkou však samozřejmě zůstává, je-li takové pojetí správné,

---

¹³⁸ To bylo možné dle ust. § 513 a 536 obč. zák. 1950 tehdy, pokud nenabyl dědictví dědic ze závěti, nebo nepořídil-li zůstavitel závěti o celém svém majetku.

¹³⁹ K tomuto více rozhodnutí Nejvyššího soudu ČSR ze dne 27. 8. 1954, sp. zn. Cz 329/54, In: ASPI [právní informační systém]. Wolters Kluwer ČR [cit. 22. 2. 2017]: „Zemřel-li zůstavitel za účinnosti nového občanského zákoníku, nelze při projednání dědictví přihlížet k jeho pořízení, učiněnému ve společné závěti, i když k jejímu zřízení došlo za účinnosti dřívějších předpisů.“

¹⁴⁰ Neplatná byla podmínka, kterou zůstavitel omezil povolání osoby za dědice. Za neplatnou podmínku však nebylo považováno například zřízení věcného břemene (právo užívací či poživací).

¹⁴¹ KNAPP, Viktor. *Předmět a systém československého socialistického práva občanského*. Praha: Nakladatelství Československé akademie věd, 1959, s. 134.

neboť omezuje zůstavitele ve volné dispozici s jeho majetkem. Lze dodat, že oproti ABGB vzrostla možnost připadnutí dědictví jako odúmrti státu, což bylo způsobeno redukcí počtu dědických tříd v případě dědění ze zákona.

3.1 Zřeknutí se dědického práva

Ust. § 516 obč. zák. 1950 umožňovalo obdobně jako ABGB presumptivnímu dědici, aby se zřekl svého dědického práva písemnou smlouvou se zůstavitelem, přičemž tak bylo možno učinit i s účinkem pro potomky presumptivního dědice. Na rozdíl od ABGB tedy občanský zákoník 1950 nestanovil, že uzavření renunciační smlouvy má za následek automatické vyřazení potomků presumptivního dědice z dědické posloupnosti. Potomci presumptivního dědice tedy byli vyloučeni z dědické posloupnosti pouze za podmínky, že tak bylo v renunciační smlouvě výslovně ujednáno. K platnosti renunciační smlouvy bylo zapotřebí, aby obě strany byly svéprávné (dle tehdejší terminologie způsobilé k právním úkonům). Knapp¹⁴² k tomuto institutu podotýká, že jím bylo možno provést tzv. vybytí, které spočívalo v tom, že určité osobě se poskytl majetkový prospěch ve výši jejího dědického podílu již během života zůstavitele, a tato osoba se za to zřekla svého dědického práva. Knapp dále predikoval vývoj užívání tohoto institutu: „*Z toho, že případy vybytí byly spjaty s individuálním rolnickým hospodářstvím, plyne, že postupem združstevňování vesnice bude těchto případů ubývat.*“¹⁴³

Dle ust. § 523 obč. zák. 1950 bylo však na druhé straně možno, aby zůstavitel i přes uzavření renunciační smlouvy mohl povolát za dědice i osobu, která se zřekla svého dědického práva, jakož i její potomky, zřekla-li se taková osoba dědictví s účinkem i pro své potomky. Tuto konstrukci však osobně nepovažuji za šťastnou, neboť dle mého názoru může být jedním z motivů pro uzavření renunciační smlouvy zájem presumptivního dědice na tom, aby po smrti zůstavitele již nemusel dědictví odmítnout, resp. nemusel se již o nic starat, neboť na toho, kdo se zřekl dědictví, se pohlíželo tak, jako by se nedožil smrti zůstavitele. Existence renunciační smlouvy, která měla povahu dvoustranného právního jednání, by tak, dle mého názoru, měla zabraňovat možnosti zůstavitele platně povolát za dědice osoby, které se platně zřekly svého dědického práva. V současnosti účinná právní úprava takovouto možnost zůstaviteli nedává.

---

¹⁴² KNAPP, Viktor. *Učebnice občanského a rodinného práva. Svazek III, Dědické právo - rodinné právo. 2.* Přepřacované a doplněné vydání. Praha: Orbis, 1955, s. 22—23.

¹⁴³ Ibid, s. 22.

3.2 Závěť

Nejvýznamnějším možným projevem autonomie vůle zůstavitele za účinnosti občanského zákoníku 1950, jakož i občanského zákoníku 1964 byla jednoznačně možnost pořídit závěť. Míru úcty k zůstavitelově vůli asi nejlépe dokládá tento výrok: „*Individuální vůle zůstavitele se má respektovat jen potud, pokud není v rozporu se zásadami dědění ze zákona.*“.¹⁴⁴ Občanský zákoník 1950 tak poměrně citelně zasáhl do pořizovací volnosti zůstavitele, neboť došlo zejména ke zpřísnění podmínek z hlediska způsobilost zůstavitele pořídit závěť, byly zrušeny některé formy závěti – ústní závěť a tzv. privilegované testamenty, platnost závěti byla nově podmíněna její datací, apod. Z hlediska náležitostí vůle a jejího projevu lze konstatovat, že stejně jako dle ABGB byla platnost závěti podmíněna osobním, výslovným, vážným a svobodným projevem zůstavitelovy vůle, který musel být rovněž prost omylu. Zůstavitel mohl pořídit i nadále tzv. negativní závěť, v níž explicitně vyloučil některou osobu, resp. osoby zákonných dědiců z dědické posloupnosti. Dle ust. § 538 obč. zák. 1950 platilo, že při výkladu závěti mělo být dbáno na splnění zůstavitelovy skutečné vůle. Na druhé straně ovšem ust. § 513 obč. zák. 1950 zabraňovalo možnosti akrescence uvolněného podílu ostatním závětním dědicům, což činilo z ust. 538 obč. zák. 1950 toliko proklamační ustanovení. Zůstaviteli byla ponechána alespoň možnost jmenovat svým závětním dědicům obecné náhradníky.

3.2.1 Způsobilost zůstavitele pořídit závěť

Ke způsobilosti zůstavitele sepsat závěť lze úvodem říci, že oproti ABGB došlo k redukci důvodů, jež činily zůstavitele nezpůsobilým k pořízení závěti, namátkou lze jmenovat například prohlášení za marnotratníka, které již nebylo v občanském zákoníku 1950 zakotveno. Důvody, které zakládaly nezpůsobilost zůstavitele pořídit závěť, tak byly nesvéprávnost a nedostatek věku.

Dle ust. § 540 odst. 1 obč. zák. 1950 platilo, že toliko osoba, která byla v plném rozsahu svéprávná, mohla činit poslední pořízení. Na rozdíl od ABGB tak osoba, která byla byť částečně zbavena svéprávnosti, nemohla platně vůbec pořídit.¹⁴⁵ K tomuto je nutné podotknout, že podkladem pro zbavení svéprávnosti nemuselo být nutně rozhodnutí soudu,

---

¹⁴⁴ HOLUB, Rudolf a kol. *Komentář k občanskému zákoníku...* (op. cit), s. 20.

¹⁴⁵ K tomuto blíže rozhodnutí Krajského soudu v Praze ze dne 14. 10. 1953, sp. zn. 15 Co 494/53, In: ASPI [právní informační systém]. Wolters Kluwer ČR [cit. 22. 2. 2017]: „Osoba částečně zbavená svéprávností nemůže vůbec pořídit platnou závěť. Ustanovení § 540 odst. 2 ani § 545 odst. 2 o. z. se na takovou osobu nevztahuje.“

nýbrž postačovalo, aby dle ust. § 13 odst. 1 obč. zák. 1950 osoba nebyla schopná obstarat si své záležitosti sama.

Druhým důvodem zakládajícím nezpůsobilost pořídit závěť byl nedostatek věku. Osoby, které dovršily osmnáctého roku života, mohly pořizovat bez omezení. Nezletilci, kteří dosáhli věku patnácti let, pak mohli platně činit poslední pořízení toliko před soudem nebo notářem, přičemž mohli pořizovat jen o majetku, který nabyli vlastní prací. Jelikož byla plná pořizovací způsobilost vázána na dosažení zletilosti, která se dle ust. § 10 odst. 1 obč. zák. 1950 nabývala dovršením věku osmnácti let, avšak také uzavřením manželství, mohla rovněž osoba, která dosáhla věku šestnácti let¹⁴⁶ a uzavřela manželství, zřídit závěť bez omezení, což představuje posun oproti úpravě v ABGB.

3.2.2 Formy závěti

Občanský zákoník 1950 připouštěl toliko písemnou formu závěti, přičemž důvodem měla být snaha zabránit zůstaviteli v pořizování neuvážených závětí, jakož i snaha zabránit pochybnostem o obsahu závěti a její samotné existenci.¹⁴⁷ Nadále však bylo rozlišováno mezi závěti soukromou a veřejnou (od 1. 1. 1955 však závěť mohla být sepsána toliko notářem, nikoliv před soudem¹⁴⁸). Jako prevence nejasností a sporů sloužila i nově zavedená povinnost datovat každou závěť, dle ust. § 541 odst. 2 obč. zák. 1950 tak muselo být z každé závěti patrné, kterého dne, měsíce a roku byla sepsána. V zavedení povinnosti zůstavitele opatřit závěť datací lze na jedné straně spatřovat zřejmý progres, avšak diskutabilní se jeví povinnost zůstavitele opatřit závěť datem jejího sepsání, nikoliv datem podpisu. To s sebou v praxi přinášelo řadu problémů, neboť zůstavitel, který sepisoval závěť více dní (eventuálně v delším časovém horizontu), musel tuto informaci do závěti zaznamenat, a to pod sankcí neplatnosti. Tento zřejmý nedostatek byl napraven obč. zák. 1964, jehož ust. § 476 odst. 2 podmiňovalo platnost závěti uvedením data jejího podpisu. Jelikož datace závěti představovala podstatnou náležitost závěti, byla nedatovaná závěť neplatná. Datace závěti byla podstatná i z hlediska jejího zrušení, neboť dle ust. § 553 odst. 1 obč. zák. 1950 platilo, že pozdější závěť rušila závěť dřívější, pokud vedle ní nemohla obstát.¹⁴⁹

Nejjednodušším druhem závěti byla i v případě občanského zákoníku 1950 holografní závěť. Stejně jako v ABGB byla platnost holografní závěti podmíněna tím, že ji zůstavitel

---

¹⁴⁶ Ust. § 11 odst. 1 zákona č. 265/1949 Sb., o právu rodinném.

¹⁴⁷ KNAPP, Viktor. *Učebnice občanského a rodinného práva...* (op. cit.), s. 44.

¹⁴⁸ Ust. § 6 odst. 2 písm. c) zákona č. 52/1954 Sb., kterým se rozšiřuje působnost státního notářství.

¹⁴⁹ BEDNÁŘ, Václav. *Testamentární dědická posloupnost...* (op. cit.), s. 46—49.

musel sepsat celou vlastnoručně, přičemž ji musel opatřit i svým vlastnoručním podpisem (nepostačovalo znamení ruky). Podpis zůstavitele se musel nacházet až na samém závěru závěti, neboť k textu, který byl umístěn pod podpisem zůstavitele, nebylo při projednání dědictví přihlíženo. Stejně jako v ABGB platilo, že zůstavitel se mohl podepsat rovněž svým pseudonymem nebo i jiným způsobem (např. „Tvůj Antonín“). V případě zdravotního postižení bylo možno sepsat závěť například nohou nebo ústy, pokud byl tento způsob psaní pro zůstavitele typický a bylo možno z něj rozpoznat autora poslední vůle. Určitý pokrok lze sledovat ve zrovnoprávnění hebrejského písma s ostatními písmi.¹⁵⁰

Za závěť alografní se považovala závěť, kterou zůstavitel nese-psal vlastnoručně, nýbrž ji sepsal na psacím stroji nebo ji nechal sepsat jinou osobou. Tento typ závěti ke své platnosti požadoval vlastnoruční podpis zůstavitele, o němž platilo vše, co bylo řečeno výše u holografní závěti. Dále musel zůstavitel před dvěma svědky současně přítomnými výslovně prohlásit, že listina obsahuje jeho poslední vůli. Nebylo však nutné, aby závěť byla před svědky přečtena nebo aby svědkové znali její obsah. Po prohlášení zůstavitele o tom, že listina obsahuje jeho poslední vůli, podepsali svědci listinu, přičemž na rozdíl od ABGB nemuseli ke svému podpisu připojit dodatek, z něhož bylo patrné, že se jednalo o svědky. Svědky pak dle ust. § 546 a 547 obč. zák. 1950 nemohly být osoby slepé, hluché, němé ani ty, které neznaly řeč, v níž se projev poslední vůle činil. Stejně tak nemohly být svědky duchovní a řeholníci, což rezonovalo s komunistickým nazíráním na církev, které již od roku 1948 čelily mnohým perzekucím. Konečně nemohli být svědky závěti ani samotní dědicové, jakož i osoby jim blízké.¹⁵¹ Tyto osoby nemohly při zřízení závěti působit ani jako úřední osoby, pisatelé, tlumočníci nebo předčitatelé.¹⁵²

Požizovatel, který nemohl nebo neuměl číst nebo psát, mohl pořídit za striktnějších podmínek vyjma závěti veřejné i závěť soukromou. První odlišností oproti závěti psané jinak než vlastní rukou zůstavitele byla povinnost pořizovatele prohlásit svou poslední vůli před třemi současně přítomnými svědky do zápisu, který mu musel být přečten. Po přečtení listiny musel zůstavitel před třemi svědky potvrdit, že listina obsahuje jeho pravou vůli. Z toho

---

¹⁵⁰ KNAPP, Viktor. *Učebnice občanského a rodinného práva...* (op. cit.), s. 44.

¹⁵¹ Srov. rozhodnutí Krajského soudu v Praze ze dne 19. 9. 1952, sp. zn. 17 Ok 281/52, In: ASPI [právní informační systém]. Wolters Kluwer ČR [cit. 22. 2. 2017]: „*Působí-li při zřízení závěti jako svědci povolaný dědic nebo osoby jemu blízké (§ 17 odst. 2 o. z.), je závěť – pokud není podepsána dvěma jinými způsobilými svědky – neplatná v celém rozsahu, nikoli jen v části týkající se tohoto dědice (§ 547 o. z.). Tato neplatnost nemůže být zhojena tím, že dědic, jestliže byl buď sám, nebo jehož osoba blízká byla svědkem závěti, prohlásil, že dědictví odmítá.*“

¹⁵² KNAPP, Viktor. *Učebnice občanského a rodinného práva...* (op. cit.), s. 44–47.

vyplývá, že oproti výše specifikované alografní závěti museli znát svědci obsah poslední vůle zůstavitele. Svědci museli splňovat veškeré předpoklady uvedené v předchozím odstavci, a navíc musely ovládat způsob dorozumívání, v němž zůstavitel učinil svoji poslední vůli. Dle ust. § 544 odst. 1 věty poslední obč. zák. 1950 bylo umožněno, aby pisatelem a předčítatelem listiny byli svědci. Součástí zápisu, do něhož byla zůstavitelem projevována jeho poslední vůle, bylo prohlášení, že zůstavitel nemůže číst nebo psát, dále též skutečnost, kdo zápis napsal a kdo jej předčítal a vyličení způsobu, kterým zůstavitel potvrdil, že zápis obsahuje jeho pravou vůli. Listina zápisu musela být samozřejmě vlastnoručně podepsána všemi svědky.¹⁵³

Konečně poslední formou závěti byla závěť zřizovaná formou notářského zápisu, která se honosila statusem veřejné listiny. Jak již bylo naznačeno výše, ust. § 545 odst. 1 obč. zák. 1950 původně umožňovalo zůstaviteli pořídit závěť jednak před soudem, jednak před notářem. Ust. § 6 odst. 2 písm. c) zákona č. 52/1954 Sb., kterým se rozšiřuje působnost státního notářství, však stanovilo, že s účinností od 1. 1. 1955 je možno sepisovat závěti ve formě veřejné listiny pouze před notářem. Závěť sepsaná formou notářského zápisu nevyžadovala ke své platnosti zpravidla přítomnost svědků. Zůstavitel, který dobrovolně pořizoval závěť ve formě notářského zápisu, tak činil zpravidla proto, že se chtěl vyvarovat případným omylům nebo nejasnostem, jež by mohly vzniknout při zřizování soukromé závěti. Jeho motivem mohla být rovněž snaha zabránit zničení nebo ztrátě závěti, neboť stejně jako za účinnosti ABGB platilo, že se takto pořízená závěť ukládala u státního notáře. Osoby nezletilé, které dovršily patnáctý rok, mohly platně pořídit toliko před notářem, resp. do 31. 12. 1954 též před soudem, neboť dle ust. § 540 odst. 2 obč. zák. 1950 mohl nezletilý pořídit o všem, čeho nabyl vlastní prací. Nelogickou se jeví skutečnost, že na rozdíl od ABGB nemohli nezletilci platně pořídit například o tom, co obdrželi jako dar. Obligatorní zřízení závěti ve formě notářského zápisu zákon stanovil též pro osoby slepé nebo hluché, které nemohly číst, stejně jako pro osoby němé, které nemohly psát. Pokud hluchý pořizovatel nemohl číst nebo němý pořizovatel nemohl psát, bylo nutno přibrat též tlumočníka, který ovládal způsob dorozumívání pořizovatele závěti. Dle ust. § 12 odst. 1 nařízení ministra spravedlnosti č. 117/1951 Sb., kterým se provádí zákon o státním notářství, měl notář

---

¹⁵³ BEDNÁŘ, Václav. *Testamentární dědická poslušnost...*(op. cit.), s. 51—53.

povinnost přibrat ke zřízení závěti vždy dva svědky, a to v případě, že zůstavitel byl slepý nebo nemohl-li zůstavitel číst nebo psát.

Pro zrušení závěti platilo zásadně totéž, co bylo uvedeno výše pro zrušení závěti dle ABGB. Zůstavitel disponoval volností závěť zrušit, přičemž tak mohl učinit pořizáním nové platné závěti, jejím odvoláním nebo zničením. Jedinou výraznější odlišnost spatřuji v konstrukci ust. § 553 odst. 1 věty první obč. zák. 1950, dle něhož pozdější závěť zrušovala dřívější závěť, jen pokud vedle ní nemohla obstát. Za stavu, kdy vedle nové závěti nemohla obstát jen některá ustanovení závěti starší, se rušila starší závěť jen v části, v níž odporovala závěti novější, zbytek zůstával nadále v platnosti. Pokud nahlédneme do ust. 713 ABGB, zjistíme, že za účinnosti ABGB pozdější závěť rušila závěť dřívější, neprojevil-li zůstavitel výslovně jinou vůli. Mám za to, že zákonodárce zvolil při tvorbě občanského zákoníku 1950 přílehavější mechanismus než tvůrci ABGB. Je třeba rovněž podotknout, že podle občanského zákoníku 1950 již nečinilo problém určit, která ze závětí byla novější a která starší, neboť podstatnou náležitostí závěti byla nově její datace.

3.2.3 Odkaz

Dle tehdejší právní teorie se institut odkazu považoval za zvláštní způsob dědění ze závěti.¹⁵⁴ O jeho degradaci svědčí fakt, že byl upraven toliko v jediném ustanovení, a to konkrétně v ust. § 537 obč. zák. 1950. Samotné pojetí odkazu se značně lišilo od jeho pojetí v ABGB, neboť odkazovník nově nabýval předmět odkazu stejně jako dědic již úmrtím zůstavitele a platila o něm přiměřeně ustanovení o dědici. Především byl však odkazovník nově odpovědný stejně jako dědic i za dluhy zůstavitele a náklady jeho pohřbu. Odpovědnost za dluhy však odkazovník nenesl, pokud mu byla odkázána toliko věc nepatrné hodnoty vzhledem k celkové hodnotě pozůstalosti a zároveň souhrn odkazů nečinil více než čtvrtinu čisté hodnoty pozůstalosti. Dále bylo nutné, aby zůstavitel dal v závěti výslovně najevo, že věci odkazuje.¹⁵⁵ Odkázat šlo pouze peněžitou částku nebo jinou movitou věc, přičemž věci se musely nacházet ve vlastnictví zůstavitele. Nebylo tak možno zřídit pododkaz. Lze tedy konstatovat, že v praxi byl v podstatě odstraněn rozdíl mezi dědicem a odkazovníkem. Dle tvůrců občanského zákoníku 1950 měl institut odkazu sloužit především k tomu, aby jím

---

¹⁵⁴ Srov. rozsudek Nejvyššího soudu ČSR ze dne 30. 12. 1956, sp. zn. Cz 643/56, In: ASPI [právní informační systém]. Wolters Kluwer ČR [cit. 22. 2. 2017], dle něhož musela mít závěť náležitosti stanovené v ust. § 541 a násl. obč. zák. 1950, i když obsahovala jen ustanovení o odkazu.

¹⁵⁵ Například výslovně prohlásil, že věc odkazuje, nebo dal jiným pregnantním způsobem najevo, že nechce, aby odkazovník nesl odpovědnost za jeho dluhy.

zůstavitel mohl zanechat jednotlivé věci menší hodnoty jako upomínku osobám, ke kterým měl dobrý vztah nebo osobám, které se o něj staraly v nemoci či ve stáří.¹⁵⁶

3.3 Vydědění a ochrana nepominutelného dědice

Na rozdíl od občanského zákoníku 1964 zakotvil občanský zákoník 1950 v ust. § 552 možnost zůstavitele odejmout nepominutelnému¹⁵⁷ dědici, u něhož byl dán exheredační důvod, jeho zákonný podíl. Osobami nepominutelných dědiců byly stejně jako za účinnosti ABGB zůstavitelovi potomci a rodiče. Občanský zákoník 1950 však činil rozdíl mezi potomky zletilými a nezletilými, kterým poskytoval vyšší ochranu, neboť se jim mělo dostat vždy tolik, kolik činil jejich zákonný dědický podíl. Zletilým potomkům a zůstavitelovým rodičům, příp. prarodičům, kteří se v době zůstavitelova úmrtí nacházeli v nouzi a byli již práce neschopnými, se mělo v případě, že by se na ně dostalo při zákonné dědické posloupnosti, zůstavit nejméně tolik, kolik činily tři čtvrtiny jejich zákonného dědického podílu. Dle mého názoru jednu z nejvýraznějších restrikcí autonomie vůle zůstavitele za účinnosti občanského zákoníku 1950 představovala právě ustanovení pojednávající o ochraně nepominutelných dědiců. Byl-li totiž nepominutelný dědic bezdůvodně zkrácen ve svém nároku, byla taková závěť považována za neplatnou, a to v rozsahu, v němž byl nepominutelný dědic neoprávněně zkrácen.¹⁵⁸ Neplatnost závěti ve smyslu ust. § 551 obč. zák. 1950 byla považována tehdejšími teoretiky, jakož i soudní praxí¹⁵⁹ za relativní, tudíž se k ní nepřihlíželo z úřední povinnosti, nýbrž musela být namítnuta osobou nepominutelného dědice. Státní notář měl povinnost nepominutelné dědice poučit o jejich právu, nicméně pokud osoby nepominutelných dědiců prohlásily, že nenamítají relativní neplatnost závěti, nebo se vůbec nevyjádřily, považovala se taková závěť v plném rozsahu za platnou.¹⁶⁰

Je třeba rovněž poukázat na odlišnou konstrukci povinného dílu oproti příslušným ustanovením ABGB. V první řadě je třeba podotknout, že občanský zákoník 1950 vůbec

---

¹⁵⁶ KNAPP, Viktor. *Učebnice občanského a rodinného práva...* (op. cit.), s. 13—15.

¹⁵⁷ Tehdejší terminologii používala pojem neopomenutelný dědic.

¹⁵⁸ Srov. rozhodnutí Krajského soudu v Uherském Hradišti ze dne 7. 4. 1953, sp. zn. 5 Co 216/53, In: ASPI [právní informační systém]. Wolters Kluwer ČR [cit. 22. 2. 2017]: „Částečná neplatnost závěti uplatněná dědicem, jehož zákonný podíl nesmí být závětí zkrácen buď vůbec nebo nikoliv o více než o čtvrtinu jeho ceny (§ 551 o. z.), jde na újmu všech dědiců ze závěti, výjimku nečiní ani dědicové, jichž zákonný podíl nesmí být rovněž uvedeným způsobem zkrácen, pokud nejsou dotčena jejich práva podle § 551 o. z.“

¹⁵⁹ Srov. rozhodnutí Nejvyššího soudu ČSR ze dne 28. 5. 1954, sp. zn. Cz 153/1954, In: ASPI [právní informační systém]. Wolters Kluwer ČR [cit. 22. 2. 2017]: „Neplatnost závěti podle § 551 o.z. není neplatností absolutní, kterou by musil soud dbát z úřední povinnosti a které by se mohl dovolávat každý, kdo má na tom právní zájem, např. věřitel oprávněného dědice, nýbrž jen neplatností relativní, kterou může uplatňovat jen dědic uvedený v § 551 o. z.“

¹⁶⁰ KNAPP, Viktor. *Učebnice občanského a rodinného práva...* (op. cit.), s. 49—51.

nepracoval s pojmem tzv. povinného dílu. Nepominutelnému dědici na rozdíl od ABGB nenáležel pouze obligační nárok na vyplacení jeho zákonného podílu (resp. příslušné části zákonného podílu) v penězích proti závětním dědicům. Nepominutelným dědicům dle občanského zákoníku 1950 tedy náleželo postavení dědiců, a to konkrétně intestátních, přičemž společně se závětními dědici byli dědici příslušné části zanechaného jmění. Tato konstrukce byla následně převzata i občanským zákoníkem 1964. U osob nepominutelných dědiců (potomci, rodiče a prarodiče zůstavitele) bylo možno provést též tzv. kolaci (započtení na zákonný podíl), přičemž se započítávalo vše, co obdrželi bezplatně od zůstavitele za jeho života. Stal-li se dědicem potomek vzdálenější (např. vnouče zůstavitele, pokud potomek zůstavitele zemřel před zůstavitelem), provedla se kolace i u majetkového prospěchu, který od zůstavitele obdržel jeho předek. Nezapočítávala se však obvyklá darování přiměřená majetkovým poměrům zůstavitele ani to, co bylo poskytnuto zůstavitelem z důvodu plnění jeho zákonné vyživovací povinnosti.

Pro platné vydědění se vyžadovalo dodržení stejných náležitostí jako pro zřízení závěti. Stejně jako za účinnosti ABGB mohl zůstavitel vydědit nepominutelného dědice samostatnou listinou o vydědění nebo tak mohl učinit v závěti. Pokud došlo k vydědění osoby, která byla potomkem zůstavitele, nabývali dědické podílu vyděděné osoby její potomci. Důvody, pro něž mohl být nepominutelný dědic platně vyděděn, měly dle zákonodárce svůj původ v pravidlech socialistické morálky.¹⁶¹ Provést exheredaci bylo možno z taxativně uvedených důvodů, avšak na rozdíl od ABGB zůstavitel musel nově v listině výslovně uvést exheredační důvod, jinak byla exheredace neúčinná. Zákon znal tři důvody pro vydědění. Prvním důvodem pro vydědění bylo opuštění zůstavitele v nouzi, přičemž stejně jako v ABGB se za nouzi nepovažovala pouze hmotná nouze, ale jakýkoliv závažný stav, který vyžadoval poskytnutí pomoci zůstaviteli ze strany třetí osoby. Aby byl dán tento exheredační důvod, musel nepominutelný dědic o takovém stavu vědět a zároveň se sám nesměl nacházet ve stavu nouze. Druhým důvodem pro vydědění bylo odsouzení nepominutelného dědice pro úmyslný trestný čin. Lze říci, že oproti právní úpravě nalézající se v ust. § 768 ABGB, jež vydědění umožňovala za podmínky, že osoba nepominutelného dědice byla odsouzena k doživotnímu trestu nebo dvacetiletému žaláři, došlo ke značnému zpřísnění, neboť se nevyžadovalo ani uložení trestu odnětí svobody, nýbrž postačovalo pouhé odsouzení. Skutečnost, že nepominutelný dědic trvale nepracoval, byla třetím a zároveň

---

¹⁶¹ KNAPP, Viktor. *Učebnice občanského a rodinného práva...* (op. cit.), s. 24.

posledním důvodem pro vydědění. Tento důvod pro vydědění byl zakotven v duchu tehdejší ideologie, neboť okolnost, že osoba odmítala trvale pracovat, se považovala za velmi závažný prohřešek.¹⁶²

4 Autonomie vůle zůstavitele v občanském zákoníku 1964

Druhá rozsáhlá socialistická rekonstrukční vlna proběhla na počátku 60. let 20. století, přičemž měla odrážet završení vývoje socialistické společnosti a její plynulý nadcházející přechod ke komunismu, který byl euforicky deklarován již v Ústavě z roku 1960¹⁶³. V únoru 1964 byl přijat občanský zákoník 1964, který vstoupil v účinnost 1. 4. 1964, přičemž platil až do 31. 12. 2013. Občanský zákoník 1964 v jeho původním znění byl považován za jeden z nejkontroverznějších kodexů, které na evropském kontinentu vůbec kdy vznikly. Představoval naprosté odtržení od tradičních principů a institutů kontinentálního pojetí *ius civile*. Vznikal na počátku 60. let, tj. v době, kdy byl občanský zákoník 1950 považován již za překonaný a dle přesvědčení vládního režimu byl nedostatečným podkladem pro efektivní budování komunistické společnosti. Občanský zákoník 1964 si kladl za cíl co nejvíce zjednodušit právní úpravu, a to tak, že jí měl dle dobové propagandy rozumět běžný pracující člověk. Pro oblast dědického práva mělo přijetí občanského zákoníku 1964 takřka devastační účinky, neboť právní úprava dědění obsažená v části sedmé občanského zákoníku 1964 byla ztenčena na pouhých 28 paragrafů. Ostatně i samotný název části sedmé – Dědění majetku v osobním vlastnictví – odrážel skutečnost, že existovalo tzv. socialistické společenské vlastnictví a osobní vlastnictví, přičemž dle ust. § 130 odst. 2 obč. zák. 1964 platilo, že „*Věci nahromaděné v rozporu se zájmy společnosti nad míru osobní potřeby vlastníka, jeho rodiny a domácnosti nepožívají ochrany osobního vlastnictví.*“¹⁶⁴

Již záhy po přijetí občanského zákoníku 1964 se však ukázalo, že jeho tvůrci selhali, neboť občanský zákoník 1964 svým celkovým pojetím vůbec nekorespondoval s všední realitou 60. let. Nové občanské právo tak nebylo schopno efektivně reagovat na situace, které

---

¹⁶² BEDNÁŘ, Václav. *Testamentární dědická poslušnost...* (op. cit.), s. 61—63.

¹⁶³ Ústavní zákon č. 100/1960 Sb., Ústava Československé socialistické republiky.

¹⁶⁴ BĚLOVSKÝ, Petr. Občanské právo. In BOBEK, Michal, MOLEK, Pavel, ŠIMÍČEK, Vojtěch (eds.). *Komunistické právo v Československu. Kapitoly z dějin bezpráví*. Brno: Mezinárodní politologický ústav, Masarykova univerzita, 2009, s. 436-440. Dostupné z URL: http://www.komunistickepravo.cz/kapitoly/15_425-462_komunistickepravo-cz_Belovsky_Obcanske-pravo.pdf [cit. 1. 3. 2017].

se vyskytovaly v každodenním životě jednotlivce.¹⁶⁵ Novela občanského zákoníku vydaná pod č. 131/1982 znamenala návrat většiny stěžejních institutů, které byly přijetím občanského zákoníku 1964 zlikvidovány. Občanský zákoník 1964 se dočkal za své účinnosti více než 50 novelizací, přičemž oblasti dědického práva se dotýkalo 11 novel.¹⁶⁶ Z těchto 11 novel se však více než jedna polovina týkala pouze formálních změn zákonné úpravy, případně úpravy terminologické. Za významnou je považována již zmiňovaná novelizace provedená zákonem č. 131/1982 Sb., dále novelizace, k níž došlo v důsledku pádu komunistického režimu v roce 1991 (zákon č. 509/1991 Sb.). Tato část diplomové práce tedy bude rozdělena do třech základních sekcí, jež budou pojednávat o autonomii vůle zůstavitele v období od 1. 4. 1964 do 31. 3. 1983, dále v období od 1. 4. 1983 do 31. 12. 1991 a konečně od 1. 1. 1992 do 31. 12. 2013, tj. v době demokratického zřízení. Nutno ovšem říci, že i přes četné novelizace byly v občanském zákoníku 1964 stále patrné stopy socialismu. To nakonec vedlo k přijetí nového občanského zákoníku vydaného pod č. 89/2012 Sb., který byl však přijat více než dvacet let po sametové revoluci.

4.1 Autonomie vůle zůstavitele v období od 1. 4. 1964 do 31. 3. 1983

Jak již bylo naznačeno výše, v období, kdy občanský zákoník 1964 platil ve svém původním znění, došlo vůbec k nejkřiklavějšímu omezení volnosti zůstavitele na našem území.¹⁶⁷ Dědické právo bylo ve svém výsledku zredukováno na naprosté minimum. Oproti občanskému zákoníku 1950, který již podstatným způsobem omezoval autonomii vůle zůstavitele, rušil občanský zákoník 1964 institut zřeknutí se dědického práva, omezoval formy závěti (z právního řádu zmizela závěť alografní, osoby nezletilé starší patnácti let, nemohly závěť vůbec pořídit, osoby němé, slepé, jakož i osoby, které nemohly nebo neuměly číst nebo psát, nemohly pořídit soukromou závěť), znemožňoval připojit k závěti jakékoliv podmínky. Dále došlo například ke zrušení institutu vydědění a odkazu. Dnem 1. 4. 1964 dále zanikala veškerá omezení vyplývající ze svěřenského náhradnictví, které bylo zřízeno ještě za účinnosti ABGB. V právní úpravě dědění ze zákona došlo k výrazné modifikaci dědických tříd (resp. skupin). Oproti občanskému zákoníku 1950 sice došlo k přidání třetí dědické třídy,

---

¹⁶⁵ Například v oblasti závazkového práva nebyla stěžejním pojmem smlouva, nýbrž tzv. služby. Službami měl stát zajišťovat veškeré potřeby jednotlivce, který tak nepotřeboval vstupovat do závazkových vztahů s jinými jednotlivci. Systém služeb byl však nefunkční, a proto došlo k postupnému rozmachu tzv. melouchaření, kterým si občané snažili vynahradiť nedostatky ve službách poskytovaných státem. K tomuto více viz: *BĚLOVSKÝ, Petr. Občanské právo... (op. cit.), s. 437—440.*

¹⁶⁶ Zákon č. 40/1964 Sb., občanský zákoník. In ASPI [právní informační systém]. Wolters Kluwer ČR [cit. 1. 3. 2017].

¹⁶⁷ Resp. v období od 1. 1. 1812, kdy vstoupil v účinnost ABGB.

avšak zároveň došlo k vyloučení prarodičů z intestátní dědické posloupnosti. Teprve novelou občanského zákoníku 1964 vydanou pod č. 509/1991 Sb. byla zavedena čtvrtá dědická třída, v níž dědili prarodiče zůstavitele, nebylo-li jich, dědily stejným dílem jejich děti (tety a strýcové zůstavitele).

Tvůrci občanského zákoníku 1964 zdůvodňovali provedené změny zejména tím, že v důsledku dosaženého stupně vývoje socialistické společnosti bylo třeba některé klasické instituty nahradit vhodnějšími a jiné, které již byly vývojem překonány, zcela vypustit z právního řádu. Z důvodu „překonání“ tak došlo například k odstranění institutu zřeknutí se dědického práva, neboť tento institut byl dle tvůrců občanského zákoníku 1964 užíván k „*tzv. vybytí především u jednotlivě hospodařících rolníků*“¹⁶⁸. Absurdně působí zdůvodnění absence institutu vydědění v občanském zákoníku 1964. Dle autorů občanského zákoníku 1964 totiž „*ty skutečnosti, které odůvodňovaly vydědění, jsou v naší společnosti stíženy jinými a účinnějšími sankcemi než pouze majetkovými sankcemi dědického práva*“¹⁶⁹. Pakliže občanský zákoník 1950 umožňoval alespoň značně omezeně zůstaviteli zřídit odkaz, občanský zákoník 1964 zůstaviteli neumožňoval zřídit odkaz vůbec. Zůstavitel tak mohl zanechat někomu konkrétní věc s tím, že na osobu takto obmyšlenou se bude napříště pohlížet jako na dědice, který ponese odpovědnost rovněž za pasiva pozůstalosti. Obdobně jako bylo proklamováno tvůrci občanského zákoníku 1950, měl i kodex z roku 1964 zajistit, aby „*osobní majetek zemřelého nabyli především ti, kteří jsou s ním v blízkém osobním a citovém vztahu, tedy zejména členové rodiny a ostatní blízcí příbuzní*“¹⁷⁰. Modifikace zákonných dědických tříd znamenající vyloučení prarodičů zůstavitele z intestátní dědické posloupnosti, stejně jako potlačení autonomie vůle zůstavitele vedly ve svém důsledku především k nárůstu výskytu odúmrtí.

Ačkoliv nadpis této pasáže naznačuje, že se bude zabývat toliko autonomií vůle zůstavitele v období od 1. 4. 1964 do 31. 3. 1983, domnívám se, že nebude věci na škodu, pokud se budu věnovat i celkovému vývoji jednotlivých institutů. Mám za to, že tento přístup zajistí čtenáři kompaktní a přehledný pohled na problematiku dědického práva v období od 1. 4. 1964 do 31. 12. 2013. Je tak třeba shrnout, že následné dvě pasáže, které budou zrcadlit vývoj autonomie vůle zůstavitele v období od 1. 4. 1983 do 31. 12. 2013, tak budou zaměřeny především na nově přijaté instituty dědického práva, které předchozí právní úprava neznala.

---

¹⁶⁸ KRATOCHVÍL, Zdeněk, a kol. *Nové občanské právo*. 1. vydání. Praha: Orbis, 1965, s. 617.

¹⁶⁹ Ibid, s. 617—618.

¹⁷⁰ Ibid, s. 617.

4.1.1 Závěť

Občanským zákoníkem 1964 došlo k dalšímu výraznému okleštění testovací volnosti zůstavitele¹⁷¹, neboť zůstavitelé již nemohli zřídit ani alografní závěti, které dle dobové nazírání „byly příčinou dědických sporů a v nichž se v podstatě udržoval překonaný systém ústních závětí“¹⁷². Nadále také nebylo možno poříditi ani ústní závěť. Zůstaviteli tak byla ponechána pouze možnost sepsat holografní závěť nebo poříditi závěť ve formě notářského zápisu. Je třeba vidět i to, že občanský zákoník 1964 jednoznačně preferoval dědění ze zákona před děděním ze závěti, o čemž svědčila i samotná systematika části sedmé občanského zákoníku 1964. Stejně jako za účinnosti občanského zákoníku 1950 nebylo možno poříditi společnou závěť manželů, pokud se tak stalo, byla taková závěť neplatná.¹⁷³ Z hlediska náležitostí vůle a jejího projevu platilo pro zřízení závěti totéž, co bylo stanoveno pro platnost právních úkonů (dnešní terminologií právní jednání) v ust. § 34 an. obč. zák. 1964. Projev poslední vůle zůstavitele tak musel být učiněn osobně, svobodně a vážně, určitě a srozumitelně, musel být též prost omylu. Pokud nedošlo k dodržení výše uvedených náležitostí, byla závěť zcela nebo zčásti neplatná. V souladu s ust. § 39 obč. zák. 1964 byla neplatná i ustanovení závěti, která svým obsahem nebo účelem odporovala zákonu nebo jej obcházel a nebo se přičila zájmům společnosti. Jelikož závětí mohlo být pořízeno pouze o zůstavitelově vlastním jmění, byla za neplatnou považována i závěť, již byla zůstavena věc, která se nenacházela ve vlastnictví zůstavitele v okamžiku jeho smrti. Občanský zákoník 1964 nadále prohluboval koncepci přijatou již občanským zákoníkem 1950, dle níž neměl být dědic zásadně omezován ve volné dispozici s dědictvím. Ust. § 478 obč. zák. 1964 bylo zůstaviteli zakázáno, aby k závěti připojil jakékoliv podmínky, pokud by se tak však stalo, neměly podmínky připojené k závěti žádné právní následky. Jedinou výjimku z tohoto zákazu představovalo ust. § 484 odst. 1 věty druhé obč. zák. 1964, které umožňovalo zůstaviteli zřídit v závěti příkaz, kterým by bylo provedeno započtení toho, co závětní dědic bezplatně obdržel od zůstavitele za jeho života, ledaže šlo o obvyklé darování.¹⁷⁴ O problematice aspektů ust. § 478 obč. zák. 1964 bude pojednáno níže.

---

¹⁷¹ O tomto svědčí i fakt, že dědění ze závěti se věnovalo pouhých pět ustanovení občanského zákoníku 1964.

¹⁷² KRATOCHVÍL, Zdeněk, a kol. *Nové občanské právo...* (op. cit.), s. 634.

¹⁷³ Ust. § 476 odst. 3 obč. zák. 1964.

¹⁷⁴ KRATOCHVÍL, Zdeněk, a kol. *Nové občanské právo...* (op. cit.), s. 635—636.

4.1.1.1 Způsobilost zůstavitele pořídit závěť

Na rozdíl od občanského zákoníku 1950 nedošlo vůbec k zakotvení ustanovení pojednávajícím o důvodech, které činily zůstavitele nezpůsobilým k sepsání závěti. Z obecných ustanovení občanského zákoníku 1964 bylo dovozeno, že způsobilost sepsat závěť náležela pouze osobě, která byla dle tehdejší terminologie zletilá a plně způsobilá k právním úkonům. Zletilost se nabývala dosažením věku osmnácti let. Před dovršením této věkové hranice však bylo možno nabýt zletilost též uzavřením manželství. Tato možnost přicházela v úvahu pouze u osoby starší šestnácti let, přičemž povolení k uzavření manželství osoby mladší osmnácti let uděloval soud. U osoby, která byla soudem zbavena nebo omezena ve způsobilosti k právním úkonům, nepřicházelo platné sepsání závěti vůbec v úvahu. Je ovšem třeba podotknout, že jednotliví autoři se k této problematice vyjadřovali rozdílně. Například Knapp¹⁷⁵ zastával názor, že testovací svoboda zůstavitele byla závislá na soudně stanoveném rozsahu omezení způsobilosti k právním úkonům (srov. ust. § 10 odst. 2 obč. zák. 1964). Mohla tak nastat situace, kdy u osoby sice došlo k omezení způsobilosti k právním úkonům, avšak její způsobilost pořídit závěť tím nebyla dotčena. Oproti tomu Mikeš¹⁷⁶ a další autoři¹⁷⁷ zaujali stanovisko, že ani osoby omezené ve způsobilosti k právním úkonům nemohly platně pořídit závěť. Pro zajímavost je třeba zmínit, že ani na počátku nového tisíciletí nezastávali renomovaní autoři jednotný postoj k této problematice. Fiala¹⁷⁸ se například domníval, že osoba, jejíž způsobilost k právním úkonům sice byla omezena, avšak nikoliv v rozsahu testovací způsobilosti, mohla platně zřídit závěť. Někteří autoři¹⁷⁹ naopak zaujali stanovisko, že částečné zachování způsobilosti k některým právním úkonům neznamená zachování testovací schopnosti. Ke stejnému názoru se přikláněli i Mikeš s Muzikářem: „Z hlediska pořizovací svobody na tom není lépe ani ten, kdo byl ve způsobilosti k právním úkonům rozhodnutím soudu pouze omezen (§ 10 odst. 2 o. z.). I když posléze uvedenému jedinci zůstává v určitém směru zachována způsobilost k právním úkonům, nemůže být tímto úkonem právní úkon tak zásadního a výjimečného rázu, jakým je závěť.“¹⁸⁰

---

¹⁷⁵ KNAPP, Viktor, Štefan LUBY a kol. *Československé občanské právo*. Svazek II. 2. vydání. Praha: Orbis, 1974, s. 590.

¹⁷⁶ MIKEŠ, Jiří. *Dědické právo*. Praha: Panorama, 1981, s. 57.

¹⁷⁷ ČEŠKA, Zdeněk a kol. *Občanský zákoník: komentář*. Díl II. 1. vydání. Praha: Panorama, 1987, s. 692.

¹⁷⁸ FIALA, Josef, KINDL, Milan a kol. *Občanský zákoník: komentář*. Díl I. Praha: Wolters Kluwer, 2009, s. 828.

¹⁷⁹ Např. ŠVESTKA, Jiří, SPÁČIL, Jiří, ŠKÁROVÁ Marta, HULMÁK, Milan a kol. *Občanský zákoník II.: komentář*. § 460—880. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2009, s. 1441.

¹⁸⁰ MIKEŠ, Jiří a Ladislav MUZIKÁŘ. *Dědické právo v teorii a praxi*. Praha: Leges, 2011, s. 65.

Platně zřídít závěť však nemohly ani osoby, které se v okamžiku jejího sepsání nacházely ve stavu duševní poruchy, byť i přechodného rázu. V tomto stavu totiž neměl pořizovatel schopnost náležitě posoudit smysl, význam a důsledky svého jednání. Občanský zákoník 1964 nepřevzal ani dřívější úpravu z občanského zákoníku 1950 o možnosti nezletilé osoby starší patnácti let pořídit závěť ve formě notářského zápisu, a to o majetku, který nabyla osoba vlastní prací. Dle převládajícího názoru tehdejší teorie neměl nezletilý způsobilost zřídít závěť z toho důvodu, že „jde o právní úkon takové závažnosti, která není přiměřená jeho rozumové a mravní vyspělosti“¹⁸¹. Mikeš¹⁸² však správně poukazoval na zjevný nesoulad tohoto pojetí s ust. § 11 odst. 1 zákoníku práce 1965, dle něhož způsobilost občana vstupovat do pracovněprávních vztahů vznikala v roce, v němž dosáhl věku patnácti let, nejdříve však okamžikem ukončení povinné školní docházky. Postupem času však bylo zaujato stanovisko, že osoba, která dovršila věku patnácti let, by měla mít možnost zřídít závěť. Novelou občanského zákoníku vydanou pod č. 509/1991 Sb., bylo do občanského zákoníku 1964 včleněno ust. § 467d, dle něhož mohly osoby nezletilé, které dosáhly věku patnácti let s účinností od 1. 1. 1992 platně sepsat závěť, a to však pouze formou notářského zápisu.

Je třeba říci, že úroveň právní úpravy testovací způsobilosti byla po celou dobu účinnosti občanského zákoníku 1964 velmi nízká. Pokud nahlédneme do příslušných ustanovení ABGB, zjistíme, že úprava obsažená v ABGB dosahovala daleko vyšší úrovně, než tomu bylo u občanského zákoníku 1964, jakož i občanského zákoníku 1950. Detailní úprava obsažená v ABGB zabráňovala i možným výkladovým sporům, které se objevovaly za účinnosti občanského zákoníku 1964. Občanský zákoník 2012, který se značně inspiroval ABGB, upravuje problematiku pořizovací nezpůsobilosti opět poměrně precizně.

4.1.1.2 Formy závěti

Stejně jako tomu bylo v občanském zákoníku 1950, i občanský zákoník 1964 umožňoval zůstaviteli pořídit toliko písemnou závěť. V období od 1. 4. 1964 do 31. 3. 1983 však došlo k tak radikálnímu omezení zůstavitelovy svobody, že ten byl oprávněn pořídit toliko závěť holografní nebo závěť ve formě notářského zápisu. To ve svém důsledku znamenalo, že osoby němé, slepé, nebo osoby, které nemohly číst nebo psát, nemohly soukromou závěť vůbec pořídit.

---

¹⁸¹ MIKEŠ, Jiří. *Dědické právo*. Praha: Panorama, 1981, s. 55.

¹⁸² Ibid, s. 55.

Vlastnoruční závěť byla velmi stručně upravena v ust. § 476 odst. 2 obč. zák. 1964. Zůstavitel musel holografní závěť napsat celou vlastní rukou a připojit k ní svůj vlastnoruční podpis. Podstatnou náležitost holografní závěti tvořila, stejně jako tomu bylo v občanském zákoníku 1950, její datace. Zůstavitel tak musel k závěti připojit vlastní rukou napsaný den, měsíc a rok podpisu závěti. Datum přitom mohlo být přitom uvedeno v kterékoli části závěti, na začátku, v textu závěti nebo na konci. Závěť mohla být sepsána na jakémkoliv materiálu, nezáleželo ani na použitém psacím prostředku. Použitý materiál, jakož i psací prostředky však musely zajistit odolnost projevu poslední vůle zůstavitele. Jak však správně podotýká Mikeš,¹⁸³ volba kuriózního materiálu (např. dveře, papírový ubrousek, kůra stromu), na něž se zůstavitel rozhodl zachytit svoji poslední vůli, mohla vzbuzovat důvodné pochybnosti o vážnosti projevu jeho vůle. Pro platnost závěti byl zcela irelevantní i jazyk a písmo, kterým byla závěť sepsána. Zůstaviteli však bylo doporučováno, aby používal jazyk a písmo, jímž se běžně dorozumívá, resp. píše.¹⁸⁴

Je třeba se však ještě jednou navrátit k podstatným náležitostem holografní závěti. Holografní závěť musela být celá napsána vlastní rukou zůstavitele, což mělo zaručit její pravost. V mimořádných případech, v nichž zůstavitel nemohl pro své tělesné postižení sepsat závěť vlastní rukou, tak mohl učinit například i nohou, ústy nebo protézou, avšak pouze za podmínky, že takovýto projev byl pro něj charakteristický. Platnost závěti byla zachována i v případě, že zůstavitel z důvodu dočasné indispozice (např. zlomenina ruky) sepsal závěť nedominantní rukou. Následná průkaznost pravosti takto pořízené závěti však byla značně problematická, neboť zpravidla nebylo možno rukopis zůstavitele porovnat s více dokumenty.¹⁸⁵ Vlastnoruční podpis zůstavitele však nemohl být nahrazen otiskem razítka nebo pouhým znamením ruky. O vlastnoručním podpisu zůstavitele platilo, že musel být umístěn až na samém konci textu. K platnosti závěti se přitom vyžadovalo, aby se zůstavitel podepsal zpravidla celým jménem. Bylo však možné se podepsat toliko svým příjmením, zkráceným podpisem (parafou), jakož i pseudonymem, užíval-li jej zůstavitel běžně. Soudní praxe¹⁸⁶ se dlouhodobě kloní k názoru, že za platnou není možno považovat závěť, kterou

---

¹⁸³ MIKEŠ, Jiří. *Dědické právo*. Praha: Panorama, 1981, s. 65.

¹⁸⁴ *Ibid.*, s. 64—65.

¹⁸⁵ BEDNÁŘ, Václav. *Testamentární dědická poslušnost...* (op. cit.), s. 75—76.

¹⁸⁶ Srov. usnesení Nejvyššího soudu ČR ze dne 31. 3. 2009, sp. zn. 21 Cdo 51/2008, In: ASPI [právní informační systém]. Wolters Kluwer ČR [cit. 1. 3. 2017]: „Za „podpis“ zůstavitele ve smyslu ustanovení § 476a obč. zák. nelze považovat text, který neobsahuje označení zůstavitele ani jménem, ani příjmením.“

zůstavitel nepodepsal ani svým jménem ani příjmením¹⁸⁷. Závěť, kterou zůstavitel podepsal jen s uvedením označení svého příbuzenského poměru k dědici (např. „Tvůj otec“ nebo „Tvůj bratr“), tudíž není platnou. Další podstatnou náležitostí holografní závěti byla její přesná datace. Dle převládajícího názoru právní teorie¹⁸⁸, jakož i soudní praxe¹⁸⁹ se pro platnost holografní závěti vyžaduje, aby i její datace byla napsána vlastní rukou zůstavitele. Na dataci závěti se kladl zvláštní důraz i proto, že pozdější závěť mohla rušit za určitých podmínek závěť dřívější. Závěrem lze konstatovat, že právní úprava holografní závěti obsažená v občanském zákoníku 1964 platila po celou dobu jeho existence ve víceméně nezměněné podobě. Za kosmetickou změnu lze označit přesun právní úpravy holografní závěti z ust. § 476 odst. 2 obč. zák. 1964 do ust. § 476a obč. zák. 1964, který byl proveden novelou občanského zákoníku vydanou pod č. 509/1991 Sb.¹⁹⁰

Druhou formou závěti, kterou znalo původní znění občanského zákoníku 1964, představovala závěť zřízená formou notářského zápisu. Touto formou mohla poříditi každá osoba, které náležela testovací způsobilost. Naopak osobám, které nemohly nebo neuměly číst nebo psát, nezbyvala jiná možnost než zřízení závěti ve formě notářského zápisu, neboť občanský zákoník 1964 jim neumožňoval zřídit soukromou závěť. Od 1. 1. 1992 se závěť ve formě notářského zápisu stala obligatorní pro nezletilce starší patnácti let, kteří nedosáhli zletilosti před dovršením věku osmnácti let¹⁹¹. Zákonem o nadacích a nadačních fondech se od 1. 1. 1998 stala závěť ve formě notářského zápisu obligatorní rovněž za předpokladu, že zůstavitel chtěl závěti zřídit nadaci nebo nadačních fond¹⁹².

Zůstavitel mohl požádat o sepsání závěti ve formě notářského zápisu kterékoliv státní notářství¹⁹³. Samotnému zřízení závěti pak zpravidla nemuseli být přítomni svědci, to však neplatilo u osob, které nemohly či neuměly číst nebo psát a od roku 1992 též u osob starších

---

¹⁸⁷ Srov. článek: KARHANOVÁ, Martina. Podpis, jeho forma a umístění, anebo podpis jako podstatná náležitost právních úkonů (zejména závěti) ve světle judikatury. *Právní rozhledy*, 2011, roč. 19, č. 20, s. 719—723. Autorka správně poukazuje na přílišnou tvrdost pravidel z hlediska podpisu závěti (v komparaci s jinými písemnými úkony), jakož i na rozpor soudobé judikatury s prvorepublikovou naukou a praxí.

¹⁸⁸ Např. ŠVESTKA, Jiří, SPÁČIL, Jiří, ŠKÁROVÁ Marta, HULMÁK, Milan a kol. *Občanský zákoník II.: komentář*. § 460—880. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2009, s. 1450; shodně též HOLUB, Milan a kol. *Občanský zákoník: komentář*. Svazek 1, § 1—487. 2. aktualizované a doplněné vydání. Praha: Linde, 2003, s. 661.

¹⁸⁹ Viz např. rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR ze dne 17. 11. 1998, sp. zn. 21 Cdo 586/98, nebo rozhodnutí Městského soudu v Praze ze dne 30. 6. 1997, sp. zn. 24 Co 181/97.

¹⁹⁰ MIKEŠ, Jiří a Ladislav MUZIKÁŘ. *Dědické právo v teorii a praxi*. Praha: Leges, 2011, s. 101—104.

¹⁹¹ Tak se mohlo stát uzavřením manželství u osoby, které dosáhla věku šestnácti let.

¹⁹² Dle ust. § 477 odst. 2 obč. zák. 1964 ve spojení s ust. § 3 odst. 1 zákona o nadacích a nadačních fondech.

¹⁹³ Zákonem č. 358/1992 Sb., o notářích a jejich činnosti, došlo ke dni 31. 12. 1992 k zániku státních notářství. Státní notáři, kteří byli v pracovním poměru k příslušnému krajskému soudu, se dnem 1. 1. 1993 stali notáři podle notářského řádu.

patnácti let a mladších osmnácti let, které chtěly učinit poslední pořízení. U takových osob vyžadovalo platné zřízení závěti ve formě notářského zápisu přítomnost dvou svědků. Svědci pak museli být přítomni při samotném projevu zůstavitele, kterým dal najevo, jaká je jeho poslední vůle. Dále museli být svědci přítomni i předčítání zápisu a jeho následnému schválení zůstavitelem. Svědkem pak nemohla být osoba, která nebyla plně způsobilá k právním úkonům nebo osoba, jež nemohla číst nebo psát. Svědky nemohly být ani osoby blízké zůstaviteli, jakož i osoby, které byly na věci zúčastněny (především dědicové), a pracovníci notáře, jenž notářský zápis sepisoval.

Jak již bylo uvedeno výše, novelou občanského zákoníku 1964 vydanou pod č. 509/1991 Sb., bylo do občanského zákoníku 1964 zakotveno ust. § 476d odst. 2, které umožnilo pořízení závěti i nezletilci, který dosáhl věku patnácti let. Na rozdíl od úpravy obsažené v občanském zákoníku 1950¹⁹⁴ však mohla nezletilá osoba, která dovršila věku patnácti let platně pořídit o jakémkoliv majetku, jež vlastní. Objevovaly se však i názory opačné.¹⁹⁵ K možnosti zůstavitele zřídit závěti nadaci nebo nadačních fond je třeba podotknout, že zůstavitel musel kromě formy závěti dodržet i jiné předpoklady stanovené zejména v ust. § 3 zákona o nadacích a nadačních fondech.

Pro zajímavost je třeba zmínit i poměrně zásadní rozdíl z hlediska ukládání závětí a jejich případného vydání. Do 31. 12. 2000 měl notář povinnost oznámit pořízení závěti okresnímu soudu příslušnému dle trvalého bydliště zůstavitele. Ke dni 1. 1. 2001 byla dle ust. § 35a odst. 1 notářského řádu zřízena Centrální evidence závětí vedená Notářskou komorou České republiky. V Centrální evidenci závětí se zaznamenávaly závěti, listiny o vydědění, jakož i listiny o odvolání těchto úkonů, které byly sepsány formou notářského zápisu nebo které byly notářem přijaty do úschovy. Je třeba říci, že v Centrální evidenci závětí byly vedeny veškeré závěti, resp. listiny o vydědění. Pořídil-li tak zůstavitel závěť novou neznamenovalo to, že starší závěť bude z Centrální evidence závětí automaticky odstraněna. Do 1. 1. 2014 zůstavitel dokonce nebyl ani oprávněn požádat o výmaz předchozí závěti

---

¹⁹⁴ Dle ust. § 540 odst. 2 obč. zák. 1950 mohl nezletilec, který dosáhl věku patnácti let, pořídit pouze o tom, čeho nabyl vlastní prací (pracovní mzda, výhry, ceny získané za sportovní výkon apod.).

¹⁹⁵ Srov. článek: BEZOUŠKA, Petr. Nezletilý a závěť notářským zápisem. *Právní rádce*, 2005, roč. 13, č. 4, s. 19—21. Bezouška se domnívá, že ust. § 476d odst. 2 obč. zák. 1964 nepředstavovalo výjimku z obecné úpravy, která umožňovala nezletilci činit jen ty právní úkony, které byly svou povahou přiměřené rozumové a mravní vyspělosti odpovídající jejich věku (ust. § 9 obč. zák. 1964). Dle Bezoušky tak nezletilci automaticky nenáleželo právo pořídit o veškerém svém majetku. Testovací svobodu nezletilé osoby bylo dle jeho názoru nutno vykládat v souladu se zásadou ochrany nezletilých osob.

z Centrální evidence závětí.¹⁹⁶ Notář pověřený vedením pozůstalostního řízení tak byl povinen vyžádat si z evidence i předchozí závěti, které byly později zrušeny. To bylo nepraktické zejména z toho důvodu, že zůstavitel si ne vždy přál, aby se osoby, které ustanovil za dědice, dozvěděly, že podle dřívější závěti by například dědily více než podle té novější. S účinností občanského zákoníku 2012 však je dle ust. § 1579 odst. 2 o. z. možné, aby zůstavitel požádal o vydání závěti pořízené ve formě notářského zápisu z Evidence právních jednání pro případ smrti. Vydáním závěti z Evidence právních jednání pro případ smrti se závěť považuje za odvolanou, přičemž dojde současně i k jejímu výmazu z evidence.¹⁹⁷

4.1.1.3 Zrušení závěti

Ohledně zrušení závěti platí v zásadě to samé, co bylo řečeno výše v kapitole pojednávající o pořizovací volnosti zůstavitele v občanském zákoníku 1950. Zůstavitel se nemohl svého práva zrušit závěť vzdát ani zříct, pokud tak však učinil, nemělo takové jeho prohlášení žádné právní následky. Ust. § 480 obč. zák. 1964 regulující zrušení závěti pak nebylo po dobu účinnosti občanského zákoníku 1964 měněno. Zůstavitel mohl závěť, kterou platně zřídil, zrušit zásadně třemi způsoby, ledaže se jednalo o závěť zřízenou ve formě notářského zápisu. Soukromá závěť mohla být zrušena platnou závětí pozdější, pokud vedle ní předchozí závěť nemohla obstát, odvoláním závěti nebo zničením listiny, na níž byla závěť sepsána. Povaha závěti zřízené ve formě notářského zápisu vylučovala možnost jejího zrušení zničením listiny, neboť takováto závěť se nacházela v úschově u notáře, případně byla později vedena v Centrální evidenci závětí.

Prvním a zároveň nejčastějším způsobem zrušení závěti bylo zřízení závěti nové. Jelikož byla podstatnou náležitostí závěti její datace, bylo v praxi poměrně snadné rozlišit, která ze závětí byla novější. Pozdější závěť nahrazovala dříve zřízenou závěť však jen v případě, že dřívější závěť nemohla vedle nové závěti obstát. Pokud tak zůstavitel pořídil dřívější závěti jen o části svého jmění a pozdější závěti o jiné části svého jmění, zůstávaly v platnosti zároveň obě závěti. V praxi tak vedle sebe mohlo zároveň existovat vícero závětí. Pokud se dřívější závěť obsahově částečně překrývala s novější závětí, docházelo ke zrušení dřívější závěti jen v částech, v nichž si obě závěti konkurovaly. Ke zrušení závěti dřívější se nevyžadovalo, aby pozdější závěť byla zřízena v téže formě jako závěť dřívější. Zůstavitel tak

---

¹⁹⁶ To však neplatilo u závětí, které nebyly sepsány formou notářského zápisu, a byly pouze uloženy do úschovy u notáře.

¹⁹⁷ KLEIN, Šimon. Evidence právních jednání pro případ smrti. *Ad Notam*, 2014, roč. 20, č. 5, s. 16—17.

mohl vlastnoruční závětí zrušit dřívější závěť zřízenou ve formě notářského zápisu. Bez právní relevance byla i skutečnost, že závěť ve formě notářského zápisu zůstávala v úschově u státního notářství, resp. notáře.¹⁹⁸

Druhou možnou alternativu představovalo odvolání závěti. Odvoláním závěti se závěť původní rušila zcela nebo zčásti, nebylo vyžadováno, aby zůstavitel zrušenou závěť nahradil závětí novou. Pokud tak došlo pouze k odvolání závěti bez následného zřízení závěti nové, uplatnila se v případě smrti zůstavitele dědická posloupnost ze zákona. Odvolání závěti vyžadovalo ke své platnosti výslovný projev zůstavitelovy vůle a dodržení formy vyžadované pro zřízení závěti. Zůstavitel však opět nemusel odvolat závěť stejnou formou, jakou ji zřídil. Závěť pak mohla odvolat jen osoba, která byla plně způsobilá k právním úkonům. Byl-li tak zůstavitel omezen, resp. dokonce zbaven způsobilosti k právním úkonům, nemohl již svou závěť odvolat a nemohl to za něj učinit ani jeho zákonný zástupce. Bez právních následků byl i čin osoby zbavené nebo omezené ve způsobilosti k právním úkonům, kterým zničila hmotný substrát, na němž byla závěť zachycena. Odvolat bylo možno i závěť, která se nacházela v úschově (u notáře nebo jiné osoby). Pro zajímavost je však třeba říci, že samotné vyzvednutí holografní závěti z úschovy neznamenal samo o sobě její odvolání.¹⁹⁹

Nejjednodušší způsob zrušení závěti zřejmě představovalo fyzické zničení listiny, na níž byla závěť napsána. Tento způsob nebyl z povahy věci možný u závěti sepsané formou notářského zápisu, neboť zůstavitel se nemohl k notářskému zápisu dostat a jako takový jej zničit. Do 31. 12. 1991 tak bylo možno zničit pouze holografní závěť. Zůstavitel mohl listinu zničit tak, že ji například roztrhal, spálil nebo celou přeškrtl. Pokud zůstavitel přeškrtl jen část textu závěti, byla zrušena jen takto přeškrtnutá část závěti, zbytek závěti zůstal i nadále v platnosti. Přeškrtl-li zůstavitel jen podpis a dataci závěti, platilo, že závěť byla zrušena v celém rozsahu.²⁰⁰ Existovalo-li více stejnopisů závěti, bylo zapotřebí zničit všechny. Závěť pak musel zničit sám zůstavitel, a to s úmyslem zrušit závěť. Účinek zrušení závěti nemělo, došlo-li ke zničení listiny vlivem nahodilé události nebo omylu zůstavitele. V takovém případě však bylo velmi obtížné dokázat, že taková závěť vůbec kdy existovala a co bylo jejím obsahem.²⁰¹

---

¹⁹⁸ MIKEŠ, Jiří. *Dědické právo*. Praha: Panorama, 1981, s. 91—92.

¹⁹⁹ *Ibid.*, s. 92—93.

²⁰⁰ *Ibid.*, s. 93—94.

²⁰¹ *Ibid.*

V rámci své pořizovací svobody mohl zůstavitel samozřejmě nahradit i pozdější závěť závětí jinou nebo ji odvolat. Se zrušením pozdější závěti se pojila i zajímavá otázka tzv. „obživnutí“ či „neobživnutí“ závěti dřívější, kterou zůstavitel uchoval. Občanský zákoník 1964, jakož i občanský zákoník 1950 přitom tuto otázku výslovně neřešil a ponechal ji na posouzení doktríně. Výslovně tuto otázku řešil ABGB, a to v ust. § 723, které stanovilo, že: *„Zničil-li zůstavitel pozdější pořizení, dřívějšího písemného pořizení však neporušiv; nabude dřívější písemné pořizení opět platnosti. Dřívější pořizení ústní tím neoživne.“*. ABGB se tedy přiklonil k názoru, že uchoval-li zůstavitel dřívější písemné poslední pořizení, došlo k jeho „obživnutí“. V případě občanského zákoníku 1964 však tehdejší právní teorie²⁰², jakož i soudní praxe²⁰³ zaujímala většinový postoj, že závěť pozdější rušila bez dalšího závěť dřívější. Zrušením pozdější závěti tak nedocházelo k obnovení závěti předcházející. Opačný názor však zastávali Bednář²⁰⁴ a Mikeš²⁰⁵, ti poukazovali především na to, že platnost či neplatnost závěti je třeba posuzovat až k okamžiku smrti zůstavitele. Ve skutečnosti, že pořizovatel nezajistil zrušení dřívější závěti, spatřovali Bednář a Mikeš výraz zůstavitelovy vůle, kterým dal jednoznačně najevo, že chce, aby došlo k dědické posloupnosti na základě dřívější závěti. Bednář pak dále upozorňoval na skutečnost, že dle převládajícího názoru právních teoretiků a soudní praxe by existovaly markantní rozdíly mezi jednotlivými způsoby zrušení závěti. Pokud by došlo například ke zrušení pozdější závěti jejím roztrhání nebo spálením, bylo by v pozůstalostním řízení velmi těžko prokazatelné, že takováto pozdější závěť vůbec existovala. S dřívější závětí by tak pravděpodobně bylo nakládáno jako se závětí platnou. V případě zrušení závěti jejím odvoláním nebo pořizením závěti nové by se však dřívější závěť považovala za neplatnou, a bylo by tak postupováno na základě zákonné dědické posloupnosti.²⁰⁶ Pro srovnání je třeba říci, že například německé právo v ust. § 2257 BGB stanoví, že: *„Je-li odvolán pozdější testament, který způsobil odvolání testamentu původního, tak je v pochybnostech původní testament účinný, jako kdyby nebyl býval nikdy odvolán.“* Obdobně řeší tuto problematiku rovněž italský občanský zákoník (codice civile)²⁰⁷ v článku 681. Tato problematika byla předmětem dlouhých debat i při tvorbě občanského

---

²⁰² Např. ŠVESTKA, Jiří, SPÁČIL, Jiří, ŠKÁROVÁ Marta, HULMÁK, Milan a kol. *Občanský zákoník II.: komentář*. § 460—880. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2009, s. 1460; shodně HOLUB, Milan. *Občanský zákoník: komentář*. Svazek 1, § 1—487. 2. aktualizované a doplněné vydání. Praha: Linde, 2003, s. 703.

²⁰³ Usnesení Městského soudu v Praze ze dne 30. 5. 1980, sp. zn. 11 Co 127/80; shodně rozsudek Krajského soudu v Brně ze dne 26. 7. 1999, sp. zn. 18 Co 385/98.

²⁰⁴ BEDNÁŘ, Václav. *Testamentární dědická posloupnost...* (op. cit.), s. 90—95.

²⁰⁵ MIKEŠ, Jiří. *Dědictví a právo: (právní poradce pro každého)*. Praha: Informatorium, 1993, s. 90.

²⁰⁶ BEDNÁŘ, Václav. *Testamentární dědická posloupnost...* (op. cit.), s. 94.

²⁰⁷ Královský dekret č. 262, ze dne 16. března 1942, občanský zákoník.

zákoníku 2012. Tvůrci občanského zákoníku se však nakonec přiklonili k názoru, že je možné „obživnutí“ závěti dřívější za podmínky, že se uchová.²⁰⁸ Osobně se domnívám, že autoři občanského zákoníku 2012 se přiklonili ke správnému pojetí, neboť daleko lépe reflektuje vůli zůstavitele.

4.1.1.4 Vedlejší doložky závěti

O skutečnosti, že podstatné zestrůchnění dědického práva mělo spíše negativní konsekvence spočívající v nejasnosti a nesrozumitelnosti jednotlivých institutů, svědčí rovněž ust. § 478 obč. zák., které pojednává o podmínkách, přičemž stanoví, že: „*Jakékoliv podmínky připojené k závěti nemají právní následky; ustanovení § 484 odst. 1 věty druhé tím není dotčeno.*“ Ust. § 478 obč. zák. představovalo v podstatě zjednodušení právní úpravy obsažené v ust. § 550 obč. zák. 1950. Primárně je třeba poukázat na fakt, že po novelizaci provedené v roce 1991, došlo ke změně ust. § 484 obč. zák. 1964, která spočívala v tom, že z původních tří odstavců se stal jeden, který však byl odlišný od toho původního. Ust. § 478 obč. zák. 1964 však nebylo patřičným způsobem změněno, tudíž odkaz obsažený v ust. § 478 nedával po provedené novelizaci žádný smysl. Dále je třeba říci, že zákonodárce při tvorbě ust. § 478 obč. zák. nebyl důsledný, neboť jeho úmyslem bylo zřejmě znemožnit zůstaviteli, aby omezil dědice v dispozici se zděděným majetkem jakýmkoliv způsobem, tj. dědici nemělo být možno ani uložit příkaz. V ust. § 478 obč. zák. je však výslovně hovořeno toliko o podmínkách. Za pomoci jednotlivých metod výkladu, však bylo dojito k názoru, že i příkaz zůstavitele, kterým stanovil dědici nějakou povinnost, byl bez právní relevance, a to s výjimkou kolace ve smyslu ust. § 484 odst. 1 občanského zákoníku. Soudní judikatura²⁰⁹ následně stanovila, že bylo možno přihlížet i k ustanovením závěti, kterými zůstavitel ustanovil náhradního dědice, zatížil nemovitost náležející do dědictví věcným břemenem nebo stanovil závětnímu dědici povinnost spočívající ve vyplacení jiného dědice.²¹⁰

4.2 Autonomie vůle zůstavitele v období od 1. 4. 1983 do 31. 12. 1991

Novela občanského zákoníku 1964 vydaná pod číslem 131/1982 Sb., znamenala pro oblast dědického práva návrat institutu vydědění, který byl zakotven v ust. § 469a obč. zák. 1964. Změny doznalo rovněž ust. § 479 obč. zák. 1964, které ve větě poslední

---

²⁰⁸ Ust. § 1580 o. z. stanoví: „*Zruší-li zůstavitel novější závět, ale dřívější uchová, má se za to, že dřívější závět nepozbyla platnost a hledí se na ni, jako by nebyla zrušena.*“

²⁰⁹ Srov. např. rozhodnutí Nejvyššího soudu ze dne 2. 8. 1991, sp. zn. 4 Cz 56/91; Usnesení Městského soudu v Praze ze dne 28. 2. 2001, sp. zn. 24 Co 51/2001 (viz *Ad Notam*, 2001, roč. 7, č. 3. s. 60 – 62).

²¹⁰ HOLUB, Milan a kol. *Občanský zákoník: komentář*. Svazek 1, § 1—487. 2. aktualizované a doplněné vydání. Praha: Linde, 2003, s. 692—693.

stanovilo neplatnost závěti v části, v níž zůstavitel nezůstavil svým nepominutelným dědicům (které platně nevydělil) alespoň zákonný podíl, resp. jeho příslušnou část. Jelikož tak v tomto období došlo z hlediska autonomie vůle zůstavitele toliko ke znovuoobnovení institutu vydědění, bude níže pojednáno toliko o tomto institutu.

4.2.1 Vydědění

Výše specifikovaná novela občanského zákoníku 1964 opět umožnila zůstaviteli vydědit své nepominutelné dědice, čímž došlo alespoň k částečnému rozšíření svobody zůstavitele. Fakt, že v původním znění občanského zákoníku 1964 nefiguroval institut vydědění, lze považovat za jeden z největších excesů socialistického práva vůbec, neboť zůstaviteli nezbývalo nic jiného, než se smířit s tím, že jeho potomci obdrží po jeho smrti v zásadě za každé situace²¹¹ zákonný podíl, resp. jeho část. Pokud jde o nepominutelného dědice, byl jím stejně jako v soudobém právu každý potomek zůstavitele. Nezletilému potomku se pak muselo dostat aspoň tolik, kolik činil jeho dědický podíl ze zákona. Zletilému potomku zůstavitele pak náleželo před novelou občanského zákoníku 1964 vydanou pod č. 509/1991 Sb. alespoň tolik, kolik činily tři čtvrtiny jeho zákonného dědického podílu, po novele se mělo zletilému potomku dostat alespoň tolik, kolik činila jedna polovina jeho zákonného dědického podílu.

Formální náležitosti listiny o vydědění stanovilo ust. § 469a věty poslední ve spojení s ust. § 476 obč. zák. 1964. Listina o vydědění tak musela splňovat stejné náležitosti, které byly kladeny na závěť. Bylo samozřejmě možné, aby zůstavitel začlenil ustanovení o vydědění nepominutelného dědice též do závěti. Pro zrušení vydědění platily tytéž podmínky jako pro zrušení závěti, jež byly stanoveny v ust. § 480 obč. zák. 1964.

Občanský zákoník 1964 ve znění novely č. 131/1982 Sb. rozeznával pouze jeden exheredační důvod, jímž bylo chování potomka vůči zůstaviteli, který v rozporu s pravidly socialistického soužití²¹² neposkytl zůstaviteli potřebnou pomoc v nemoci, ve stáří nebo v jiných závažných případech. Stejně jako tomu bylo za účinnosti ABGB a občanského zákoníku 1950, mohl zůstavitel vydědit svého potomka na základě tohoto exheredačního důvodu pouze v případě, že potomek měl alespoň povědomost o zůstavitelově závažném

---

²¹¹ Nejkriklavější případy zlovolného jednání dědice vůči zůstaviteli mělo řešit ust. 469 obč. zák. 1964 pojednávající o dědické nezpůsobilosti.

²¹² Zákonem č. 509/1991 Sb. došlo k přeformulování obratu „pravidly socialistického soužití“ na „dobrými mravy“.

stavu, přičemž potomek se sám nesměl nacházet ve stavu nemoci, finanční tísně nebo v jiné tíživé životní situaci, která mu znemožňovala poskytnout zůstaviteli pomoc.

K dalšímu posílení autonomie vůle zůstavitele došlo novelou vydanou pod č. 509/1991 Sb., která zavedla další tři důvody pro vydědění. Druhým důvodem pro vydědění byla skutečnost, že potomek neprojevoval o zůstavitele trvale opravdový zájem, který by jako potomek projevovat měl. Aby byl dán tento exheredační důvod, musel potomek o zůstavitele projevovat trvalý nezájem. Nepostačovalo tedy jen krátkodobé neprojevení zájmu potomka (např. opomenutí výročí, opomenutí návštěvy v nemocnici, vynechání pravidelné návštěvy apod.). Právní relevanci měla i skutečnost, zdali sám zůstavitel měl zájem se svým potomkem udržovat kontakt.²¹³ Exheredační důvod byl však dán v případě, že potomek projevoval o zůstavitele pouze formální zájem, nikoliv opravdový zájem.²¹⁴ Třetím důvodem pro vydědění byla skutečnost, že potomek vedl trvale nezřízený život. Za nezřízený život bylo možno považovat patologické odchylky od obvyklého způsobu života, kterými potomek ohrožoval svoji rodinu nebo sebe. Pod výraz trvale nezřízený život lze zařadit gamblerství, alkoholismus, toxikomanií apod. Opět přitom musel mít tento stav trvalejší ráz. Čtvrtým důvodem pro vydědění bylo odsouzení potomka pro úmyslný trestný čin k trestu odnětí svobody v délce trvání nejméně jednoho roku. Zůstavitel mohl vydědit potomka, který byl odsouzen k trestu nepodmíněnému, avšak i podmíněnému. Zůstavitel byl tak oprávněn vydědit i potomka, který byl odsouzen k podmíněnému trestu odnětí svobody v délce nejméně jednoho roku. Mohlo se přitom jednat i o odsouzení pro přípravu nebo pokus trestného činu. Tento exheredační důvod byl z důvodu jeho přílišné tvrdosti podrobován četné kritice. Z tohoto důvodu nedošlo na rozdíl od výše jmenovaných exheredačních důvodů tvůrci občanského zákoníku 2012 k jeho převzetí do ust. § 1646 odst. 1 o. z. Tento exheredační důvod doznal značné modifikace, neboť ust. § 1646 odst. 1 písm. c) umožňuje zůstaviteli vydědit potomka, který byl odsouzen pro trestný čin spáchaný za okolností svědčících o jeho zvrhlé povaze.²¹⁵

---

²¹³ Srov. rozhodnutí Krajského soudu v Českých Budějovicích ze dne 9. 8. 1996, sp. zn. 6 Co 10/96, In: ASPI [právní informační systém]. Wolters Kluwer ČR [cit. 1. 3. 2017]: „Pro posouzení důvodů vydědění podle ustanovení § 469a odst. 1 písm. b) o. z. je třeba rovněž zjišťovat, zda potomek zůstavitele měl reálnou možnost o zůstavitele projevit opravdový zájem, který by jako potomek měl projevit, tj. zda zůstavitel měl sám zájem se s dítětem stýkat a udržovat s ním běžné příbuzenské vztahy.“

²¹⁴ HOLUB, Milan a kol. *Občanský zákoník: komentář...* (op. cit.), s. 617.

²¹⁵ *Ibid.*, s. 614—617.

Jako další posun směrem k většímu respektu k autonomii vůle zůstavitele vnímám i skutečnost, že právní teorii²¹⁶, jakož i soudní praxí²¹⁷ bylo dovozeno, že zůstavitel byl oprávněn vydědit svého potomka jen částečně, tj. zkrátit částečně jeho zákonný dědický podíl.

4.3 Autonomie zůstavitele v období od 1. 1. 1992 do 31. 12. 2013

Po sametové revoluci vyvstala potřeba co nejdříve reformovat československý právní řád, který neodpovídal potřebám demokratického právního státu. Revize občanského zákoníku 1964 byla provedena novelou vydanou pod č. 509/1991 Sb., která se týkala i dědického práva. Jak již bylo naznačeno v předchozích pasážích, touto novelou došlo k rozličným změnám, které vedly k posílení autonomie vůle zůstavitele. Došlo například k rozšíření důvodů pro vydědění, na druhé straně byla oslabena ochrana zletilého nepominutelného dědice, neboť mu nově náleželo právo pouze na jednu polovinu jeho zákonného dědického podílu. Došlo rovněž ke znovuzavedení alografní závěti, soukromou závěť mohly opět pořídit i osoby, které nemohly či neuměly číst nebo psát. Od 1. 1. 1992 mohly nově pořídit i osoby nezletilé starší patnácti let. Zůstavitel byl oprávněn zřídit závěti nadaci. Došlo také k rozšíření třetí a zavedení čtvrté zákonné dědické třídy, v níž dědili prarodiče zůstavitele a jeho strýce a tety.

Do 31. 12. 2013 se dědického práva dotklo ještě několik novel občanského zákoníku 1964, naší pozornosti by však neměla uniknout zejména novela vydaná pod č. 554/2004 Sb., kterým bylo zůstaviteli umožněno, aby závěti ustanovil správce dědictví.

Jelikož v předchozích dvou pasážích pojednávajících o dědickém právu v letech 1964 až 1991 bylo pojednáno rovněž o vývoji jednotlivých institutů dědického práva, které byly zakotveny v československém právním řádu k 1. 4. 1964, resp. k 1. 4. 1983, bude se tato pasáž věnovat toliko novým institutům, k jejichž zavedení došlo až po sametové revoluci. Níže se tedy budu zabývat alografní závětí, závětí osoby, která nemohla číst nebo psát, a institutem správce pozůstalosti.

4.3.1 Alografní závěť

Závěť sepsaná jinak než vlastní rukou zůstavitele se navrátila do československého právního řádu po téměř třiceti letech. Pro náležitosti alografní závěti přitom platilo v zásadě totéž, co bylo řečeno výše v rámci občanského zákoníku 1950. Závěť tak mohla být sepsána

---

²¹⁶ MIKEŠ, Jiří a Ladislav MUZIKÁŘ. *Dědické právo v teorii a praxi*. Praha: Leges, 2011, s. 99; shodně ŠVESTKA, Jiří, SPÁČIL, Jiří, ŠKÁROVÁ Marta, HULMÁK, Milan a kol. *Občanský zákoník II.: komentář*. § 460—880. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2009, s. 1414.

²¹⁷ Viz např. rozhodnutí Nejvyššího soudu ze dne 29. 5. 1997, sp. zn. 2 Cdon 176/96.

v podstatě jakoukoliv osobou, mohla být sepsána i na psacím stroji, resp. počítači. K platnosti závěti se vyžadovalo, aby zůstavitel listinu vlastnoručně podepsal a výslovně prohlásil před dvěma současně přítomnými svědky, že listina obsahuje jeho poslední vůli. Po tomto prohlášení zůstavitele se svědci na listinu podepsali, přičemž se stejně jako v občanském zákoníku 1950 nevyžadovalo, aby k podpisu připojili doložku o své funkci. Alografní závěť, ostatně jako každá závěť, vyžadovala ke své platnosti dataci.²¹⁸ Svědky závěti pak nemohli být závětní ani zákonní dědicové, jakož ani osoby jim blízké. Stejně tak nemohly být dědici ani osoby, které byly zbaveny nebo omezeny ve způsobilosti k právním úkonům, dále osoby nevidomé, neslyšící, němé a ty, které neznaly jazyk zůstavitele.²¹⁹

4.3.2 Závěť osoby, která nemůže nebo neumí číst nebo psát

Od 1. 1. 1992 mohly soukromou závěť pořádit i osoby, které nemohly či neuměly číst nebo psát. Tato závěť se do značné míry podobala výše popsané závěti alografní. Na rozdíl od závěti alografní však občanský zákoník 1964 rozeznával vedle svědků ještě osobu pisatele a předčitatele²²⁰. Na tyto dvě osoby byly kladeny stejné nároky jako na svědky²²¹. Další odlišnost závěti alografní lze spatřovat ve skutečnosti, že platnost závěti byla podmíněna tím, že svědci museli znát obsah závěti. Obligatorní součástí závěti bylo uvedení skutečnosti, že zůstavitel nemůže číst nebo psát a dále informace o tom, kdo závěť přečetl a jakým způsobem zůstavitel potvrdil, že listina obsahuje jeho pravou vůli. Závěť musela být následně podepsána všemi svědky, nikoli však předčitelem nebo pisatelem, ledaže zároveň působili jako svědci. Z povahy věci vyplývá, že zůstavitel tuto závěť nepodepisoval.

4.3.3 Správce dědictví

Již občanským zákoníkem 1950 nedošlo k zařazení institutu správce dědictví do československého dědického práva, a to i z důvodu, že zůstaviteli bylo v zásadě znemožněno, aby k závěti připojil vedlejší doložky. K obnovení tohoto institutu došlo až k 1. 1. 2005, přičemž institut správce pozůstalosti nalezneme i v platné právní úpravě v ust. § 1556 an. o. z. Hlavní předností tohoto institutu je zejména zajištění efektivního nakládání s pozůstalostí od okamžiku úmrtí zůstavitele do doby pravomocného skončení řízení o dědictví. Zavedení

---

²¹⁸ O náležitostech datace viz část 4.1.1.2 této práce.

²¹⁹ BEDNÁŘ, Václav. *Testamentární dědická posloupnost...* (op. cit.), s. 78—81.

²²⁰ Tyto osoby však mohly být zároveň svědky.

²²¹ Na rozdíl od alografní závěti však museli být projevu vůle zůstavitele přítomni současně tři svědci.

možnosti zůstavitele ustanovit si správce pozůstalosti dle libosti lze bezesporu vnímat jako další výrazné posílení jeho autonomie.²²²

Dle ust. § 480d odst. 1 obč. zák. 1964 mohl zůstavitel stanovit, aby po jeho smrti až do skončení řízení o dědictví spravoval veškerý jeho majetek náležející do dědictví správce dědictví. Ustanovit správce dědictví bylo možno listinou o ustanovení správce dědictví, která musela mít formu notářského zápisu. Zůstavitel tak mohl správce dědictví ustanovit i v závěti za podmínky, že závěť byla zřízena ve formě notářského zápisu. Správcem dědictví pak mohla být ustanovena právnická osoba nebo fyzická osoba plně způsobilá k právním úkonům, která vyslovila se svým ustanovením souhlas. Souhlas s ustanovením do funkce přitom mohl správce odvolat, nicméně jen za života zůstavitele. Stejná možnost náležela i zůstaviteli, který dle ust. § 480d odst. 4 obč. zák. 1964 mohl zrušit listinu o ustanovení správce dědictví tak, že ji odvolal nebo pořídil listinu pozdější, vedle níž nemohla dřívější listina obstát.

Správce pozůstalosti byl povinen se své funkce ujmout ihned, jakmile se dozvěděl o tom, že zůstavitel zemřel. Správce pozůstalosti byl povinen vykonávat svou funkci s péčí řádného hospodáře, přičemž vykonával toliko běžnou správu²²³ pozůstalosti. Úkony, které přesahovaly rámec obvyklého hospodaření, mohl činit jen se souhlasem dědiců a se svolením soudu. Dle ust. § 480c náleželo správci pozůstalosti právo na náhradu hotových výdajů a odměnu.

5 Autonomie vůle zůstavitele v občanském zákoníku 2012

Již při schvalování novely občanského zákoníku 1964 v roce 1991 se předpokládalo, že rekodifikace soukromého práva na sebe nenechá dlouho čekat, neboť bylo zřejmé, že koncepce občanského zákoníku 1964 nevyhovovala podmínkám demokratického právního státu. Nakonec se však rekodifikační práce protáhly na téměř dvacet let. Dne 1. 1. 2014, tedy více než 24 let od sametové revoluce, vstoupil v účinnost zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník. Diskontinuita občanského zákoníku 2012 s občanským zákoníkem 1964, jakož i dalšími předpisy soukromého práva z dob socialismu je na první pohled patrná již ze samotného rozsahu občanského zákoníku 2012, který čítá celkem 3081 paragrafů. Občanský zákoník 2012 se však od občanského zákoníku 1964 liší nejen svým rozsahem, ale zejména

---

²²² FIALA, Josef, KINDL, Milan a kol. *Občanský zákoník: komentář...* (op. cit.), s. 849—850.

²²³ Slovy dnešní terminologie se jednalo o tzv. prostou správu. Hlavním účelem této správy bylo zamezit znehodnocení pozůstalosti.

svojí celkovou koncepcí, systematikou i použitou terminologií. Za ideová východiska občanského zákoníku 2012 lze považovat především ABGB, jehož inspirace je v oblasti dědického práva skutečně frapantní. Totéž lze říci o nerealizovaném vládním návrhu československého občanského zákoníku z roku 1937. Z těchto důvodů se uplatňuje v soudobém dědickém právu mnohé z toho, co bylo řečeno v rámci pojednání o ABGB. To samé je možno říci rovněž o prvorepublikové judikatuře, neboť s ohledem na skutečnost, že od účinnosti občanského zákoníku 2012 uplynuly teprve tři roky, nemohlo ještě dojít k vytvoření konstantní judikatury k občanskému zákoníku 2012.²²⁴ Dalšími přímými inspiračními zdroji soudobé úpravy dědického práva byly rovněž zahraniční právní úpravy, konkrétně lze jmenovat švýcarskou právní úpravu, jež se stala východiskem pro úpravu dědické smlouvy, dále též německou či italskou právní úpravu, která se stala inspirací pro úpravu tzv. privilegovaných závětí. Autoři občanského zákoníku 2012 se však inspirovali rovněž v právu římském, což dokládá existence tzv. falciániánské kvarty (ust. § 1598 o. z.) u institutu odkazu, k jejímuž převzetí nedošlo ani tradičními občanskými zákoníky 19. století. Dle ust. § 1598 o. z. tak musí v současnosti každému z dědiců zůstat odkazy nezatížená alespoň čtvrtina hodnoty dědictví. Za inspirační zdroj lze označit i občanský zákoník 1950 a občanský zákoník 1964²²⁵, a to zejména pro oblast zákonné dědické posloupnosti a nabývání dědictví, neboť dědic nabývá dědictví ipso iure již smrtí zůstavitele.²²⁶

Rekodifikace výrazným způsobem zasáhla do všech oblastí občanského práva, dědické právo nevyjímaje. Právní úprava dědického práva obsažená v ust. § 1475 až 1720 občanského zákoníku 2012 je mnohonásobně rozsáhlejší a komplikovanější, než tomu bylo v občanském zákoníku 1964. Rozsah právní úpravy dědického práva v komparaci se třemi kodexy, o nichž bylo pojednáno výše, je srovnatelný pouze s ABGB. Značný rozsah právní úpravy dědického práva je dán především znovuoobením některých tradičních institutů dědického práva. Lze jmenovat například institut dědické smlouvy, zřeknutí se dědického práva, odkazu, svěřenského nástupnictví, výhrady soupisu pozůstalosti či darování pro případ smrti, které je obsaženo v oblasti závazkového práva v ust. § 2063 o. z. Kromě navrácení některých institutů do dědického práva došlo i ke změně v nazírání na některé instituty, které byly zakotveny i

---

²²⁴ ŠVESTKA, Jiří, DVOŘÁK, Jan, FIALA, Josef a kol. *Občanský zákoník: komentář*. Svazek IV., (§ 1475 až 1720). Praha: Wolters Kluwer, 2014, s. XX—XXI.

²²⁵ Jejich prostřednictvím lze považovat za inspirační zdroj rovněž sovětské právo, a to zejména vzhledem ke kategorizaci zletilých a nezletilých nepominutelných dědiců či dědění tzv. spolužijících osob ve druhé, resp. třetí zákonné dědické třídě.

²²⁶ DADUOVÁ, Martina, HORÁK, Ondřej. Nové dědické právo a meziválečná rekodifikace. *Ad Notam*, 2016, roč. 22, č. 1, s. 8—9.

v občanském zákoníku 1950 a občanském zákoníku 1964. Zejména je třeba zmínit změnu právní konstrukce povinného dílu, který je, stejně jako tomu bylo za účinnosti ABGB, pojímán jako čistě obligační právo nepominutelného dědice vůči dědicům²²⁷ zůstavitele, na vyplacení peněžní částky rovnající se hodnotě jeho povinného dílu. Je třeba též zmínit, že občanský zákoník 2012 do právního řádu České republiky zavádí třetí dědický titul, kterým je dle ust. § 1476 o. z. dědická smlouva, která představuje zároveň nejsilnější dědický titul. Dle ust. § 1476 o. z. je tak možno dědit na základě dědické smlouvy, ze závěti nebo ze zákona, přičemž tyto důvody mohou působit i vedle sebe.²²⁸

Lze konstatovat, že celou právní úpravou dědického práva v občanském zákoníku 2012 prostupuje zejména zásada autonomie vůle zůstavitele. Občanský zákoník 2012 vychází z předpokladu, že jelikož zůstavitel získával, shromažďoval a zveleboval majetek mnohdy po celý svůj život, mělo by mu náležet též právo rozhodnout libovolně o osudu jeho majetku pro případ smrti. Oproti občanskému zákoníku 1950 a občanskému zákoníku 1964 je to právě zůstavitel, kterému náleží rozhodující slovo. Poslední vůle zůstavitele je závazná pro dědice, kteří se musí až na výjimky vůli zůstavitele podrobit, jestliže po něm chtějí dědit. To, že stěžejní zásadou soudobého dědického práva je právě zásada autonomie vůle zůstavitele, dokládají rozličná ustanovení občanského zákoníku, namátkou lze jmenovat např. ust. § 1494 odst. 2 o. z., které stanoví, že závěť je třeba vykládat tak, aby bylo co nejvíce vyhověno vůli zůstavitele, nebo ust. § 1506 o. z. pojednávající o uvolněném podílu či ust. § 1633 odst. 2 o. z., které ukládá dědici povinnost splnit nařízení zůstavitele. S ohledem k tomu, co bylo uvedeno o občanském zákoníku 1950 a občanském zákoníku 1964, si nelze nevšimnout, že právní úprava dědického práva jde z jednoho extrému do druhého. Předchozí dva socialistické kodexy důsledně razící názory, že mrtvý nemá vůli a že dědic by neměl být omezován v nakládání s dědictvím žádným způsobem, představují skutečně ostrý kontrast s platnou úpravou, dle níž je rozhodujícím činitelem vůle zůstavitele. V této souvislosti vyvstává otázka, zdali přílišná svoboda zůstavitele nemůže vést k nepřiměřené zátěži, ba dokonce šikaně dědiců, které zůstavitel může omezit v nakládání s pozůstalostí mnohdy i na dlouhá léta. Lze si položit rovněž otázku, proč by vlastně dědic měl být takto dlouhodobě „obtěžován“, když osoba, která příslušná omezení stanovila, bude již dávno po smrti. Tyto otázky je možno zodpovědět tak, že stejně jako náleží zůstaviteli testovací svoboda, má i

---

²²⁷ Závětní dědicové nebo dědicové z dědické smlouvy.

²²⁸ ŠVESTKA, Jiří, DVOŘÁK, Jan, FIALA, Josef a kol. *Občanský zákoník: komentář*. Svazek IV., (§ 1475 až 1720). Praha: Wolters Kluwer, 2014, s. XXI—XXII.

dědic právo zřeknout se předem svého dědického práva smlouvou se zůstavitelem, v případě dědického nápadu má možnost odmítnout dědictví a konečně v případě, že dědic dědictví neodmítl, má právo se jej v řízení o dědictví vzdát ve prospěch druhého dědice. Lze tedy konstatovat, že došlo v jistém ohledu i k prohloubení svobody dědice, který se může libovolně rozhodnout, jak naloží s tím, co mu náleží po smrti zůstavitele. Za účinnosti občanského zákoníku 1964 totiž existovalo toliko oprávnění dědice odmítnout dědictví. Přijetím občanského zákoníku 2012 došlo k obnovení institutu zřeknutí se dědického práva, který zakotvoval ABGB a zachoval jej ještě i občanský zákoník 1950. Naopak vzdání se dědického práva představuje zcela nový právní institut dědického práva, který byl vnesen do českého právního řádu až rekodifikací soukromého práva.²²⁹

Naši pozornosti nemůže ujít ani skutečnost, že dědické právo již není odsunuto na samý závěr kodexu, jako tomu bylo v občanském zákoníku 1950 nebo v původním znění občanského zákoníku 1964. V současné době nalezneme úpravu dědického práva v části III. občanského zákoníku, která upravuje absolutní majetková práva. Z hlediska systematiky části III. občanského zákoníku 2012 se nachází v hlavě třetí bezprostředně za právní úpravou věcných práv. S tímto zařazením lze jediné souhlasit, neboť dědické právo stojí na pomezí práv rodinných a majetkových, přičemž jde o právo subjektivní, nicméně jeho právní následky²³⁰ mají absolutní povahu.

5.1 Zřeknutí se dědického práva

Jak již bylo naznačeno výše, úprava dědického práva v občanském zákoníku 2012 se neubírala pouze cestou posílení testovací svobody zůstavitele, nýbrž i cestou rozšíření možností dědice v nakládání s jeho dědickým právem. Institut zřeknutí se dědického práva v sobě zahrnuje oba zmiňované principy, neboť jej lze považovat jednak za projev autonomie vůle zůstavitele, jednak za projev svobody presumptivního dědice naložit dle libosti se svým dědickým právem. Je třeba říci, že institut zřeknutí se dědického práva v českém právním řádu v době účinnosti občanského zákoníku 1964 citelně chyběl a jeho znovuoobnovení lze jediné vítat, neboť zůstaviteli je opět dána možnost vypořádat se s presumptivním dědicem ještě za svého života. Motivy pro uzavření renunciační smlouvy mohou být rozličné. Zřejmě nejčastějším případem je situace, kdy osoba presumptivního dědice získá od zůstavitele již za jeho života značné plnění a zůstavitel chce předejít tomu, aby si takto obdarovaný

---

²²⁹ KONDROVÁ, Martina. Odmítnutí dědictví, zřeknutí se dědického práva a vzdání se dědictví jako staronové instituty dědického práva po rekodifikaci. *Ad Notam*, 2014, roč. 20, č. 1, s. 5—11.

²³⁰ Přejedání vlastnického práva ze zůstavitele na dědice.

presumptivní dědic nárokoval další majetek po jeho smrti. Jiným motivem může být velké zadlužení zůstavitele, přičemž presumptivní dědic si chce renunciační smlouvou pojistit, že dluhy zůstavitele se ho v budoucnu nikterak nedotknou. Lze shrnout, že renunciační smlouva je prostředkem, který může vnést jistotu do právních vztahů mezi jednotlivými presumptivními dědici, jakož i prostředkem prevence případných sporů.²³¹

Soudobá právní úprava renunciace obsažená v ust. § 1484 o. z. se do značné míry podobá právní úpravě obsažené v ust. § 551 ABGB. Je však třeba říci, že renunciační smlouva nepodléhá toliko ust. § 1484 o. z., nýbrž se na ni vztahují i příslušná ustanovení závazkového práva²³². Svého dědického práva se tak presumptivní dědic může vzdát smlouvou se zůstavitelem, která vyžaduje ke své platnosti obligatorně formu veřejné listiny (většinou půjde o notářský zápis). Tato smlouva podléhá evidenci u Notářské komory České republiky, přičemž je vedena v Evidenci právních jednání pro případ smrti. Kromě smlouvy o zřeknutí se dědického práva se eviduje rovněž smlouva o zrušení práv a povinností ze smlouvy o zřeknutí se dědického práva, byla-li pořízena ve formě notářského zápisu. Smlouva o zrušení práv a povinností z renunciační smlouvy tudíž nemusí být nutně sepsána ve formě notářského zápisu, postačí toliko, dodrží-li strany písemnou formu.²³³ Nedohodnou-li se presumptivní dědic se zůstavitelem jinak, platí, že zřeknutí se dědického práva potenciálního dědice v sobě zahrnuje i zřeknutí se jeho práva na povinný díl, náležel-li by mu. Z uvedeného vyplývá, že potenciální dědic se tedy může vzdát jen práva na povinný díl²³⁴, případně se zříct svého dědického práva jen zčásti. Presumptivní dědic se může zřeknout svého dědického práva i ve prospěch jiné osoby, přičemž je stanovena vyvratitelná právní domněnka, že takové zřeknutí platí jen v případě, stane-li se osoba, v jejíž prospěch se presumptivní dědic zřekl svého dědictví, dědicem. Presumptivní dědic se zříká svého dědického práva obecně, tj. ať by mu již vzniklo z jakéhokoliv dědického titulu. Zříkající se dědic nebude dědit ani z dědické smlouvy nebo závěti, které byly pořízeny ještě před tím, než došlo k uzavření renunciační smlouvy. Pro komparaci lze uvést, že ust. § 523 obč. zák. 1950, umožňovalo zůstaviteli i přes uzavření renunciační smlouvy povolat za dědice osobu, která se zřekla svého dědického práva, přičemž

---

²³¹ MUZIKÁŘ Martin. Zřeknutí se dědického práva. *Ad Notam*, 2014, roč. 20, č. 4, s. 7—8.

²³² Ust. § 1721 an. o. z.

²³³ ŠVESTKA, Jiří, DVOŘÁK, Jan, FIALA, Josef a kol. *Občanský zákoník: komentář*. Svazek IV., (§ 1475 až 1720). Praha: Wolters Kluwer, 2014, s. 43.

²³⁴ V takovém případě může dědit ze zákona, ze závěti nebo dědické smlouvy.

taková osoba mohla následně dědit. Lze konstatovat, že soudobá právní úprava respektuje více nejen autonomii vůle zůstavitele, ale i dědice.²³⁵

Stejně jako za účinnosti ABGB působí zřeknutí se dědického práva rovněž i vůči potomkům zůstavitele, není-li výslovně dohodnuto něco jiného. Platí, že takové zřeknutí působí nejen vůči potomkům již narozeným, ale i vůči těm, kteří se v budoucnu teprve narodí. Potomci osoby, která se zřekla svého dědického práva, nemají právo ani na povinný díl z pozůstalosti.

Ke způsobilosti stran k uzavření renunciační smlouvy je třeba říci, že ust. § 1481 o. z. nestanoví nic o způsobilosti stran smlouvy ani o tom, že renunciační smlouva vyžaduje ke své platnosti osobní jednání stran. Lze tedy konstatovat, že renunciační smlouvu může uzavřít i opatrovník nebo zákonný zástupce presumptivního dědice či zůstavitele, a to se svolením opatrovnického soudu. Dle mého názoru můžou renunciační smlouvu strany uzavřít i v zastoupení na základě plné moci, což však i s ohledem k závažnosti následků, které působí zřeknutí se dědického práva, nelze doporučit.²³⁶

Jistě zajímavou skutečností je, že s renunciací se můžeme setkat rovněž v rámci dědické smlouvy. Dle ust. § 1586 o. z. je totiž možné uzavřít dědickou smlouvu s tím, že ostatní potenciální dědici se zřekli svého dědického práva. Odlišností od obecné úpravy renunziace obsažené v ust. § 1484 o. z. však je, že renunziace pozbývá platnosti v případě, že nedědí dědic, který byl povolán dědickou smlouvou. Z neplatnosti dědické smlouvy ve smyslu ust. § 1591 o. z. nelze automaticky dovozovat zároveň neplatnost zřeknutí se dědického práva, které je součástí takové dědické smlouvy. Pokud tak zřeknutí se dědického práva splňuje veškeré náležitosti kladené na něj ust. § 1484 o. z., považuje se za platné.²³⁷ Nicméně i v takovém případě platí, že dědic, který byl povolán dědickou smlouvou za dědice, musí dědit, jinak pozbývá zřeknutí se dědictví účinků.²³⁸

Pokud provedeme komparaci pojetí institutu zřeknutí se dědického práva tak, jak jej upravoval ABGB a občanský zákoník 1950, dojdeme k závěru, že soudobé úpravě renunziace se nejvíce podobá právní úprava obsažená v ust. § 551 ABGB, neboť k platnosti renunciační smlouvy byla rovněž vyžadována forma notářského zápisu, přičemž zřeknutí se dědického práva působilo i vůči potomkům osoby, která se zřekla svého dědického práva. Oproti tomu

---

²³⁵ KONDROVÁ, Martina. Odmítnutí dědictví, zřeknutí se... (op. cit.), s. 8—9.

²³⁶ ŠVESTKA, Jiří, DVOŘÁK, Jan, FIALA, Josef a kol. *Občanský zákoník: komentář*. Svazek IV., (§ 1475 až 1720). Praha: Wolters Kluwer, 2014, s. 41.

²³⁷ Dle ust. § 574 o. z. je na právní jednání třeba hledět spíše jako na platné než jako na neplatné.

²³⁸ MUŽIKÁŘ Martin. *Zřeknutí se dědického práva*. *Ad Notam*, 2014, roč. 20, č. 4, s. 10.

dle ust. § 516 obč. zák. 1950 postačovalo k platnosti smlouvy o zřeknutí se dědického práva její zřízení v písemné formě, přičemž uzavření renunciační smlouvy nevyřazovalo automaticky potomky zřeknuvší se osoby z dědické posloupnosti. Osobně mám za to, že občanský zákoník 2012 zvolil přílehavé pojetí renunciace, a to zejména z hlediska požadavků kladených na její formu. Se zřetelem k závažnosti právních následků renunciace je dle mého názoru zcela na místě požadovat pro smlouvu o zřeknutí se dědického práva formu veřejné listiny.

5.2 Závěť

Ačkoliv nejsilnější dědický titul představuje dědická smlouva, preferuje občanský zákoník 2012 z hlediska jeho systematiky právní úpravu institutu závěti, která předchází úpravě dědické smlouvy. K přednostnímu zařazení pojednání o závěti před pojednáním o dědické smlouvě však bylo přistoupeno rovněž z toho důvodu, že dědická smlouva je pro současnou veřejnost doposud víceméně neznámým právním institutem. Dle mého názoru bude trvat nejméně jednu dekádu, možná i déle, než dojde k hojnějšímu využívání dědické smlouvy ze strany zůstavitelů. Přesto se domnívám, že ani okolnost, že dědická smlouva postupem času vejde v širší známost veřejnosti, nemůže změnit nic na skutečnosti, že závěti budou v praxi využívány více. To je dáno samotnou povahou dědické smlouvy, která je dvoustranným právním jednáním, striktnějšími podmínkami kladenými na zřízení dědické smlouvy, ale i některými problematickými aspekty soudobého pojetí dědické smlouvy, o nichž bude pojednáno níže v rámci části 5.3 této práce.

Občanský zákoník 2012 kromě dědické smlouvy zavádí nově také pojem pořízení pro případ smrti. S obdobným pojmem pracovalo rovněž ust. § 552 ABGB, přičemž se jednalo o pořízení, kterým zůstavitel zanechal jedné nebo několika osobám pro případ smrti odvolatelně své jmění nebo jeho část. Ust. § 553 ABGB stanovilo, že byl-li posledním pořízením ustanoven dědic, nazývalo se poslední pořízení závětí, obsahovalo-li však pouze jiná opatření, nazývalo se dovětkem. Občanský zákoník 1950 ani občanský zákoník 1964 již pojem poslední pořízení neužívaly, neboť závěť byla jediným možným posledním pořízením. Dle ust. § 1491 o. z. rozumíme posledním pořízením závěť, dědickou smlouvu nebo dovětek. Šešina²³⁹ se domnívá, že pod pojem pořízení pro případ smrti lze zřejmě rovněž zařadit prohlášení o vydědění nebo povolání správce pozůstalosti. Mám však za to, že výčet forem

---

²³⁹ ŠEŠINA, Martin. Pořízení pro případ smrti podle nového občanského zákoníku. *Ad Notam*, 2012, roč. 18, č. 3, s. 3.

pořízení pro případ smrti obsažený v ust. § 1491 o. z. je taxativním a nelze jej výkladem rozšiřovat. Je třeba zmínit, že občanský zákoník 2012 pracuje například v ust. § 1481 o. z. s pojmem projev poslední vůle zůstavitele. Tento pojem je přitom širší než pojem poslední pořízení a zahrnuje například i prohlášení o vydědění, renunciační smlouvu nebo listinu, jíž je povoláván správce pozůstalosti.

Jeví se potřebným poukázat rovněž na ust. § 1493 o. z., které nově zakotvuje významný limit autonomie vůle zůstavitele. Ust. § 1493 odst. 1 o. z. stanoví: „*Pořídil-li zůstavitel pro případ smrti v době, kdy byl v péči zařízení, kde se poskytují zdravotnické nebo sociální služby, nebo kdy jinak přijímal jeho služby, a povolal-li za dědice nebo odkazovníka osobu, která takové zařízení spravuje nebo je v něm zaměstnána nebo v něm jinak působí, je povolání těchto osob za dědice nebo odkazovníka neplatné, ledaže se tak stalo závětí učiněnou ve formě veřejné listiny.*“. Záměrem tohoto ustanovení je poskytnout efektivní ochranu zůstaviteli před možným zneužitím jeho tíživé situace a závislosti ze strany osoby, která o něj pečuje. Ustanovení může mít rovněž preventivní efekt, neboť osoby poskytující zdravotnické nebo sociální služby mohou být takto varovány, že i kdyby zneužily ve svůj prospěch zůstavitelovy tísnivé situace, nemůže jejich jednání dojít úspěchu.²⁴⁰ Výjimku představuje skutečnost, že zůstavitel pořídil ve prospěch osoby, která o něj pečuje, formou veřejné listiny²⁴¹. Dle ust. § 1493 odst. 2 o. z. může dojít rovněž k dodatečnému zhojení původní neplatnosti závěti, a to v případě, mohl-li zůstavitel po ukončení péče zdravotnického nebo sociálního zařízení nebo po uplynutí doby, kdy jinak přijímal jeho služby, bez obtíží pořídít ve formě veřejné listiny.

Nyní však již k závěti. Právní úpravu závěti nalezneme v ust. § 1494 an. o. z. Jak již bylo naznačeno výše, závěť představuje i v současné době klíčový institut, kterým zůstavitel může svobodně pořídít o svém majetku mortis causa. Občanský zákoník 2012 stejně jako předchozí dva socialistické kodexy neumožňuje pořídít společné nebo vzájemné závěti více zůstavitelů²⁴². Naposledy tak bylo možno pořídít společnou závěť za účinnosti ABGB.²⁴³ Na druhé straně však lze v současnosti uzavřít dědickou smlouvu, v níž se manželé, případně i

---

²⁴⁰ ŠVESTKA, Jiří, DVOŘÁK, Jan, FIALA, Josef a kol. *Občanský zákoník: komentář*. Svazek IV., (§ 1475 až 1720). Praha: Wolters Kluwer, 2014, s. 72.

²⁴¹ Ust. § 3026 odst. 2 stanoví: „*Vyžaduje-li právní jednání formu veřejné listiny, rozumí se jí notářský zápis; nahrazen může být rozhodnutím, kterým orgán veřejné moci v mezích své pravomoci schvaluje smír nebo jiný projev vůle, jehož povaha to nevylučuje.*“.

²⁴² Ust. § 1494 věta druhá o. z.

²⁴³ Ust. § 1248 ABGB totiž umožňovalo manželům, resp. snoubencům pořídít společnou závěť.

snoubenci, mohou vzájemně povolát za své dědice nebo odkazovníky²⁴⁴. Ze systematického uspořádání oddílu 2, hlavy III., části III. občanského zákoníku 2012, který pojednává o závěti, vyplývá, že soudobá právní úprava závěti favorizuje obsahové náležitosti závěti před formálními. S účinností občanského zákoníku 2012 zůstaviteli náleží opět možnost povolát vykonavatele závěti, podmínit dědici nabytí dědictví podmínkou, určením času nebo příkazem.

5.2.1 Náležitosti projevu a vůle

Závěť představuje jednostranný, osobní, odvolatelný projev vůle zůstavitele, kterým zůstavitel pro případ smrti zůstavuje jedné nebo více osobám alespoň podíl na pozůstalosti. Závěti může zůstavitel rovněž povolát odkazovníka. Nejedná se však o závěť, nařídí-li zůstavitel toliko odkaz, stanoví-li odkazovníku nebo dědici podmínku, omezí-li zůstavitel odkazovníku nebo dědici právo doložením času či uloží-li odkazovníku nebo dědici příkaz. V takovém případě půjde o dovětek, který je upraven v ust. § 1498 o. z., a platí pro něj obdobně ustanovení o závěti. Dovětkem je zřejmě možno povolát i správce pozůstalosti dle ust. § 1556 odst. 1 o. z., určit osobu, jež má právo vymáhat splnění odkazu ve smyslu ust. § 1571 o. z., nebo určit osobu, která má rozdělit jeho pozůstalost ve smyslu ust. § 1697 odst. 1 o. z.²⁴⁵ Dovětek byl naposledy upraven v ABGB, přičemž se rozlišoval dovětek testamentární, jenž byl pořízen vedle závěti a dále dovětek intestátní, který byl pořízen, aniž by zůstavitel zřídil závěť.

K náležitostem projevu vůle zůstavitele lze říci, že předně musí být naplněny obecné předpoklady kladené na právní jednání ve smyslu ust. § 545 an. o. z. Vůle zůstavitele musí být vážná a pravá, její projev musí být učiněn svobodně, srozumitelně a určitě. Zůstavitel musí mít testovací způsobilost, nesmí jednat v duševní poruše, která jej činí neschopným právně jednat. Z ust. § 580 o. z. lze dovodit, že závěť se nesmí přičít dobrým mravům nebo odporovat zákonu, pokud to smysl a účel zákona vyžaduje. Předmětem závěti nemůže být plnění nemožného. Dle ust. § 1529 o. z. způsobuje podstatný omyl zůstavitele neplatnost jen toho ustanovení závěti, kterého se týká. Omyl je podstatný, týká-li se osoby, jež se něco zůstavuje, nebo podílu či věci, které se zůstavují, anebo podstatných vlastností věci. Platnosti závěti však nebrání skutečnost, že věc nebo osoba byla zůstavitelem jen nesprávně popsána. Na rozdíl od obou socialistických kodexů činí občanský zákoník 2012 právně relevantní i

---

²⁴⁴ Ust. § 1592 o. z.

²⁴⁵ FIALA, Roman, DRÁPAL, Ljubomír a kol. *Občanský zákoník IV. Dědické právo (§ 1475—1720). Komentář*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2015, s. 103.

pohnutku zůstavitele, byla-li zůstavitelem vyjádřena. Občanský zákoník 1950 ani občanský zákoník 1964 neobsahovaly zvláštní ustanovení věnující se problematice omylu v pohnutce zůstavitele. Naposledy to byl právě ABGB, který v ust. § 572 obsahoval přímou úpravu mylné pohnutky. Neplatnost závěti způsobovala toliko pohnutka, která byla zůstavitelem uvedena, a zároveň se dalo prokázat²⁴⁶, že nebýt omylu v pohnutce, učinil by zůstavitel poslední pořízení jiným způsobem, nebo by jej neučinil vůbec. Dle ust. § 1531 o. z. platí, že: „*Zakládala-li se vůle zůstavitele jen na mylné pohnutce, způsobuje neplatnost ustanovení závěti, kterého se týká.*“. Z dikce ust. § 1531 o. z. explicitně nevyplývá, že vůle zůstavitele musí být v závěti vyjádřena, nicméně si lze jen těžko představit, že by předmětem zkoumání mohla být i pohnutka, kterou zůstavitel v závěti výslovně nevyjádřil ani ji nesdělil třetí osobě. Právní teorie²⁴⁷ zastává názor, že právně relevantní mohou být jen pohnutky zůstavitele, které jsou jakýmkoliv způsobem zjevné, tj. musí být uvedeny v závěti nebo musí být zřejmé z obsahu jiných listin zůstavitele, jimiž lze vysvětlit zůstavitelovu vůli.²⁴⁸

Ust. § 1496 o. z. stanoví, že zůstavitel musí pořídit závěť osobně. Zůstavitel tak nemůže svěřit povolání dědice jiné osobě (např. zákonnému zástupci nezletilé nesvéprávné osoby nebo opatrovníku osoby omezené ve svéprávnosti). Ust. § 1497 o. z. stanoví, že zůstavitel musí svoji vůli projevit určitě, nepostačuje, aby jen přisvědčil návrhu jiné osoby.

5.2.2 Obsahové náležitosti závěti

Obligaturní obsahovou náležitostí každé závěti je povolání dědice, a to buď k pozůstalosti jako celku, nebo k její určité části. Co se týče fakultativních obsahových náležitostí závěti, lze jmenovat především institut odkazu²⁴⁹, zřízení obecného náhradnictví nebo svěrenského nástupnictví. Zůstavitel je nově oprávněn připojit k závěti také tzv. vedlejší doložky (podmínky, příkazy, doložení času, povolání vykonavatele závěti nebo správce pozůstalosti). Zůstavitel rovněž může závěti například zřídit nadaci (ust. § 309 odst. 1, § 311 až 312 o. z.), založit ústav (ust. § 402 o. z.) nebo zřídit služebnost (ust. § 1260 o. z.).

Ust. § 1494 až 1503 o. z. obsahují výkladová pravidla pro případ, kdy zůstavitel neurčí v závěti velikosti dědických podílů dostatečně precizně. Jak již bylo naznačeno výše v bodě

---

²⁴⁶ Srov. rozhodnutí Nejvyššího soudu ČSR ze dne 19. 6. 1935, sp. zn. Rv I 119/34, In: ASPI [právní informační systém]. Wolters Kluwer ČR [cit. 23. 3. 2017]: „*Při výkladu posledního pořízení nelze se omezit na jeho slovné znění, nýbrž jest i jinak zjistiti pravou vůli zůstavitelovu.*“.

²⁴⁷ ŠVESTKA, Jiří, DVORÁK, Jan, FIALA, Josef a kol. *Občanský zákoník: komentář...* (op. cit.), s. 124; shodně FIALA, Roman, DRÁPAL, Ljubomír a kol. *Občanský zákoník IV...* (op. cit.), s. 170—171.

²⁴⁸ ŠVESTKA, Jiří, DVORÁK, Jan, FIALA, Josef a kol. *Občanský zákoník: komentář...* (op. cit.), s. 124.

²⁴⁹ O odkazu bude v této práci pojednáno samostatně.

2.3.4 této práce, vychází právní úprava připadnutí pozůstalosti dědicům v podstatě výhradně z ust. § 554 až 558 ABGB. Občanský zákoník 1964 věnoval této otázce toliko ust. § 477 odst. 1, které stanovilo, že v případě, že podíly závětních dědiců nebyly zůstavitelem určeny, platilo, že jejich podíly byly stejné. Určení výkladových pravidel tak bylo ponecháno na doktríně a soudní praxi. Občanský zákoník 1950 dokonce neobsahoval žádné výkladové ustanovení, jež by pojednávalo o problematice určení podílů závětních dědiců.

Ust. § 1499 o. z. řeší situaci, kdy je závětí povolán toliko jeden dědic. Dědici připadá celá pozůstalost, byl-li povolán jako jediný dědic (hovoříme o tzv. univerzálním dědici). Byli-li však dědic povolán zůstavitelem toliko k určité části pozůstalosti, případně zbylá část zákonným dědicům. Dle ust. § 1594 odst. 1 věty třetí o. z. má zůstavitel možnost povolat za dědice osobu s určením, že nemá určitou věc dědit. V takovém případě se věc vyloučená ze závětní posloupnosti považuje za zřízení odkazu intestátním dědicům. Povolá-li zůstavitel závětí více dědiců, přičemž jim neurčí podíly, povolá-li je k dědění rovným dílem nebo všeobecným výrazem znamenajícím jejich rovné podělení, platí, že dědicové si rozdělí pozůstalost rovným dílem. Jestliže zůstavitel povolal několik dědiců, kterým určil jejich podíly, nicméně nedošlo k vyčerpání celé pozůstalosti, mají právo na zbylou část pozůstalosti zákonní dědicové, ledaže zůstavitel zůstavil povolaným dědicům zřejmě celou pozůstalost. Jelikož se občanský zákoník 2012 snaží maximálně respektovat vůli zůstavitele, platí, že určil-li zůstavitel dědicovi přesně vyměřený dědický podíl (například slovy „*podíl mé manželky Ludmily určuji ve výši 20 % mé pozůstalosti*“), nechtěl, aby se takovému dědicovi dostalo více. Obecně tedy platí, že dědicům s přesně vyměřenými dědickými podíly se jejich dědické podíly nemohou zvětšit, neprojevil-li zůstavitel jinou vůli. Totéž platí i v případě, že závětní dědic z nějakého důvodu nedědí (např. předemřel zůstavitele, odmítl dědictví nebo je nehodným dědicem) a zároveň zůstavitel takovému dědici nepovolal náhradníka.²⁵⁰

Ust. § 1501 o. z. řeší situaci, kdy zůstavitel povolá závětí několik dědiců, přičemž některým z nich vyměří určité dědické podíly, a jiným nikoliv. Pro tyto případy stanoví občanský zákoník 2012 pravidlo, že dědicům, kteří byli povoláni bez podílu, případně zbylá část pozůstalosti rovným dílem. Občanský zákoník 2012 počítá i s případem, kdy pozůstalost bude dědici s určenými podíly zcela vyčerpána a na dědice povolané bez určení podílu nezbude ničeho. Dojde-li k této situaci, srazí se ve prospěch dědice, jenž byl povolán bez podílu, poměrně ze všech vyměřených podílů tolik, aby se mu dostalo podílu rovného

---

²⁵⁰ FIALA, Roman, DRÁPAL, Ljubomír a kol. *Občanský zákoník IV...*(op. cit.), s. 108.

s dědicem, kterému bylo vyměřeno nejméně. Mají-li podíly povolaných dědiců stejnou velikost, dojde k takové redukci, jež zajistí, že podíly všech dědiců (povolaných s určitým podílem na pozůstalosti, jakož i dědiců povolaných bez určení podílu) budou stejné.²⁵¹

Ust. § 1502 a 1503 o. z. obsahují speciální výkladová pravidla, která nadále prohlubují autonomii vůle zůstavitele. Stejně jako výše uvedená výkladová pravidla byla i tato převzata bez podstatnější modifikace z právní úpravy obsažené v ust. § 558 a 559 ABGB. Občanský zákoník 1950 ani občanský zákoník 1964 neobsahovaly podobná výkladová ustanovení, jejich určení tak bylo ponecháno doktríně a soudní praxi. Ust. § 1502 o. z. stanoví, že v případech, kdy je z okolností případu jasně zřejmé, že se zůstavitel přepočtl, je třeba vykládat závěť tak, aby byla co nejlépe naplněna jeho vůle. Ust. § 1503 odst. 1 o. z. stanoví, obdobně jako to činil ABGB v ust. § 559, speciální výkladové pravidlo pro případy, kdy zůstavitel povolá závěti více osob, z nichž na některé je pohlíženo v rámci zákonné dědické posloupnosti jako na jedinou osobu. V praxi se může jednat například o případ, kdy povolaný dědic předemře zůstavitele a na jeho místo nastoupí jeho potomci. V takových situacích hovoříme o tzv. principu reprezentace.²⁵² V rámci problematiky případnutí pozůstalosti dědicům ve smyslu ust. § 1499 an. o. z. se tento princip projevuje tak, že povolá-li zůstavitel závěti k dědění například „všechny své děti“, nastoupí v případě, že některé z jeho dětí nebude moci dědit (např. jej předemře), na jeho místo jeho potomci, stejně jako by tomu bylo v případě intestátní dědické posloupnosti. Shora řečené se však uplatní jen tehdy, není-li vůle zůstavitele zřejmě opačná. Ust. § 1503 odst. 2 o. z. pak stanoví vyvratitelnou právní domněnku pro případy, kdy zůstavitel povolá za dědice bez bližšího určení skupinu osob (např. členy skautského oddílu). V takovém případě se má za to, že dědici jsou ti, kteří do určené skupiny patřili v době zůstavitelovy smrti. Toto výkladové pravidlo nebylo zakotveno v ABGB, nýbrž bylo převzato z BGB. Rovněž třetí výkladové pravidlo obsažené v ust. § 1503 odst. 3 o. z. je postaveno na vyvratitelné právní domněnce. Toto ustanovení řeší situace, kdy zůstavitel povolá za dědice bez bližšího určení chudé nebo obdobně určenou skupinu osob. V takovém případě platí vyvratitelná právní domněnka, že za dědice byla povolána obec, na jejímž území měl zůstavitel poslední bydliště. Obec je přitom povinna použít dědictví ve prospěch určené skupiny.²⁵³

---

²⁵¹ FIALA, Roman, DRÁPAL, Ljubomír a kol. *Občanský zákoník IV...*(op. cit.), s. 109.

²⁵² Princip reprezentace se z hlediska zákonné dědické posloupnosti uplatňuje v první, třetí a šesté zákonné dědické třídě.

²⁵³ FIALA, Roman, DRÁPAL, Ljubomír a kol. *Občanský zákoník IV...*(op. cit.), s. 110—112.

Občanský zákoník 2012 na rozdíl od občanského zákoníku 1964 reguluje rovněž situace, kdy dojde k uprázdnění dědického podílu. Jelikož je v praxi uvolnění dědického podílu stavem nikoli zcela ojedinělým, lze zakotvení specifických pravidel řešících tuto problematiku jedině vítat. Úvodem se sluší podotknout, že tvůrci občanského zákoníku 2012 se opět notně inspirovali ust. § 560 až 563 ABGB, přičemž lze konstatovat, že právní úprava obsažená v ABGB byla občanským zákoníkem 2012 převzata v podstatě beze změny. Pokud jde o právní úpravu problematiky uvolněného podílu v občanském zákoníku 1950, ust. § 513 obč. zák. 1950 stanovilo, že uvolněný dědický podíl nabývali zákonní dědicové, nebylo-li jich, tak uvolněný podíl připadl jako odúmrť státu. Jinými slovy řečeno, občanský zákoník 1950 na rozdíl od ABGB neumožňoval akrescenci uvolněného podílu ostatním závětním dědicům. Občanský zákoník 1964 se v ust. § 461 odst. 2 přiklonil ke koncepci obsažené v občanském zákoníku 1950, neboť opět neumožňoval přirůstání podílů dědicům ze závěti. Jelikož se občanský zákoník 2012 snaží obdobně jako ABGB zrcadlit co nejvěrohodněji vůli zůstavitele, redukuje občanský zákoník 2012 možnosti, kdy uvolněný podíl dědice ze závěti přiroste intestátním dědicům.

K uvolnění podílu dochází v případě, kdy zůstavitel povolal závěti několik dědiců, avšak některý z nich po zůstaviteli dědit nechce (odmítl dědictví nebo se zřekl svého dědického práva smlouvou se zůstavitelem), nebo nemůže (např. předemřel zůstavitele nebo trpí dědickou nehodností). K přirůstání uvolněného podílu závětního dědice ve prospěch ostatních závětních dědiců však dochází pouze v situaci, kdy zůstavitel neustanovil svému dědici náhradníka, ať už obecného, nebo svěčenského, ani není možno přistoupit k transmisi. Pokud nedojde k akrescenci, připadá uvolněný podíl zákonným dědicům, není-li jich, stávají se odkazovnici dle ust. § 1633 odst. 1 věty druhé o. z. dědici podle poměrů hodnoty svých odkazů, není-li ani jich, připadá uvolněný podíl závětního dědice jako odúmrť státu.

K přirůstání uvolněného podílu poměrně k podílům ostatních testamentárních dědiců však může dojít pouze tehdy, byli-li všichni dědicové povoláni k dědictví buď rovným dílem, nebo všeobecným výrazem znamenajícím jejich rovné podělení. Právo na přírůstek tak nenáleží dědici, jemuž byl zůstaven určitý dědický podíl. Povolá-li zůstavitel některé dědice s podílem a další bez takového určení, dochází k akrescenci pouze u dědiců, kteří byli povoláni bez určení podílu. S uvolněným podílem přecházejí na dědice rovněž omezení²⁵⁴

---

²⁵⁴ Srov. rozhodnutí Nejvyššího soudu ČSR ze dne 10. 5. 1930, sp. zn. R I 229/30, In: ASPI [právní informační systém]. Wolters Kluwer ČR [cit. 22. 3. 2017]: „*Příkaz jest břemenem, přecházejícím na toho, komu se dostalo uvolněného dědického podílu.*“.

s ním spojená. K přechodu omezení však nedochází v případě, že zůstavitel projevil vůli, že se tato omezení vztahují pouze k osobě povolaného dědice, anebo plyne-li z povahy věci, že omezení měla splnit toliko osoba povolaného dědice.²⁵⁵

Se zřetelem k výše uvedenému lze tedy shrnout, že osud uvolněného podílu má ve svých rukách primárně zůstavitel, neboť ten může zabránit akrescenci zejména tím, že ustanoví svému závětnímu dědici náhradníka, který nastoupí na místo dědice v případě, že zůstavitelem povolaný dědic dědictví nenabude. Nicméně i pokud dojde k akrescenci, měla by pravidla stanovená v ust. § 1504 až 1506 o. z. zaručit maximální možné vyhovění zůstavitelově vůli.

5.2.3 Obecné náhradnictví

Občanský zákoník 2012 zakotvuje v ust. § 1507 až 1511 obecné náhradnictví, které představuje další rozšíření možností zůstaviteli. Je třeba říci, že právní úprava vulgární substituce byla bez zásadních změn opět převzata z ABGB²⁵⁶. Institut obecného náhradnictví byl zachován ještě občanským zákoníkem 1950²⁵⁷, nicméně občanský zákoník 1964 jej již nezakotvil, přičemž ust. § 478 obč. zák. 1964 stanovilo, že jakékoliv podmínky připojené k závěti nemají právní následky. Soudní praxí²⁵⁸ však bylo již záhy dovozeno, že ustanovení náhradního dědice pro případ, že dědictví nenabude osoba, kterou zůstavitel povolal za dědice, není možno podřadit pod ust. § 478 obč. zák. 1964, neboť nikterak neomezuje dědice původního. Institut obecného náhradnictví se tak výkladem učiněným Nejvyšším soudem podařilo zachovat.

Institut obecného náhradnictví umožňuje zůstaviteli, aby pro případ, že dědictví nenabude institut, povolal svému institutu substituta. Stejně jako tomu bylo za účinnosti ABGB, je zůstavitel oprávněn povolal svému institutu v zásadě neomezenou řadu náhradníků. Zůstavitel přitom může řetězit náhradníky vedle sebe (jednomu institutu povolá více substitutů) nebo za sebou (institutu povolá substituta a tomuto substitutu povolá další substituty). Dle ust. § 1507 věty poslední platí, že povolá-li zůstavitel několik náhradníků,

---

²⁵⁵ FIALA, Roman, DRÁPAL, Ljubomír a kol. *Občanský zákoník IV...*(op. cit.), s. 115—116.

²⁵⁶ Ust. § 604—607 ABGB.

²⁵⁷ Ust. § 539 obč. zák. 1950.

²⁵⁸ „*Ustanovenia Občianskeho zákoníka o dedení, najmä ustanovenia § 476 a § 477 O. z. o závete, nevyklučujú ustanovenie náhradního dediča v závete pre prípad, že závetom ustanovený dedič dedičstvo nenadobudne. Ustanovenie § 478 O. z. o tom, že akékoľvek podmienky pripojené k závetu nemajú právne následky, nebráni tzv. všeobecnému náhradníctvu.*“ (viz POKORNÝ, Milan. *Nejvyšší soud o občanském soudním řízení a řízení před státním notářstvím: sborník směrnic, usnesení, rozborů a zhodnocení soudní praxe pléna a presidia Nejvyššího soudu*. Praha: SEVT, 1974, s. 552).

dědí ten, jenž je ve výčtu nejbližší osobě, která dědictví nenabyla. Na druhé straně je však zůstavitel oprávněn povolat jednoho náhradníka i více dědicům. Konečně může zůstavitel ustanovit za náhradníky i samotné spoludědice. Přitom v situaci, kdy zůstavitel povolal několik substitutů vedle sebe, je nezbytné rozlišovat, zdali byl za substituta povolán vedle spoludědiců i tzv. extraneus, nebo zdali byli spoludědicové substituováni navzájem. V prvním případě připadá uvolněný podíl všem substitutům rovným dílem, ledaže zůstavitel projevil odlišnou vůli. Ve druhém případě platí vyvratitelná domněnka, že zůstavitel měl v úmyslu podělit náhradníky ve stejném poměru, v jakém je podělil jako dědice.²⁵⁹

Zůstavitel dále může dle své libovůle zřídit náhradnictví všeobecně, nebo jen pro konkrétní případ, kdy jím povolaný dědic dědictví nenabude. Zřídí-li však zůstavitel náhradnictví toliko pro případ, že by institut dědit nechtěl, nebo nemohl, má se za to, že náhradnictví bylo zřízeno pro oba tyto případy, nevyplývá-li z vůle zůstavitele zcela jistě, že měl úmysl zřídit náhradnictví toliko pro jeden z těchto případů. Obecné náhradnictví může najít uplatnění i při intestátní posloupnosti, neboť zůstavitel může například stanovit, že nenabudou-li dědictví zákonní dědicové, připadne dědictví substitutovi.²⁶⁰

Při vulgární substituci vstupuje substitut zcela na místo instituta, tudíž je nabyvatelem celého dědického podílu instituta, avšak zároveň ho postihují břemena, která byla uložena institutu, ledaže zůstavitel projevil vůli, že se tato omezení vztahují toliko k osobě instituta, nebo vyplývá-li to z okolností případu²⁶¹. Mezi taková omezení je možno zařadit příkaz, odkaz nebo svěřenské nástupnictví. Substitut má dále povinnost například přispět k vyrovnání práva nepominutelného dědice na povinný díl ve smyslu ust. § 1653 o. z. nebo uhradit náklady zůstavitelova pohřbení a opatření zůstavitelova hrobového místa ve smyslu ust. § 1701 odst. 2 o. z.²⁶²

Co se týče zániku vulgární substituce, lze říci, že nejobvyklejším způsobem jejího zániku je nabytí dědictví institutem. Vulgární substituce však může zaniknout například i tehdy, jestliže se substitut nedožil smrti zůstavitele, zemřel současně s ním nebo je nezpůsobilým dědit. Ust. § 1511 odst. 2 o. z. reguluje specifický případ zániku obecného náhradnictví. Ustanovil-li zůstavitel náhradníka svému dítěti v době, kdy nemělo své

---

²⁵⁹ FIALA, Roman, DRÁPAL, Ljubomír a kol. *Občanský zákoník IV...*(op. cit.), s. 116—123.

²⁶⁰ Ibid.

²⁶¹ Půjde zejména o splnění povinnosti, která bude mít ryze osobní povahu (nebude možno ji přenést na někoho jiného z toho důvodu, že substitut nedisponuje na rozdíl od instituta určitými dovednostmi – např. zůstavitel uložil institutu příkaz, aby namaloval obraz).

²⁶² FIALA, Roman, DRÁPAL, Ljubomír a kol. *Občanský zákoník IV...*(op. cit.), s. 121.

potomky, zaniká toto náhradnictví ex lege, zanechá-li toto dítě potomky způsobilé dědit. Totéž platí i v případě, že zůstavitel zřídí obecné náhradnictví svému jinému potomku (např. vnoučatům či pravnoučatům) v době, kdy tento potomek neměl vlastní potomky. Přeje-li si však zůstavitel, aby obecné náhradnictví trvalo i tehdy, pokud jeho dítě (ev. jiný potomek) zanechá potomka, který je způsobilý dědit, musí tuto svoji vůli výslovně projevit.

Závěrem lze konstatovat, že dle ust. § 1601 o. z. se veškeré shora uvedené přiměřeně uplatní rovněž v případě náhradnictví při odkazu.

5.2.4 Svěřenské nástupnictví

Svěřenské nástupnictví je prastarým právním institutem, jehož kořeny sahají až do římského práva²⁶³. ABGB tento institut upravoval v ust. § 608 až 617. Kromě svěřenského náhradnictví znal ABGB ještě tzv. rodinné svěřenství²⁶⁴, jehož hlavním smyslem bylo zabránit drobení rodového majetku šlechty. Institut svěřenského náhradnictví nebyl zachován již občanským zákoníkem 1950, neboť ust. § 550 věty druhé obč. zák. 1950 stanovilo: „*Neplatné je i ustanovení závěti, že toho, co se zůstavuje, má dědic nabýt jen na určitou dobu nebo později než dnem zůstavitelovy smrti, jakož i ustanovení závěti o tom, na koho má dědictví přejít po smrti dědicově.*“. Ust. § 565 odst. 2 obč. zák. 1950 regulovalo i případy závětí pořízených před účinností občanského zákoníku 1950: „*Ustanovení o svěřenském náhradnictví nelze užít, zemře-li zůstavitel po 31. 12. 1950...*“. Definitivní tečku za svěřenským náhradnictvím znamenalo přijetí občanského zákoníku 1964, který v ust. § 503 odst. 2 výslovně stanovil, že dnem 1. 4. 1964 dojde k zániku všech omezení vyplývajících ze svěřenského náhradnictví.²⁶⁵ Ačkoliv ke znovuoživení institutu fideikomisární substituce došlo až s účinností občanského zákoníku 2012, nelze si nepovšimnout skutečnosti, že i v 90.

---

²⁶³ Šlo institut, který byl užitečný v případě, že chtěl zůstavitel naložit se svým majetkem mortis causa způsobem, které civilní právo neumožňovalo nebo chtěl zanechat majetek osobám, které nebyly právem uznávány za dědice. Postupem času nabyl institut fideikomisu značné důležitosti a jeho podoba a vymahatelnost byla předmětem úpravy právních dokumentů. Definitivní podobu institutu fideikomisu určila kodifikace císaře Justiniána provedená v 6. století našeho letopočtu. Viz BEDNAŘÍKOVÁ, Barbora. *Svěřenské fondy. Institut pro uchování a převody rodinného majetku*. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2012, s. 1—6.

²⁶⁴ Jak již bylo řečeno v části druhé této práce, rozumělo se rodinným fideikomisem ve smyslu ust. § 618 ABGB nařízení zůstavitele, kterým se prohlašovalo jmění pro všechny budoucí generace nebo alespoň pro více rodinných potomků za nezczitelný statek rodiny. Rodinný fideikomis se od svěřenského náhradnictví lišil zejména svojí perpetuitou, která byla jeho stěžejním znakem. Stejně jako tomu bylo v ABGB (viz ust. § 612 ABGB), je perpetuita vyloučena u svěřenského nástupnictví i v současné době (viz ust. § 1515 o. z.).

²⁶⁵ FIALA, Roman, DRÁPAL, Ljubomír a kol. *Občanský zákoník IV...*(op. cit.), s. 125—126.

letech 20. století byla tato problematika stále živá, neboť se objevovaly (byť velmi ojediněle) případy fideikomisární substituce, a to zejména ve spojení se zemědělskými restitucemi.²⁶⁶

Východiskem soudobé právní úpravy svěřenského nástupnictví obsažené v ust. § 1512 až 1524 o. z. byl především ABGB, přihlédnuto však bylo rovněž k německé právní úpravě obsažené v BGB. Vzorem byl i vládní návrh československého občanského zákoníku z roku 1937, a to zejména v oblasti terminologie. ABGB totiž užíval pojem svěřenské náhradnictví, nikoli pojem svěřenské nástupnictví, se kterým pracoval vládní návrh občanského zákoníku z roku 1937. Dle důvodové zprávy k občanskému zákoníku 2012 by však zachování pojmosloví ABG „...mohlo vyvolat různá nedorozumění, nehledě k tomu, že při fideikomisární substituci nevystupuje substitut jako náhradník, nýbrž jako nástupce, neboť i fideikomisární substitut je jako dědic právním nástupcem zůstavitele.“²⁶⁷. Domnívám se, že zavedení odlišné terminologie lze jedinečně vítat, neboť umožňuje přehledné odlišení předního dědice a svěřenského nástupce a rovněž odlišení náhradníka a svěřenského nástupce, aniž by bylo nutné přistoupit k užití cizích termínů (fiduciář a fideikomisář nebo institut a substitut). Lze však shrnout, že až na změnu terminologie pojímá občanský zákoník 2012 institut svěřenského nástupnictví víceméně shodně s ABGB. Oproti právní úpravě v ABGB však předmětem svěřenského nástupnictví může být v současné době i jednotlivě určená věc zůstavitele (např. obraz, automobil, peníze), neboť ust. § 1601 o. z. umožňuje zůstaviteli zřídit při odkazu náhradnictví nebo svěřenské nástupnictví.²⁶⁸

Podstata tohoto institutu spočívá v tom, že zůstavitel nařídí v pořízení pro případ smrti, aby po jeho dědici nastoupila jiná osoba jako následný dědic (svěřenský nástupce). Dědic, který dědictví přijal, je tak povinen přenechat pozůstalost svěřenskému nástupci, nastane-li určitý důvod (událost) stanovený v pořízení pro případ smrti. Důvodem pro přenechání pozůstalosti svěřenskému nástupci pak může být zejména smrt dědice nebo splnění určité podmínky stanovené v pořízení pro případ smrti. Dědictví může přejít na svěřenského nástupce i v případě, že nastane určená doba v důsledku doložení času. Z tohoto vyplývá, že k realizaci svěřenského nástupnictví je nutné, aby nejprve dědil přední dědic. Přední dědic se tudíž musí dožít smrti zůstavitele a zároveň musí být způsobilým dědicem. Pro případ, že by však přední dědic zemřel dříve než zůstavitel a předními dědici by se nestaly

---

²⁶⁶ Srov. článek: KNAPP, Viktor. Poznámky o fideikomisární substituci. *Ad Notam*, 1995, roč. 1, č. 5, s. 110—114.

²⁶⁷ ELIÁŠ, Karel a kol. *Nový občanský zákoník s aktualizovanou důvodovou zprávou*. Ostrava: Sagit, 2012, s. 622—623.

²⁶⁸ ELIÁŠ, Karel a kol. *Nový občanský zákoník s aktualizovanou důvodovou zprávou...* (op. cit.), s. 622—623.

ani osoby z intestátní posloupnosti, stanoví občanský zákoník 2012 v ust. § 1512 odst. 1 věty poslední, že povolání za svěřenského nástupce se považuje i za povolání za náhradníka.²⁶⁹ Svěřenský nástupce tudíž nabude dědictví jako substitut v rámci obecného náhradnictví, ledaže by zůstavitel projevili výslovně jinou vůli. Z tohoto vyplývá, že jedna osoba nemůže být zároveň dědicem a svěřenským nástupcem. Svoboda²⁷⁰ se domnívá, že ke vzniku svěřenského nástupnictví je tudíž nezbytná existence předního dědice, kterým nemůže být stát. Neexistenci předního dědice není možno řešit ani ustanovením správce pozůstalosti, který by spravoval majetek do doby, než pomine odsunutí dědického práva a svěřenský nástupce se ujme dědictví. Oproti tomu Šešina s Wawerkou²⁷¹ polemizují nad možností ustanovení správce pozůstalosti do doby, než pomine odsunutí dědického práva a svěřenský nástupce se ujme dědictví. Osobně se mi jeví správným názor Svobody, nicméně relevantní výklad podá zřejmě až soudní praxe.

Zůstavitel může svěřenské nástupnictví zřídit výslovně nebo mlčky. O výslovné zřízení svěřenského nástupnictví půjde, jestliže zůstavitel v pořízení pro případ smrti (nejčastěji v závěti) nařídí, že dědictví má přejít po smrti dědice nebo v určitých jiných případech na svěřenského nástupce jako následného dědice. Ust. § 1513 o. z. stanoví taxativní výčet případů, v nichž půjde o zřízení svěřenského nástupnictví mlčky (jde o tzv. právní fikci). Za zřízení svěřenského nástupnictví se tak považuje i případ, kdy zůstavitel svému dědici povolá dědice. Přední dědic tudíž nebude oprávněn samostatně pořizovat o jmění, které nabyl po zůstaviteli. Lze se domnívat, že tento případ může být v praxi poměrně častým jevem. Další případ tacitního zřízení svěřenského nástupnictví představuje zákaz zůstavitele, aby přední dědic o zanechaném jmění pořizoval. V takovém případě se stanou svěřenskými nástupci dědicové ze zákonné dědické posloupnosti předního dědice. Tito zákonní dědicové se tudíž musí dožít smrti předního dědice a musí být způsobilí dědit. Třetím případem tacitního zřízení svěřenského nástupnictví je zůstavitelovo povolání osoby za dědice, která však v době smrti zůstavitele ještě není²⁷². Nestanoví-li zůstavitel současně předního dědice,

---

²⁶⁹ K tomu srov. rozhodnutí Nejvyššího soudu ČSR ze dne 17. 3. 1928, sp. zn. Rv I 1150/27, In: ASPI [právní informační systém], Wolters Kluwer ČR [cit. 22. 3. 2017]: „Náhradnictví svěřenské zahrnuje v sobě též náhradnictví obecné (§ 608, poslední věta, obč. zák.), leč že by tomu odporovala vůle zůstavitelova.“

²⁷⁰ SVOBODA, Jiří. In FIALA, Roman, DRÁPAL, Ljubomír a kol. *Občanský zákoník IV...*(op. cit.), s. 128—129.

²⁷¹ ŠEŠINA, Martin, WAWERKA, Karel. In ŠVESTKA, Jiří, DVOŘÁK, Jan, FIALA, Josef a kol. *Občanský zákoník: komentář...*(op. cit.), s. 98.

²⁷² Jde o fyzickou osobu, která nebyla ještě ani počata, nebo se nenarodila; nebo o právnickou osobu, která ještě nevznikla. Dle ust. § 1478 o. z. lze povolát za dědice nebo odkazovníka i právnickou osobu, která má teprve vzniknout. Taková právnická osoba však musí vzniknout do jednoho roku od smrti zůstavitele.

platí, že předními dědici se stanou zůstavitelovi dědicové z intestátní dědické posloupnosti. Pokud zůstavitel povolal za svěřenské nástupce více osob, které v době smrti zůstavitele ještě neexistovaly jako osoby, zaniká dle ust. § 1515 odst. 1 o. z. svěřenské nástupnictví okamžikem nabytí jmění první svěřenským nástupcem, jenž nebyl zůstavitelovým současníkem. Posledním případem tacitního zřízení svěřenského nástupnictví je zůstavitelovo povolání dědice s podmínkou nebo doložením času. Dědic, který byl povolán s odkládací podmínkou, je svěřenským nástupcem, neboť nabude dědictví až po splnění této podmínky. Touto podmínkou může být například dokončení studií nebo vyléčení ze závislosti na alkoholu či psychotropních látkách. Předními dědici jsou v takovém případě zákonní dědicové zůstavitele, ledaže zůstavitel projevil jinou vůli. Povolá-li zůstavitel dědice s rozvazovací podmínkou, platí, že tento dědic je předním dědicem, a to do okamžiku, v němž nastanou účinky rozvazovací podmínky. Nestanoví-li zůstavitel jinak, jsou v takovém případě svěřenskými nástupci zůstavitelovi zákonní dědicové. Zůstavitel je rovněž oprávněn povolát dědice na přesně určenou dobu, rozlišujeme přitom mezi tzv. dies ad quem a tzv. dies a quo. Dies ad quem spočívá v tom, že povolovaná osoba se stává dědicem na přesně určenou dobu, tj. přední dědic může být povolán například do doby, než uzavře manželství, nebo na dobu deseti let od smrti zůstavitele. Uplyne-li určitá doba, je přední dědic povinen přenechat dědictví po zůstaviteli svěřenskému nástupci, neurčil-li jej zůstavitel, připadá dědictví intestátním dědicům ze zákona. Oproti tomu dies a quo je případ, kdy se osoba povolovaná za dědice nestává dědicem již v okamžiku smrti zůstavitele, nýbrž až poté, co nastane určená doba (např. dosažení zletilosti dědice, dosažení určitého věku dědice apod.). Neurčí-li zůstavitel, komu připadne dědictví po jeho smrti až do určené doby, platí, že dědictví připadá zákonným dědicům.²⁷³

Zůstavitel je dle ust. § 1514 o. z. oprávněn jednomu dědici povolát i více svěřenských nástupců jdoucích po sobě, to však za předpokladu, že svěřenští nástupci jsou zůstavitelovými současníky. Na rozdíl od ABGB²⁷⁴ je okamžikem rozhodným pro posouzení toho, zdali je svěřenský nástupce současníkem zůstavitele až den zůstavitelovy smrti. Zůstavitelovým současníkem je tak každá osoba, která existuje nejpozději v době smrti zůstavitele, v případě člověka musí být tato osoba alespoň počata, neboť dle ust. § 25 o. z. se na počaté dítě hledí jako na již narozené, vyhovuje-li to jeho zájmům. Je-li však povoláno více svěřenských

---

²⁷³ FIALA, Roman, DRÁPAL, Ljubomír a kol. *Občanský zákoník IV...*(op. cit.), s. 131—133.

²⁷⁴ Dle ust. § 612 ABGB byl rozhodným okamžikem pro posouzení toho, zda je svěřenský nástupce současníkem zůstavitele již doba zřízení závěti.

nástupců, z nichž někteří v době úmrtí zůstavitele ještě neexistují, zaniká svěřenské nástupnictví, jakmile nabude jmění první svěřenský nástupce, který nebyl zůstavitelovým současníkem.²⁷⁵

Ust. § 1515 o. z. pojednává o případech zániku svěřenského nástupnictví, přičemž jeho účelem je omezit trvání svěřenského nástupnictví. Jak již bylo uvedeno výše, pokud zůstavitel povolal více svěřenských nástupců, kteří nejsou jeho současníky, zaniká svěřenské nástupnictví ex lege okamžikem nabytí jmění prvním svěřenským nástupcem, který nebyl zůstavitelovým současníkem. Svěřenské nástupnictví zaniká ex lege rovněž uplynutím sta let od smrti zůstavitele, a to bez zřetele k tomu, zda zůstavitel nařídil svěřenské nástupnictví na delší dobu. To se však netýká případu, kdy zůstavitel nařídí, že dědictví má nabýt svěřenský nástupce při smrti dědice, jenž byl zůstavitelovým současníkem.²⁷⁶ Je třeba říci, že ABGB upravoval tuto problematiku odchylně, neboť se rozlišoval případ, kdy byla fideikomisární substituce zřízena ohledně movitých věcí a kdy byla zřízena ohledně nemovitých věcí. Pokud tak zůstavitel určil za náhradníky osoby, které ještě nebyly ani počaty, mohlo se svěřenské náhradnictví vztahovat se zřetelem k movitému majetku toliko na druhý stupeň, a se zřetelem k nemovitému majetku dokonce pouze na první stupeň.²⁷⁷

Svěřenské nástupnictví zaniká ex lege rovněž, pokud není již žádného svěřenského nástupce, nebo pokud nenastane případ, pro který bylo svěřenské nástupnictví zřízeno²⁷⁸. Specifické případy zániku svěřenského nástupnictví upravují ust. § 1517 až 1519 o. z. Povolal-li zůstavitel svěřenského nástupce svému nezletilému dítěti²⁷⁹ nezpůsobilému pořizovat, avšak posléze toto dítě nabude pořizovací způsobilost, zaniká svěřenské nástupnictví v rozsahu povinného dílu. Dle ust. § 1526 o. z. má osoba, která dovršila patnácti let věku, a dosud nenabyla plné svéprávnosti, právo bez souhlasu svého zákonného zástupce pořídit závěť ve formě veřejné listiny. Svěřenské nástupnictví ve smyslu ust. § 1517 o. z.

---

²⁷⁵ FIALA, Roman, DRÁPAL, Ljubomír a kol. *Občanský zákoník IV...*(op. cit.), s. 133—134.

²⁷⁶ Například zůstavitel povolá za dědice svoji vnučku, které je v době zůstavitelovy smrti jeden rok, přičemž dále nařídí, že dědictví má po její smrti přejít na její potomky jakožto svěřenské nástupce. Pokud by se vnučka zůstavitele dožila více než sta let, mohlo by svěřenské nástupnictví trvat i více než sto let, a zaniklo by ex lege až nabytím dědictví potomky zůstavitelovy vnučky jakožto svěřenskými nástupci.

²⁷⁷ FIALA, Roman, DRÁPAL, Ljubomír a kol. *Občanský zákoník IV...*(op. cit.), s. 135—136.

²⁷⁸ Například nabytí dědictví svěřenským nástupcem je vázáno na dosažení jeho zletilosti, avšak svěřenský nástupce se tohoto věku nedožije.

²⁷⁹ Dle ust. § 30 odst. 1 o. z. se plně svéprávným stává člověk dosažením zletilosti, přičemž zletilost se nabývá dovršením osmnáctého roku věku. Před nabytím zletilosti se plná svéprávnost nabývá přiznáním svéprávnosti nebo uzavřením manželství. Dle ust. § 672 odst. 2 o. z. může soud ve výjimečných případech povolit uzavření manželství nezletilému, který není plně svéprávný a dovršil šestnácti let věku. Dle ust. § 30 odst. 2 věty druhé o. z. se svéprávnost nabytá uzavřením manželství neztrácí ani zánikem manželství, ani prohlášením manželství za neplatné.

tedy zaniká v rozsahu povinného dílu již dosažením patnácti let věku dítěte. Občanský zákoník 2012 v ust. § 1517 vychází z premisy, že zřízení svěřenského nástupnictví nepředstavuje omezení práva dítěte na povinný díl, neboť nezletilé dítě, jemuž nenáleží testovací způsobilost, nemůže s takovým jměním samostatně disponovat (pořídít o něm pro případ smrti).²⁸⁰ Ačkoliv ABGB neobsahovalo žádné ustanovení, které by se věnovalo této problematice, zaujala obdobný postoj rovněž prvorepubliková doktrína²⁸¹.

Další příčinu zániku svěřenského nástupnictví stanoví ust. § 1518 o. z. Svěřenské nástupnictví tak zaniká i tehdy, pokud zůstavitel zřídil svěřenské nástupnictví svému dítěti v době, kdy nemělo potomka, avšak takové dítě zanechalo k okamžiku smrti zůstavitele potomka způsobilého dědit. Totéž platí i v případě, že zůstavitel zřídil svěřenské nástupnictví svému jinému potomku (např. vnoučeti či pravnoučeti) v době, kdy neměl potomky. V tomto případě lze odkázat na předchozí kapitolu pojednávající o obecném náhradnictví, neboť ust. § 1511 odst. 2 o. z. obsahuje podobnou formulaci. Poslední specifický případ zániku svěřenského nástupnictví obsahuje ust. § 1519 o. z., dle něhož svěřenské nástupnictví zaniká ex lege i tehdy, povolal-li zůstavitel svěřenského nástupce osobě, která není způsobilá pořizovat pro omezení ve svéprávnosti, avšak tato osoba posléze nabude pořizovací způsobilost. Pokud se zdravotní stav osoby opět zhorší do té míry, že bude přistoupeno k omezení svéprávnosti v takovém rozsahu, že osoba nebude schopna znovu pořizovat pro případ smrti, nedojde automaticky k obnovení svěřenského nástupnictví. V takovém případě by zůstavitel musel znovu povolat osobě omezené ve svéprávnosti svěřenského nástupce. Pokud provedeme komparaci ust. § 1518 a 1519 o. z. s ust. § 616 a 617 ABGB, zjistíme, že ABGB upravoval tuto problematiku shodně. Mám za to, že ust. § 1517 až 1519 o. z. poměrně dobře demonstrují hlavní smysl a přínos institutu svěřenského nástupnictví. Primárním účelem svěřenského nástupnictví je totiž uchování jmění zůstavitele v rámci jeho rodiny (tj. zabránění případnutí pozůstalosti státu). Tento institut je praktický zejména za situace, kdy potomek zůstavitele není způsobilý pořizovat (především z důvodu duševní poruchy), přičemž se jeví nepravděpodobným, že by se uzdravil do té míry, že by mohl v budoucnu platně pořizovat.²⁸²

---

²⁸⁰ FIALA, Roman, DRÁPAL, Ljubomír a kol. *Občanský zákoník IV...*(op. cit.), s. 138—139.

²⁸¹ ROUČEK, František, SEDLÁČEK, Jaromír a kol. *Komentář k československému obecnému zákoníku občanskému a občanské právo platné na Slovensku a v Podkarpatské Rusi*. Díl 3, (§§ 531 až 858). Reprint původního vydání z roku 1936. Praha: Codex Bohemia, 1998, s. 445—446.

²⁸² FIALA, Roman, DRÁPAL, Ljubomír a kol. *Občanský zákoník IV...*(op. cit.), s. 138—142.

Jelikož svěřenský nástupce může mít mnohdy pouze mlhavou povědomost o tom, co je předmětem svěřenského nástupnictví, náleží mu právo požadovat po předním dědici pořizení soupisu všeho, co nabyt po zůstaviteli. Svěřenský nástupce může být takovému soupisu přítomen a rovněž může požadovat pořizení soupisu ve formě veřejné listiny. Platí, že náklady na sestavení inventáře jdou k tíži dědictví.

K dispozičnímu oprávnění předního dědice je třeba říci, že přední dědic je rovněž zůstavitelovým dědicem, tudíž na něj přechází i vlastnické právo k zůstavitelovu jmění. Nicméně je to právě zůstavitel, jenž může dle své libovůle stanovit, že přední dědic je oprávněn s dědictvím volně nakládat, nebo naopak stanovit přednímu dědici omezení vlastnického práva. Dle ust. § 1521 o. z. přitom platí, že nesevěřil-li zůstavitel výslovně při nařizení svěřenského nástupnictví dědici právo s dědictvím volně nakládat²⁸³, je vlastnické právo dědice k tomu, co nabyt děděním, omezeno na práva a povinnosti poživitele²⁸⁴. V praxi je častějším případem omezení vlastnického práva předního dědice. Přední dědic v takovém případě není oprávněn věci z dědictví zcizit nebo zatížit, ledaže byla věc z dědictví zcizena nebo zatížena za účelem úhrady zůstavitelových dluhů. Přední dědic může věc z dědictví zcizit nebo zatížit také tehdy, dostalo-li se mu souhlasu svěřenského nástupce. Souhlas svěřenského nástupce však musí být vyhotoven ve formě veřejné listiny. Dle ust. § 1522 odst. 2 o. z. může souhlas svěřenského nástupce nahradit soud, a to tehdy, je-li vzhledem k péči řádného hospodáře potřebné věc zatížit nebo zcizit. Dopustí-li se přední dědic excesu spočívajícím v překročení jeho oprávnění vyplývajících z postavení poživitele, je svěřenský nástupce oprávněn domáhat se u soudu ochrany proti takovému jednání předního dědice. Po nabytí dědictví je svěřenský nástupce oprávněn podat proti přednímu dědici žalobu na náhradu škody. Dle příslušných ustanovení²⁸⁵ zákona č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, rovněž platí, že z výkonu rozhodnutí jsou vyloučeny veškeré věci²⁸⁶, které povinný (přední dědic) nabyt jako substituční jmění, ledaže má povinný (přední dědic) právo s věcmi volně nakládat, nebo jde o výkon rozhodnutí, kterým jsou vymáhány zůstavitelovy dluhy nebo

---

²⁸³ V takovém případě nemusí na svěřenského nástupce zbyť ničeho.

²⁸⁴ Poživací právo je upraveno v ust. § 1285 an. o. z., přičemž je zařazeno spolu s užívacím právem mezi osobní služebnosti. Přední dědic má tak právo užívat zděděné věci pro vlastní potřebu, brát z nich plody a užitky, má právo na veškeré výnosy z věcí (např. nájemné, úroky apod.).

²⁸⁵ Viz např. § 303 odst. 2, § 317 odst. 3, § 322 odst. 5 nebo 338c odst. 3 zákona č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád.

²⁸⁶ Srov. rozhodnutí Nejvyššího soudu ČSR ze dne 4. 7. 1933, sp. zn. R I 593/33, In: ASPI [právní informační systém]. Wolters Kluwer ČR [cit. 22. 3. 2017]: „*Na nemovitost, stíženou fideikomisární substituací, nelze vésti bez svolení substituta exekuci vnucenou dražbou k vydobytí pohledávky za fiduciářem. Jest věcí vymáhajícího věřitele, by tvrdil a prokázal, že fideikomisární substituce uhasla.*“.

dluhy související s nutnou správou věcí nabytých jako substituční jmění. Ust. § 1524 o. z. poskytuje svěřenskému nástupci další ochranu s cílem zabránit zmenšení velikosti dědictví v důsledku nedovoleného jednání předního dědice. Pokud se věc a její vlastník zapisují do veřejného seznamu²⁸⁷, zapisuje se do tohoto seznamu rovněž svěřenské nástupnictví. Pokud přední dědic bude nakládat s věcí patřící do substitučního jmění způsobem mařícím nebo omezujícím práva svěřenského nástupce, aniž by s tím svěřenský nástupce vyslovil souhlas, nemá takové jednání předního dědice vůči svěřenskému nástupci právní účinky. V případě, že se věc nebo svěřenské nástupnictví nezapisují do veřejného seznamu, a dojde k excesivnímu jednání předního dědice, náleží svěřenskému nástupci právo domáhat se dle ust. § 589 an. o. z. relativního neúčinnosti takového jednání.²⁸⁸ Na straně druhé je ovšem třeba mít na paměti, že ačkoliv byl přední dědic omezen v dispozicích s dědictvím, patří vše, co přední dědic nabyl děděním, do jeho majetkové sféry. Přednímu dědici z toho vyplývají nejen určitá práva (např. právo na veškeré výnosy ze zděděného majetku), nýbrž i povinnosti (např. platit daň z nemovitosti).²⁸⁹

Znovuobnovení institutu svěřenského nástupnictví lze považovat za další krok směrem k posílení autonomie vůle zůstavitele. Tento institut umožňuje zůstaviteli zachovat jeho jmění v soukromé sféře (tj. výrazně redukuje možnost, že dědictví připadne jako odúmrtí státu). Je však třeba poukázat na to, že jde o dávno zapomenutý institut, který současná generace nezná a nemá s ním žádné zkušenosti, tudíž se v praxi mohou objevovat poměrně často rozličná nedorozumění vyplývající z neznalosti tohoto institutu. Může tak docházet k případům, kdy zůstavitelovým záměrem nebylo zřídit svěřenské nástupnictví²⁹⁰, avšak z doslovného znění závěti bude vyplývat, že zůstavitel závěti zřizuje svěřenské nástupnictví. Tyto problémy lze alespoň částečně eliminovat tím, že notáři důsledně poučí zůstavitele, který bude pořizovat formou veřejné listiny, o následcích zřízení svěřenského nástupnictví. Odpovídajícího poučení se však nemusí dostat zůstaviteli, který pořídí soukromou závěť. Právě v těchto případech vyvstává na povrch složitost a hypertrofie soudobého dědického práva. Domnívám se, že celková konstrukce svěřenského nástupnictví není uzpůsobena dnešním poměrům. Mám za to, že tvůrci občanského zákoníku 2012 zařadili tento institut do právní úpravy dědického práva

---

²⁸⁷ Veřejným seznamem je například katastr nemovitostí, letecký rejstřík, námořní rejstřík nebo patentový rejstřík.

²⁸⁸ FIALA, Roman, DRÁPAL, Ljubomír a kol. *Občanský zákoník IV...* (op. cit.), s. 144—154.

²⁸⁹ MIKEŠ, Jiří. O fideikomisární substituci (Výklad problematiky). *Ad Notam*, 2005, roč. 11, č. 3, s. 93.

²⁹⁰ Zůstavitel, který pořídí soukromou závěť, nemusí mít vůbec povědomost o existenci institutu svěřenského nástupnictví, natož o jeho obsahu.

zejména z toho důvodu, že institut svěřenského nástupnictví je stabilně zakotven ve většině evropských občanských zákoníků (např. švýcarském, italském či německém). Ve jmenovaných státech má však tento institut dlouholetou tradici, a veřejnost tak o něm má alespoň matné povědomí. Na našem území nicméně došlo ke zrušení svěřenského nástupnictví již k 1. 1. 1951, definitivně pak k 1. 4. 1964. Z toho vyplývá, že pro současnou generaci je tento institut velkou neznámou a domnívám se, že bude trvat značně dlouhou dobu, než jej veřejnost vezme vůbec v potaz a začne jej v případě potřeby alespoň v omezené míře užívat.

5.2.5 Způsobilost zůstavitele pořídit závěť

Pokud jde o osobu zůstavitele, lze úvodem konstatovat, že bylo zachováno pojetí obsažené v ust. § 476d odst. 2 občanského zákoníku 1964²⁹¹, podle něhož mohla platně pořídit osoba, která dosáhla patnácti let věku, a to formou veřejné listiny. Dle ust. § 1526 o. z. může v současné době platně pořídit osoba, která dovršila věku patnácti let, a dosud nenabyla plné svéprávnosti, avšak toliko ve formě notářského zápisu. Nabytí plné svéprávnosti před dosažením zletilosti je možno přiznáním svéprávnosti (emancipací) ve smyslu ust. § 37 o. z. nebo uzavřením manželství ve smyslu ust. § 672 odst. 2 o. z. Komparováno s právní úpravou obsaženou v občanském zákoníku 1950, nezletilá osoba, která dosáhla věku patnácti let, mohla dle ust. § 540 odst. 2 obč. zák. 1950 platně pořizovat pouze o majetku, jehož nabyla vlastní prací. Dle ust. § 569 ABGB mohla platně pořídit před soudem nebo notářem osoba starší čtrnácti let.

Kromě nedostatku věku může být důvodem pořizovací nezpůsobilosti rovněž omezení ve svéprávnosti. Od 1. 1. 2014 však již není možno zbavit člověka svéprávnosti, nýbrž jej pouze omezit ve svéprávnosti. Dle ust. § 55 odst. 1 o. z. lze omezit člověka ve svéprávnosti toliko v případech, kdy je to v zájmu člověka, po jeho zhlédnutí a s plným uznáváním jeho práv a osobní jedinečnosti. Dle ust. § 55 odst. 2 o. z. lze omezit svéprávnost člověka jen tehdy, hrozila-li by mu závažná újma a nepostačuje-li mírnější opatření²⁹². Člověk, u něhož došlo k omezení svéprávnosti, je způsobilý pořizovat pouze v rozsahu omezení svéprávnosti a zároveň tak musí učinit ve formě veřejné listiny. Pořízení závěti ve formě veřejné listiny má zajistit dostatečnou záruku, že zůstavitel omezený ve svéprávnosti učiní poslední pořízení po

---

²⁹¹ V období od 1. 4. 1964 do 31. 12. 1991 však nezletilé osoby mladší osmnácti let nemohly vůbec platně pořídit závěť.

²⁹² Mírnějším opatřením může být například nápomoc při rozhodování dle ust. 45 an. o. z. nebo zastoupení členem domácnosti dle ust. § 49 an. o. z.

pečlivém uvážení, svobodně a vážně. Pokud osoba omezená ve svéprávnosti pořídí formou soukromé závěti (eventuálně dovětku), bude taková závěť neplatná dle ust. § 582 odst. 1 o. z., přičemž tuto vadu lze dodatečně zhojit (konvalidovat). Dle ust. § 1595 věty druhé o. z. pak osobě nezpůsobilé pořizovat náleží oprávnění zřídit²⁹³ odkaz jiné osobě ohledně předmětů malé hodnoty. Pokud se člověk nachází v tak závažném stavu, v němž není schopen vůbec projevit svoji vůli²⁹⁴, platí, že takový člověk nemůže vůbec platně pořizovat. Za zůstavitele přitom nemůže poříditi ani jeho opatrovník, neboť dle ust. § 1494 odst. 1 o. z. je možno poříditi závěť pouze osobně, nikoli v zastoupení. Ust. § 1527 o. z. však připouští nově možnost, aby osoba omezená ve svéprávnosti mohla platně pořizovat v jakékoliv formě, došlo-li k jejímu uzdravení do té míry, že je schopna projevit vlastní vůli. Půjde o případ, kdy se osoba uzdraví a následně dojde k rozhodnutí soudu o vrácení svéprávnosti. Ust. § 1527 o. z. tedy řeší situaci, kdy osoba je sice fakticky zcela zdravá, nicméně formálně je stále omezena ve svéprávnosti. Druhým případem, na nějž se vztahuje ust. § 1527 o. z. mohou být tzv. světlé okamžiky, tj. přechodná mezidobí, kdy osoba jinak nemocná nabyla stavu jasné mysli. Problematickým aspektem tohoto případu je však prokazatelnost skutečnosti, že zůstavitel sepsal poslední pořízení ve stavu jasné mysli.²⁹⁵

Ust. § 1527 odst. 2 o. z. nově reguluje situace, kdy dojde k omezení svéprávnosti osoby pro chorobnou závislost²⁹⁶. Osoba omezená ve svéprávnosti z důvodu chorobné závislosti může platně poříditi toliko o jedné polovině pozůstalosti, a to v jakékoliv formě. Zbylou část pozůstalosti obdrží zákonní dědicové. Toto omezení se však neuplatní, pokud osoba omezená ve svéprávnosti pro chorobnou závislost nemá žádné intestátní dědice a zbývající část pozůstalosti by tedy připadla dle ust. § 1634 o. z. státu. Pro úplnost je třeba dodat, že případy pořizovací nezpůsobilosti se vztahují toliko na závěť nebo dovětek. Pro dědickou smlouvu platí zvláštní pravidla obsažená v ust. § 1584 odst. 1 a 1585 odst. 2 o. z.

Co se týče srovnání předchozích právních úprav se soudobou právní úpravou, lze říci, že občanský zákoník 2012 se inspiroval částečně všemi předchozími kodexy. Nejzřetelnější je zřejmě inspirace ust. § 566—569 ABGB, a to jak ohledně pořizovací nezpůsobilosti z důvodu nedostatku zdravého rozumu, tak i pořizovací nezpůsobilosti z důvodu nedostatku věku

---

²⁹³ Kodicilem ve smyslu ust. § 1498 o. z.

²⁹⁴ V těchto případech soud zpravidla omezí svéprávnost člověka v maximálním možném rozsahu. Takový člověk bude oprávněn samostatně právně jednat pouze v běžných záležitostech každodenního života (srov. ust. § 64 o. z.).

²⁹⁵ FIALA, Roman, DRÁPAL, Ljubomír a kol. *Občanský zákoník IV...* (op. cit.), s. 154—165.

²⁹⁶ Například na alkoholu, psychotropních látkách nebo hráčské vášni.

(osoba, která dosáhla věku čtrnácti let, mohla platně pořídit jen ústně před soudem, později i před notářem). Občanský zákoník 2012 však v jistých ohledech navazuje rovněž na socialistické kodexy. U občanského zákoníku 1950 lze zmínit posunutí věkové hranice pořizovací způsobilosti nezletilce ze čtrnácti na patnáct let. Na druhé straně však nezletilec, který nabyl plné svéprávnosti uzavřením manželství, mohl platně zřídit závěť bez jakéhokoliv omezení, aniž by musel dosáhnout věku osmnácti let, což představovalo posun oproti právní úpravě v ABGB, dle níž byla způsobilost osoby pořídit závěť bez omezení vázána na dosažení věku osmnácti let. Na rozdíl od soudobé právní úpravy, jakož i ABGB, však dle ust. § 540 odst. 1 obč. zák. 1950 nemohla osoba částečně zbavená svéprávnosti vůbec pořídit závěť, přičemž dle ust. § 13 odst. 1 obč. zák. 1950 postačovalo, pokud si osoba nebyla fakticky schopna samostatně obstarat své záležitosti. V tomto trendu, byť nikoli výslovně²⁹⁷, pokračoval rovněž občanský zákoník 1964.

5.2.6 Formy závěti

Jelikož je závěť závažným právním jednáním, které citelně ovlivňuje majetkovou sféru osob a jehož účinky se projevují až po smrti zůstavitele, jenž tak již není schopen objasnit svoji pravou vůli, vyžaduje se pro platnost závěti její zřízení v zákonem stanovené formě. Formy závěti upravují ust. § 1532 až 1550 o. z. Jak již bylo výše mnohokrát uváděno, soudobá právní úprava si klade za cíl co nejvíce respektovat zůstavitelovu svobodnou vůli, což se z hlediska forem závěti projevuje zejména tím, že občanský zákoník 2012 připouští formy závěti, které předchozí dva socialistické kodexy neznaly. Shodně s dřívějšími kodexy²⁹⁸ umožňuje soudobá úprava dědického práva zůstaviteli pořídit holografní závěť, alografní závěť, závěť pořízenou před třemi svědky osobou smyslově postiženou, která nemůže číst nebo psát, jakož i závěť pořízenou ve formě veřejné listiny. Občanský zákoník 2012 zavádí za splnění přesně stanovených podmínek nově možnost pořídit tzv. privilegované závěti. Privilegované závěti byly naposledy upraveny v ust. § 597 až 600 ABGB. Za předpokladu, že se zůstavitel nachází v patrném a bezprostředním ohrožení života, může takto ohrožený zůstavitel nově dle ust. § 1542 o. z. platně pořídit i ústní závěť, a to před třemi současně přítomnými svědky. Právě v možnosti zůstavitele pořídit ústní závěť spatřuji jednu

---

²⁹⁷ Občanský zákoník 1964 sice výslovně nezakotvoval ustanovení pojednávající o důvodech, které činily zůstavitele nezpůsobilým sepsat závěť, nicméně z obecných ustanovení občanského zákoníku 1964 bylo dovozeno, že způsobilost sepsat závěť náležela pouze osobě, která byla zletilá a plně způsobilá k právním úkonům. Za účinnosti občanského zákoníku 1964 však byly vedeny diskuse o tom, zdali nenáleží právo platně pořídit i osobě částečně omezené ve způsobilosti k právním úkonům. K tomuto blíže viz část 4.1.1.1. této práce.

²⁹⁸ Ust. § 578—581 ABGB, ust. § 542—545 obč. zák. 1950, ust. § 476a—476d obč. zák. 1964.

z nejradiálnějších změn z hlediska forem závětí. Ústní závěti totiž vymizely z našeho právního řádu již s účinností občanského zákoníku 1950, jehož tvůrci dle mého názoru zcela správně poukazovali na fakt, že ústní závěti byly příčinou mnohých sporů, neboť vzbuzovaly pochybnosti o jejich obsahu, ba o jejich samotné existenci. Ačkoliv občanský zákoník připouští ústní formu závěti jen pro zcela mimořádné situace, domnívám se, že právě nenadálá událost, která ohrozí zůstavitele na životě, jej může vést k tomu, že pořídí závěť zcela neuváženě, neboť bude jednat ve zmatku a v obavách o svůj život. Mám za to, že ani skutečnost, že pořízení ústní závěti musí být současně přítomny tři osoby, nemůže zajistit její dostatečnou průkaznost, neboť svědci se zřejmě budou stejně jako zůstavitel nacházet v extrémní situaci ohrožující jejich život. Dle mého názoru je tak vysoce pravděpodobné, že svědci, kteří budou vystaveni této závažné situaci, nebudou schopni objektivně reprodukovat zůstavitelovu pravou vůli. Především z těchto důvodů se domnívám, že obnovení ústní formy závěti nelze považovat za přínos.

Jak stanoví ust. § 1532 o. z., vyžaduje závěť písemnou formu, nejedná-li se o výše uvedený případ privilegované závěti. Občanský zákoník 2012 rozlišuje závěti pořízené ve formě soukromé listiny a závěti pořízené ve formě veřejné listiny. Obligatorní náležitostí písemné závěti je zásadně podpis zůstavitele, ledaže zůstavitel nemůže psát nebo existuje-li nějaká významná překážka ve smyslu ust. § 1548 odst. 2 o. z. Další obligatorní náležitostí závěti byla dle ust. § 541 odst. 2 obč. zák. 1950 a ust. § 476 odst. 2 obč. zák. 1964 její datace. Z ust. § 1494 odst. 1 věty druhé o. z. však požadavek datace závěti výslovně nevyplývá. Pro úplnost komparace lze dodat, že uvedení data nebylo podstatnou náležitostí závěti dle ABGB, nicméně ust. § 578 ABGB zůstaviteli doporučovalo v rámci prevence případných sporů závěť datovat. Je zřejmé, že tvůrci občanského zákoníku 2012 se částečně inspirovali právě ust. § 578 ABGB. Jak již bylo naznačeno výše, pouhým gramatickým výkladem ust. § 1494 odst. 1 věty druhé o. z. lze dovodit, že podstatnou náležitostí závěti již není uvedení dne, měsíce ani roku jejího podpisu. Holografní i alografní závěť je tak nově i bez uvedení data jejího podpisu platná.²⁹⁹ Soudobá doktrína³⁰⁰ však oprávněně namítá, že nedatování závěti by mohlo být v praxi příčinou řady sporů, neboť zjištění přesného data podpisu závěti je

---

²⁹⁹ PĚCHA, František. Závěť bez data? To bych nedoporučoval! *Ad Notam*, 2013, roč. 19, č. 1, s. 14.

³⁰⁰ Např. PĚCHA, František. Závěť bez data? To bych nedoporučoval! *Ad Notam*, 2013, roč. 19, č. 1, s. 14; shodně FIALA, Roman, DRÁPAL, Ljubomír a kol. *Občanský zákoník IV...*(op. cit.), s. 93—94; shodně ŠVESTKA, Jiří, DVORÁK, Jan, FIALA, Josef a kol. *Občanský zákoník: komentář...*(op. cit.), s. 75.

³⁰⁰ Např. FIALA, Roman, BEEROVÁ, Kamila. In FIALA, Roman, DRÁPAL, Ljubomír a kol. *Občanský zákoník IV...*(op. cit.), s. 94.

nezbytné například pro určení důvodnosti vydědění, dědické způsobilosti nebo způsobilosti zůstavitele pořídit závět'. Objeví-li se více nedatovaných závětí (tj. nebude možno zjistit, která závět' je pozdější), jejichž obsah si bude odporovat, bude na takovéto závěti nahlíženo dle ust. § 1494 odst. 1 in fine o. z. jako na neplatné. Nedatované závěti tak mohou způsobit právní nejistotu a také znemožnit výklad závěti tak, aby bylo co nejvíce vyhověno vůli zůstavitele. Někteří autoři³⁰¹ se však kloní k názoru, že i v současné době je datace závěti podstatnou náležitostí závěti, tudíž povinnost datovat závět' by měla platit i u jediné závěti. Toto stanovisko odůvodňují důvodovou zprávou, která uvádí k ust. § 1532 o. z.: „*Ustanovení § 1532 je společné pro všechny formy závěti. Přejímá se tu stávající dikce § 476 odst. 2 dnešního občanského zákoníku, přestože tradiční úprava chápala náležitost datace podpisu (stejně jako uvedení místa podpisu) jen jako nepodstatnou náležitost posledního porřízení.*“³⁰². Osobně zastávám názor, že platnost (jediné) závěti by měla být zachována i tehdy, nebude-li datována, a to s ohledem na zásadu legální licence. Odborníci by však měli veřejnosti důsledně doporučovat datování závěti a prezentovat rizika spojená s nedatováním závěti, neboť jen náležitá osvěta může vést k redukci případných komplikací.

Vlastnoruční závět' upravená v ust. § 1533 o. z. je nejjednodušší a nejčastěji se vyskytující formou závěti.³⁰³ Lze říci, že úprava holografní závěti v průběhu času nedoznala výraznější změny. Všechny tři výše specifikované kodexy požadovaly, aby celá holografní závět' byla sepsána zůstavitelem vlastní rukou a aby jím byla vlastnoručně podepsána. Jedinou výraznější odlišnost z hlediska jednotlivých pojetí holografní závěti lze spatřovat v požadavku na její dataci, o čemž již bylo pojednáno výše. Lze říci, že i s ohledem na stálost a neměnnost pojetí holografní závěti je možné přihlížet jak k prvorepublikové judikatuře, tak i k judikatuře pozdější. I v současné době platí, že holografní závět' musí být sepsána vlastnoručně³⁰⁴ zůstavitelem v celém jejím rozsahu, bez pomoci třetí osoby, jež by ovlivnila charakteristické rysy zůstavitelova rukopisu³⁰⁵. Stejně jako tomu bylo za účinnosti předchozích kodexů, je zůstavitel oprávněn sepsat holografní závět' i jinou částí těla (např. nohou nebo ústy),

---

³⁰¹ Např. FIALA, Roman, BEEROVÁ, Kamila. In FIALA, Roman, DRÁPAL, Ljubomír a kol. *Občanský zákoník IV...* (op. cit.), s. 94.

³⁰² ELIÁŠ, Karel a kol. *Nový občanský zákoník s aktualizovanou důvodovou zprávou...* (op. cit.), s. 630.

³⁰³ FIALA, Roman, DRÁPAL, Ljubomír a kol. *Občanský zákoník IV...* (op. cit.), s. 177.

³⁰⁴ Srov. rozhodnutí Nejvyššího soudu Protektorátu Čechy a Morava ze dne 6. 4. 1944, sp. zn. Rv 377/43, In: ASPI [právní informační systém]. Wolters Kluwer ČR [cit. 22. 3. 2017]: „*Poslední porřízení psané psacím strojem (a podepsané zůstavitelem) není platným testamentem holografním podle § 578 obč. zák.*“.

³⁰⁵ Srov. rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR ze dne 3. 4. 2008, sp. zn. 21 Cdo 1744/2007, In: ASPI [právní informační systém]. Wolters Kluwer ČR [cit. 22. 3. 2017]: „*Pomoc poskytnutá zůstaviteli při psaní vlastnoruční (holografní) závěti, jež jakkoliv ovlivnila charakteristické znaky jeho rukopisu, způsobuje neplatnost dané závěti.*“.

eventuálně protézou, je-li pro zůstavitele tento způsob obvyklý. O vlastnoručním podpisu zůstavitele platí v zásadě totéž, co bylo uvedeno v rámci části 4.1.1.2 této práce. Ani v současné době tak není nutné, aby se zůstavitel podepsal svým celým jménem a příjmením, i nadále postačí, pokud se zůstavitel podepíše toliko svým příjmením.³⁰⁶ I se zřetelem k ust. § 77 odst. 2 o. z. je zůstavitel oprávněn se podepsat i jiným jménem, které v právním styku běžně užívá, nejsou-li žádné pochybnosti o totožnosti podpisu zůstavitele. S ohledem na ust. § 79 o. z. je patrně i nadále možné, aby se zůstavitel podepsal svým pseudonymem. Na druhé straně však není možné, aby zůstavitel svůj podpis nahradil například znamením ruky, razítkem nebo elektronickým podpisem. Holografní závěti pak nemůžou pořídít osoby omezené ve svéprávnosti, ledaže příčinou omezení svéprávnosti byla chorobná závislost.³⁰⁷

Tradiční formou závěti je rovněž alografní závěť, jež je v současné době upravena v ust. § 1534 o. z. Stejně jako v průběhu času nedoznalo výrazných změn pojetí holografní závěti, je konstantní také úprava alografní závěti. Pouze v době nejradikálnějšího omezení autonomie vůle zůstavitele³⁰⁸ nebyla alografní závěť v české (resp. československé) právní úpravě dědického práva zakotvena. Lze říci, že znění ust. § 476b obč. zák. 1964 se shodovalo se zněním ust. § 543 obč. zák. 1950. Oproti tomu ust. § 579 ABGB vyžadovalo ke zřízení platné alografní závěti přítomnost tří svědků, z nichž dva museli být přítomni současně, přičemž bylo nezbytné, aby svědci připojili ke svému podpisu dodatek s uvedením své funkce svědka. Lze konstatovat, že soudobá úprava alografní závěti spíše vychází z pojetí socialistických kodexů, neboť postačí, pokud zůstavitel před dvěma svědky současně přítomnými prohlásí, že listina obsahuje jeho poslední vůli a připojí k této listině svůj

---

³⁰⁶ Srov. rozhodnutí Nejvyššího soudu ČSSR ze dne 27. 1. 1983, sp. zn. Cz 82/82, In: ASPI [právní informační systém]. Wolters Kluwer ČR [cit. 22. 3. 2017]: „*Podepsal-li zůstavitel závěť alespoň svým příjmením, je tím splněna náležitost podpisu závěti podle ustanovení § 476 odst. 2 o. z., pokud o totožnosti podpisu zůstavitele nejsou žádné pochybnosti.*“. K této problematice srov. též rozhodnutí Nejvyššího soudu ČSR ze dne 1. 6. 1929, sp. zn. Rv II 572/28, In: ASPI [právní informační systém]. Wolters Kluwer ČR [cit. 22. 3. 2017]: „*K vlastnoručnímu podpisu posledního pořízení ve smyslu § 579 obč. zák. stačí podpis příjmením. I podpis pouhým křestním jménem může dostačít, je-li vyloučena pochybnost o totožnosti pořizujícího a zůstavitele. Stačí, že se zůstavitel podepsal křestním jménem a první písemnou svého příjmení, nejsa pro chorobu a tělesnou slabost s to, by se podepsal celým svým příjmením, ačkoliv tak učiniti chtěl.*“.

³⁰⁷ FIALA, Roman, DRÁPAL, Ljubomír a kol. *Občanský zákoník IV...*(op. cit.), s. 176—179.

³⁰⁸ Období od 1. 4. 1964 do 31. 12. 1991.

vlastnoruční podpis³⁰⁹. Podpisu zůstavitele však nemusí být přítomni svědci. Text alografní závěti může být sepsán rukou, na počítači či psacím stroji jakoukoliv osobou (například i osobou omezenou ve svéprávnosti, odkazovníkem či dědicem). Pokud jde o svědky závěti, nemohou jimi být osoby omezené ve svéprávnosti, osoby, které nejsou znalé jazyka nebo způsobu dorozumívání, v němž se projev vůle činí. Na rozdíl od právní úpravy obsažené v ABGB, občanském zákoníku 1950, jakož i občanském zákoníku 1964 nevyplývá z ust. § 1539 až 1541 o. z. explicitní vyloučení osob němých, neslyšících nebo nevidomých ze svědeckví. Povaha zdravotního postižení těchto osob však znamená, že osoby němé, neslyšící nebo nevidomé nemohou zpravidla působit jako svědci alografní závěti. Svědčit nemůže ani dědic nebo odkazovník o tom, co se mu zůstavuje. Totéž platí o osobě blízké dědici nebo odkazovníku a jejich zaměstnancích. Dle ust. § 1540 odst. 2 o. z. je však nově možné, aby byla zachována platnost ustanovení závěti učiněného ve prospěch dědice nebo odkazovníka, i pokud působili odkazovník, dědic, jakož i osoby jim blízké nebo jejich zaměstnanci jako svědci, a to za předpokladu, že zůstavitel sepíše takové ustanovení závěti vlastní rukou nebo jej potvrdí tři svědci. Ust. § 1540 odst. 2 o. z. se inspirovalo ust. § 594 věty druhé ABGB, přičemž je z něj patrná snaha o co nejvyšší respekt k autonomii vůle zůstavitele, jakož i snaha o favorizování platnosti právního jednání před neplatností. Ust. § 1541 o. z. dále rozšiřuje okruh svědecké nezpůsobilosti, neboť vykonavatel závěti, pisatel, předčítatel, tlumočník nebo úřední osoba nejsou rovněž oprávněni působit ve funkci svědka. Je nutné, aby svědci byli s to potvrdit, že zůstavitel a pořizovatel jsou jedna a táž osoba. Svědci posléze alografní závěť podepíší a k podpisu zpravidla připojí i doložku s uvedením své funkce a údaje, dle nichž je lze zjistit. Na rozdíl od úpravy obsažené v ust. § 579 ABGB tedy není podstatnou náležitostí alografní závěti připojení svědecké doložky k závěti, neboť ust. § 1539 odst. 1 věty druhé o. z. má dispozitivní charakter. I v současné době je nezbytné, aby byl svědek touto funkcí

---

³⁰⁹ Srov. usnesení Nejvyššího soudu ČR ze dne 26. 10. 2016, sp. zn. 21 Cdo 5591/2015 In: ASPI [právní informační systém]. Wolters Kluwer ČR [cit. 22. 3. 2017]: „*Podpis zůstavitele, jako formální náležitost zákonem stanovená jednak pro písemné právní jednání dle ustanovení § 561 odst. 1 věty první o.z., jednak pro prostou alografní závěť dle ustanovení § 1534 o.z., musí být umístěn na konci textu závěti tak, aby jím byl kryt (stvrzen) projev vůle zůstavitele vyjádřený v závěti, zejména obligatorní náležitost každé závěti - povolání jedné či více osob za dědice, aby tím byla vyloučena možnost doplnění závěti zůstavitele v rozporu s jeho vůlí; v rozsahu, v němž by projev vůle zůstavitele v závěti nebyl kryt jeho podpisem, by nemohl mít účinky zamýšlené zůstavitelem (především poručení o svém majetku), ale mohl by sloužit pouze k vysvětlení vůle zůstavitele.*“

pověřen³¹⁰, nicméně nemusí znát obsah závěti ani nemusí být přítomen okamžiku podpisu závěti zůstavitelem nebo jejího sepisování.³¹¹

Třetí formou soukromé závěti je závěť pořízená před třemi současně přítomnými svědky (hovoříme o tzv. speciální alografní závěti). Dle ust. § 1535 o. z. může přitom touto závěti platně pořídit pouze zůstavitel, který je nevidomý nebo zůstavitel smyslově postižený, jenž nemůže číst nebo psát. Právní úprava občanského zákoníku 2012 tedy částečně vychází z ust. § 476d odst. 3 obč. zák. 1964 (závěť osoby nevidomé), ust. § 476d odst. 4 obč. zák. 1964 (závěť osoby neslyšící, která nemůže číst nebo psát)³¹². Dle ust. § 476c obč. zák. 1964 mohla formou speciální alografní závěti pořídit rovněž osoba, která nebyla smyslově postižená, avšak neuměla číst nebo psát³¹³ (například osoba vlivem věku, eventuálně jiných zdravotních okolností, ztratila schopnost číst nebo psát, případně šlo o osoby, které nikdy neuměly číst nebo psát). V současné době však takovéto osobě zbývá pořídit jediné formou veřejné listiny. I ve srovnání s úpravou obsaženou v ust. § 580 a 581 ABGB a ust. § 544 obč. zák. 1950 lze konstatovat, že občanský zákoník 2012 omezil testovací svobodu zůstavitele, jenž neumí číst nebo psát, aniž by byl smyslově postižen, neboť takový zůstavitel může pořídit toliko ve formě veřejné listiny. Tento krok je s ohledem na celkovou koncepci občanského zákoníku 2012 poměrně nezvyklý, přičemž důvod pro zúžení okruhu osob, které jsou oprávněny zřídit speciální alografní závěť se třemi svědky, nespécifikuje blíže ani důvodová zpráva. Dle ust. § 1535 odst. 1 o. z. může svoji poslední vůli projevit osoba nevidomá před třemi současně přítomnými svědky³¹⁴. Je přitom nutné, aby svědek, jenž závěť nepsal, přečetl nahlas listinu, která zachycuje poslední vůli zůstavitele. Následně zůstavitel před svědky potvrdí, že listina obsahuje jeho pravou vůli. Jelikož nevidomý zůstavitel

---

³¹⁰ Srov. rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR ze dne 28. 4. 1997, sp. zn. 2 Cdon 988/96, In: ASPI [právní informační systém]. Wolters Kluwer ČR [cit. 22. 3. 2017]: „*Svědkiem ve smyslu ustanovení 476b o. z. je jen taková osoba, která je touto funkcí předem pověřena a je s tímto pověřením srozuměna, není tedy tímto svědkem při pořizování závěti ten, kdo byl tomuto úkonu jen náhodně přítomen.*“

³¹¹ FIALA, Roman, DRÁPAL, Ljubomír a kol. *Občanský zákoník IV...*(op. cit.), s. 179—183.

³¹² Prostá, jakož i speciální alografní závěť vymizely z československého právního řádu ke dni 1. 4. 1964, přičemž k jejich navrácení došlo až novelou občanského zákoníku 1964, vydanou pod číslem 509/1991 Sb., která nabyla účinnosti ke dni 1. 1. 1992.

³¹³ Srov. rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR ze dne 24. 10. 2006, sp. zn. 21 Cdo 2203/2006, In: ASPI [právní informační systém]. Wolters Kluwer ČR [cit. 22. 3. 2017]: „*Jen takový zůstavitel, kterému zdravotní nebo jiná překážka objektivně znemožňuje číst nebo psát, může platně pořídit závěť ve smyslu ustanovení § 476c obč. zák. (§ 40 odst. 1 obč. zák.).*“

³¹⁴ Srov. rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR ze dne 4. 5. 2004, sp. zn. 30 Cdo 164/2004, In: ASPI [právní informační systém]. Wolters Kluwer ČR [cit. 22. 3. 2017]: „*Při pořízení alografní závěti postupem podle § 476c obč. zák. je nezbytné, aby všichni tři svědkové úkonu závěti, včetně pisatele a předčitatele, nejsou-li též svědky, byli současně a nepřetržitě přítomni při celém úkonu pořizování závěti, tedy při prohlášení zůstavitele o tom, jaká je jeho poslední vůle, při sepisu listiny, při jejím přečtení, při tom, když zůstavitel potvrdí, že listina obsahuje jeho pravou vůli, a při podpisu svědků.*“

zpravidla nemůže číst nebo psát, je nutné dodržet rovněž podmínky stanovené v ust. § 1536 o. z. V závěti tudíž musí být rovněž uvedeno, že zůstavitel nemůže číst nebo psát³¹⁵, kdo závěť napsal, kdo ji přečetl nebo tlumočil a jakým způsobem zůstavitel potvrdil, že listina obsahuje jeho poslední vůli. Závěť podepisuje rovněž zůstavitel, nemůže-li psát, připojí zůstavitel k závěti rukou nebo jinak (např. nohou nebo ústy) vlastní znamení, ke kterému jeden ze svědků připíše jméno zůstavitel. Není-li zůstavitel schopen připojit k listině vlastní znamení, může pořídit pouze formou veřejné listiny. Dle ust. § 1532 odst. 2 o. z. je formou speciální alografní závěti oprávněna pořídit i osoba smyslově postižená, jež nemůže číst nebo psát. Půjde především o osobu se zrakovým nebo sluchovým postižením, osobu hluchoslepu nebo němou. Takto smyslově postižený zůstavitel musí svoji vůli projevit před třemi současně přítomnými svědky. Posléze svědek, který závěť nepsal, přetlumočí obsah závěti zůstaviteli, a to za užití zvláštního způsobu dorozumívání, jenž si zůstavitel zvolil. Tento způsob dorozumívání musí ovládat všichni svědci. Zůstavitel nakonec potvrdí zvoleným způsobem dorozumívání před svědky, že listina obsahuje jeho poslední vůli. Dále musí být dodrženy podmínky stanovené v ust. § 1536 o. z., o nichž již bylo pojednáno výše. Ohledně svědků platí to, co bylo uvedeno výše pro prostou alografní závěť. Na rozdíl od prosté alografní závěti však zřízení speciální alografní závěti vyžaduje i přítomnost dalších osob, zejména osoby, která závěť sepsala (pisatele), osoby, jež závěť přečetla (předčitatele) a tlumočnicka. Pisatel závěti přitom nemůže být zároveň předčitelem. Na rozdíl od občanského zákoníku 1964 však z díkce ust. § 1535 o. z. vyplývá, že předčitelem nebo tlumočnickem musí být svědek závěti. Důvodová zpráva nespecifikuje důvod tohoto zpřísnění. O nezvyklosti tohoto požadavku vypovídají rovněž ust. § 544 odst. 1 obč. zák. 1950 a ust. § 581 ABGB, která umožňovala, aby předčitelem a pisatelem závěti byla i osoba nezúčastněná na věci.³¹⁶

Nejobřadnější formou závěti je závěť pořízená veřejnou listinou. Do 31. 12. 2013 byla na našem území jedinou přípustnou veřejnou závětí závěť ve formě notářského zápisu. Taková závěť byla dle občanského zákoníku 1964 obligatorní pro osoby nezletilé, které dovršily patnácti let věku (ust. § 476d odst. 2 obč. zák. 1964)³¹⁷, nebo zřizoval-li zůstavitel

---

³¹⁵ Srov. rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR ze dne 27. 2. 2012, sp. zn. 21 Cdo 341/2010, In: ASPI [právní informační systém]. Wolters Kluwer ČR [cit. 22. 3. 2017]: „Požadavku ustanovení § 476c odst. 2 obč. zák., aby v závěti bylo uvedeno, že zůstavitel „nemůže číst nebo psát“, vyhoví jakákoliv slovní formulace, která bude popisovat skutečný stav, kdy lze závěť ve smyslu ustanovení § 476c obč. zák. pořídit.“

³¹⁶ FIALA, Roman, DRÁPAL, Ljubomír a kol. *Občanský zákoník IV...*(op. cit.), s. 184—187.

³¹⁷ Osoby nezletilé, které dovršily věku patnácti let, mohly pořizovat závěť až od 1. 1. 1992.

zavětí nadaci nebo nadační fond (ust. § 3 odst. 1 zákona o nadacích a nadačních fondech)³¹⁸. Dle ust. § 545 obč. zák. 1950 mohla každá osoba prohlásit svou poslední vůli do úředního zápisu před soudem nebo před notářem. Do 31. 12. 1954³¹⁹ tak veřejnou závětí byla rovněž závěť pořizená před soudem. Dle ABGB bylo možné pořídit veřejné poslední pořízení před soudem (ust. § 587 ABGB) nebo před notářem (ust. § 67 zákona č. 75/1871 ř. z., jímž se zavádí nový řád notářský). V současné době se veřejnou závětí rozumí závěť pořizená veřejnou listinou dle ust. § 1537 a 1538 o. z., kterou se zásadně³²⁰ rozumí závěť ve formě notářského zápisu a nově též privilegované závěti sepsané dle ust. § 1543 až 1545 o. z.³²¹, o nichž bude pojednáno níže. Závěť ve formě notářského zápisu může sepsat kterýkoliv notář, přičemž náležitosti notářského zápisu stanoví ust. § 62 až 71 notářského řádu. Po vyhotovení závěti ve formě notářského zápisu notář bez zbytečného odkladu provede zápis do Evidence právních jednání pro případ smrti.³²² Zřízení závěti ve formě veřejné listiny je obligatorní pro osobu, která dovršila patnácti let věku a dosud nenabyla plné svéprávnosti (ust. § 1526 o. z.), pro osobu omezenou ve svéprávnosti (ust. § 1528 odst. 1 o. z.), pro osobu, jež se nachází v péči zdravotnického nebo sociálního zařízení a která chce pořídit ve prospěch osoby, jež takové zařízení spravuje nebo je v něm zaměstnána (ust. § 1493 odst. 1 o. z.), a dále pro osobu, která nemůže číst nebo psát a není s to podepsat závěť ani učinit namísto podpisu rukou nebo jinak vlastní znamení (ust. § 1535 o. z. ve spojení s ust. § 563 o. z.). Obligatorní forma veřejné listiny se vyžaduje i v případě, že zůstavitel zakládá pořízením pro případ smrti nadaci (ust. 309 odst. 1 a 4 o. z.) nebo ústav (ust. § 405 odst. 1 o. z. ve spojení s ust. § 418 o. z.). Závěť pořizená veřejnou listinou však představuje univerzální formu závěti, neboť jí může pořídit zásadně každý. Předností této formy závěti je především skutečnost, že na zůstavitele nebude činit nátlak ze strany třetích osob, dále možnost předejetí sporů, neboť notář je osobou právně erudovanou, která zůstaviteli poskytne potřebné právní rady. Notář je dle ust. §

---

³¹⁸ Možnost zřídit závětí nadaci náležela zůstaviteli od 1. 1. 1992.

³¹⁹ Ust. § 6 odst. 2 písm. c) zákona č. 52/1954 Sb., kterým se rozšiřuje působnost státního notářství, stanovilo, že s účinností od 1. 1. 1955 je možno sepisovat závěti ve formě veřejné listiny pouze před notářem.

³²⁰ Viz ust. § 3026 odst. 2 o. z., dle něhož je možno nahradit notářský zápis rozhodnutím, kterým orgán veřejné moci v mezích své pravomoci schvaluje smír, nebo jiný projev vůle, jehož povaha to připouští.

³²¹ Závěť zaznamenaná za přítomnosti dvou svědků starostou obce, velitelem námořního plavidla nebo letadla či velitelem vojenské jednotky.

³²² Dle ust. § 98 odst. 2 notářského řádu uchovává notář notářského zápisu v kovové skříni pod uzávěrou, odděleně od spisů, přičemž k jejich uložení do kovové skříně musí dojít bez zbytečného odkladu po jejich vyhotovení.

1538 o. z. povinen se vždy přesvědčit, zda zůstavitel činí projev poslední vůle s rozvahou, vážně a bez donucení.³²³

Jak již bylo naznačeno v úvodu této pasáže, občanský zákoník 2012 po více než šedesáti letech znovu obnovuje možnost pořídit závěť s úlevou (hovoříme o tzv. privilegované závěti). Naposledy připouštěl privilegované testamentsy ABGB, ten rozlišoval námořní testament, testament zřízený za moru nebo epidemie (ust. § 597 ABGB) a testament vojenský (ust. § 600 ABGB). K pořízení privilegovaného testamentu se vyžadovala přítomnost dvou svědků, kteří nemuseli být v případě hrozby nákazy ani současně přítomni. Dle ust. § 599 ABGB byla platnost privilegovaných testamentů omezena na šest měsíců od doby, kdy plavba nebo nákaza skončila. Právní úprava privilegovaných testamentů v občanském zákoníku 2012 vychází právě z ABGB³²⁴ a dále z vládního návrhu občanského zákoníku z roku 1937. Patrná je rovněž inspirace v německém, polském, švýcarském či francouzském občanském zákoníku.³²⁵

Pokud jde o úlevy, obecně je lze shledat již v tom, že dle ust. § 1548 odst. 1 o. z. mohou být svědky privilegovaných testamentů i osoby starší patnácti let nebo omezené ve svéprávnosti, pokud jsou způsobilé věrohodně popsat skutečnosti významné pro platnost závěti. Další podstatnou úlevu, která se vztahuje v zásadě na všechny typy privilegovaných závětí dle ust. § 1542 až 1545 o. z., představuje okolnost, že absence podpisu svědka nebo zůstavitele nezpůsobuje nutně neplatnost závěti. Za předpokladu, že je v závěti výslovně uvedeno, že zůstavitel nebo svědek nepodepsal závěť proto, že nemohl psát nebo pro jinou závažnou překážku, je takováto závěť platná. Co se týče konkrétních druhů privilegovaných závětí, dle ust. § 1542 o. z. může závěť s úlevami pořídit zůstavitel, který se nachází v patrném a bezprostředním ohrožení života³²⁶ nebo na místě, kde je běžný společenský styk ochromen následkem mimořádné události³²⁷ a nelze-li po něm rozumně požadovat, aby pořídil závěť v jiné formě. Ust. § 1542 o. z. v takovém případě umožňuje zůstaviteli pořídit ústní závěť před třemi současně přítomnými svědky. Pokud svědci nepořídí záznam o zůstavitelově poslední vůli, je důvodem dědické poslušnosti soudní protokol o výslechu

---

³²³ FIALA, Roman, DRÁPAL, Ljubomír a kol. *Občanský zákoník IV...*(op. cit.), s. 188—192.

³²⁴ Občanský zákoník 2012 však oproti ABGB podstatně rozšiřuje možnosti, za nichž lze pořídit privilegovanou závěť.

³²⁵ ELIÁŠ, Karel a kol. *Nový občanský zákoník s aktualizovanou důvodovou zprávou...*(op. cit.), s. 635.

³²⁶ Například při povodni, teroristickém útoku, požáru nebo po havárii.

³²⁷ Například válečný konflikt, uvěznění v metru, výtahu, lanovce nebo v koloně vozidel.

svědků.³²⁸ Pořízení záznamu o zůstavitelově poslední vůli však lze svědkům jedině doporučit, neboť tak může být zamezeno případným sporům o existenci závěti, případně jejím obsahu. Platnost privilegované závěti dle ust. § 1542 o. z. je omezena dle ust. § 1549 o. z. na pouhé dva týdny od mimořádné události ve smyslu ust. § 1542 odst. 1 o. z., a to za předpokladu, že zůstavitel přežije tuto mimořádnou událost. Doba však zásadně nepočne běžet ani neběží, dokud zůstavitel nemůže³²⁹ pořídit závěť ve formě veřejné listiny. Jak již bylo zmíněno v úvodu této pasáže, povolení ústní formy závěti je možno označit za jednu z nejradikálnějších novot občanského zákoníku 2012 vůbec, neboť naposledy ústní formu závěti povoloval v ust. § 584 až 590 ABGB.³³⁰

Další ze situací, v nichž občanský zákoník 2012 umožňuje zůstaviteli pořídit závěť s úlevami, je případ, kdy existuje důvodná obava, že by zůstavitel zemřel dříve, než by mohl pořídit závěť ve formě veřejné listiny. V takovém případě může dle ust. § 1543 o. z. zaznamenat poslední vůli zůstavitele starosta obce³³¹, na jejímž území se zůstavitel nalézá, a to za přítomnosti dvou svědků. Posouzení důvodnosti obav o zůstavitelův život přitom náleží starostovi. Dle důvodové zprávy má zavedení tohoto institutu „*praktický význam zejména v malých obcích, např. horských oblastech, zvláště za mimořádných událostí*“³³². Je třeba poznamenat, že na rozdíl od ust. § 1542 o. z. však z ust. § 1543 o. z. explicitně nevyplývá, že zůstavitel má právo takto pořídit závěť.³³³ Závěť pořízená před starostou obce musí splňovat náležitosti stanovené v ust. § 1547 odst. 1 o. z. Je tedy vyžadováno, aby záznam podepsal starosta a svědci, dále starosta musí zůstaviteli za přítomnosti obou svědků závěť přečíst a zůstavitel musí potvrdit, že jde o projev jeho poslední vůle. Z ust. § 1548 odst. 2 o. z. lze dovodit, že závěť musí být podepsána rovněž zůstavitelem. Jestliže má závěť veškeré výše specifikované náležitosti, považuje se za veřejnou listinu. Pokud dojde k porušení předepsaných formalit, avšak je-li přesto postaveno na jisto, že listina spolehlivě

---

³²⁸ Vymezení ust. § 1542 odst. 2 o. z. je do značné míry klamavé, neboť navozuje dojem existence dalšího právního důvodu dědění. Dle mého názoru obsahuje ust. § 1476 o. z. taxativní výčet dědických titulů, kterými jsou dědická smlouva, závěť a zákon. Právním důvodem dědění by tak měla být za každé situace ústní závěť. Soudní protokol lze tak považovat pouze za způsob, jímž byl postihnut obsah posledního pořízení zůstavitele.

³²⁹ Například z důvodu nepříznivého zdravotního stavu.

³³⁰ KŘIVSKÁ, Miloslava. Privilegované závěti. *Ad Notam*, 2013, roč. 19, č. 5, s. 9.

³³¹ Za týchž podmínek může zaznamenat zůstavitelovu poslední vůli i ten, kdo je podle jiného právního předpisu oprávněn vykonávat pravomoci starosty obce. Tímto může být dle příslušných ustanovení zákona č. 128/2000 Sb., o obcích nebo zákona č. 131/2000 Sb., o hlavním městě Praze, například místostarosta, pověřený člen zastupitelstva obce, neurčilo-li zastupitelstvo obce místostarostu k zastupování starosty, starosta městské části v Praze apod.

³³² ELIÁŠ, Karel a kol. *Nový občanský zákoník s aktualizovanou důvodovou zprávou...* (op. cit.), s. 636.

³³³ To také znamená, že starosta obce nemá povinnost umožnit zůstaviteli pořízení takové závěti, shledá-li, že nejsou dány okolnosti, které by odůvodňovaly postup dle ust. § 1543 o. z.

zaznamenává zůstavitelovu vůli, je taková závěť platná, avšak nelze ji považovat za veřejnou listinu. Stejně jako ústní závěť ve smyslu ust. § 1542 o. z. má i závěť pořízená před starostou obce významně omezenou platnost. Pokud zůstavitel přežije situaci, která zakládala důvodné obavy o jeho život, pozbývá závěť pořízená starostou obce platnosti uplynutím tří měsíců ode dne jejího pořízení. Stejně jako v předchozím případě platí, že doba zásadně nepočne běžet ani neběží, dokud zůstavitel nemůže pořídit závěť ve formě veřejné listiny. Dle ust. § 1546 o. z. platí, že obec je povinna zařídit bez zbytečného odkladu úschovu takto pořízené závěti u notáře.³³⁴

Třetím druhem privilegované závěti je závěť pořízená před velitelem letadla nebo námořního plavidla. Bude-li existovat vážný důvod, může poslední vůli zůstavitele na palubě námořního plavidla plujícího pod státní vlajkou České republiky nebo letadla zapsaného v leteckém rejstříku České republiky zaznamenat velitel námořního plavidla nebo letadla, popř. jeho zástupce, a to za přítomnosti dvou svědků, nebrání-li mu v tom péče o bezpečnost plavby nebo letu. O závažnosti důvodu zůstavitele rozhoduje velitel plavidla nebo letadla, kterému tak náleží oprávnění odepřít zaznamenání závěti, usoudí-li, že není dán závažný důvod, který by odůvodňoval pořízení tohoto privilegovaného testamentu. Závěť pořízená před velitelem letadla nebo námořního plavidla musí splňovat náležitosti obsažené v ust. § 1547 odst. 1 o. z.³³⁵, o nichž bylo pojednáno výše. Pokud jsou dodrženy veškeré náležitosti závěti ve smyslu ust. § 1547 odst. 1 o. z., považuje se tato závěť za veřejnou listinu. Ust. § 1544 odst. 2 o. z. ukládá veliteli povinnost předat závěť bez zbytečného odkladu zastupitelskému úřadu České republiky, který má povinnost zařídit její úschovu u notáře. Stejně jako v případě závěti pořízené starostou obce platí, že tato závěť pozbývá platnosti uplynutím tří měsíců ode dne jejího pořízení. Pro počátek běhu lhůty a její stavení platí to, co bylo výše uvedeno pro ústní závěť a pro závěť pořízenou před starostou obce.

Posledním druhem privilegované závěti je závěť pořízená před velitelem vojenské jednotky. Zůstavitelovu poslední vůli může při účasti v ozbrojeném konfliktu a vojenských operacích zaznamenat velitel vojenské jednotky České republiky nebo jiný voják v hodnosti důstojníka nebo vyšší, a to za přítomnosti dvou svědků. Byla-li závěť takto pořízena, není možné popřít její platnost. O náležitostech závěti pořízené před velitelem vojenské jednotky

---

³³⁴ KŘIVSKÁ, Miloslava. Privilegované závěti. *Ad Notam*, 2013, roč. 19, č. 5, s. 9—10.

³³⁵ Taková závěť musí být podepsána velitelem námořního plavidla nebo letadla a svědky. Velitel námořního letadla nebo plavidla musí zůstaviteli závěť za přítomnosti obou svědků přečíst a zůstavitel musí následně potvrdit, že jde o projev jeho poslední vůle. Dle ust. § 1548 odst. 2 o. z. musí tuto závěť podepsat i zůstavitel.

platí totéž, co bylo uvedeno pro závěť pořízenou před starostou obce. I tato závěť je považována za veřejnou listinu, byly-li dodrženy veškeré zákonem stanovené náležitosti. Takto pořízenou závěť je povinen odevzdat velitel bez zbytečného odkladu veliteli nadřízeného velitelství, odkud se bezodkladně předá Ministerstvu obrany České republiky, které má povinnost zařídit její úschovu u notáře. Ohledně omezení platnosti závěti, počátku běhu lhůty a jejího stavení platí to, co bylo uvedeno výše pro závěť pořízenou před starostou obce.³³⁶

Privilegované závěti zřejmě mohou nalézt své opodstatnění za mimořádných okolností, avšak osobně nepovažuji zavedení tohoto institutu za přínosné. Privilegované testamenty se totiž dle mého názoru budou vyznačovat řadou formálních nedostatků. Dále lze poukázat i na fakt, že osoba vystavená stresové situaci je snadno ovlivnitelná, není schopna racionálního úsudku, a nečiní tak poslední pořízení po zralé úvaze, nýbrž pod vlivem stresového faktoru. Mám za to, že zákonodárce příliš zvýhodnil privilegované závěti, jež jsou pořizovány před starostou obce, velitelem letadla či námořního plavidla nebo vojenským velitelem, poněvadž jim přiznal status veřejné listiny. Tento krok zákonodárce se mi jeví zcela nevhodným zejména se zřetelem k okolnostem, za nichž jsou privilegované testamenty pořizovány. Zastávám názor, že veřejná listina, která má vyšší důkazní sílu a s tím související sníženou zpochybnitelnost oproti soukromým listinám³³⁷, by měla být pořizována po předchozí rozvaze, nikoli za výše popsaných extrémních okolností. Dále lze uvést i skutečnost, že na rozdíl od veřejné závěti ve formě notářského zápisu, jsou privilegované závěti sepisovány zásadně osobou bez právnického vzdělání. Lze tedy shrnout, že pořízení privilegované závěti může dle mého názoru způsobit právní nejistotu a může být příčinou řady sporů zejména ohledně obsahu a platnosti takové závěti. S ohledem ke krátké účinnosti občanského zákoníku 2012 bude zapotřebí k objektivnímu zhodnocení přínosnosti tohoto institutu uplynutí delší doby, avšak mám za to, že tento institut nebude v praxi využíván.

Závěrem je vhodné uvést, že dle výše uvedeného se řídí rovněž forma dovětky, prohlášení o vydědění ve smyslu ust. § 1649 odst. 1 o. z., jakož i příkaz k započtení na dědický podíl ve smyslu ust. § 1663 o. z.

---

³³⁶ KŘIVSKÁ, Miloslava. Privilegované závěti. *Ad Notam*, 2013, roč. 19, č. 5, s. 10.

³³⁷ KLEIN, Šimon. Veřejné listiny a jejich důkazní síla. *Ad Notam*, 2014, roč. 20, č. 4, s. 6.

5.2.7 Vedlejší doložky v závěti

Občanský zákoník 2012 znovu zavádí do právní úpravy dědického práva tzv. vedlejší doložky v závěti, kterými je zůstaviteli umožněno, aby určitým způsobem omezil dědice v nakládání s pozůstalostí, a to uvedením podmínky, doložením času nebo příkazem. Lze říci, že vedlejší doložky v závěti představují jeden z výrazných projevů diskontinuity soudobého dědického práva oproti oběma socialistickým občanským zákoníkům. Ve znovuoobnovení institutu vedlejších doložek k závěti lze spatřovat výrazné posílení autonomie vůle zůstavitele. Lze konstatovat, že soudobá právní úprava vedlejších doložek v závěti se v podstatě navrácí zpět k úpravě obsažené v ust. § 695 až 712 ABGB. Oproti ust. § 550 obč. zák. 1950 a ust. § 478 obč. zák. 1964, která v zásadě³³⁸ zapovídala zůstaviteli pod sankcí neplatnosti připojit k závěti podmínky, doložky času nebo příkazy, tak občanský zákoník 2012 představuje naprostý protiklad.

Jak již bylo naznačeno výše, občanský zákoník 2012 připouští v zásadě připojení jakékoliv podmínky, doložení času nebo příkazu. To však neplatí, směřuje-li dle ust. § 1551 odst. 1 o. z. doložka jen ke zřejmému obtěžování dědice nebo odkazovníka. Taková doložka je dle ust. § 1551 odst. 1 o. z. zdánlivá, a nebude k ní tedy přihlíženo. Totéž platí o doložce, která zjevně odporuje veřejnému pořádku nebo je nesrozumitelná. Dle ust. § 1552 o. z. se nepřihlíží ani k doložce, která ukládá dědici nebo odkazovníku, aby uzavřel či neuzavřel manželství, aby v manželství setrval, anebo aby manželství zrušil. Na druhou stranu však zůstavitel může někomu zřídít právo na dobu, než uzavře manželství. Typickým příkladem může být zejména odkaz důchodu nebo výživy, jehož cílem je zajistit osobu, jejíž situace to vyžaduje. Pro komparaci je třeba uvést, že dle ust. § 700 ABGB se přihlíželo k výmince, že ovdovělá osoba, má-li jedno nebo více dětí, nesmí vstoupit do manželství. Rovněž bylo dle ust. § 700 ABGB možné, aby zůstavitel zakázal dědici či odkazovníku vstoupit do manželství s určitou osobou. Je třeba říci, že ust. § 1552 o. z. reflektuje společenský vývoj a usměrňuje patričním způsobem autonomii vůle zůstavitele. Lze konstatovat, že ust. § 1551 odst. 2 a 1552 o. z. si kladou za cíl ochránit dědice nebo odkazovníka před svévolí, obtěžováním nebo jiným zjevným excesům ze strany zůstavitele a

---

³³⁸ Například za podmínku ve smyslu ust. § 550 obč. zák. 1950 nebylo považováno, pokud zůstavitel zřídil v závěti věcné břemeno pro další osobu na nemovitosti, kterou dědila jiná osoba. Dle ust. § 478 obč. zák. 1964 byl umožněn příkaz zůstavitele k započtení na dědický podíl. Soudní judikatura následně dovodila, že lze přihlížet i k ustanovením závěti, kterými zůstavitel ustanovil náhradního dědice, zatížil nemovitost náležející do dědictví věcným břemenem nebo stanovil závětnímu dědici povinnost spočívající ve vyplacení jiného dědice. K tomuto blíže viz část 4.1.1.4 této práce.

zároveň chránit svobodu dědice nebo odkazovníka v oblasti manželských vztahů. Tento závěr je v souladu se základní zásadou občanského práva vyjádřenou v ust. § 8 o. z., dle něhož šikanózní výkon práva nepožívá právní ochrany.

Pokud jde o podmínky, je nutné upozornit, že právní úprava podmínek je regulována jednak v ust. § 548 a 549 o. z. (část první občanského zákoníku 2012), jednak v ust. § 1561 až 1563 o. z. (část třetí občanského zákoníku 2012). Podmínka může být určena jako suspensivní, přičemž tato podmínka způsobuje odsun dědického práva do doby, než dojde k jejímu splnění. Dle ust. § 1564 o. z. se považuje za suspensivní podmínku i doložení času, pokud není jisté, zda čas nastane. Pokud směřuje podmínka k jednání dědice nebo odkazovníka, které jím může být opakováno, je dědic nebo odkazovník povinen po smrti zůstavitele jednání znovu vykonat, nevyplývá-li z vůle zůstavitele něco jiného. Lze říci, že ust. § 1561 o. z. stanovující povinnost dědice nebo odkazovníka opakovat jednání, vychází zcela z právní konstrukce ust. § 701 ABGB. Dle ust. § 1562 o. z. je nutné, aby obmyslená osoba přežila zůstavitele a byla způsobilá dědit. Lze se však rovněž domnívat, že dědic nebo odkazovník musí přežít též splnění podmínky a podmínku splnit. Tento závěr lze dovodit z ust. § 703 ABGB, jež bylo inspiračním zdrojem ust. § 1562 o. z. a které výslovně stanovilo, že osoba, na níž je pamatováno, musí přežít splnění podmínky. Dle ustanovení § 1563 odst. 2 o. z. dále platí, že ustanovení závěti, kterým se někomu uděluje právo s nemožnou odkládací podmínkou, je neplatné. Zůstavitel také může stanovit podmínku jako resolutivní, přičemž v takovém případě je zánik dědického práva učiněn závislým na nějaké skutečnosti. Dle ust. § 1563 odst. 1 o. z. se k nemožné rozvazovací podmínce nepřihlíží.³³⁹

Druhou přípustnou vedlejší doložkou v závěti je doložení času³⁴⁰. Předchozí socialistické kodexy neumožňovaly povolání dědice jen na určitou dobu³⁴¹ nebo pozdějším dnem, než byl den zůstavitelovy smrti. Naposledy tak doložení času připouštělo ust. § 704 až 706 ABGB, přičemž lze říci, že soudobá úprava obsažená v ust. § 1564 až 1566 je shodná s úpravou obsaženou v ABGB. Doložení času se od podmínky liší v tom, že v případě doložení času je jisté, že tento časový okamžik nastane. Pokud není jisté, zda doložený čas nastane, platí dle ust. § 1564 o. z. zůstavitelovo právo za podmíněné. Dle ust. § 1565 o. z.

---

³³⁹ FIALA, Roman, DRÁPAL, Ljubomír a kol. *Občanský zákoník IV...*(op. cit.), s. 239—244.

³⁴⁰ Právní úprava doložení času je opět upravena jak obecně částí občanského zákoníku 2012 (ust. § 550 o. z.), tak v rámci vedlejších ustanovení v závěti (ust. 1551 a 1552 o. z., ust. § 1564 až 1566 o. z.).

³⁴¹ Pokud je k určitému času vázán přechod dědictví z předního na následného dědice, půjde o tacitní zřízení svěřenského nástupnictví ve smyslu ust. § 1513 o. z. Totéž platí i v případě, že zůstavitel povolá dědice s podmínkou.

platí, že je-li čas určen tak, že rozhodná chvíle musí nastat, dojde k přechodu zůstaveného práva na dědice osoby, již bylo právo zůstaveno. Doložení času, u něhož je jisté, že rozhodný časový okamžik nikdy nastat nemůže, se dle ust. § 1566 o. z. posoudí jakožto nemožná podmínka. Pokud tedy má doložení času povahu resolutivní podmínky, nebude se k doložení času přihlížet. Taková osoba bude tudíž dědicem či odkazovníkem navždy bez limitace. Mělo-li naopak určení času povahu odkládací podmínky, platí, že takové ustanovení závěti je neplatné. Obmyšlená osoba v takovém případě nebude povolána k dědění, resp. nenabude odkaz.³⁴²

Občanský zákoník 2012 dále obsahuje dvě společná ustanovení pro podmínku i doložení času (ust. § 1567 a 1568 o. z.). Jelikož občanský zákoník 2012 obnovuje respekt k projevům vůle zůstavitele, umožňuje zůstaviteli mimo jiné povolát za dědice svého majetku i několik dědiců po sobě tak, že budou následovat jeden po druhém. K této situaci může dojít, pokud zůstavitel povolá dědice s resolutivní či suspensivní podmínkou nebo s doložením času. Dle ust. § 1513 o. z. se povolání dědice s podmínkou nebo na určitou dobu považuje za tacitní zřízení svěřenského nástupnictví. Ust. § 1567 a 1568 o. z. tudíž řeší vztahy mezi předním a následným dědicem, resp. odkazovníkem.³⁴³ Stejně jako tomu bylo u podmínky a doložení času, jsou tato dvě ustanovení výrazně inspirována úpravou obsaženou v ust. § 707 a 708 ABGB.

Poslední tradiční vedlejší doložkou v závěti je příkaz, kterým může zůstavitel nařídít dědici nebo odkazovníku povinnost naložit s pozůstalostí nebo její částí určitým způsobem. Především lze dědici nebo odkazovníku nařídít, aby něco vykonal nebo opominul. O příkaz však nepůjde, pokud zůstavitel nařídí určité osobě, aby vydala třetí osobě z dědictví určitou věc. V takovém případě půjde o odkaz ve smyslu ust. § 1594 an. o. z. Institut příkazu byl v našem právním řádu stejně jako podmínka nebo doložení času upraven naposledy v ABGB³⁴⁴. Oba socialistické kodexy totiž považovaly jakékoliv omezování dědice v nakládání s dědictvím za nepřípustné. Dle ust. § 550 in fine obč. zák. 1950 byl neplatným zůstavitelův příkaz, kterým dědici nařídil, aby použil dědictví nebo jeho část určitým způsobem nebo aby něco vykonal. V zásadě totéž platilo rovněž dle ust. § 478 obč. zák. 1964,

---

³⁴² FIALA, Roman, DRÁPAL, Ljubomír a kol. *Občanský zákoník IV...*(op. cit.), s. 246—248.

³⁴³ Dle ust. § 1567 o. z. je právo předního dědice do doby, než bude splněna podmínka nebo nastane určený čas, omezeno jako právo poživatele. Na tuto situaci se použijí obdobně ust. § 1520 až 1524 o. z. pojednávající především o dispozičním oprávnění předního dědice v rámci institutu svěřenského nástupnictví. Následný dědic je po nabytí dědictví povinen přispět poměrně přednímu dědici na to, čeho vynaložil přední dědic na zůstavitelovy dluhy nebo nepominutelnému dědici na povinný díl.

³⁴⁴ Ust. § 709 až 712 ABGB.

avšak dle ust. § 484 věty třetí obč. zák. 1964 mohl zůstavitel v závěti nařídit, aby došlo k započtení daru na dědický podíl.

Lze konstatovat, že příkaz se od resolutivní podmínky odlišuje především tím, že vždy zakládá povinnost osoby obtížené³⁴⁵ a také tím, že nelze-li příkaz splnit přesně, je zapotřebí splnit jej alespoň přibližně. Příkaz je tak dle ust. § 1569 o. z. nutno vnímat jako resolutivní podmínku, jejíž splnění je závislé na vůli dědice, resp. odkazovníka. To znamená, že pokud osoba, které byl uložen příkaz, tento příkaz nesplní, dojde ke zmaření jejího dědického práva, ledaže zůstavitel projevil jinou vůli³⁴⁶. Dle ust. § 1571 o. z. se může splnění příkazu domáhat nejen osoba oprávněná z příkazu, nýbrž i vykonavatel závěti nebo jiná osoba k tomu závěti povoláná. Příkaz lze zřídit i ve prospěch skupiny osob bez bližšího určení³⁴⁷. V takovém případě je obtížená osoba povinna splnit příkaz vůči právnické osobě oprávněné chránit zájmy těchto osob. Existuje-li takových právnických osob více a není-li zřejmá jiná vůle zůstavitele, může si obtížená osoba sama zvolit konkrétní právnickou osobu. Pokud osoba obtížená příkazem neprovede volbu bez zbytečného odkladu, určí oprávněnou právnickou osobu soud na návrh toho, kdo má na tom právní zájem. Ačkoliv se může zdát, že autonomie vůle je téměř bezbřehá, není tomu tak, neboť dle ust. § 1574 o. z. nemá právní účinky ustanovení, kterým zůstavitel dědici nebo odkazovníku přikáže s pohružkou ztráty nějaké výhody³⁴⁸, aby závěti neodporoval, jde-li o odpor proti pravosti závěti nebo proti výkladu jejího smyslu. Dědic, který poruší takový zákaz, neztrácí výhodu. To znamená, že dědic tedy může za každé situace odporovat pravosti závěti a výkladu smyslu závěti. Na druhé straně však zůstavitel může dědici zakázat, aby popíral platnost závěti například z důvodu nedostatku formálních náležitostí.³⁴⁹ Pro srovnání je třeba říci, že ust. § 1574 o. z. přebírá právní zásadu, jež byla upravena v ust. § 720 ABGB, dle níž zůstavitel nemohl zakázat povolanému dědici, aby popíral pravost nebo smysl zůstavitelova prohlášení. Občanský zákoník 2012 zůstavitele dále omezuje v ust. § 1569 odst. 2 o. z., neboť stanoví podmínky, za nichž je možno uložit příkaz

---

³⁴⁵ Splnění podmínky může být (zpravidla tomu tak je) nezávislé na vůli dědice.

³⁴⁶ Zůstavitel může určit i jiné následky nesplnění příkazu, například může stanovit, že dědic, který nesplnil příkaz, má povinnost poskytnout odkaz třetí osobě nebo povinnost zaplatit třetí osobě peněžitou částku. Zůstavitel může rovněž určit, že nesplnění příkazu nevyvolá žádné právní následky. Takový příkaz tak bude mít charakter pouhého přání, které pro dědice není právně závazné, tudíž je i nevymahatelné. Tento závěr implikuje rovněž ust. § 1573 o. z., které má svůj původ v ust. § 711 ABGB. K tomuto srov. též rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR ze dne 25. 2. 2013, sp. zn. 21 Cdo 3373/2011, In: ASPI [právní informační systém]. Wolters Kluwer ČR [cit. 22. 3. 2017]: „*Vysloví-li zůstavitel v závěti, že si „přeje“, aby jeho dědic vyplatil určité osobě peněžitou částku, je tento jeho projev vůle (coby pouhé přání) bez právní závaznosti.*“

³⁴⁷ Například ve prospěch osob bez domova či chudých.

³⁴⁸ Tou může být například ztráta práva na odkaz nebo dědického práva.

³⁴⁹ FIALA, Roman, DRÁPAL, Ljubomír a kol. *Občanský zákoník IV...*(op. cit.), s. 268.

spočívající v zákazu zcizení nebo zatížení zděděné či odkázané věci.³⁵⁰ Zákaz zcizení či zatížení je možno uložit pouze na přiměřenou dobu, přičemž musí být zároveň dán vážný zájem hodný právní ochrany. Nejsou-li kumulativně splněny tyto dvě podmínky, může soud na návrh obtíženého rozhodnout, že se k zákazu nepřihlíží. Zákaz se může vztahovat na věci movité i nemovité. Došlo-li k zápisu zákazu do veřejného seznamu, je obtížený oprávněn požadovat, aby soud zákaz zrušil. Obtížený však musí prokázat převahu zájmu na zrušení zákazu nad jeho zachováním.³⁵¹

Závěrem je třeba poukázat na skutečnost, že vše, co bylo shora uvedeno, lze vztahovat rovněž dovětek, avšak nikoli též na dědickou smlouvu, která je dvoustranným právním jednáním. Pro dědickou smlouvu se tak uplatní toliko obecná ustanovení o podmínkách obsažená v ust. § 548—549 o. z.

5.2.8 Vykonavatel závěti a správce pozůstalosti

Další výrazné posílení respektu k autonomii vůle zůstavitele lze spatřovat rovněž ve znovuoobnovení institutu vykonavatele závěti, který se do našeho dědického práva vrací po více než šedesátileté odmlce, neboť byl naposledy zakotven v ust. § 816 ABGB. Důvodem znovuzakotvení tohoto institutu je skutečnost, že občanský zákoník 2012 nabízí zůstaviteli rozsáhlé možnosti, například aby zřídil svěřenské nástupnictví, vázal nabytí dědictví na podmínky, určení času nebo splnění příkazu, nebo aby zřídil někomu odkaz. S posílením autonomie vůle zůstavitele však vzrůstá i potřeba dohlédnout na řádné splnění poslední vůle zůstavitele, neboť je zřejmé, že obtížené osoby by mnohdy bez náležitého dohledu nenaplnily řádně zůstavitelovu poslední vůli. Hlavním úkolem vykonavatele závěti je právě dbát o řádné splnění poslední vůle zůstavitele, přičemž tak musí činit s péčí řádného hospodáře. Kromě toho vykonavatel závěti plní i další úkoly stanovené zákonem. Jde například o správu pozůstalosti, nebyl-li zároveň ustanoven správce pozůstalosti, o právo vymáhat splnění zůstavitelova příkazu, o hájení platnosti závěti před soudem, nebo o právo být přítomen soupisu pozůstalosti. Zůstavitel je oprávněn stanovit vykonavateli závěti i další práva a povinnosti. Vedle toho je zůstavitel oprávněn určit, zda a jak bude vykonavatel závěti odměňován. Vykonavatele závěti je oprávněn povolat pouze zůstavitel³⁵², přičemž tak dle ust.

---

³⁵⁰ Toto omezení zavádí občanský zákoník 2012 nově.

³⁵¹ FIALA, Roman, DRÁPAL, Ljubomír a kol. *Občanský zákoník IV...*(op. cit.), s. 257—267.

³⁵² Pokud zůstavitel nepovolal vykonavatele závěti, zabezpečuje naplnění poslední vůle zůstavitele povolaný dědic. Jestliže by dědic nechtěl věnovat svůj čas a námahu tomuto úkolu, může soud dle ust. § 1632 o. z. na návrh dědice jmenovat správce pozůstalosti, nebo uložit splnění poslední vůle správci pozůstalosti již povolanému.

§ 1553 odst. 1 o. z. může učinit pouze závěti. Na rozdíl od povolání správce pozůstalosti³⁵³ však zůstavitel může povolat vykonavatele závěti jakoukoliv formou závěti. Toto povolání je přitom stejně jako povolání správce pozůstalosti považováno za vedlejší doložku v závěti. Pokud bude dědicem namítnuta neplatnost povolání vykonavatele závěti, je vykonavatel závěti dle ust. § 1555 o. z. oprávněn uplatňovat svá práva a plnit své povinnosti až do pravomocného rozhodnutí soudu o neplatnosti povolání vykonavatele závěti, resp. do doby, než bude soudem učiněno jiné opatření. Kromě důvodu specifikovaného v předchozí větě zaniká funkce vykonavatele závěti též odstoupením z funkce, neboť nikdo nesmí být nucen k výkonu této funkce. Funkce vykonavatele závěti může dále zaniknout například i smrtí vykonavatele závěti, prohlášením za mrtvého nebo zrušením závěti v části, v níž byl povolán vykonavatel závěti. Jelikož je vykonavatel závěti osobou zúčastněnou na dědickém právu (je tedy účastníkem pozůstalostního řízení), zaniká jeho funkce nejdříve dnem pravomocného skončení pozůstalostního řízení, byla-li do té doby vykonána vykonavatelem závěti všechna jeho práva a splněny všechny jeho povinnosti.³⁵⁴

Kromě vykonavatele závěti může zůstavitel povolat i správce pozůstalosti nebo některé její části. Možnost zůstavitele svěřit ve svém posledním pořízení správu pozůstalosti konkrétní osobě zakotvoval již ABGB. Přijetím občanského zákoníku 1950 vymizel institut správce pozůstalosti z dědického práva na více než 50 let. K opětovnému zařazení institutu správce pozůstalosti³⁵⁵ došlo až k 1. 1. 2005 novelou občanského zákoníku 1964 vydanou pod č. 554/2004 Sb.³⁵⁶ Lze přitom konstatovat, že právní úprava institutu správce dědictví byla obsahově shodná se soudobou úpravou institutu správce pozůstalosti. Právní úpravu institutu správce pozůstalosti nalezneme zejména v ust. § 1556 až 1560 o. z., dále v ust. § 1677 až 1679 o. z. Správce pozůstalosti je stejně jako vykonavatel závěti osobou zúčastněnou na dědickém právu. Zůstavitel může povolat správce pozůstalosti, stejně jako tomu bylo za účinnosti občanského zákoníku 1964, pouze formou veřejné listiny. Stejně jako v případě vykonavatele závěti může zůstavitel určit konkrétní povinnosti správce pozůstalosti a jeho odměňování. Správce pozůstalosti má za úkol především spravovat pozůstalost v zájmu dědiců a odkazovníků, přičemž je dle ust. § 1678 odst. 1 o. z. oprávněn vykonávat toliko prostou správu pozůstalosti, která si klade za cíl zachovat majetek po dědici a odkazovníky.

---

³⁵³ Viz ust. § 1556 odst. 1 in fine o. z., dle něhož povolání správce pozůstalosti vyžaduje formu veřejné listiny.

³⁵⁴ ŠVESTKA, Jiří, DVORÁK, Jan, FIALA, Josef a kol. Občanský zákoník: komentář... (op. cit.), s. 160—165.

³⁵⁵ Tehdejší terminologie užívala pojmu správce dědictví.

³⁵⁶ Institut správce dědictví byl zakotven v ust. § 480a až 480e obč. zák. 1964.

Hlavním rozdílem mezi vykonavatelem závěti a správcem pozůstalosti je tedy především skutečnost, že vykonavatel závěti primárně hájí zájmy zůstavitele³⁵⁷, neboť dbá o řádné splnění poslední vůle zůstavitele, zatímco správce pozůstalosti hájí spíše zájmy dědiců a odkazovníků, neboť jeho úkolem je vykonávat majetkovou správu pozůstalosti a tím zabezpečit její zachování pro dědice a jiné obmyšlené osoby. Zůstavitel může povolat zároveň vykonavatele závěti i správce pozůstalosti³⁵⁸, přičemž je třeba říci, že pozice vykonavatele závěti je silnější, neboť dle ust. § 1558 o. z. se správce pozůstalosti musí řídit pokyny vykonavatele závěti.³⁵⁹ Na rozdíl od občanského zákoníku 1964³⁶⁰ není nově zapotřebí, aby veřejná listina o povolání správce pozůstalosti obsahovala souhlas osoby, která je povolávána za správce pozůstalosti. Dle občanského zákoníku 1964 mohl správce pozůstalosti odvolat svůj souhlas se jmenováním do funkce nejpozději do zůstavitelovy smrti. Soudobá právní úprava však umožňuje správci pozůstalosti, aby z funkce kdykoliv odstoupil, přičemž není povinen své odstoupení odůvodňovat. Takovéto jednostranné právní jednání správce je účinné, jakmile dojde soudu. Lze polemizovat nad tím, zda současná právní úprava možnosti správce pozůstalosti odstoupit z funkce nemůže být příčinou právní nejistoty zůstavitele. Pokud se totiž správce pozůstalosti rozhodne odstoupit z funkce až po smrti zůstavitele, nebude již zůstavitel moci dle své libovůle povolat jiného správce pozůstalosti. Rovněž z okolnosti, že platnost veřejné listiny o povolání správce pozůstalosti není podmíněna souhlasem osoby, která byla povolána do této funkce, lze dovodit, že i když se zůstavitel dohodne s určitou osobou na výkonu této funkce, nebude mít zůstavitel nikdy jistotu, že taková osoba se po jeho smrti funkce reálně ujme. Okolnost, že osoba, která byla zůstavitelem povolána do funkce správce pozůstalosti, je ochotna vykonávat tuto funkci, se totiž projeví s jistotou až po smrti zůstavitele. Z uvedeného vyplývá, že osoba, kterou zůstavitel povolal za správce pozůstalosti, nemusí o této skutečnosti ani vědět, ba dokonce může být zůstavitelem povolána i přes svůj nesouhlas. Z výše specifikovaných důvodů považuji úpravu institutu správce pozůstalosti obsaženou v občanském zákoníku 1964 za daleko více přiléhající.³⁶¹

Funkce správce pozůstalosti však může kromě odstoupení zaniknout i z dalších důvodů. Dle ust. § 1560 o. z. je možné, aby soud odvolal i bez návrhu vykonavatele závěti

---

³⁵⁷ Činnost vykonavatele závěti nemusí být vždy výhodná pro dědice a jiné obmyšlené osoby, neboť vykonavatel závěti bude důsledně dbát o to, aby takové osoby například řádně splnily zůstavitelův příkaz.

³⁵⁸ Může být povoláno i více vykonavatelů a správců.

³⁵⁹ Jejich vzájemná práva a povinnosti se posoudí dle ust. § 2430 an. o. z., jež pojednávají o příkazu.

³⁶⁰ Ust. § 480b odst. 1 obč. zák. 1964.

³⁶¹ FIALA, Roman, DRÁPAL, Ljubomír a kol. *Občanský zákoník IV...*(op. cit.), s. 230—238.

nebo správce pozůstalosti, který závažně porušuje své povinnosti, není-li schopen své povinnosti řádně plnit nebo je-li pro to jiný vážný důvod. Funkce správce pozůstalosti může zaniknout například i splněním určitého úkolu, byl-li správce pozůstalosti povolán zůstavitelem pouze k určitému účelu. Funkce správce pozůstalosti však zaniká na rozdíl od funkce vykonavatele závěti nejpozději dnem, kdy bylo řízení o pozůstalosti pravomocně skončeno. Pokud zůstavitel například nepovolal správce pozůstalosti, správce pozůstalosti odmítl vykonávat tuto funkci nebo byl správce pozůstalosti odvolán soudem, jmenuje správce pozůstalosti, dle ust. § 157 zákona č. 293/2012 Sb., o zvláštních řízeních soudních, usnesením soud i bez návrhu. Závěrem je třeba říci, že zůstavitel může dle ust. § 1556 odst. 2 o. z. kdykoliv zrušit projev vůle, kterým byl povolán správce pozůstalosti, a to stejným způsobem, jakým se zrušuje závěť³⁶². Listiny o povolání a odvolání správce pozůstalosti jsou evidovány Notářskou komorou České republiky v Evidenci právních jednání pro případ smrti.³⁶³

5.2.9 Zrušení závěti

Zůstavitel má i nadále možnost v rámci své svobodné vůle kdykoliv zrušit závěť nebo její jednotlivá ustanovení a nahradit je novým pořízením pro případ smrti, nebo závěť pouze odvolat, aniž by došlo k pořízení závěti nové. Lze konstatovat, že právní úprava zrušení závěti obsažená v ust. § 1575 an. o. z. navazuje na právní úpravu občanského zákoníku 1964. Nicméně jistou inspiraci lze spatřovat i v úpravě obsažené v ABGB.

Závěť je možno dle ust. § 1575 odst. 2 o. z. zrušit odvoláním nebo pořízením pozdější závěti. V případě pořízení závěti ve formě veřejné listiny zavádí občanský zákoník 2012 novinku, neboť dle ust. § 1579 odst. 1 o. z. se považuje závěť pořízená ve formě veřejné listiny za odvolanou, byl-li zůstaviteli vydán originál listiny. Ust. § 1579 o. z. bylo inspirováno úpravou obsaženou v ust. § 2265 BGB. Nově může dojít k pozbytí platnosti závěti také uplynutím určité doby³⁶⁴, jedná-li se o některou z privilegovaných závětí ve smyslu ust. § 1542 an. o. z. Další novinkou je možnost tzv. obživení závěti, o němž bylo pojednáno v části 4.1.1.3 této práce. Na rozdíl od socialistických kodexů občanský zákoník 2012 v ust. § 1580 výslovně připouští oživení dřívější závěti, a to za podmínky, že se dřívější

---

³⁶² Může se tak stát odvoláním povolání správce pozůstalosti nebo pořízením pozdější veřejné listiny o povolání správce pozůstalosti.

³⁶³ FIALA, Roman, DRÁPAL, Ljubomír a kol. *Občanský zákoník IV...* (op. cit.), s. 234—238.

³⁶⁴ Dle ust. § 1549 o. z. pozbývá ústní závěť pořízená před třemi současně přítomnými svědky ve smyslu ust. § 1542 o. z. platnost uplynutím dvou týdnů ode dne pořízení takové závěti. Závěť pořízená před starostou obce, velitelem námořního plavidla či letadla nebo před velitelem vojenské jednotky pozbývá platnosti uplynutím tří měsíců ode dne jejího pořízení.

závěť uchová. Lze říci, že občanský zákoník 2012 se tímto navrácí k úpravě obsažené v ust. § 723 ABGB, která rovněž připouštěla obživnutí závěti, ledaže se jednalo o ústní závěť.³⁶⁵

Jak již bylo uvedeno výše, zůstavitel může během svého života zřídit dle své libovůle neomezené množství závětí. Občanským zákoníkem 2012 byl zachován tradiční přístup, spočívající v tom, že pozdější závěť ruší závěť dřívější. Pozdější závěť totiž vyjadřuje aktuální poslední vůli zůstavitele. Závěť pozdější však ruší závěť dřívější jen v rozsahu, v jakém nemůže dřívější závěť obstát vedle pozdější. To znamená, že ustanovení dřívější závěti, která neodporují pozdější závěti, si i nadále ponechávají platnost. V tomto ohledu je třeba opět poukázat na problematiku datace závěti, o níž bylo pojednáno výše v rámci části 5.2.6 této práce. Dle ust. § 1494 odst. 1 věty druhé o. z. totiž absence datace závětí, které si navzájem odporují, způsobuje jejich neplatnost.³⁶⁶ Na druhé straně však opatření závěti datem není považováno v současné době za podstatnou náležitost závěti. Stejně jako tomu bylo za účinnosti všech kodexů, o nichž bylo pojednáno výše, není nutné, aby závěť pořízená v určité formě byla zrušena stejnou formou.³⁶⁷

Závěť nebo její část může být dále zrušena jejím odvoláním, a to buď mlčky, nebo výslovným projevem vůle zůstavitele, jenž vyžaduje formu předepsanou pro pořízení závěti. Na rozdíl od ABGB³⁶⁸ občanský zákoník 2012 neobsahuje speciální ustanovení o způsobilosti zůstavitele k odvolání závěti. Přesto však lze dovodit, že odvolat závěť může pouze osoba, která je způsobilá pořídit závěť. Pro osoby, které jsou omezené ve svéprávnosti nebo osoby nesvéprávné, jež dosáhly patnácti let věku, proto platí podmínky stanovené v ust. § 1525 až 1528 o. z. Odvolat závěť je oprávněn i nadále pouze zůstavitel, neboť stejně jako v případě pořízení závěti jde o osobní projev zůstavitelovy vůle.³⁶⁹ Co se týče výslovného odvolání závěti, zůstavitel tak může učinit v jakémkoliv formě stanovené pro poslední pořízení.³⁷⁰ Odvolání je možno učinit v pozdější závěti, exheredační listině nebo zcela samostatným právním jednáním. Na rozdíl od zrušení dřívější závěti pořízením závěti pozdější není možno

---

³⁶⁵ FIALA, Roman, DRÁPAL, Ljubomír a kol. *Občanský zákoník IV...* (op. cit.), s. 270—271.

³⁶⁶ Nedošlo ani k převzetí úpravy obsažené v ust. § 715 ABGB: „Nelze-li se rozhodnout, která závěť nebo dovětek je pozdější, platí obě, pokud mohou vedle sebe obstát, a použije se ustanovení daných v hlavě o společenství vlastnictví.“

³⁶⁷ Například závěť ve formě veřejné listiny je možno zrušit i závětí holografní a naopak.

³⁶⁸ Ust. § 718 ABGB.

³⁶⁹ Srov. rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR ze dne 20. 3. 2008, sp. zn. 21 Cdo 2968/2006, In: ASPI [právní informační systém]. Wolters Kluwer ČR [cit. 22. 3. 2017]: „Právní úkon pořízení nebo zrušení závěti musí být učiněn osobně pořizovatelem závěti (zůstavitelem); není možné, aby tyto úkony za zůstavitele učinil jeho zástupce (zákonný nebo na základě plné moci).“

³⁷⁰ Za výjimečných okolností se tak může stát i ve formě závěti s úlevami, tj. i ústně.

aplikovat na odvolání závěti ust. § 1580 o. z. Z tohoto vyplývá, že odvoláním se závěť ruší jednou pro vždy.³⁷¹

Závěť je možno odvolat i mlčky, děje se tak nejčastěji zničením listiny, na niž byla závěť sepsána. Oproti úpravě obsažené v ust. § 480 odst. 2 obč. zák. 1964 došlo k podstatnému zpřesnění tacitního odvolání závěti. Zůstavitel tak může závěť odvolat zničením listiny, na niž byla závěť sepsána, přičemž dle ust. § 1578 odst. 1 o. z. se za odvolání závěti nepovažuje, zničí-li zůstavitel pouze jeden z několika stejnopisů závěti. Občanský zákoník 2012 nově reguluje i situace, kdy zůstavitel poruší listinu jiným způsobem (např. přeškrtnutím jednotlivých ustanovení, začerněním textu závěti nebo přeškrtnutím podpisu), nebo neobnoví-li závěť, ač ví, že listina byla zničena nebo ztracena. Závěť bude odvolána pouze v případě, kdy z okolností bude nepochybně vyplývat, že zůstavitel měl v úmyslu zrušit závěť.³⁷² Pokud však dojde ke zničení nebo ztrátě závěti, aniž by měl o tom zůstavitel povědomí, bude pro dědice velmi obtížné v pozůstalostním řízení prokázat existenci, případně obsah zničené nebo ztracené závěti. Lze říci, že ačkoliv občanský zákoník 2012 v ust. § 1578 výrazně zpřesňuje úpravu konkludentního odvolání závěti, nedošlo ve svém důsledku k žádné změně, neboť soudní praxe a doktrína dovodila pravidla obsažená v ust. § 1578 o. z. již za účinnosti občanského zákoníku 1964.

Podstatnou změnu oproti všem předchozím kodexům přináší již zmiňované ust. § 1579 o. z.³⁷³ V současné době náleží zůstaviteli možnost pořídit závěť ve formě veřejné listiny zásadně dvojitým způsobem. Každá osoba je oprávněna dle ust. § 1537 o. z. projevit svoji poslední vůli ve veřejné listině.³⁷⁴ Status veřejné listiny mají i některé závěti pořizované s úlevami.³⁷⁵ Tyto privilegované závěti musí být dle ust. § 1546 o. z. neprodleně uloženy do úschovy u notáře. Zůstaviteli, který pořídil závěť ve formě veřejné listiny, je nově dle ust. § 1579 odst. 1 o. z. umožněno požadovat kdykoliv vydání závěti. Závěť může být vydána jen

---

³⁷¹ FIALA, Roman, DRÁPAL, Ljubomír a kol. *Občanský zákoník IV...*(op. cit.), s. 272—273.

³⁷² Srov. rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR ze dne 29. 8. 2013, sp. zn. 21 Cdo 2242/2012, In: ASPI [právní informační systém]. Wolters Kluwer ČR [cit. 22. 3. 2017]: „Dojde-li ke zničení listiny obsahující poslední vůli zůstavitele neúmyslně nebo osobou odlišnou od zůstavitele, bude pořízení pro případ smrti přesto vyvolávat právní účinky, jestliže se prokáže, že závěť obsažená ve zničené listině měla potřebné formální náležitosti (např. že byla napsána či podepsána vlastní rukou zůstavitele), a zjistí-li se současně, jaký měla obsah. Podobně lze uzavřít, že při ztrátě listiny obsahující poslední vůli zůstavitele, je možné dědické právo z této závěti nabýt, prokáže-li se existence této listiny ke dni smrti zůstavitele a její platnost po formální i obsahové stránce (zejména s ohledem na skutečnost, že v souzené věci se nabízí jako důkazní prostředek fotokopie vlastnoručně psané závěti a výslech osob, které měly při sepsání závěti působit jako svědci).“

³⁷³ K této problematice srov. též část 4.1.1.2 této práce.

³⁷⁴ Dle ust. § 3026 odst. 2 o. z. se tak děje zásadně před notářem formou notářského zápisu.

³⁷⁵ Za splnění stanovených podmínek jde o závěť pořízenou před starostou obce, velitelem námořního plavidla nebo letadla nebo velitelem vojenské jednotky (ust. § 1543 až 1545 o. z.).

zůstaviteli osobně. Vydá-li se zůstaviteli závěť, považuje se taková závěť za odvolanou. Notář je o tomto následku povinen poučit zůstavitele. Taková závěť je následně vymazána i z Evidence právních jednání pro případ smrti. Výše uvedené se však netýká případu, kdy zůstavitel pořídil soukromou závěť a následně ji uložil do úřední úschovy. Dle ust. § 1579 odst. 2 o. z. může zůstavitel požadovat vydání takové závěti, avšak závěť si i nadále ponechává svou platnost.³⁷⁶

Občanský zákoník 2012 na rozdíl od socialistických kodexů zakotvuje rovněž neúčinnou zrušovací doložku, jež je obsahově totožná se zněním ust. § 716 ABGB. Ust. § 1581 o. z. vychází ze zásady, že svoboda zůstavitele poříditi o svém majetku mortis causa je natolik silná, že ani sám zůstavitel se nemůže předem zavázat k tomu, že všechna jeho budoucí pořízení pro případ smrti budou neplatná, anebo že budou neplatná taková pořízení, která jím nebudou zřízena v určité formě. K takovýmto doložkám nebude přihlíženo. Závěrem je třeba říci, že vše, co bylo shora uvedeno pro zrušení závěti, se uplatní rovněž pro zrušení dovětku nebo prohlášení o vydědění.

5.3 Dědická smlouva

Občanský zákoník 2012 zavádí do právní úpravy dědického práva nový dědický titul, kterým je dědická smlouva. Nejedná se přitom o zcela nový institut, neboť jej připouštěl ABGB³⁷⁷. Institut dědické smlouvy však oproti ABGB doznal značné změny, jelikož ABGB umožňoval uzavřít dědickou smlouvu pouze manželům, resp. snoubencům. V současné době takové omezení neexistuje³⁷⁸, naopak je možné, aby si manželé nebo snoubenci v rámci smluveného režimu společného jmění manželů smlouvou uspořádali rovněž majetkové poměry pro případ zániku manželství. Dle ust. § 718 odst. 2 o. z. lze smlouvou o manželském majetkovém režimu uspořádat majetkové poměry pro případ zániku manželství; jedná-li se o uspořádání pro případ zániku manželství smrtí, považuje se v této části smlouva za smlouvu dědickou, má-li její náležitosti. Specifickou úpravu o dědické smlouvě uzavřené mezi manžely upravuje po vzoru ABGB i ust. § 1592 o. z. Toto ustanovení však považuji za nadbytečné s ohledem k faktu, že subjekty dědické smlouvy nejsou již nadále omezeny.

---

³⁷⁶ KLEIN, Šimon. Evidence právních jednání pro případ smrti. *Ad Notam*, 2014, roč. 20, č. 5, s. 16—17.

³⁷⁷ Ust. § 602 ve spojení s ust. § 1217, 1249 až 1254 ABGB. K problematice dědické smlouvy v ABGB viz blíže část 2.2 této práce.

³⁷⁸ Dosud nevyřešenou zůstává otázka, zdali stranou dědické smlouvy může být i právnická osoba. K tomu srov. článek: PLAŠIL, Filip. Může být stranou dědické smlouvy právnická osoba? *Ad Notam*, 2015, roč. 21, č. 4, s. 3—7. Plašil za pomoci výkladových metod došel k závěru, že stranou dědické smlouvy může být i právnická osoba. Osobně považuji závěr Plašila za správný.

Jediným specifikem dědické smlouvy uzavřené mezi manžely nebo snoubenci je pouze skutečnost, že dědická smlouva nemůže být uzavřena ve prospěch třetího. Dědická smlouva je osobním dvoustranným nebo vícestranným právním jednáním³⁷⁹, kterou povolává zůstavitel osobně druhou smluvní stranu nebo třetí osobu za dědice nebo odkazovníka a druhá strana to přijímá. Zůstavitel tak přitom může učinit za úplatu nebo bezúplatně. Zásadním rozdílem oproti závěti je skutečnost, že dědickou smlouvu nelze v podstatě jednostranně zrušit či změnit. Již v úvodu je třeba také poukázat na skutečnost, že ust. § 1582 až 1593 o. z., která pojednávají o dědické smlouvě, obsahují toliko speciální úpravu tohoto institutu. Není-li proto v těchto ustanoveních stanoveno jinak, použijí se pro dědickou smlouvu obecná ustanovení o závazcích³⁸⁰. Dědická smlouva musí být za každé situace uzavřena ve formě veřejné listiny. Právní úprava dědické smlouvy neobsahuje obdobné ustanovení, jakým je ust. § 1484 odst. 3 o. z., které stanoví, že smlouva o zřeknutí se dědického práva vyžaduje formu veřejné listiny, avšak práva a povinnosti z ní mohou být zrušeny pouze jednáním v prosté písemné formě. Z toho lze dovodit, že i ujednání stran o zrušení dědické smlouvy by mělo mít formu veřejné listiny.³⁸¹

Na rozdíl od závěti může dědickou smlouvu uzavřít pouze zůstavitel, který je zletilý a plně svéprávný. Je-li zůstavitel omezen ve svéprávnosti, avšak je schopen uzavřít dědickou smlouvu, může tak učinit a závazek z ní změnit pouze se souhlasem opatrovníka. Osoba, která byla omezena ve svéprávnosti pro chorobnou závislost, může pořídit dědickou smlouvu jen o majetku, o němž je způsobilá pořídit závěti.³⁸² Z této části je posléze počítána část, o níž není možno dědickou smlouvu pořídit.³⁸³

Na rozdíl od závěti je zůstavitel ve své pořizovací svobodě omezen, neboť dle ust. § 1585 odst. 1 o. z. není možno dědickou smlouvu pořídit o celé pozůstalosti. Čtvrtina pozůstalosti musí zůstat volná pro pořízení dle zvlášť projevené vůle zůstavitele. Pokud tak zůstavitel bude chtít, aby i zbylá čtvrtina pozůstalosti připadla smluvnímu dědici, musí tak učinit závětí. Toto omezení obsahovalo již ust. § 1253 ABGB, které však na rozdíl od ust. § 1585 odst. 1 o. z. blíže specifikovalo, že na volné čtvrtině nesmí váznout ani povinný díl někomu náležející nebo jiný dluh. Za pravděpodobný smysl tohoto ustanovení lze považovat

---

³⁷⁹ Důvodová zpráva k institutu dědické smlouvy uvádí, že jde o smíšený právní útvar mezi závětí a smlouvou.

³⁸⁰ Ust. § 1721 an. o. z.

³⁸¹ FIALA, Roman, DRÁPAL, Ljubomír a kol. *Občanský zákoník IV...*(op. cit.), s. 285.

³⁸² Dle ust. § 1528 odst. 2 o. z. může taková osoba pořídit nejvýše o polovině pozůstalosti. Zbývající část připadá zákonným dědicům. Připadla-li by však taková část pozůstalosti státu jako odúmrť, může zůstavitel pořídit o celé pozůstalosti.

³⁸³ Viz ust. § 1585 odst. 1 o. z.

ochranu zůstavitele před změnou poměrů po uzavření dědické smlouvy, neboť dědická smlouva může být z důvodu nemožnosti jednostranného zrušení pro zůstavitele značně riskantní. V praxi se však objevuje celá řada sporných otázek vztahujících se k ust. § 1585 odst. 1 o. z. Zejména si právní teorie klade otázku, k jakému časovému okamžiku se vztahuje výše specifikované omezení. Naprostá většina autorů³⁸⁴ se přiklání k názoru, že rozhodným okamžikem pro stanovení volné čtvrtiny pozůstalosti je doba úmrtí, neboť ust. § 1585 odst. 1 o. z. užívá pojmu pozůstalost. Autoři však správně poukazují na možné nejasnosti, které mohou nastat v případě, že předmět dědění smluvního dědice bude vyjádřen jednotlivými věcmi, nikoli podílem na pozůstalosti. Jelikož lze dědickou smlouvu považovat za odvážnou smlouvu³⁸⁵, není zůstavitel schopen zaručit, že v okamžiku jeho smrti se budou v pozůstalosti nacházet věci, které budou hodnotově odpovídat jedné čtvrtině pozůstalosti. Jak však stanoví ust. § 1591 o. z., je dědická smlouva neplatná pro nedostatek formy či pro nesplnění podmínek v ust. § 1584 a 1585 nebo proto, že nevyhovuje ustanovením o smlouvách dle části čtvrté občanského zákoníku.³⁸⁶ Jinými slovy to znamená, že bude-li k okamžiku smrti zůstavitele dědickou smlouvou pořízeno o více než třech čtvrtinách pozůstalosti, měla by být dle ust. § 1591 o. z. taková smlouva považována za neplatnou. Tuto sankci však považují za příliš drakonickou i s ohledem k tomu, že v době psaní smlouvy zůstaviteli nemusí být zřejmé (a zpravidla ani nebude), jaký bude rozsah jeho majetku ke dni jeho úmrtí. Ztotožňují se s názorem Holíkové³⁸⁷, že judikatura by měla považovat za neplatnou pouze tu část smlouvy, která přesahuje tři čtvrtiny pozůstalosti. Pořízení o části, která přesahuje stanovené tři čtvrtiny pozůstalosti, by mělo být považováno dle ust. § 1591 o. z. za závěť. Pokud judikatura zaujme stanovisko, že dědická smlouva pořizující o více než třech čtvrtinách pozůstalosti je neplatná jako celek, bude to dle mého názoru znamenat faktickou nepoužitelnost institutu dědické smlouvy. Dalším problematickým aspektem ust. § 1585 odst. 1 o. z. je pojem „volná čtvrtina pozůstalosti“. Na rozdíl od ust. § 1235 ABGB totiž občanský zákoník 2012 výslovně

---

³⁸⁴ Viz například KLEIN, Šimon. Dědická smlouva a darování pro případ smrti. *Ad Notam*, 2013, roč. 19, č. 4, s. 15; shodně BÍLEK, Petr. In FIALA, Roman, DRÁPAL, Ljubomír a kol. *Občanský zákoník IV...*(op. cit.), s. 289—290; shodně též HOLÍKOVÁ, Lenka. Možnosti dispozice dědiců s dědickým právem. *Ad notam*, 2015, roč. 21, č. 3, s. 20.

³⁸⁵ Zůstavitel není během svého života omezen v nákladní s majetkem, tudíž nemůže být předem znám rozsah pozůstalosti.

³⁸⁶ Taková dědická smlouva však může mít platnost závěti, má-li jinak všechny náležitosti závěti.

³⁸⁷ HOLÍKOVÁ, Lenka. Možnosti dispozice dědiců s dědickým právem. *Ad notam*, 2015, roč. 21, č. 3, s. 20.

nestanoví, že na volné čtvrtině nesmí váznout povinný díl ani dluh. Z důvodové zprávy k ust. § 1585 o. z. však vyplývá, že má jít o čtvrtinu čisté pozůstalosti.³⁸⁸

Vznik dědického práva smluvního dědice může být vázán na podmínky, na něž se však vztahují toliko ust. § 548 a 549 o. z. Zásadním rozdílem oproti podmínkám v závěti či dovětku je rovněž skutečnost, že podmínky uvedené v dědické smlouvě, které se dle ust. § 580 o. z. budou přičít dobrým mravům, nebo pokud podle nich má být plněno něco nemožného, mohou způsobit neplatnost dědické smlouvy. Dle ust. § 1551 a 1552 o. z. totiž obdobné podmínky uvedené v závěti či dovětku nezpůsobují neplatnost závěti či dovětku. K takovým podmínkám se pouze nepřihlíží.³⁸⁹

Jak již bylo uvedeno výše, zůstavitel může i po uzavření dědické smlouvy s majetkem za svého života nakládat dle libosti. Pokud však pořídí zůstavitel pořízení pro případ smrti nebo uzavře darovací smlouvu tak, že to není s dědickou smlouvou slučitelné, může se smluvní dědic nebo odkazovník dovolat neúčinnosti těchto právních jednání. Strana povoláná za dědice však není oprávněna převést své právo na jinou osobu, ledaže bylo ujednáno něco jiného. Dle ust. § 1485 odst. 1 o. z. nicméně může smluvní dědic odmítnout dědictví, není-li to dědickou smlouvou vyloučeno.

Dle ust. § 1589 odst. 1 o. z. se mohou smluvní strany dohodnout, že zůstavitel převede na smluvního dědice majetek již za svého života. Pokud bude tento majetek sepsán ve formě veřejné listiny a nebude-li ujednáno něco jiného, platí, že nepřevede-li zůstavitel všechn svůj majetek, anebo získá-li po převodu další majetek, vztahuje se dědická smlouva jen na majetek takto sepsaný. Obtížně vyložitelné je ust. § 1589 odst. 2 o. z., které stanoví: „*Uskutečnilo-li se odevzdání ještě za života, přecházejí práva a povinnosti z dědické smlouvy na dědice smluvního dědice, ledaže bylo ujednáno něco jiného.*“. Dle důvodové zprávy řeší toto ustanovení případ, kdy bylo dědictví smluvně přenecháno za protiplnění a smluvní dědic vzhledem k okamžiku své smrti nedědí. Tyto závěry však z ustanovení § 1589 odst. 2 o. z. nevyplývají. Za použití výkladových metod však lze konstatovat, že ust. § 1589 odst. 2 o. z. se vztahuje na situaci, kdy dědic: nabyl majetek na základě dědického smlouvy již za života zůstavitele; předemřel zůstavitele; byl vůči zůstaviteli zavázán dědickou smlouvou k

---

³⁸⁸ Objevují se však i názory odlišné, které poukazují na skutečnost, že v zákoně není výslovně stanoveno, že na volné čtvrtině pozůstalosti nesmí váznout dluh nebo povinný díl nepominutelných dědiců. K tomuto srov. článek: PLAŠIL, Filip. Volná čtvrtina podle § 1585 NOZ a povinný díl. *Ad notam*, 2016, roč. 22, č. 1, s. 13—17.

³⁸⁹ FIALA, Roman, DRÁPAL, Ljubomír a kol. *Občanský zákoník IV...*(op. cit.), s. 293.

osobnímu plnění, které za svého života nesplnil (např. peněžní renta). Za této situace přejdou povinnosti smluvního dědice, jenž zemřel před zůstavitelem, na jeho dědice.³⁹⁰

Dědická smlouva jakožto hybridní právní útvar nemůže být zrušena jednostranným právním jednáním jako závěť nebo dovětek. Ve zrušení a změně dědické smlouvy se tak naplno promítá její kontraktuální charakter, neboť se pro ni uplatní především obecná úprava zániku závazku ve smyslu ust. § 1908 an. o. z. Ust. § 1590 o. z. však připouští, aby zůstavitel zrušil povinnosti z dědické smlouvy i jednostranným pořízením závěti³⁹¹. K účinnosti zrušení dědické smlouvy je dále vyžadován souhlas smluvního dědice učiněný ve formě veřejné listiny. Obecně však platí, že dědická smlouva může být zrušena zásadně disolucí (tj. vzájemnou dohodou smluvních stran), která musí mít formu veřejné listiny. Specifické podmínky platí pro zrušení dědické smlouvy uzavřené mezi manžely. Dle ust. § 1593 odst. 1 o. z. platí, že rozvodem manželství se neruší práva a povinnosti z dědické smlouvy, ledaže je ujednáno něco jiného. Toto ustanovení vychází z principu, že smluvní závazky zásadně přetrvávají i po změně poměrů, za nichž byla smlouva uzavírána.³⁹² Každá ze smluvních stran se ovšem může domáhat, aby dědickou smlouvu zrušil soud. Soud však návrhu nevyhoví, směruje-li návrh vůči tomu, kdo nezapříčinil rozvrat manželství a s rozvodem nesouhlasil. Domnívám se, že ust. § 1593 odst. 1 věty druhé o. z. staví soudy do nelehké situace, neboť ve většině případů bude velmi obtížné objektivně zjistit, který z manželů zapříčinil rozvrat manželství. Dle ust. § 1593 odst. 2 o. z. se práva a povinnosti z dědické smlouvy ruší prohlášením manželství za neplatné, ledaže takové manželství již dříve zaniklo smrtí jednoho z manželů.³⁹³

Závěrem lze konstatovat, že dědická smlouva v předchozí právní úpravě citelně chyběla. Poměrně nejasná formulace a s tím související problematický výklad tohoto institutu však veřejnost odrazuje od jeho užití. Zejména lze poukázat na kogentní ust. § 1585 odst. 1 o. z., dle něhož nelze pořídit o celé pozůstalosti, nýbrž toliko o jeho třech čtvrtinách. Nejasnosti vzbuzuje také ust. § 1588 o. z. První zprávy z notářské praxe naznačují, že o tento institut nejvíce veřejnost v současné době pražádný zájem. Osobně se domnívám, že ani budoucnost zřejmě nepřinese hojnější využívání tohoto institutu, nedostane-li se mu

---

³⁹⁰ FIALA, Roman, DRÁPAL, Ljubomír a kol. *Občanský zákoník IV...*(op. cit.), s. 298—299.

³⁹¹ Případně dovětku, bylo-li zřízeno právo na odkaz.

³⁹² FIALA, Roman, DRÁPAL, Ljubomír a kol. *Občanský zákoník IV...*(op. cit.), s. 307.

³⁹³ DOBEŠOVÁ, Lenka. Dědická smlouva, aneb „staronový dědický titul“. *Časopis pro právní vědu a praxi*, 2012, roč. 20, č. 3, s. 297.

preciznější formulace, neboť i samotná právní praxe má s výkladem některých ustanovení značný problém.

5.4 Odkaz

Dalším staronovým institutem dědického práva je institut odkazu, jenž byl navrácen do právní úpravy dědického práva po téměř padesáti letech, neboť jej naposledy (byť již ve značně okleštěné formě) upravoval v ust. § 537 občanský zákoník 1950.³⁹⁴ Znovuzavedení institutu odkazu lze jedinečně vítat, neboť přináší zůstaviteli možnost zanechat osobě v pořízení pro případ smrti věc nebo majetkové právo, aniž by taková osoba nesla odpovědnost za pasiva pozůstalosti³⁹⁵. Nabytí odkazu se na rozdíl od nabytí dědictví odehraje většinou zcela neformálně, neboť odkazovníkovi postačí uplatnit své právo na vydání předmětu odkazu u dědice, který je povinen mu vydat předmět odkazu. To, že inspiračním zdrojem soudobé úpravy institutu odkazu byl ABGB³⁹⁶, není žádným překvapením, zarážející jsou však téměř doslovné shody některých ustanovení občanského zákoníku 2012 s příslušnými ustanoveními ABGB. Ještě výraznější shodu s pojetím odkazu dle občanského zákoníku 2012 pak vykazují příslušná ustanovení vládního návrhu občanského zákoníku z roku 1937. Téměř doslovné převzetí pojetí odkazu dle ABGB, resp. vládního návrhu občanského zákoníku z roku 1937 však v současné době činí určité potíže. Občanský zákoník 2012 například vůbec neřeší vztah společného jmění manželů a odkazu. Dosud tak nebyla vyřešena otázka, jak se bude nahlížet na odkaz, který zůstavitel zřídil k věci, která je předmětem společného jmění manželů. Nejasněný je rovněž obsah obligačního vztahu mezi obmyšlenou osobou a obtíženou osobou v době od smrti zůstavitele do vydání odkazu. Z ust. § 1620 an. o. z. totiž není patrné, zdali se jedná o právo a jemu korespondující povinnost na převod vlastnictví k věci, nebo na vydání věci. Rovněž je třeba říci, že téměř padesátiletá absence institutu odkazu v právní úpravě se podepsala na právním vědomí veřejnosti, která nečiní žádný rozdíl mezi odkazem a dědictvím. To se projevuje zejména v soukromých závětech, kterými zůstavitelé často zůstávají dědicům jednotlivě či druhově určené věci z pozůstalosti, nikoli podíly na pozůstalosti, přičemž takové závěti jsou navíc mnohdy uvozeny slovem „odkazují“.

---

³⁹⁴ Odkázat bylo možno pouze peněžitou částku nebo jinou movitou věc, přičemž se tyto věci musely nacházet ve vlastnictví zůstavitele. Byla omezena rovněž výše hodnoty odkazu, neboť odkazovník mohla být odkázána pouze věc nepatrné hodnoty vzhledem k celkové hodnotě pozůstalosti a zároveň souhrn odkazů nesměl činit více než čtvrtinu čisté hodnoty pozůstalosti. K pojetí odkazu v občanském zákoníku 1950 viz blíže část 3.2.3 této práce.

³⁹⁵ Odkaz na rozdíl od dědictví představuje případ singulární sukcese.

³⁹⁶ Ust. § 647 až 694 ABGB.

S ohledem na ust. § 1494 odst. 2 o. z. je však třeba vždy zkoumat pravou vůli zůstavitele. Bude-li tedy z okolností případu zřejmé, že zůstavitel chtěl, aby jednotlivé věci z pozůstalosti nabyly určité osoby z titulu dědického práva, bude nutno takovýto případ posoudit jako dědictví a nikoli odkaz. V praxi však zkoumání zůstavitelovy vůle může činit značné obtíže. Mám za to, že překlenutí posledně jmenovaného problému si vyžádá poměrně dlouhou dobu. Je především zapotřebí zajistit veřejnosti náležitou osvětu.

Jak již bylo naznačeno výše, rozdíl mezi nabytím majetku *mortis causa* odkazem a nabytím majetku *mortis causa* dědictvím je zcela zásadní. Odkazem přikazuje zůstavitel dědici nebo odkazovníku, aby osobě obmyšlené vydal určitou věc z pozůstalosti nebo z vlastního majetku. Oproti tomu dědictví představuje podíl na pozůstalosti. Zatímco dědic vstupuje do právního postavení zůstavitele, a zatěžují jej tak zásadně všechna břemena, která tížila zůstavitele, odkazovník nabývá pouze právní nárok na vydání předmětu odkazu z pozůstalosti, a přebírá tak jen taková břemena³⁹⁷, jež lpí na předmětu odkazu.³⁹⁸

Odkaz se zřizuje tak, že zůstavitel v pořízení pro případ smrti nařídí určité osobě, aby odkazovníku vydala předmět odkazu. Odkazovníkem může být osoba, která je způsobilá dědit.³⁹⁹ Pokud zůstavitel povolá za dědice celé pozůstalosti jednu osobu s určením, že určitou věc dědit nemá, považuje se to za zřízení odkazu zákonným dědicům. To samé platí i v případě, kdy je pozůstalost zůstavena více dědicům. Ust. § 1594 odst. 2 o. z. řeší situaci, kdy se darování závislé na podmínce, že obdarovaný dárci přežije, považuje za odkaz, a kdy naopak za darování pro případ smrti. Občanský zákoník 2012 totiž v ust. § 2063 znovu zakotvuje institut darování pro případ smrti, který byl naposledy upravený v ust. § 603 ve spojení s ust. § 956 ABGB. Pokud se dárci vzdá práva dar odvolat a zároveň vydá obdarovanému listinu, kterou potvrzuje vzdání se práva odvolat dar, posuzuje se toto právní jednání jako darování pro případ smrti ve smyslu ust. § 2063 o. z. Pokud však nebudou splněny tyto podmínky, posoudí se darování závislé na podmínce, že obdarovaný dárci přežije jako odkaz. O problematice darování pro případ smrti bude pojednáno níže v kapitole 5.6 této práce.⁴⁰⁰

---

³⁹⁷ Viz ust. § 1611 o. z. Může jít například o služebnost nebo zástavní právo.

³⁹⁸ SCHINDLER, Petr Filip. Odkazy – způsob nabytí *mortis causa* mimo univerzální sukcesí. *Ad Notam*, 2013, roč. 19, č. 5, s. 7.

³⁹⁹ Osoba je způsobilá dědit, je-li ve smyslu ust. § 15 odst. 1 o. z. nadána právní osobností a zároveň u ní není dán některý z důvodů vylučující dědickou způsobilost ve smyslu ust. § 1481 a 1482 o. z.

⁴⁰⁰ FIALA, Roman, DRÁPAL, Ljubomír a kol. *Občanský zákoník IV...*(op. cit.), s. 312—313.

Odkaz může pořídit každá osoba, jež je způsobilá pořídit závět'.⁴⁰¹ Zůstavitel, který je nezpůsobilý pořizovat, může ze svého majetku odkázat jinému předměty malé hodnoty.⁴⁰² Občanský zákoník 2012 tak vyjadřuje respekt k přání člověka omezeného ve svéprávnosti takovým způsobem, že je mu znemožněno pořídit závět', avšak je zachováno jeho právo odkázat upomínkové předměty nebo věci malé hodnoty osobám, k nimž má dobrý vztah⁴⁰³. Za právní oporu ust. § 1595 o. z. lze označit ust. § 64 o. z., dle něhož rozhodnutí o omezení svéprávnosti nezabavuje člověka práva samostatně právně jednat v běžných záležitostech každodenního života. Ust. § 1595 věty druhé o. z. se vztahuje i na osoby nezletilé, které nedosáhly plné svéprávnosti, neboť dle ust. § 31 o. z. platí vyvratitelná právní domněnka, že každý nezletilý, jenž nenabyl plné svéprávnosti, je způsobilý k právním jednáním co do povahy přiměřeným rozumové a volní vyspělosti nezletilých jeho věku. Osoba nezpůsobilá pořizovat může zřídit odkaz určité osobě pouze ve formě kodicilu, z čehož vyplývá další rozšíření svobody zůstavitele, neboť ust. § 1595 věty druhé o. z. rozšiřuje okruh osob, které (byť velmi omezeně) mohou pořídit o svém majetku pro případ smrti. Ust. § 1596 o. z. umožňuje zůstaviteli zanechat dědici nebo spoludědicům tzv. přednostní odkaz. Zůstavitel tedy oddělí z pozůstalosti určitou věc a stanoví, že ji dědic nebo více dědiců nabudou jako odkaz. Pro zajímavost lze uvést, že ust. § 1596 o. z. téměř doslovně přebírá formulaci ust. § 648 ABGB.⁴⁰⁴

Jeden z významných rozdílů mezi pojetím odkazu v občanském zákoníku 2012 a ABGB představuje ust. § 1598 o. z. Dle ust. § 1598 o. z. musí zůstat každému z dědiců nezatížena odkazy alespoň jedna čtvrtina z hodnoty dědictví. Dojde-li k vyššímu zatížení dědice, má dědic právo na poměrné zkrácení odkazu. Ust. § 690 ABGB oproti tomu připouštělo vyčerpání celé pozůstalosti odkazy. Odkazy bylo možno dle ust. § 692 ABGB zkrátit pouze v případě, kdy pozůstalost nestačila k úhradě dluhů, jiných povinných výloh a k vyřízení všech odkazů. Ust. § 1598 o. z. má svůj původ v tzv. falcidiánské kvartě⁴⁰⁵, která zajišťuje, že každému z dědiců se zachová odkazy nezatížená alespoň čtvrtina hodnoty

---

⁴⁰¹ Ust. § 1525 až 1528 o. z.

⁴⁰² Ust. § 1595 o. z.

⁴⁰³ Těmi mohou být například pečovatelé nebo přátelé.

⁴⁰⁴ FIALA, Roman, DRÁPAL, Ljubomír a kol. *Občanský zákoník IV...*(op. cit.), s. 314—316.

⁴⁰⁵ Jedná se o institut, který má svůj původ v římském právu. V roce 40 p. n. l. byl přijat Falcidiův zákon, který stanovil významné omezení autonomie vůle zůstavitele, neboť dědicům musela zůstat odkazy nezatížena alespoň čtvrtina dědictví. Ust. § 1598 o. z. však nevychází zcela z římskoprávního pojetí, neboť odkazy překračující tři čtvrtiny hodnoty dědictví nejsou neplatné. Dědic má toliko právo požadovat, aby odkazy byly poměrně zkráceny. Falcidiánská kvarta se zjišťuje k okamžiku smrti zůstavitele, přičemž se pro stanovení hodnoty jednotlivých věcí používá cena obvyklá. (Viz ČERNOCH, Radek. Praktický návod k výpočtu Falcidiánské kvarty dle § 1598 NOZ. *Ad Notam*, 2015, roč. 21, č. 4, s. 12—15.)

dědictví. Odkazy pak připadají k tíži všem dědicům dle poměru jejich podílů, a to i tehdy, byla-li odkázána věc náležející jednomu ze spoludědiců, ledaže zůstavitel zvlášť přikázal splnění odkazu jednotlivému spoludědici nebo odkazovníku.

Osobou obtíženou odkazem je především dědic, avšak může jím být rovněž odkazovník (hovoříme o tzv. pododkazu). Dle ust. § 1599 odst. 1 o. z. má odkazovník povinnost splnit pododkaz i v případě, že hodnota pododkazu přesahuje hodnotu odkazu. Odkazovník se však může vždy svobodně rozhodnout, zda odkaz přijme, nebo odmítne. Pokud odkaz odmítne, zaniká i související povinnost splnit pododkaz. Pokud odkazovník odkaz nenabude⁴⁰⁶, je povinen splnit odkaz ten, komu odkaz připadl. Komparováno s předchozí právní úpravou, zůstavitel mohl naposledy zřídit pododkaz za účinnosti ABGB.⁴⁰⁷

Ust. § 1600 o. z. řeší situaci, kdy zůstavitel nekonkretizuje odkazovníka. Pokud tedy zůstavitel odkazem pamatuje na určitou skupinu osob (např. chudí nebo příbuzní), může ponechat dědici nebo i třetí osobě (např. vykonavateli závěti), aby určil, jak a které z těchto osob mají být poděleny. Neurčí-li zůstavitel, která osoba má rozhodnout o podělení osob, má právo volby dědic. Nemůže-li dědic volbu vykonat, určí odkazovníky soud. Pro komparaci lze uvést, že ust. § 651 ABGB obsahovalo shodnou formulaci. Jak již bylo uvedeno výše v pasážích pojednávajících o obecném náhradnictví a svěřenském nástupnictví, zůstavitel je oprávněn při odkazu zřídit náhradnictví nebo svěřenské nástupnictví. Totéž umožňoval v ust. § 652 rovněž ABGB.⁴⁰⁸

Ust. § 1602 o. z. pojednává o odvolání odkazu. V první řadě je třeba říci, že odkaz bude zrušen především tím, že zůstavitel zruší pořízení pro případ smrti, kterým se zřizoval odkaz. Ust. § 1602 reguluje situace, kdy pořízení pro případ smrti stále existuje, avšak z okolností případu vyplývá, že zůstavitel měl zřejmě vůli zrušit odkaz. Dle ust. § 1602 o. z. platí vyvratitelná právní domněnka odvolání odkazu pro případy, kdy zůstavitel odkázanou věc zničí, nebo ji zcizí a znovu nenabude; odkázanou věc změní takovým způsobem, že je již věcí jinou; odkázanou pohledávku vymůže a vybere. Má se však za to, že odkaz nebyl odvolán v případě, že odkázanou věc nabyla jiná osoba, byla-li odkázaná věc změněna nebo zničena mimo vůli zůstavitele nebo vyrovnal-li dlužník zůstaviteli odkázanou pohledávku z vlastního popudu.

---

⁴⁰⁶ Například z důvodu odmítnutí odkazu odkazovníkem, předemření odkazovníka nebo nezpůsobilosti odkazovníka.

⁴⁰⁷ Ust. § 649 ABGB. Ust. § 537 obč. zák. 1950 neumožňovalo zůstaviteli zřídit pododkaz.

⁴⁰⁸ ŠVESTKA, Jirí, DVORÁK, Jan, FIALA, Josef a kol. *Občanský zákoník: komentář...* (op. cit.), s. 255—257.

Stejně jako tomu bylo za účinnosti ABGB⁴⁰⁹, obsahuje i občanský zákoník 2012 celou řadu zvláštních pravidel o jednotlivých druzích odkazů. Je třeba říci, že pojetí výkladových pravidel v občanském zákoníku 2012 je v podstatě zcela totožné s ABGB⁴¹⁰. S ohledem na značnou rozsáhlou právní úpravu této problematiky si níže uvedené pasáže nekladou za cíl podat její vyčerpávající výklad, jejich účelem je toliko předestření základní linie této problematiky. V mnohém je navíc možno odkázat na část 2.4 této práce, jež pojednává o odkazu dle ABGB.

Stejně jako tomu bylo v ABGB, počíná právní úprava výkladových pravidel odkazem věci určitého druhu. Dle ust. § 1604 o. z. platí, že nachází-li se v pozůstalosti více věcí určitého druhu, je osoba obtížená odkazem oprávněna rozhodnout, kterou z určených věcí vydá odkazovníku. Musí se však jednat o věc, kterou odkazovník bude moci řádně užívat. Zůstavitel však může stanovit, že právo volby náleží odkazovníku⁴¹¹ nebo třetí osobě⁴¹². Ust. § 1605 odst. 1 o. z. řeší situaci, kdy zůstavitel odkáže jednu nebo více věcí určitého druhu výslovně ze svého vlastnictví. Pokud je tak odkázána věc určitého druhu, která se v pozůstalosti nenachází, je takovýto odkaz dle ust. § 1605 odst. 1 o. z. neplatný. Odkáže-li zůstavitel několik věcí určitého druhu, avšak v pozůstalosti se nenachází určené množství, musí se odkazovník spokojit s množstvím, jenž je k dispozici. Výše uvedené však neplatí, pokud zůstavitel neodkáže věci určitého druhu výslovně ze svého vlastnictví. V takovém případě je osoba obtížená odkazem povinna opatřit chybějící věc pro odkazovníka v jakosti přiměřené osobním poměrům a potřebě odkazovníka.⁴¹³ Dle ust. § 1607 o. z. zavazuje odkaz peněz osobu obtíženou odkazem k jejich vyplacení, ať již hotové peníze v pozůstalosti jsou, nebo nejsou. Pro komparaci je třeba znovu uvést, že výše uvedená výkladová pravidla jsou obsahově zcela totožná s úpravou odkazu věci určitého druhu ve smyslu ust. § 656 až 659 ABGB.

---

⁴⁰⁹ Ust. § 655 an. ABGB.

⁴¹⁰ S ohledem k dosaženému stupni vývoje však již nejsou občanským zákoníkem 2012 speciálně upraveny některé zvláštní druhy odkazů – např. odkaz věna (ust. § 669 an. ABGB), odkaz schránky (ust. § 675 an. ABGB) nebo odkaz klenotů, šperků či ozdob (ust. § 678 ABGB).

⁴¹¹ Dle ust. § 1604 odst. 2 o. z. si odkazovník může zvolit i věc nejlepší.

⁴¹² Dle ust. § 1606 odst. 1 o. z. může třetí osoba zvolit, kterou z několika věcí má odkazovník dostat. Pokud tuto volbu osoba nevykoná, určí odkaz soud se zřetelem k osobním poměrům a potřebě odkazovníka.

⁴¹³ Ust. § 1605 odst. 2 o. z. se zřejmě vztahuje i na situace, kdy se v pozůstalosti nebude nacházet stanovený počet věcí určitého druhu. Podle ust. § 658 ABGB totiž platilo, že nenacházel-li se v pozůstalosti stanovený počet druhově určených věcí, byl dědic povinen je pro odkazovníka obstarat ze svého. Lze se tedy domnívat, že i v současné době je obtížená osoba povinna obstarat odkazovníku chybějící počet druhově určených věcí.

Stejným způsobem, jako tomu bylo v ABGB⁴¹⁴, je regulován občanským zákoníkem 2012 i odkaz určitých věcí. Dle ust. § 1608 o. z. nemá odkazovník při opakování odkazu individuálně určené věci v jednom nebo několika ustanoveních závěti⁴¹⁵ právo na odkázanou věc i na její cenu zároveň. Pokud je však opakován odkaz druhově určené věci nebo odkaz stejné peněžní částky, náleží odkazovníku tolikrát, kolikrát jsou opakovány. Ust. § 1609 o. z. upravuje odkaz věci, která se v době pořízení závěti nacházela ve vlastnictví odkazovníka. Pokud se tak stalo, nebude k takovému odkazu přihlíženo. Odkazovníku, který nabyl za úplatu věc později, je obtížená osoba povinna uhradit její obvyklou cenu. Účelem tohoto odkazu je kompenzovat odkazovníkovi náklady vynaložené na pořízení věci. Dostal-li odkázanou věc odkazovník bezplatně od zůstavitele, platí, že takový odkaz byl odvolán.⁴¹⁶ Dle ust. § 1610 odst. 1 o. z. se nepřihlíží k odkazu věci cizí, jež nenáleží ani zůstaviteli, ani dědici nebo odkazovníku, který ji má poskytnout někomu jinému. Pokud však zůstavitel, dědic nebo odkazovník mají na předmětu odkazu alespoň podíl nebo právo, vztahuje se odkaz toliko na tento podíl nebo právo. Ačkoliv odkazovník nevstupuje do právního postavení zůstavitele, postihují jej závady, jež vážnou na předmětu odkazu. Osoba obtížená odkazem není povinna takové závady odstranit. Dle ust. § 1611 o. z. tudíž platí, že zastavení nebo jiné zatížení odkázané věci postihují příjemce jako závady odkazu.⁴¹⁷

Podrobně je upraven také odkaz pohledávky. Ust. § 1612 o. z. reguluje odkaz pohledávky, která zůstaviteli náleží za třetí osobou. Jde tedy o případ, kdy se odkazovník nabytím předmětu odkazu stane novým věřitelem dlužníka. Osoba obtížená odkazem je v takovém případě povinna postoupit pohledávku i s příslušenstvím a případným zajištěním odkazovníku, přičemž vydá odkazovníku potřebné doklady o pohledávce a sdělí mu vše, co je k uplatnění pohledávky proti dlužníku zapotřebí. Ust. § 1614 o. z. upravuje odkaz pohledávky zůstavitele za odkazovníkem, jež je výhodná především pro odkazovníka, neboť nabytím odkazu zaniká jeho dluh, který měl vůči zůstaviteli. Osoba obtížená odkazem je povinna vydat odkazovníku kvitanci ve smyslu ust. § 1949 o. z. nebo mu vrátit dlužní úpis ve smyslu ust. § 1952 o. z. Zůstavitel je rovněž oprávněn prominout odkazovníku dluh, avšak takové prominutí se v souladu s ust. § 1615 o. z. nevztahuje na dluhy vzniklé po zřízení odkazu. Pokud však zůstavitel promine odkazem zajištění dluhu (např. ručení), nevyplyvá z toho ještě,

---

⁴¹⁴ Ust. § 660 až 662 ABGB.

⁴¹⁵ Eventuálně dovětku či dědické smlouvy.

⁴¹⁶ Jde tedy o další způsob konkludentního odvolání odkazu, avšak na rozdíl od úpravy odvolání odkazu ve smyslu ust. § 1602 o. z. se v tomto případě jedná o nevyvratitelnou právní domněnku.

⁴¹⁷ FIALA, Roman, DRÁPAL, Ljubomír a kol. *Občanský zákoník IV...*(op. cit.), s. 331—337.

že byl prominut také dluh. Jestliže zůstavitel promine toliko lhůtu k placení, nelze z toho bez dalšího dovozovat také prominutí úroků. V případě, že zůstavitel odkáže odkazovníku dluh, který má zůstavitel uhradit odkazovníku, je osoba obtížená odkazem povinna takový dluh uznat a zaplatit jej nejpozději ve lhůtě určené pro splnění ostatních odkazů, bez zřetele k původně sjednaným podmínkám a době plnění. Ust. § 1617 o. z. stanoví stejně jako ust. § 667 ABGB poměrně kontroverzní vyvratitelnou právní domněnku, neboť odkáže-li zůstavitel někomu stejnou částku, jakou mu je sám dlužen, má se za to, že nechtěl odkazem splnit dluh. Odkazovník v takovém případě obdrží duplicitní plnění – dluh i odkaz. To tedy jinými slovy znamená, že občanský zákoník 2012 vychází z premisy, že z odkazu peněžní částky odpovídající výši dluhu, který má zůstavitel za odkazovníkem, nelze dovozovat skutečnost, že zůstavitel měl vůli splnit odkazem svůj dluh. Pokud zůstavitel bude chtít, aby odkazem došlo toliko ke splnění jeho dluhu, bude povinen v pořízení pro případ smrti, kterým odkaz zřídil, takovou skutečnost výslovně uvést. Osobně považuji toto ustanovení za velmi problematické, neboť mám za to, že zůstavitel, který nebude mít patřičnou znalost dědického práva, bude zpravidla předpokládat, že odkazem peněžní částky odpovídající výši dluhu, splní svůj dluh vůči odkazovníku. Pro komparaci je třeba opět uvést, že výkladová pravidla pro odkaz pohledávky jsou obsahově shodná s ust. § 663 až 668 ABGB.⁴¹⁸

Ust. § 1618 o. z. upravuje interpretační pravidla pro odkazovníky pro případ, že zůstavitel osoby obmyšlené blíže nevymezí.⁴¹⁹ Děťmi se tak rozumí jen synové a dcery, jestliže zůstavitel pamatoval na děti někoho jiného. Jestliže však zůstavitel zřídil odkaz pro vlastní děti, vztahuje se takový odkaz i na potomky vstupující na jejich místo. Na rozdíl od soudobé právní úpravy obsahoval ABGB i další výkladová pravidla pro osobu příbuznou nebo služebnou.

Přestože problematika nabytí odkazu již bezprostředně nesouvisí s tématem této práce, považuji za vhodné nastínit čtenáři alespoň základní linie této úpravy. Nabytí odkazu je upraveno v ust. § 1620 an. o. z. Je třeba říci, že rovněž koncepce nabytí odkazu byla převzata z ABGB. Právo na odkaz se nabývá smrtí zůstavitele. Lze tedy konstatovat, že smrtí zůstavitele zpravidla vznikne obligační vztah mezi odkazovníkem a osobou obtíženou odkazem. Formulace ust. § 1620 o. z. je však nedůsledná, neboť dle ust. § 1551 odst. 1 o. z., jakož i ust. § 1601 o. z. je zůstavitel oprávněn naříditi při odkazu náhradnictví nebo svěrenské nástupnictví, stejně tak je zůstavitel oprávněn připojit k odkazu vedlejší doložky. Nabytí

---

⁴¹⁸ FIALA, Roman, DRÁPAL, Ljubomír a kol. *Občanský zákoník IV...*(op. cit.), s. 337—342.

⁴¹⁹ ABGB upravoval toto výkladové pravidlo v ust. § 681 ABGB.

práva na odkaz tedy může nastat později než smrtí zůstavitele. Pokud zůstavitel zvlášť nestanoví splatnost odkazu, jsou splatné ihned (zpravidla tedy již smrtí zůstavitele) ty odkazy, jejichž předmětem jsou jednotlivé věci z pozůstalosti nebo práva vztahující se k takovým věcem; odkazy menších odměn pro zaměstnance; odkazy veřejně prospěšné, dobročinné a podobné. Ostatní odkazy jsou splatné za rok po smrti zůstavitele. Shodně jako v ABGB je upraven také tzv. odkaz rentový⁴²⁰.

5.5 Vydědění a ochrana nepominutelného dědice

Lze konstatovat, že zřejmě nejvýznamnějším mantinelem zůstavitelovy pořizovací svobody v soudobém dědickém právu je právo nepominutelných dědiců na povinný díl. Občanský zákoník 2012 vychází z pojetí občanského zákoníku 1964, dle něhož jsou nepominutelnými dědici děti zůstavitele a nedědí-li, pak jsou jimi jejich potomci. Na rozdíl od ABGB nezařazuje občanský zákoník 2012 mezi nepominutelné dědice rodiče a prarodiče zůstavitele. Rodiče, případně prarodiče nesměl zůstavitel dle ust. § 762 ABGB opomenout ve svém posledním pořízení pouze v případě, že nedědily zůstavitelovy děti. Dle ust. § 551 obč. zák. 1950 byli za nepominutelné dědice považováni rovněž zůstavitelovi rodiče, příp. prarodiče, a to však za podmínky, že se v době zůstavitelova úmrtí nacházeli v nouzi a byli již práce neschopnými. Na rozdíl od ABGB⁴²¹ však občanský zákoník 1950 činil rozdíl mezi zletilými a nezletilými potomky, neboť dle ust. § 551 obč. zák. 1950 se mělo nezletilým potomkům dostat vždy tolik, kolik činil jejich zákonný dědický podíl. Oproti tomu zletilým potomkům a zůstavitelovým rodičům, příp. prarodičům se mělo v případě, že by se na ně dostalo při zákonné dědické posloupnosti, zůstavit nejméně tolik, kolik činily tři čtvrtiny jejich zákonného dědického podílu. Občanský zákoník 1964 za nepominutelné dědice označoval již pouze potomky zůstavitele, přičemž vyšší ochranu opět poskytoval nezletilým potomkům zůstavitele. Dle ust. § 479 obč. zák. 1964 se nezletilým potomkům zůstavitele muselo dostat aspoň tolik, kolik činil jejich dědický podíl ze zákona. Zletilým potomkům zůstavitele náleželo alespoň tolik, kolik činila jedna polovina⁴²² jejich dědického podílu ze zákona. Občanský zákoník 2012 v ust. § 1643 odst. 2 stanoví, že nezletilému

---

⁴²⁰ Ust. § 1626 odst. 1 o. z. K výkladu problematiky tzv. rentového odkazu viz část 2. 4 této práce.

⁴²¹ ABGB sice nečinil rozdíl ve velikosti povinného dílu pro zletilého a nezletilého potomka zůstavitele, avšak na straně druhé stanovil rozdílnou velikost povinného dílu pro potomky a předky zůstavitele. Dle ust. § 765 ABGB činila velikost povinného dílu potomka zůstavitele polovinu jeho zákonného dědického podílu. Oproti tomu dle ust. § 766 ABGB byla velikost povinného dílu předka zůstavitele stanovena ve výši jedné třetiny jeho zákonného dědického podílu.

⁴²² Před novelou občanského zákoníku 1964 vydanou pod č. 509/1991 Sb. se mělo zletilým potomkům zůstavitele dostat alespoň tolik, kolik činily tři čtvrtiny jejich dědického podílu ze zákona.

nepominutelnému dědici se musí dostat alespoň tolik, kolik činí tři čtvrtiny jeho zákonného dědického podílu. Zletilému nepominutelnému dědici se pak musí dostat alespoň tolik, kolik činí jedna čtvrtina jeho zákonného dědického podílu. Z výše uvedeného tedy lze usoudit, že pojetí nepominutelného dědice, jakož i velikost povinného dílu doznaly v průběhu času značných změn. Lze však konstatovat, že společným rysem ABGB a občanského zákoníku 2012 je stanovení menší velikosti povinného dílu, než tomu bylo u socialistických kodexů. Mám za to, že ABGB a občanský zákoník 2012 tak činí z důvodu co největšího respektu k autonomii vůle zůstavitele.

Výrazný prvek diskontinuity soudobého dědického práva oproti předchozím socialistickým kodexům lze spatřovat i v návratu ke klasickému pojetí institutu povinného dílu.⁴²³ Nepominutelný dědic již totiž není ve skutečnosti považován za dědice, nýbrž je toliko věřitelem, resp. zákonným odkazovníkem.⁴²⁴ Nic však nebrání zůstaviteli, aby nepominutelného dědice povolal pořízením pro případ smrti za dědice.⁴²⁵ Dle ust. § 1654 odst. 1 o. z. nemá nepominutelný dědic právo na podíl z pozůstalosti, nýbrž jen na peněžní částku rovnající se hodnotě jeho povinného dílu. Je třeba též zmínit, že opomenutí nepominutelného dědice, na rozdíl od úpravy obsažené v ust. § 479 obč. zák. 1964, nově nezpůsobuje neplatnost závěti.⁴²⁶ Nepominutelnému dědici, který byl zůstavitelem neprávem opomenut, vzniká obligační nárok vůči zůstavitelovým dědicům a odkazovníkům. Nepominutelný dědic má tak pohledávku vůči zůstavitelovým dědicům a odkazovníkům na vyplacení povinného dílu v penězích nebo k jeho dorovnání.⁴²⁷ Někteří autoři vyslovili obavy nad současnou konstrukcí povinného dílu. Wawerka⁴²⁸ již v roce 2004 ve své úvaze nad koncepcí nového dědického práva polemizoval nad efektivností konstrukce povinného dílu, neboť pochyboval o tom, že pouhá finanční výplata může být pro nepominutelného dědice dostatečným zadostiučiněním. Horák⁴²⁹ dokonce vyjádřil názor, že nová úprava zřetelně preferuje „mrtvé před živými“ a omezuje ochranu nepominutelných dědiců. Oba autoři se obávali, že úprava v občanském zákoníku 2012 (resp. v případě Wawerky, v návrhu koncepcie

---

⁴²³ Právní konstrukce povinného dílu vychází v zásadě z ABGB (ust. § 764 an. ABGB).

⁴²⁴ HORÁK, Ondřej. Tzv. nepominutelný dědic v novém občanském zákoníku. *Právní rozhledy*, 2014, roč. 22, č. 11, s. 383.

⁴²⁵ Nepominutelný dědic bude samozřejmě dědicem i v případě, že zůstavitel nepořídí žádné poslední pořízení, neboť nepominutelný dědic bude v takovém případě dědicem ze zákona.

⁴²⁶ Opomenutí nepominutelného dědice způsobovalo neplatnost závěti i za účinnosti občanského zákoníku 1950 (srov. ust. § 551 obč. zák. 1950).

⁴²⁷ SVOBODA, Jiří, KLIČKA, Ondřej. *Dědické právo v praxi*. Praha: C. H. Beck, 2014, s. 21.

⁴²⁸ WAWERKA, Karel. Jaké dědické právo? *Ad Notam*, 2004, roč. 10, č. 2, s. 40.

⁴²⁹ HORÁK, Ondřej. Tzv. nepominutelný dědic v novém občanském zákoníku. *Právní rozhledy*, 2014, roč. 22, č. 11, s. 381.

nového občanského zákoníku) nezajistí efektivní naplnění principu familiarizace, jenž je výrazem mezigenerační solidarity a provázanosti rodinných vztahů. Mám za to, že občanský zákoník 2012 sice dává poměrně výrazný prostor pořizovací volnosti zůstavitele, nicméně dostatečný prostor je dán rovněž zásadě familiarizace. Domnívám se, že ochranu nepominutelného dědice v současném dědickém právu lze považovat za efektivní, neboť právní konstrukce povinného dílu naplňuje zcela svůj účel. Pro samotného nepominutelného dědice může být značnou výhodou i skutečnost, že pokud jej zůstavitel opomene v závěti, není mu dle soudobé právní úpravy vnučován dědický podíl, o jehož osudu měl zůstavitel zřejmě jiné představy.⁴³⁰ Mohou samozřejmě nastat i problematické případy, kdy závětní dědicové a odkazovníci nebudou mít dostatek peněžních prostředků k výplatě povinného dílu, například z toho důvodu, že jediným hodnotným majetkem nacházejícím se v pozůstalosti bude nemovitost.⁴³¹

Dle ust. § 1644 odst. 1 o. z. může být povinný díl nepominutelnému dědici zůstaven v podobě dědického podílu nebo odkazu, avšak musí zůstat zcela nezatížen. Nepřihlíží se k nařízení zůstavitele, která omezují povinný díl. Pokud však byla zřízena taková omezení, která se vztahují jen na část pozůstalosti, jež přesahuje hodnotu povinného dílu, bude k takovýmto omezením v tomto rozsahu přihlíženo. Zůstavitel také může nepominutelnému dědici uložit, aby si vybral, zdali dědictví nabude jako dědic, popř. jako odkazovník, avšak s určitými omezeními, nebo dá-li přednost výplatě povinného dílu v penězích. Pokud bylo nepominutelnému dědici zůstaveno méně, než činí jeho povinný díl, nebo byl-li zůstavitelem neprávem zcela opomenut, přispějí dědici i odkazovníci k vyrovnání jeho práva poměrně. Dědicové jsou tak zavázáni přispět k vyrovnání práva nepominutelného dědice dle poměru čistých hodnot dědických podílů a odkazovníci jsou zavázáni dle poměru čistých hodnot odkazů.⁴³²

Právo nepominutelného dědice na povinný díl však neplatí ani v současné době bezvýhradně. Toto právo nenáleží nepominutelnému dědici, který se zřekl dědictví nebo povinného dílu, je nezpůsobilý dědit nebo byl zůstavitelem platně vyděděn. Vyděděním se

---

⁴³⁰ Srov. ŘÍHA, Martin, ŠOLCOVÁ, Pavla. Povinný podíl potomka podle § 479 občanského zákoníku. *Ad Notam*, 2011, roč. 17, č. 2, s. 10—11.

⁴³¹ Dle ust. § 1654 odst. 2 o. z. je však možné, aby se nepominutelný dědic s dědici ze závěti nebo z dědické smlouvy dohodl jinak. Za účelem získání peněžních prostředků tak nemusí být nutně přistoupeno k prodeji nemovitosti. Nepominutelnému dědici může být povinný díl uhrazen například z vlastních peněžních prostředků dědiců.

⁴³² FIALA, Roman, DRÁPAL, Ljubomír a kol. *Občanský zákoník IV...*(op. cit.), s. 433.

rozumí odejmutí nebo zkrácení⁴³³ povinného dílu nepominutelného dědice. K platnému vydědění je zapotřebí, aby byl dán některý z důvodů pro vydědění a byly naplněny formální náležitosti stanovené v ust. § 1649 odst. 1 o. z. Je třeba říci, že k vydědění může dojít výslovně, nebo mlčky a po právu ve smyslu ust. § 1651 odst. 2 o. z. Občanský zákoník 2012 činí rozdíl mezi opomenutím potomka, o jehož existenci neměl zůstavitel povědomost, a mezi záměrným opominutím potomka, o němž zůstaviteli bylo známo, že je naživu. Dle ust. § 1652 o. z. platí, že právo na povinný díl má i nepominutelný dědic, který dokáže, že jeho opominutí pochází jen z toho, že zůstavitel při pořízení pro případ smrti nevěděl o jeho existenci. Oproti tomu ust. 777 ABGB vycházelo z odlišné koncepce, neboť takto neúmyslně opominuté dítě mohlo dokonce požadovat dědický podíl, jaký připadl nepominutelnému dědici, kterému se dostalo z pozůstalosti nejmenší výhody. Dle ust. 1651 odst. 1 o. z. má právo na povinný díl i nepominutelný dědic, jenž byl zůstavitelem v závěti opominut, i když o něm bylo zůstaviteli známo, že je naživu. Avšak ust. § 1651 odst. 2 o. z. stanoví: „*Dopustil-li se ten, kdo byl opominut nikoli omylem, něčeho, co naplňuje zákonný důvod vydědění, hledí se na toto opominutí jako na vydědění učiněné mlčky a po právu.*“. To znamená, že není vyžadováno, aby zůstavitel výslovně projevil svoji vůli, neboť k vydědění potomka dojde za předpokladu, že se nepominutelný dědic dopustil něčeho, co naplňuje zákonný důvod vydědění, zároveň byl nepominutelný dědic zůstavitelem v pořízení pro případ smrti opominut nikoli omylem, a dále se v řízení o pozůstalosti prokáže některý z exheredačních důvodů. Lze říci, že ust. § 1651 odst. 2 o. z. představuje výraznou odlišnost oproti občanskému zákoníku 1950 a občanskému zákoníku 1964, které požadovaly pro platné vydědění aktivní jednání zůstavitele. Naposledy připouštěl vydědění mlčky ABGB. Rouček⁴³⁴ k tomu uvádí: „*Vydědění se může státi výslovně, t. j. výslovným vyloučením v posledním pořízení nebo mlčky (konkludentním činem), t. j. tím, že zůstavitel pořídí o celém svém jmění a nepominutelnému dědici nic nezanechá (nebo mu zanechá méně nežli povinný díl).*“. Dle ust. § 782 ABGB se opominutí nepominutelného dědice považovalo za mlčky učiněné vydědění, pokud dědic mohl dokázat, že nepominutelný dědic se dopustil jednání, které bylo možno podřadit pod některý z exheredačních důvodů. Pokud jde o výslovné vydědění, formální náležitosti stanoví

---

⁴³³ Částečné vydědění bylo připuštěno i za účinnosti občanského zákoníku 1964. Srov. rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR ze dne 29. 5. 1997, sp. zn. 2 Cdon 176/96, In: ASPI [právní informační systém]. Wolters Kluwer ČR [cit. 22. 3. 2017]: „*Vydědění může zůstavitel vyloučit potomka z dědického práva i ohledně části majetku.*“.

⁴³⁴ ROUČEK, František, SEDLÁČEK, Jaromír a kol. *Komentář k československému obecnému zákoníku občanskému a občanské právo platné na Slovensku a v Podkarpatské Rusi*. Díl 3, (§§ 531 až 858). Reprint původního vydání z roku 1936. Praha: Codex Bohemia, 1998, s. 439.

ust. § 1649 odst. 1 o. z. Dle tohoto ustanovení lze učinit prohlášení o vydědění nebo je změnit či zrušit stejným způsobem, jakým se pořizuje nebo ruší závěť. Zpravidla tak prohlášení o vydědění bude učiněno v písemné formě (budou-li splněny předpoklady stanovené v ust. § 1542 odst. 1 o. z., je možno učinit prohlášení o vydědění i v ústní formě). Prohlášení o vydědění pak může být učiněno jako samostatná listina nebo může být součástí pořízení pro případ smrti. Další podstatnou novinkou je skutečnost, že v listině o vydědění nemusí být výslovně uveden důvod pro vydědění. Naposledy nemusel zůstavitel exheredační důvod uvádět za účinnosti ABGB. Je však třeba říci, že dle ust. § 1648 o. z. platí, že nevysloví-li zůstavitel exheredační důvod, má nepominutelný dědic právo na povinný díl, ledaže se proti němu prokáže zákonný důvod vydědění. Neuvedení exheredačního důvodu tak může mít negativní konsekvence především pro dědice, neboť například dle ust. § 1673 odst. 2 věty druhé o. z. platí, že: „*Není-li důvod vydědění uveden, odkáže se k podání žaloby ten, kdo má dědit na jeho místě.*“⁴³⁵. Nově se také prokazuje existence exheredačního důvodu až ke dni smrti zůstavitele, nikoli ke dni pořízení prohlášení o vydědění, jak tomu bylo za účinnosti občanského zákoníku 1964.

Ust. § 1649 odst. 2 o. z. nově umožňuje zůstaviteli pořídit tzv. negativní závěť. Negativní závěť je právním jednáním zůstavitele, kterým je ve formě závěti zůstavitelem prohlášeno, že některý ze zákonných dědiců, nikoli však nepominutelný, pozůstalost nenabude. Důsledkem je, že zůstavitel vyloučí z dědického práva některého z potenciálních dědiců ze zákona, s výjimkou svých potomků, aniž by zároveň musel výslovně určit, který z jeho zákonných dědiců má získat pozůstalost (tj. aniž by musel pořizovat závěť). Pro komparaci lze uvést, že negativní závěť připouštěl ABGB i občanský zákoník 1950.⁴³⁶

Vydědit nepominutelného dědice je možno výlučně z důvodů, jež jsou uvedeny v ust. § 1646 odst. 1 a 1647 o. z. Výčet těchto důvodů zůstává i nadále taxativním. Občanský zákoník 2012 rozeznává celkem 5 důvodů pro vydědění. Prvním důvodem pro vydědění je dle ust. § 1646 odst. 1 písm. a) o. z. neposkytnutí potřebné pomoci v nouzi. Tento exheredační důvod nedoznal oproti občanskému zákoníku 1964 žádných obsahových změn. Lze konstatovat, že tento důvod pro vydědění víceméně shodně upravoval rovněž občanský zákoník 1950 i ABGB. K naplnění tohoto exheredačního důvodu dojde, pokud se zůstavitel ocitne ve stavu nouze, který vyžaduje pomoc, nepominutelný dědic se o takovém stavu nouze zůstavitele dozví a je schopný pomoc poskytnout. Zároveň zůstavitel nesmí nabídnutou

---

⁴³⁵ Podat žalobu tak musí osoba, která má dědit místo nepominutelného dědice.

⁴³⁶ SVOBODA, Jiří, KLIČKA, Ondřej. *Dědické právo v praxi*. Praha: C. H. Beck, 2014, s. 17—18.

pomoc ze strany nepominutelného dědice odmítnout. Dle ust. § 1646 odst. 1 písm. b) o. z. může být potomek dále vyděděn, pokud o zůstavitele neprojevuje opravdový zájem, jaký by projevoval měl. Obsahově je tento exheredační důvod opět totožný s úpravou obsaženou v ust. § 469a odst. 1 písm. b) obč. zák. 1964⁴³⁷. Opravdovost zájmu o zůstavitele je třeba přitom zkoumat vždy s ohledem na okolnosti individuálního případu. Musí být přihlédnuto nejen k obecným zásadám slušnosti, nýbrž i ke zvyklostem rodiny zůstavitele. Ačkoliv ze znění tohoto důvodu pro vydědění bylo oproti úpravě v občanském zákoníku 1964 vypuštěno slovo „trvale“, musí se i nadále jednání potomka vyznačovat určitou stálostí.⁴³⁸ Judikaturou bylo dovozeno, že tento důvod pro vydědění nemusí spočívat pouze v pasivitě ze strany potomka, avšak i v projevování zájmu o zůstavitele způsobem, který překračuje zásady společenské slušnosti.⁴³⁹ Soudní praxí bylo také dovozeno, že i návrh na omezení svéprávnosti, byl-li podán potomkem zůstavitele nikoli v úmyslu chránit zájmy zůstavitele, může být považován za chování odůvodňující vydědění.⁴⁴⁰ Při posuzování tohoto důvodu pro vydědění je dále třeba vždy přihlédnout k tomu, zda zůstavitel měl zájem na tom, aby byl v kontaktu se svým potomkem.⁴⁴¹ Potomek může být nadále vyděděn, byl-li odsouzen pro trestný čin spáchaný za okolností svědčících o jeho zvrhlé povaze.⁴⁴² Lze konstatovat, že tento exheredační důvod byl v průběhu času zřejmě nejvíce modifikován. Dle ust. § 768 ABGB mohl zůstavitel vydědit dítě, bylo-li pro zločin odsouzeno k žaláři doživotnímu nebo dvacetiletému, ust. § 552 obč. zák. 1950 tento exheredační důvod razantně zpřísnilo, neboť k jeho naplnění postačovalo pouhé odsouzení pro úmyslný trestný čin. Novelou občanského zákoníku vydanou pod č. 509/1991 Sb. došlo k rozšíření důvodů pro vydědění, přičemž

---

⁴³⁷ Novela občanského zákoníku 1964 vydaná pod č. 509/1991 Sb. přeformulovala (přidala nové exheredační důvody) ust. § 469a obč. zák. 1964, které bylo vloženo do občanského zákoníku 1964 novelou vydanou pod č. 131/1982 Sb.

⁴³⁸ FIALA, Roman, DRÁPAL, Ljubomír a kol. *Občanský zákoník IV...*(op. cit.), s. 418.

⁴³⁹ Srov. rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR ze dne 15. 5. 2007, sp. zn. 21 Cdo 688/2006, In: ASPI [právní informační systém]. Wolters Kluwer ČR [cit. 23. 3. 2017]: „*Skutečnosti odůvodňující závěr, že potomek o zůstavitele trvale neprojevuje opravdový zájem, který by jako potomek projevoval měl, mohou spočívat jak v pasivitě (nezájmu) potomka ve vztahu k zůstaviteli, tak také v chování, kterým potomek sice o zůstavitele zájem projevuje, ovšem způsobem neodpovídajícím řádnému chování potomka k rodiči (prarodiči atd.), tj. například způsobem trvale překračujícím zásady společenské slušnosti.*“

⁴⁴⁰ Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 24. 9. 2009, sp. zn. 21 Cdo 1912/2008, In: ASPI [právní informační systém]. Wolters Kluwer ČR [cit. 23. 3. 2017]: „*I návrh na zahájení řízení o zbavení způsobilosti zůstavitele k právním úkonům, je-li podán jeho potomkem nikoli v úmyslu chránit zůstavitelovy zájmy, může být, s ohledem na konkrétní okolnosti případu, kvalifikován jako chování neodpovídající řádnému chování potomka k rodiči, tedy chování odůvodňující vydědění ve smyslu ustanovení § 469a odst. 1 písm. b) obč. zák.*“

⁴⁴¹ Srov. rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 26. 9. 1997, sp. zn. 2 Cdon 86/97, In: ASPI [právní informační systém]. Wolters Kluwer ČR [cit. 23. 3. 2017]: „*Jestliže potomek trvale neprojevuje o zůstavitele zájem proto, že zůstavitel neprojevoval zájem o potomka, nelze bez dalšího dovodit, že by neprojevení tohoto zájmu potomkem mohlo být důvodem k jeho vydědění.*“

⁴⁴² Ust. § 1646 odst. 1 písm. c) obč. zák. 1964.

jedním z důvodů pro vydědění bylo ve smyslu ust. § 469a odst. 1 písm. c) obč. zák. 1964 odsouzení potomka pro úmyslný trestný čin k trestu odnětí svobody v délce trvání nejméně jednoho roku. Zůstavitel tak mohl vydědit potomka, jenž byl odsouzen k trestu nepodmíněnému, avšak i podmíněnému. Důvodová zpráva k razantní modifikaci tohoto důvodu pro vydědění výstižně uvádí: „...že platná úprava tyto případy odůvodňující vydědění, tj. odsouzení nepominutelného dědice pro úmyslný trestný čin k trestu odnětí svobody v trvání nejméně jednoho roku, na jedné straně neúměrně rozšiřuje i na případy pro rodinné vazby bezvýznamných a svádí zůstavitele k jejich zneužití pro situace, kdy jeho přání, aby potomek nedědil, je vedeno jiným a pro zákonem bezvýznamným motivem. Standardní právní řády naopak volí i pro tyto případy obecné formulované skutkové podstaty, navíc zpravidla vázané na rodinné poměry a rodinnou čest, aniž stanovují určitou sazbu trestu odnětí svobody...“⁴⁴³. Úskalím formulace exheradačního důvodu ve smyslu ust. § 1646 odst. 1 písm. c) o. z. však může být až přílišná abstraktnost. Nově není nutné, aby byl nepominutelný dědic odsouzen pro úmyslný trestný čin, nýbrž postačí, aby byl odsouzen i pro nedbalostní trestný čin.⁴⁴⁴ Tento trestný čin musí být spáchán za okolností svědčících o zvrhlé povaze nepominutelného dědice. V občanském zákoníku 2012 ani v jiném právním předpise však není pojem „okolnost svědčící o zvrhlé povaze“ vymezen. Dle Svobody⁴⁴⁵ mohou být při posuzování tohoto důvodu pro vydědění nápomocny přitěžující okolnosti ve smyslu ust. § 42 zákona č. 40/2009 Sb., trestní zákoník. Je však zřejmé, že na objasnění tohoto pojmu si budeme muset ještě nějaký čas počkat, neboť judikaturní činnost vyšších soudů k problematice dědického práva dle občanského zákoníku 2012 je teprve na samém počátku. Lze se ovšem domnívat, že jedním z východisek pro stanovení kritérií pro posuzování „okolností svědčících o zvrhlé povaze“ bude i judikatura ve věcech trestních. Čtvrtým důvodem pro vydědění je vedení trvale nezřízeného života potomka.⁴⁴⁶ Oproti občanskému zákoníku 1964⁴⁴⁷ nedoznal tento důvod pro vydědění žádné změny. Již ABGB zakotvoval v ust. § 768 možnost vydědit dítě, které vedlo vytrvale život příčící se veřejné mravnosti.

---

⁴⁴³ ELIÁŠ, Karel a kol. *Nový občanský zákoník s aktualizovanou důvodovou zprávou...* (op. cit.), s. 671.

⁴⁴⁴ Lze si však jen obtížně představit, že podmínku spáchání trestného činu za okolností svědčících o zvrhlé povaze nepominutelného dědice by mohlo naplnit spáchání nedbalostního trestného činu.

⁴⁴⁵ SVOBODA, Jiří, KLIČKA, Ondřej. *Dědické právo v praxi*. Praha: C. H. Beck, 2014, s. 14—15.

⁴⁴⁶ Ust. § 1646 odst. 1 písm. d) o. z.

⁴⁴⁷ Ust. § 469a odst. 1 písm. d) obč. zák. 1964.

Prvorepublikovou judikaturou⁴⁴⁸ však bylo dovozeno, že nemuselo dojít k samotnému veřejnému pohoršení, nýbrž postačovalo pouze chování nepominutelného dědice, jež bylo způsobilé vyvolat veřejné pohoršení. Občanský zákoník 1950 obdobný exheredační důvod nezakotvoval.⁴⁴⁹ Dle judikatury⁴⁵⁰ se za nezřízený život pokládá chování nepominutelného dědice, které zcela zjevně „*vybočuje z rámce obecné představy o chování v souladu s dobrými mravy*“. Takovéto chování nepominutelného dědice musí být kontinuální a dlouhodobé, nemůže se tedy jednat o jen ojedinělý exces. Jak správně podotýká Svoboda⁴⁵¹, v praxi musí být přihlédnuto rovněž k chování zůstavitele, neboť by nebylo spravedlivé, aby zůstavitel, jenž sám vedl dlouhodobě nezřízený život, mohl svého potomka vydědit ze stejného důvodu.

Nově je upravena možnost zůstavitele vydědit svého potomka pro marnotratnost nebo zadluženost. Naposledy tento exheredační důvod upravovalo ust. § 773 ABGB. Účelem tohoto důvodu pro vydědění je zachovat povinný díl pro potomky marnotratného nebo zadluženého dítěte zůstavitele. Pro platnost vydědění postačuje, chová-li se nepominutelný dědic po určitou dobu způsobem, který nezakládá pochybnosti o jeho marnotratné povaze. V případě zadluženosti se pokládá za dostačující, pokud je nepominutelný dědic zadlužen takovou měrou, že jsou zde obavy, že se pro potomky nepominutelného dědice nezachová povinný díl.⁴⁵² Zůstavitel je však omezen ve své svobodě, neboť nemůže s povinným dílem naložit dle své libosti. Základní premisou pro platnost vydědění dle ust. § 1647 o. z. je totiž zůstavení povinného dílu, který by jinak náležel marnotratnému nebo zadluženému nepominutelnému dědici, potomkům takového dědice, není-li jich tak jejich potomkům.

---

⁴⁴⁸ Srov. rozhodnutí Nejvyššího soudu ČSR ze dne 13. 4. 1929, sp. zn. Rv I 921/28, In: ASPI [právní informační systém]. Wolters Kluwer ČR [cit. 23. 3. 2017]: „*Důvodem vydědění podle § 768 čís. 4 obč. zák. jest způsob života vyděděného, přičítá se podle všeobecných názorů dobrým mravům, aniž třeba, by způsob života vyvolal opravdu veřejné pohoršení.*“.

⁴⁴⁹ V souladu s dobovou ideologií se však za velký prohřešek považovalo trvalé odpírání pracovat. Dle ust. § 552 obč. zák. 1950 tak zůstavitel mohl vydědit nepominutelného dědice, který trvale odmítal pracovat.

⁴⁵⁰ Srov. rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 24. 11. 2011, sp. zn. 21 Cdo 190/2010, In: ASPI [právní informační systém]. Wolters Kluwer ČR [cit. 23. 3. 2017]: „*Za vedení nezřízeného života lze označit takové chování, které evidentně vybočuje z rámce obecné představy o chování v souladu s dobrými mravy, zejména závislost na alkoholu, drogách nebo hazardních hrách, zanedbání povinné výživy, zadlužování bez zjevné možnosti dluhy splácet, opatřování prostředků k životu nekalým způsobem, vyhýbání se práci či promrhávání rodinného majetku apod. O trvalé vedení nezřízeného života pak půjde v takových případech, kdy chování vyděděného bude vykazovat známky kontinuálnosti (tedy nikoli jen nahodilosti či ojedinělosti) a dlouhodobosti, kdy již zpravidla nebude možné očekávat návrat k běžnému způsobu života tak, jak je vnímán většinovou společností.*“.

⁴⁵¹ SVOBODA, Jiří, KLIČKA, Ondřej. *Dědické právo v praxi*. Praha: C. H. Beck, 2014, s. 16.

⁴⁵² FIALA, Roman, DRÁPAL, Ljubomír a kol. *Občanský zákoník IV...*(op. cit.), s. 421.

Nemá-li však marnotratný či zadlužený nepominutelný dědic v době smrti zůstavitele žádného potomka, nemůže jej zůstavitel z tohoto důvodu platně vydědit.⁴⁵³

Občanský zákoník 2012 dále nově v ust. § 1646 odst. 2 připouští vydědění nepominutelného dědice, který trpí dědickou nehodností, a je tudíž z dědického práva vyloučen. Obdobnou úpravu obsahoval naposledy ABGB v ust. § 770. Případy dědické nehodnosti upravuje v současné době ust. § 1481 an. o. z. Jak vyplývá z ust. § 1481 in fine o. z., je osoba, která je dědicky nezpůsobilá, vyloučena z dědického práva, ledaže jí zůstavitel čin zakládající dědickou nehodnost výslovně prominul. Stejně jako za účinnosti ABGB nepostačuje, pokud zůstavitel, jenž vydědí nepominutelného dědice, který je nezpůsobilý dědit, výslovně promine nepominutelnému dědici čin, jenž zakládal dědickou nezpůsobilost. Bude zapotřebí, aby zůstavitel stanoveným způsobem zrušil prohlášení o vydědění.⁴⁵⁴ Vydědění nepominutelného dědice se rovněž dotýká výrazně práv potomků vyděděného nepominutelného dědice. Je třeba říci, že dle ust. § 1483 o. z. potomek osoby, která je vyloučena z dědického práva, nastupuje při zákonné dědické posloupnosti na jeho místo, i když vyloučený přežije zůstavitele, ledaže se jedná o případ ve smyslu ust. § 1482 odst. 1 o. z.⁴⁵⁵ Oproti tomu v případě vydědění většinou nebudou vstupovat na místo vyděděného nepominutelného dědice jeho potomci. Dle ust. § 1646 odst. 3 o. z. totiž platí, že přežije-li vydědění potomek zůstavitele, nedědí ani potomci vyděděného potomka, ledaže zůstavitel projeví odlišnou vůli. Pokud však vyděděný potomek předemře zůstavitele, budou jeho potomci dědit s výjimkou těch, kteří jsou zůstavitelem samostatně vyloučeni z dědického práva. Za vysoce aktuální lze považovat otázku, zdali potomek žijícího vyděděného potomka má právo alespoň na povinný díl. Horák⁴⁵⁶ se domnívá, že s ohledem na odlišnou koncepci povinného dílu ve srovnání s předchozí právní úpravou, nelze pod pojem nedědění ve smyslu ust. § 1646 odst. 3 o. z. podřadit rovněž vyloučení z práva na povinný díl. Horák tedy zastává názor, že potomci vyděděného potomka mají právo na povinný díl i v případě, že vyděděný potomek přežije zůstavitele. Osobně s tímto názorem souhlasím, neboť s ohledem na nové nazírání na koncepci povinného dílu a postavení nepominutelného dědice, který v pozůstalostním řízení zásadně nemá postavení dědice, představuje povinný díl jakési

---

⁴⁵³ Ust. § 1647 věty druhé o. z.

⁴⁵⁴ Ust. § 1649 odst. o. z. ve spojení s ust. § 1575 an. o. z.

⁴⁵⁵ Jde o případy vyloučení potomků manžela zůstavitele, který se dopustil vůči zůstaviteli činu, který naplňuje znaky domácího násilí.

⁴⁵⁶ Viz článek HORÁK, Ondřej. Postavení potomků vyděděného potomka. *Ad Notam*, 2016, roč. 22, č. 4, s. 5—8.

nezadatelné minimum, jež by mělo připadnout potomku vyděděného nepominutelného dědice i v případě, že vyděděný nepominutelný dědic přežil zůstavitele.

Je třeba alespoň poznamenat, že kromě povinného dílu má nepominutelný dědic a další osoby (zejména pozůstalý manžel a rodič) právo na zaopatření ve smyslu ust. § 1665 an. o. z. Tato ustanovení jsou opět převážně inspirována ABGB⁴⁵⁷. Jde přitom o poměrně citelné omezení svobody zůstavitele, neboť nepominutelný dědic, jenž nemá právo na povinný díl (tj. zejména nepominutelný dědic, který byl platně vyděděn nebo který trpí dědickou nehodností), má právo na nutnou výživu, pokud se mu jí nedostává a pokud není schopen se sám živit. To však neplatí, pokud na místě nepominutelného dědice dědí jeho potomek, nebo je-li jeho potomek na jeho místě povolán k povinnému dílu.

Závěrem lze konstatovat, že soudobá právní úprava vydědění odpovídá modernímu pojetí dědického práva. Domnívám se však, že nikoli všechny inovace v oblasti vydědění lze vítat. Za nejproblematictější považuji možnost vydědit nepominutelného dědice mlčky dle ust. § 1651 odst. 2 o. z. Tato novinka totiž dle mého názoru může vnášet do praxe spíše spory a může být původcem právní nejistoty. Totéž platí i o skutečnosti, že zůstavitel již není povinen uvádět výslovně v prohlášení o vydědění důvod vydědění.

5.6 Darování pro případ smrti

Dalším institutem, který byl do našeho právního řádu navrácen rekodifikací soukromého práva, je darování pro případ smrti. Naposledy tento institut upravoval ABGB⁴⁵⁸. Oba socialistické kodexy tento institut výslovně vylučovaly.⁴⁵⁹ Tvůrci socialistických kodexů ospravedlňovali toto omezení autonomie vůle tím, že darováním pro případ smrti by mohla být obcházena právní úprava dědického práva.⁴⁶⁰ Lze konstatovat, že soudobá právní úprava dále setrvala na zásadě, že není možná smluvní vázanost pro případ smrti. Avšak na druhé straně občanský zákoník 2012 výslovně připouští dvě výjimky z této zásady, jednak dědickou smlouvu, jednak darování pro případ smrti.⁴⁶¹

---

⁴⁵⁷ Ust. § 795 a 796 ABGB.

⁴⁵⁸ Ust. § 603 ve spojení s ust. § 956 ABGB.

⁴⁵⁹ Ust. § 385 obč. zák. 1950, jakož i ust. § 628 odst. 3 obč. zák. 1964 výslovně vylučovaly možnost darování pro případ smrti. Došlo-li přesto k uzavření takové darovací smlouvy, byla taková smlouva neplatná. Na druhé straně však bylo možno uzavřít darovací smlouvu s resolutivní podmínkou, kterou si dárcé vymínil vrácení daru, pokud jej obdarovaný předemřel.

⁴⁶⁰ Nutno ovšem dodat, že v období raného a vrcholného středověku byl tento institut skutečně velmi často využíván k obcházení feudálního práva odúmrtí (viz KLEIN, Šimon. Dědická smlouva a darování pro případ smrti. *Ad Notam*, 2013, roč. 19, č. 4, s. 14.).

⁴⁶¹ ELISCHER, David. *Darování a jeho podoby v novém soukromém právu*. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2016, s. 81—82.

Existuje sice vícero podob darování pro případ smrti, nicméně občanský zákoník 2012 připouští toliko modalitu podmíněné darovací smlouvy⁴⁶², která spočívá v tom, že darovací smlouva je uzavřena se suspensivní podmínkou. K nabytí daru tak může dojít jedině za podmínky, že obdarovaný přežije dárce. S ohledem na zásadu volnosti smluvních stran je implicitně připuštěna i možnost darovací smlouvy *inter vivos* s rezolutivní podmínkou spočívající v tom, že darovaná věc bude převedena zpět na dárce, pokud přežije obdarovaného. S ohledem na formulaci ust. § 2063 o. z. však posledně popsaná situace nemůže být podřazena pod darování pro případ smrti, neboť k převodu daru dojde již za života dárce i obdarovaného, nikoli po smrti dárce.⁴⁶³

K platnému uzavření darovací smlouvy pro případ smrti je zapotřebí splnit tři základní podmínky. Primárně je zapotřebí splnit požadavky stanovené v ust. § 2055 o. z., tj. dárce se zaváže obdarovanému bezplatně převést do vlastnictví věc a obdarovaný takovou nabídku přijme.⁴⁶⁴ Dle ust. § 2063 o. z. je další podmínkou výslovně vzdání se práva dárce odvolat dar. Takový závazek je pak zrušitelný toliko vzájemnou disolucí obou smluvních stran. Třetí podmínkou je požadavek písemné formy pro vzdání se práva dárce revokovat dar. Je třeba dodat, že ostatně samotná darovací smlouva musí být pořízena v písemné formě⁴⁶⁵, neboť ust. § 2057 odst. 2 o. z. stanoví pro konsenzuální podobu darování obligatorně písemnou formu. Z dikce ust. § 2063 o. z. však vyplývá, že projev vůle dárce, kterým se výslovně vzdává svého práva revokovat dar, nemusí být obsažen v darovací smlouvě, nýbrž může být vtělen i do listiny samostatné. Někteří autoři⁴⁶⁶ vyslovili názor, že stejně jako za účinnosti ABGB by měla být pro darování pro případ smrti stanovena obligatorní forma veřejné listiny. Forma veřejné listiny totiž může zajistit ochranu smluvních stran (především dárce) před ukvapeným uzavřením darovací smlouvy pro případ smrti, stejně jako vyšší právní jistotu. Mám za to, že požadavek formy veřejné listiny pro darování pro případ smrti je zcela legitimním a lze jej vnímat jako vhodnou úvahu *de lege ferenda*. Vedle výše jmenovaných

---

⁴⁶² Stejně tak tomu bylo dle ust. § 956 ABGB.

⁴⁶³ ELISCHER, David. *Darování a jeho podoby v novém soukromém právu...* (op. cit.), s. 82—83.

⁴⁶⁴ S ohledem na povahu darování pro případ smrti je přípustná toliko konsenzuální podoba darování. K předání a převzetí daru tedy zpravidla dochází až po smrti dárce. Je však možné, aby došlo k předání a převzetí věci již před smrtí dárce, a to za podmínky, že si dárce vyhradí vlastnické právo k darované věci až do své smrti a obdarovanému svěří jen právo užívací či požívací.

⁴⁶⁵ Komparováno s prvorepublikovou úpravou, dle příslušných ustanovení notářského řádu č. 76/1871 musely mít darovací smlouvy, dle nichž nedocházelo k odevzdání daru zároveň s uzavřením darovací smlouvy, vždy formu notářského zápisu.

⁴⁶⁶ Srov. článek: KLEIN, Šimon. Dědická smlouva a darování pro případ smrti. *Ad Notam*, 2013, roč. 19, č. 4, s. 17; shodně MYTYZKOVÁ, Pavlína. Stručné zamyšlení nad institutem darování pro případ smrti. *Ad Notam*, 2007, roč. 13, č. 3, s. 83.

podmínek musí být samozřejmě smluvní strany způsobilé uzavřít darovací smlouvu. Pokud budou splněny veškeré výše uvedené předpoklady, posuzuje se darovací smlouva jako darování pro případ smrti. V takovém případě tedy obdarovaný nabude vlastnického práva k daru již smrtí dárce.⁴⁶⁷ Nebudou-li splněny veškeré výše uvedené předpoklady, posuzuje se darování závislé na podmínce, že obdarovaný dárce přežije, jako odkaz.⁴⁶⁸

Již ze samotné dikce ust. § 2063 o. z.⁴⁶⁹ vyplývá zřetelné upřednostňování institutu odkazu před darováním pro případ smrti. Toto výrazné favorizování odkazu se děje především s ohledem na zásadu nepřipustnosti smluvní vázanosti pro případ smrti. Rozdíl mezi odkazem a darováním pro případ smrti je přitom zcela zásadní. Darování pro případ smrti představuje závazek z právního jednání, tudíž se zrušuje zásadně vzájemnou dohodou obou smluvních stran. Jelikož darování pro případ smrti není institutem dědického práva, nevztahují se na něj restriktce stanovené dědickým právem (především ochrana nepominutelných dědiců nebo věřitelů). Odkaz se na rozdíl od darování pro případ smrti zřizuje jednostranným právním jednáním, které je možno též jednostranně zrušit.⁴⁷⁰ Je třeba poukázat na významnou odlišnost při posuzování darování jakožto odkazu ve smyslu ust. § 2063 o. z. od takového posuzování dle ust. § 956 ABGB. Ust. § 2063 o. z. totiž na rozdíl od ust. § 956 ABGB výslovně nepožaduje dodržení předepsaných náležitostí pro odkaz. Je třeba vidět, že ust. § 2063 o. z. vychází z úpravy obsažené ve vládním návrhu občanského zákoníku z roku 1937, jež rovněž výslovně nepožadovala splnění formálních náležitostí kladených na odkaz. V době tvorby vládního návrhu občanského zákoníku z roku 1937 však bylo zažité, že darování závislé na podmínce, že obdarovaný dárce přežije, se posuzovalo jako odkaz, jen bylo-li šetřeno předepsaných formálností.⁴⁷¹ Jelikož darování pro případ smrti vymizelo z našeho právního řádu již k 1. 1. 1951, není v současné době jasné, zdali je nutno dodržet formální náležitosti stanovené pro odkaz i v případě posuzování darování jako odkazu ve smyslu ust. § 2063 věty první o. z. Mám za to, že povinnost zachovat formální náležitosti odkazu sice nemá výslovnou oporu v ust. § 2063 o. z., avšak lze ji dovodit ze spojení „posuzuje jako odkaz“. Jelikož ust. § 2063 o. z. blíže nespecifikuje, co se rozumí odkazem, lze se domnívat,

---

⁴⁶⁷ Pokud bude darem například nemovitost (eventuálně jiná věc, k níž se nabývá vlastnické právo až zápisem do příslušného veřejného seznamu), bude dědická smlouva titulem. Modem pak bude až samotný zápis vlastnického práva do příslušného veřejného seznamu.

⁴⁶⁸ ELISCHER, David. *Darování a jeho podoby v novém soukromém právu...* (op. cit.), s. 83—85.

⁴⁶⁹ Ust. § 2063 věty první o. z. stanoví: „Darování závislé na podmínce, že obdarovaný dárce přežije, se posuzuje zpravidla jako odkaz.“

⁴⁷⁰ Výjimku představuje odkaz zřízený dědickou smlouvou.

⁴⁷¹ TALANDA, Adam, TALANDOVÁ, Iveta. Darování pro případ smrti. *Časopis pro právní vědu a praxi*, 2015, roč. 23, č. 2, 115—116.

že je třeba aplikovat na odkaz ve smyslu ust. § 2063 o. z. ustanovení dědického práva pojednávající o odkazu (ust. § 1594 an. o. z.).⁴⁷² Domnívám se, že tento závěr naznačuje i samotné ust. § 1594 odst. 2 o. z., které stanoví, že „darování závislé na podmínce, že obdarovaný dárce přežije, se považuje za odkaz, pokud se dárce nevzdal práva dar odvolat“.

S ohledem k výraznému posílení autonomie vůle zůstavitele považují obnovení institutu darování pro případ smrti za nadbytečné. V současné době je totiž zůstavitel oprávněn pořídit závěť, dovětek nebo dědickou smlouvu. Je třeba si uvědomit, že ABGB na rozdíl od občanského zákoníku 2012 umožňoval uzavřít dědickou smlouvu pouze manželům, případně snoubencům. Za účinnosti ABGB tak darování pro případ smrti představovalo doplnění institutů dědického práva. Jiné osoby než manželé nebo snoubenci totiž neměly jistotu, že zůstavitel poslední pořízení jednostranně neodvolá. Je třeba poukázat i na skutečnost, že darování pro případ smrti má závažné následky pro postavení nepominutelných dědiců a věřitelů. Pokud jde o nepominutelného dědice, dědické právo znemožňuje zůstaviteli zkrátit pořízením pro případ smrti povinný díl nepominutelného dědice.⁴⁷³ Darování pro případ smrti je však závazkem z právního jednání, tudíž nepominutelný dědic nemůže být chráněn před takovým jednáním dárce. Co se týče postavení věřitelů, je třeba říci, že ti se mohou domáhat relativní neúčinnosti ve smyslu ust. § 589 an. o. z. To vše ve svém výsledku znamená, že darování pro případ smrti umožňuje zcela legální obcházení příslušných ustanovení dědického práva.⁴⁷⁴

---

⁴⁷² K tomuto názoru se přiklání řada autorů. Srov. např. článek: TALANDA, Adam, TALANDOVÁ, Iveta. Darování pro případ smrti. *Časopis pro právní vědu a praxi*, 2015, roč. 23, č. 2, 115—116; shodně KLEIN, Šimon. Dědická smlouva a darování pro případ smrti. *Ad Notam*, 2013, roč. 19, č. 4, s. 15.

⁴⁷³ Darováním pro případ smrti může být dále obcházeno i právo některých osob na zaopatření ve smyslu ust. § 1665 an. o. z.

⁴⁷⁴ Znovuzavedení institutu darování pro případ smrti bývá podrobováno časté kritice ze strany odborníků. Někteří dokonce navrhuji zrušení tohoto institutu. Srov. např. článek: HORÁK, Ondřej. Darování pro případ smrti a ochrana dědiců (k diskusi o novelizaci občanského zákoníku). *Právní rozhledy*, 2014, roč. 22, č. 22, s. 783—785; shodně KLEIN, Šimon. Dědická smlouva a darování pro případ smrti. *Ad Notam*, 2013, roč. 19, č. 4, s. 17; shodně TALANDA, Adam, TALANDOVÁ, Iveta. Darování pro případ smrti. *Časopis pro právní vědu a praxi*, 2015, roč. 23, č. 2, 114—115.

Závěr

Výše uvedená práce si kladla za cíl podat čtenáři co nejuvěrohodnější obraz o proměnách autonomie vůle zůstavitele napříč dvěma staletími. Prvním kodexem, jenž byl podroben zkoumání, byl ABGB, který kladl nápadně do popředí autonomii vůle zůstavitele, a nabízel tak zůstaviteli rozsáhlé možnosti, jak naložit se svým majetkem pro případ smrti. O šíři autonomie vůle zůstavitele svědčí již samotná rozsáhlost právní úpravy dědického práva, jež byla vtělena do 294 ustanovení. Pokud jde o jednotlivé projevy autonomie vůle zůstavitele dle ABGB, lze jmenovat například institut závěti, dědické smlouvy, zřeknutí se dědického práva, darování pro případ smrti, odkazu, možnost připojit k závěti vedlejší doložky či povolání vykonavatele závěti nebo správce pozůstalosti. Celkově lze o ABGB říci, že jednoznačně upřednostňoval vůli zůstavitele před vůlí dědice, když prakticky jediným výraznějším omezením autonomie vůle zůstavitele byla práva nepominutelných dědiců na povinný díl. Za úskalí právní úpravy dědického práva dle ABGB považují nadměrný akcent na kazuističnost a též až přílišné favorizování vůle zůstavitele. Ve prospěch ABGB je však třeba uvést zejména skutečnost, že o jeho kvalitách a nadčasovosti vypovídá jeho téměř 140letá účinnost, které se mu dostalo na našem území. Stejně tak lze kladně hodnotit i s ním související kvalitní dobovou judikaturu a komentáře, které se snažily pružně reagovat na společenský vývoj. Nelze tedy říci, že dědické právo za účinnosti ABGB bylo právem statickým, nýbrž prošlo odpovídajícím právním vývojem.

ABGB byl k 1. 1. 1951 vystřídán občanským zákoníkem 1950, který rezonoval s pouťorovým společenským vývojem, a přinesl tak s sebou podstatné zjednodušení a zestručnění materie dědického práva. Ačkoliv na občanský zákoník 1950 bývá nahlíženo spíše negativní optikou, domnívám se, že v daném směru přinesl i některé ryze pozitivní změny. Lze jmenovat například zrušení institutu ležící pozůstalosti, zrovnoprávnění dětí manželských a nemanželských, nepřípustnost společné závěti manželů nebo zrušení ústních závětí. Občanský zákoník 1950 sice na straně jedné poměrně citelně okleštil autonomii vůle zůstavitele, nicméně na straně druhé mu nelze odepřít, že dědické právo podstatně zpřehlednil a zjednodušil. Za negativní změny, které občanský zákoník 1950 přinesl, vnímám především redukci právních důvodů dědění, neboť bylo možno dědit pouze ze zákona nebo ze závěti, případně z obojího, a dále omezenou možnost zůstavitele zřídit odkaz. Lze tedy shrnout, že jestliže měl zůstavitel v oblasti dědického práva za účinnosti ABGB rozhodující slovo, za účinnosti občanského zákoníku 1950 tomu bylo právě naopak, neboť tento kodexrazil názor,

že mrtvý nemá vůli, a tudíž je nemyslitelné dědice omezovat jakýmkoliv výraznějším způsobem v nakládání s dědictvím.

Další rekodifikace se dědické právo dočkalo za necelých 15 let od přijetí občanského zákoníku 1950. Jestliže lze na dědické právo dle občanského zákoníku 1950 nahlížet v mnohých ohledech pozitivně, nedá se po mém názoru to samé říci o dědickém právu dle občanského zákoníku 1964, který potlačil autonomii vůle zůstavitele, jakož i samotné dědické právo, na naprosté minimum. Obecně lze říci, že z hlediska vývoje dědického práva na našem území od roku 1811 do současnosti došlo v období od 1. 4. 1964 do 31. 3. 1983 k nejkřiklavějšímu omezení autonomie vůle zůstavitele vůbec. V tomto období tak bylo dědické právo zredukováno na absolutní minimum a vymizely z něj instituty, bez kterých si soudobé dědické právo lze stěží představit. Lze jmenovat zejména institut vydědění, alografní závěť či odkaz. Novelou občanského zákoníku 1964, vydanou pod číslem 131/1982 Sb., se podařilo do dědického práva po téměř dvaceti letech navrátit alespoň institut vydědění. Po sametové revoluci bylo provedeno ještě několik novel občanského zákoníku, které znamenaly návrat dalších klasických institutů dědického práva, například institutu správce dědictví nebo alografní závěti. Obecně však lze říci, že i přes návrat řady stěžejních institutů byla stále autonomie vůle zůstavitele poměrně značně okleštěná (například i ve srovnání s občanským zákoníkem 1950) a byla podrobována četné kritice ze strany odborné veřejnosti. Nejen tato skutečnost nakonec vedla k přijetí občanského zákoníku 2012 a s ním spojené nové koncepci dědického práva.

O stávající koncepci dědického práva již bylo výše řečeno poměrně mnoho. Z hlediska autonomie vůle zůstavitele představuje občanský zákoník 2012 kodex srovnatelný z hlediska historického vývoje s ABGB, neboť jednoznačně staví do popředí vůli zůstavitele, která je až na výjimky závazná pro dědice. To jinými slovy znamená, že osoby, jež chtějí po zůstaviteli dědit, se musí podrobit bezpodmínečně jeho vůli. Tento fakt je v naprostém kontrastu s oběma předchozími socialistickými kodexy, které ve svém souhrnu platily na našem území více než 60 let. Diskontinuální charakter soudobého dědického práva se projevuje nejen ve značném rozsahu právní úpravy dědického práva a s tím souvisejících nově zakotvených právních institutů, nýbrž i v odlišném pojetí některých institutů dědického práva, které znaly i oba socialistické kodexy – pro ilustraci lze jmenovat například změnu koncepce povinného dílu. Osobně se však domnívám, že tvůrci soudobého pojetí dědického práva se nechali snad až příliš unést pojetím dědického práva podle ABGB, když se rozhodli do současné koncepce dědického práva zařadit i instituty značně přežitě. Typickým příkladem je dle mého názoru

například institut svěřenského nástupnictví či darování pro případ smrti. Pokud jde o svěřenské nástupnictví, mám dojem, že jeho hlavní potíž tkví ve skutečnosti, že jej laická (bohužel mnohdy však i odborná) veřejnost vůbec nezná a neví, k čemu tento institut slouží, přičemž nejsou srozuměni ani se skutečností, že jej mohou zřídit i tacitným způsobem, zvolí-li k tomu přílehlá slovní formulaci. To může ve svém výsledku vést k tomu, že zůstavitel omylem zřídí svěřenské nástupnictví, i když tak ve skutečnosti vůbec učinit nechtěl. Mám za to, že v současných podmínkách, kdy právní řád dává zůstaviteli řadu jiných možností, kterými může naložit se svým majetkem dle libovůle, je tento institut nadbytečným. Pokud jde o institut darování pro případ smrti, jeho negativní stránku vidím ve skutečnosti, že legálně umožňuje obejít příslušných ustanovení dědického práva, čímž může dojít ke zkrácení povinného dílu nepominutelného dědice či ohrožení postavení věřitelů. Mám za to, že autonomie vůle zůstavitele by měla mít i své limity, které v současné době spočívají hlavně v existenci ochrany práv nepominutelných dědiců. Existence institutu darování pro případ smrti však ve své podstatě vede ke svévůli zůstavitele, což je dle mého názoru nežádoucí.

Negativně hodnotím rovněž právní úpravu institutu dědické smlouvy. Domnívám se, že institut dědické smlouvy do soudobého dědického práva bezesporu patří, ale za značně problematickou považuji jeho současnou právní úpravu, která je značně kusovitá a celkově nejasně formulovaná. To ve svém důsledku odrazuje veřejnost od jejího užití a vede ke skutečnosti, že veřejnost o tento institut nejeví v současné době žádný zájem.

Ve svém souhrnu mám za to, že soudobá koncepce dědického práva je možná až zbytečně kasuistická, zdlouhavá a ve svém souhrnu složitá především pro samotného zůstavitele, jemuž má ale především dědické právo sloužit. Soudobé koncepci jistě nelze upřít snahu plně respektovat autonomii vůle zůstavitele. Nabízí se však otázka, zdali občanský zákoník 2012 dostatečně chrání také dědice a zdali se nepřiklání k autonomii vůle zůstavitele až přespříliš, což může mít za následek nedůvodné obtěžování dědice. Jistě lze namítnout, že dědici náleží právo zřeknout se svého dědického práva, odmítnout dědictví nebo se jej vzdát. Nicméně v případě, že chce dědic dědictví přijmout, nezbyvá mu nic jiného než splnit zůstavitelovu vůli. Osobně se domnívám, že je samozřejmě správné, aby zůstavitel, který majetek získával, shromažďoval a zveleboval po celý svůj život, měl právo s ním naložit pro případ smrti dle své libovůle, nicméně na straně druhé je dle mého názoru diskutabilní, zda by měl mít zůstavitel právo omezovat dědice v nakládání s pozůstalostí po dlouhá léta po jeho

smrti. Pokládám si tedy otázku, zdali je poměr mezi dědicem a zůstavitelem v současné době skutečně vyvážený. Troufám si tvrdit, že tomu tak v mnohých případech být nemusí.

Z výše uvedených důvodů nepovažuji soudobou koncepci dědického práva za zcela harmonickou, neboť kromě shora uvedeného je tato koncepce až přílišně inspirována ABGB, a neodpovídá tak plně současným společenským podmínkám (například není brán ohled na existenci společného jmění manželů). I přes výše uvedené výtky se však domnívám, že soudobé dědické právo je právem reflektujícím vůli zůstavitele, které ob stojí i z hlediska jeho komparace s jinými evropskými právními řády.

Seznam použitých pramenů

Literatura

1. BEDNÁŘ, Václav. *Testamentární dědická posloupnost*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2011, 301 s. ISBN 978-80-7380-292-9.
2. BEDNAŘÍKOVÁ, Barbora. *Svěřenské fondy. Institut pro uchování a převody rodinného majetku*. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2012, 196 s. ISBN: 978-80-7357-938-8.
3. BEZOUŠKA, Petr. Nezletilý a závěť notářským zápisem. *Právní rádce*, 2005, roč. 13, č. 4, s. 19—21.
4. BÍLEK, Petr, ŠEŠINA, Martin. *Dědické právo v předpisech let 1925-2001*. Praha: C.H. Beck, 2001, 507 s. ISBN 8071795909.
5. ČERNOCH, Radek. Praktický návod k výpočtu Falcidiánské kvarty dle § 1598 NOZ. *Ad Notam*, 2015, roč. 21, č. 4, s. 12—15.
6. ČEŠKA, Zdeněk a kol. *Občanský zákoník: komentář. Díl II*. 1. vydání. Praha: Panorama, 1987, Občanský zákoník. 819 s.
7. DADUOVÁ, Martina, HORÁK, Ondřej. Nové dědické právo a meziválečná rekodifikace. *Ad Notam*, 2016, roč. 22, č. 1, s. 8—12.
8. DOBEŠOVÁ, Lenka. Dědická smlouva, aneb „staronový dědický titul“. *Časopis pro právní vědu a praxi*, 2012, roč. 20, č. 3, s. 292—298.
9. DVOŘÁK, Jan, MALÝ, Karel, ADAMOVÁ, Karolina. *200 let Všeobecného občanského zákoníku*. Praha: Wolters Kluwer, 2011, 688 s. ISBN 978-80-7357-7537.
10. DVOŘÁK, Jan, ŠVESTKA, Jiří, ZUKLÍNOVÁ, Michaela a kol. *Občanské právo hmotné. Svazek 1. Díl první: Obecná část*. 2. aktualizované a doplněné vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2016, 436 s. ISBN 978-80-7552-3.
11. ELIÁŠ, Karel a kol. *Nový občanský zákoník s aktualizovanou důvodovou zprávou*. Ostrava: Sagit, 2012, 1119 s. ISBN 978-80-7208-922-2.
12. ELIÁŠ, Karel. Základní pojetí návrhu úpravy pro nový občanský zákoník. *Ad Notam*, 2003, roč. 9, č. 5, s. 97—104.
13. ELISCHER, David. *Darování a jeho podoby v novém soukromém právu*. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2016, 240 s. ISBN 978-80-7552-298-6.
14. FIALA, Josef, KINDL, Milan a kol. *Občanský zákoník: komentář. Díl I*. Praha: Wolters Kluwer, 2009, 904 s. ISBN 978-80-7357-395-9.

15. FIALA, Roman, DRÁPAL, Ljubomír a kol. *Občanský zákoník IV. Dědické právo (§ 1475 – 1720). Komentář*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2015, 648 s. ISBN 978-80-7400-570-1.
16. HOLÍKOVÁ, Lenka. Možnosti dispozice dědiců s dědickým právem. *Ad notam*, 2015, roč. 21, č. 3, s. 18—23.
17. HOLUB, Milan. *Občanský zákoník: komentář*. Sv. 1, § 1 - 487. 2. aktualiz. a dopl. vyd. Praha: Linde, 2003, 755 s. Zákony - komentáře. ISBN 80-7201-406-4.
18. HOLUB, Rudolf a kol. *Komentář k občanskému zákoníku. Právo dědické*. 1. vyd. Praha: Orbis, 1957, 380 s. Zákony.
19. HORÁK, Ondřej. Darování pro případ smrti a ochranu dědiců (k diskusi o novelizaci občanského zákoníku). *Právní rozhledy*, 2014, roč. 22, č. 22, s. 783—785.
20. HORÁK, Ondřej. Postavení potomků vyděděného potomka. *Ad Notam*, 2016, roč. 22, č. 4, s. 5—8.
21. HORÁK, Ondřej. Tzv. nepominutelný dědic v novém občanském zákoníku. *Právní rozhledy*, 2014, roč. 22, č. 11, s. 381—386.
22. KARHANOVÁ, Martina. Podpis, jeho forma a umístění, anebo podpis jako podstatná náležitost právních úkonů (zejména závěti) ve světle judikatury. *Právní rozhledy*, 2011, roč. 19, č. 20, s. 719—723.
23. KINCL, Jaromír, URFUS, Valentin, SKŘEJPEK, Michal. *Římské právo*. 1 vydání. Praha: C. H. Beck, 1995, 386 s. ISBN 80-7179-031-1.
24. KLEIN, Šimon. Dědická smlouva a darování pro případ smrti. *Ad Notam*, 2013, roč. 19, č. 4, s. 14—17.
25. KLEIN, Šimon. Evidence právních jednání pro případ smrti. *Ad Notam*, 2014, roč. 20, č. 5, s. 16—17.
26. KLEIN, Šimon. Veřejné listiny a jejich důkazní síla. *Ad Notam*, 2014, roč. 20, č. 4, s. 3 - 6.
27. KNAPP, Viktor, Štefan LUBY a kol. *Československé občanské právo*. Svazek II. 2. vydání. Praha: Orbis, 1974. 651 s.
28. KNAPP, Viktor. Poznámky o fideikomisární substituci. *Ad Notam*, 1995, roč. 1, č. 5, s. 110—114.
29. KNAPP, Viktor. *Učebnice občanského a rodinného práva. Svazek III, Dědické právo - rodinné právo*. 2. Přepřacované a doplněné vydání. Praha: Orbis, 1955, 204 s.

30. KNAPP, Viktor. *Předmět a systém československého socialistického práva občanského*. Praha: Nakladatelství Československé akademie věd, 1959, 314 s.
31. KONDROVÁ, Martina. Odmítnutí dědictví, zřeknutí se dědického práva a vzdání se dědictví jako staronové instituty dědického práva po rekodifikaci. *Ad Notam*, 2014, roč. 20, č. 1, s. 5—11.
32. KRATOCHVÍL, Zdeněk. *Nové občanské právo*. Praha: Orbis, 1965, 716 s. Praktické příručky.
33. KRČMÁŘ, Jan, SPÁČIL, Jiří, ed. *Právo občanské IV., V. Právo rodinné. Právo dědické*. Reprint původního vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2014, 311 s. ISBN 978-80-7478-456-9.
34. KŘIVSKÁ, Miloslava. Privilegované závěti. *Ad Notam*, 2013, roč. 19, č. 5, s. 9—10.
35. KUKLÍK, Jan a kol. *Vývoj československého práva 1945-1989*. Praha: Linde, 2009, 727 s. ISBN 978-80-7201-741-6.
36. MALÝ, Karel a kol. *Dějiny českého a československého práva do roku 1945*. 4., přepracované vydání, (v nakladatelství Leges vydání první). Praha: Leges, 2010, 640 s. Student. ISBN 978-80-87212-39-4.
37. MIKEŠ, Jiří a Ladislav MUZIKÁŘ. *Dědické právo v teorii a praxi*. Praha: Leges, 2011, 432 s. Praktik. ISBN 978-80-87212-79-0.
38. MIKEŠ, Jiří. *Dědické právo*. Praha: Panorama, 1981, 213 s. Praktické příručky [Panorama].
39. MIKEŠ, Jiří. *Dědictví a právo: (právní poradce pro každého)*. Praha: Informatorium, 1993, 166 s. ISBN 80-85427-10-9.
40. MIKEŠ, Jiří. O fideikomisární substituci (Výklad problematiky). *Ad Notam*, 2005, roč. 11, č. 3, s. 92—93.
41. MUZIKÁŘ Martin. Zřeknutí se dědického práva. *Ad Notam*, 2014, roč. 20, č. 4, s. 7—10.
42. MYTYZKOVÁ, Pavlína. Stručné zamyšlení nad institutem darování pro případ smrti. *Ad Notam*, 2007, roč. 13, č. 3, s. 82—83.
43. PĚCHA, František. Závěť bez data? To bych nedoporučoval! *Ad Notam*, 2013, roč. 19, č. 1, s. 14.
44. PLAŠIL, Filip. Může být stranou dědické smlouvy právnická osoba? *Ad Notam*, 2015, roč. 21, č. 4, s. 3—7.

45. PLAŠIL, Filip. Volná čtvrtina podle § 1585 NOZ a povinný díl. *Ad notam*, 2016, roč. 22, č. 1, s. 13—17.
46. POKORNÝ, Milan. *Nejvyšší soud o občanském soudním řízení a řízení před státním notářstvím: sborník směrnic, usnesení, rozborů a zhodnocení soudní praxe pléna a presidia Nejvyššího soudu*. Praha: SEVT, 1974, s. 671.
47. RADVANOVÁ, Senta, ŠVESTKA, Jiří, DVOŘÁK, Jan a kolektiv. *Občanské právo hmotné*. 3, Díl čtvrtý: rodinné právo, díl pátý: autorské a patentové právo, díl šestý: dědické právo. 5., jubilejní a aktualiz. vyd. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2009, 306 s. ISBN 978-80-7357-465-9.
48. ROUČEK, František, SEDLÁČEK, Jaromír a kol. *Komentář k československému obecnému zákoníku občanskému a občanské právo platné na Slovensku a v Podkarpatské Rusi*. Díl 3, (§§ 531 až 858). Reprint původního vydání z roku 1936. Praha: Codex Bohemia, 1998, 680 s. Komentáře velkých zákonů československých. ISBN 80-85963-74-4.
49. ŘÍHA, Martin, ŠOLCOVÁ, Pavla. Povinný podíl potomka podle § 479 občanského zákoníku. *Ad Notam*, 2011, roč. 17, č. 2, s. 7—13.
50. SCHELLEOVÁ, Ilona, SCHELLE, Karel. *Dědické právo podle nového občanského zákoníku*. Praha: Linde, 2013, 151 s. Monografie. ISBN 978-80-7201-931-1.
51. SCHINDLER, Petr Filip. Odkazy – způsob nabytí mortis causa mimo univerzální sukcesí. *Ad Notam*, 2013, roč. 19, č. 5, s. 7—8.
52. SVOBODA, Emil. *Dědické právo*. 3. vyd. Praha: Československý Kompas, 1946, 86 s. Právnická a hospodářská knihovna Československého Kompasu.
53. SVOBODA, Jiří, KLIČKA, Ondřej. *Dědické právo v praxi*. Praha: C. H. Beck, 2014, s. 408. ISBN 978-80-7400-266-3.
54. ŠEŠINA, Martin. Pořízení pro případ smrti podle nového občanského zákoníku. *Ad Notam*, 2012, roč. 18, č. 3, s. 3—8.
55. ŠVESTKA, Jiří, DVOŘÁK, Jan, FIALA, Josef a kol. *Občanský zákoník: komentář*. Svazek IV., (§ 1475 až 1720). Praha: Wolters Kluwer, 2014, 728 s. ISBN 978-80-7478-579-5.
56. ŠVESTKA, Jiří, DVOŘÁK, Jan, FIALA, Josef a kol. *Občanský zákoník: komentář*. Svazek I., (§ 1 až 654). Praha: Wolters Kluwer, 2014, s. 1736. ISBN 978-80-7478-370-8.

57. ŠVESTKA, Jiří, SPÁČIL, Jiří, ŠKÁROVÁ Marta, HULMÁK, Milan a kol. *Občanský zákoník II.: komentář*. § 460—880. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2009, 1114 s. Velké komentáře. ISBN 978-80-7400-108-6.
58. TALANDA, Adam, TALANDOVÁ, Iveta. Darování pro případ smrti. *Časopis pro právní vědu a praxi*, 2015, roč. 23, č. 2, 110—118.
59. TILSCH, Emanuel, HORÁK, Ondřej, ed. *Dědické právo rakouské se stanoviska srovnávací vědy právní*. Část I. Praha: Wolters Kluwer, 2014, 157 s. ISBN 978-80-7478-713-3.
60. WAWERKA, Karel. Jaké dědické právo? *Ad Notam*, 2004, roč. 10, č. 2, s. 39—41.

Internetové zdroje

1. BĚLOVSKÝ, Petr. Občanské právo. In BOBEK, Michal, MOLEK, Pavel, ŠIMÍČEK, Vojtěch (eds.). *Komunistické právo v Československu. Kapitoly z dějin bezpráví*. Brno: Mezinárodní politologický ústav, Masarykova univerzita, 2009, str. 425—462. Dostupné z URL: http://www.komunistickepravo.cz/kapitoly/15_425-462_komunistickepravo-cz_Belovsky_Obcanske-pravo.pdf

Judikatura

a) Nejvyšší soudy ČR, resp. ČSR

Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČSR ze dne 5. 4. 1921, sp. zn. Rv 6/21

Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČSR ze dne 20. 12. 1922, sp. zn. Rv I 739/22

Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČSR ze dne 30. 1. 1924, sp. zn. Rv I 1467/23

Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČSR ze dne 18. 3. 1924, sp. zn. Rv I 8/24

Rozsudek Nejvyššího soudu ČSR ze dne 18. 1. 1927, sp. zn. Rv 654/26

Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČSR ze dne 17. 3. 1928, sp. zn. Rv I 1150/27

Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČSR ze dne 13. 4. 1929, sp. zn. Rv I 921/28

Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČSR ze dne 1. 6. 1929, sp. zn. Rv II 572/28

Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČSR ze dne 10. 5. 1930, sp. zn. R I 229/30

Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČSR ze dne 4. 7. 1933, sp. zn. R I 593/33

Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČSR ze dne 19. 6. 1935, sp. zn. Rv I 119/34

Rozhodnutí Nejvyššího soudu Protektorátu Čechy a Morava ze dne 6. 4. 1944, sp. zn. Rv 377/4

Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČSR ze dne 28. 5. 1954, sp. zn. Cz 153/1954
Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČSR ze dne 27. 8. 1954, sp. zn. Cz 329/54
Rozsudek Nejvyššího soudu ČSR ze dne 30. 12. 1956, sp. zn. Cz 643/56
Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČSSR ze dne 27. 1. 1983, sp. zn. Cz 82/82
Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR ze dne 2. 8. 1991, sp. zn. 4 Cz 56/91
Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR ze dne 28. 4. 1997, sp. zn. 2 Cdon 988/96
Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR ze dne 29. 5. 1997, sp. zn. 2 Cdon 176/96
Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 26. 9. 1997, sp. zn. 2 Cdon 86/97
Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR ze dne 17. 11. 1998, sp. zn. 21 Cdo 586/98
Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR ze dne 4. 5. 2004, sp. zn. 30 Cdo 164/2004
Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR ze dne 24. 10. 2006, sp. zn. 21 Cdo 2203/2006
Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR ze dne 15. 5. 2007, sp. zn. 21 Cdo 688/2006
Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR ze dne 20. 3. 2008, sp. zn. 21 Cdo 2968/2006
Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR ze dne 3. 4. 2008, sp. zn. 21 Cdo 1744/2007
Usnesení Nejvyššího soudu ČR ze dne 31. 3. 2009, sp. zn. 21 Cdo 51/2008
Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 24. 9. 2009, sp. zn. 21 Cdo 1912/2008
Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 24. 11. 2011, sp. zn. 21 Cdo 190/2010
Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR ze dne 27. 2. 2012, sp. zn. 21 Cdo 341/2010
Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR ze dne 25. 2. 2013, sp. zn. 21 Cdo 3373/2011
Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR ze dne 29. 8. 2013, sp. zn. 21 Cdo 2242/2012
Usnesení Nejvyššího soudu ČR ze dne 26. 10. 2016, sp. zn. 21 Cdo 5591/2015

b) Krajské soudy, resp. Městský soud v Praze

Rozhodnutí Krajského soudu v Praze ze dne 19. 9. 1952, sp. zn. 17 Ok 281/52
Rozhodnutí Krajského soudu v Uherském Hradišti ze dne 7. 4. 1953, sp. zn. 5 Co 216/53
Rozhodnutí Krajského soudu v Praze ze dne 14. 10. 1953, sp. zn. 15 Co 494/53
Usnesení Městského soudu v Praze ze dne 30. 5. 1980, sp. zn. 11 Co 127/80
Rozhodnutí Krajského soudu v Českých Budějovicích ze dne 9. 8. 1996, sp. zn. 6 Co 10/96
Rozhodnutí Městského soudu v Praze ze dne 30. 6. 1997, sp. zn. 24 Co 181/97
Rozsudek Krajského soudu v Brně ze dne 26. 7. 1999, sp. zn. 18 Co 385/98
Usnesení Městského soudu v Praze ze dne 28. 2. 2001, sp. zn. 24 Co 51/2001

Právní předpisy⁴⁷⁵

Císařský patent č. 946/1811 Sb. z. s., obecný zákoník občanský, ve znění předpisů jej měnících a doplňujících ke dni 1. 1. 1925

Zákon č. 75/1871 ř. z., kterým se uvádí notářský řád

Bürgerliches Gesetzbuch, Nr. 21 (1896), německý občanský zákoník

Zákon č. 11/1918 Sb. ze dne 28. října 1918, o zřízení samostatného státu československého

Královský dekret č. 262, ze dne 16. března 1942, italský občanský zákoník

Zákon č. 265/1949 Sb., o právu rodinném

Zákon č. 141/1950 Sb., občanský zákoník

Nařízení ministra spravedlnosti č. 117/1951 Sb., kterým se provádí zákon o státním notářství

Zákon č. 52/1954 Sb., kterým se rozšiřuje působnost státního notářství

Ústavní zákon č. 100/1960 Sb., Ústava Československé socialistické republiky

Zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád

Zákon č. 40/1964 Sb., občanský zákoník

Zákon č. 65/1965 Sb., zákoník práce

Zákon č. 358/1992 Sb., o notářích a jejich činnosti

Zákon č. 227/1997 Sb., o nadacích a nadačních fondech a o změně a doplnění některých souvisejících zákonů

Zákon č. 128/2000 Sb., o obcích

Zákon č. 131/2000 Sb., o hlavním městě Praze

Zákon č. 293/2012 Sb., o zvláštních řízeních soudních

Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník

---

⁴⁷⁵ Není-li uvedeno jinak, jsou právní předpisy v textu citovány ve znění pozdějších předpisů.

Abstrakt

Tato diplomová práce se zabývá proměnami rozsahu autonomie vůle zůstavitele v období od 1. 1. 1812 do současnosti. Cílem této práce je za pomoci metody deskriptivně – analytické a komparativní ozřejmit čtenáři vývoj jednotlivých institutů dědického práva, jejichž prostřednictvím zůstavitel mohl, resp. může projevit svoji autonomii. Tato práce je členěna do pěti hlavních částí, které se dále dělí na kapitoly a podkapitoly. První část práce představuje úvodní exkurs do problematiky dědického práva, přičemž důraz je kladen na základní zásady dědického práva a jejich historický vývoj ve světle Tilschovy vědecké práce. Druhá část pojednává o projevech autonomie vůle zůstavitele za účinnosti ABGB. Výklad jednotlivých institutů je překládán zejména ve světle prvorepublikových komentářů a judikatury. Pozornost je věnována jednotlivým institutům dědického práva a jejich vývoji, zvláštní prostor je věnován závěti jakožto nejvýznamnějšímu projevu pořizovací svobody. Třetí část se zabývá projevy autonomie vůle zůstavitele za účinnosti občanského zákoníku 1950. Snahou části třetí této práce je nastínit čtenáři diskontinuální pojetí jednotlivých institutů socialistického dědického práva oproti ABGB. Čtvrtá část této práce pojednává o projevech autonomie vůle zůstavitele za účinnosti občanského zákoníku 1964. Tato část je rozdělena do třech dalších kapitol, které informují čtenáře o vývoji dědického práva v období od 1. 4. 1964 do 31. 3. 1983, dále v období od 1. 4. 1983 do 31. 12. 1991 a konečně v období od 1. 1. 1992 do 31. 12. 2013. K tomuto rozdělení bylo přistoupeno z toho důvodu, že původní pojetí občanského zákoníku 1964 se vcelku zásadně lišilo od jeho konečného znění ke dni 31. 12. 2013. Na dědické právo v době účinnosti občanského zákoníku 1964 nelze proto pohlížet jednotnou optikou, neboť v průběhu jeho téměř padesátileté účinnosti doznala právní úprava dědického práva výrazných změn. Hlavním těžištěm této práce je část pátá, která pojednává o projevech autonomie vůle zůstavitele v občanském zákoníku 2012. Tato část práce si klade za cíl podat jednak relevantní výklad problematiky jednotlivých institutů dědického práva, prostřednictvím nichž má možnost zůstavitel projevit svoji pořizovací svobodu, jednak si klade za cíl provést komparaci všech čtyř kodexů, o nichž je pojednáváno v této diplomové práci. Závěr této práce se snaží o postihnutí základního vývoje autonomie vůle zůstavitele za účinnosti všech čtyř kodexů a nabízí také některé úvahy de lege ferenda.

Abstract

This thesis deals with changes in the scope of autonomy of the devisor's will in the period from 1 January 1812 until the present days. Using the descriptive and analytical method and comparative method, the aim of this thesis is to explicate development of individual institutes of the law of succession, by means of which the devisor could or in particular can manifest his/her autonomy. This thesis is divided into five main parts, which are further divided into chapters and subchapters. The first part of the thesis represents an introductory excursus to the issue of the law of succession and the stress is put on basic principles of the law of succession and historical development thereof. The second part deals with manifestations of autonomy of the devisor's will under effectiveness of ABGB. Attention is paid to individual institutes of the law of succession and development thereof, special part deals with a testament as the most important manifestation of the freedom of disposition. Interpretation of individual institutes is presented in particular in the light of the comments and judicature of the period of the First Czechoslovak Republic. The third part deals with manifestations of autonomy of the devisor's will under effectiveness of the Civil Code of 1950. The third part endeavors to describe discontinuous conception of individual institutes of the socialistic law of succession in comparison with ABGB. The fourth part of the thesis deals with manifestations of autonomy of the devisor's will under effectiveness of the Civil Code of 1964. This part is divided into three chapters that inform the reader on development of the law of succession in the period from 1 April 1964 to 31 March 1983, then in the period from 1 April 1983 to 31 December 1991 and finally in the period from 1 January 1992 to 31 December 2013. This division was made for the reason that the original conception of the Civil Code of 1964 differed substantially from its final wording as of 31 December 2013. The law of succession in the period of effectiveness of the Civil Code of 1964 may not be view uniformly since during its almost a fifty-year effectiveness legal regulation of the law succession changed considerably. Main focus of this thesis lies in the fifth part, which deals with manifestations of autonomy of the devisor's will in the Civil Code of 2012. Aim of this part of the thesis is partly to provide relevant explication of individual institutes of the law of succession, by means of which the devisor may manifest his/her freedom of disposition and partly to compare all four Codes, which are dealt with herein. Conclusion of this thesis tries to explicate basic development of autonomy of the devisor's will in the given period and it provides also some reflections de lege ferenda.

Anglický název práce

Manifestations of Devisor's Will in the Law of Succession – comparative study

Klíčová slova

Dědické právo - autonomie vůle zůstavitele – dědický titul

Keywords

Law of succession – autonomy of devisor's will – title to inheritance